

Хөдөлмөр,
НИЙГМИЙН ХАМГААЛЛЫН ЯАМ

ЗАСГИЙН ГАЗРЫН
ХЭРЭГЖҮҮЛЭГЧ АГЕНТЛАГ
ХӨГЖЛИЙН БЭРХШЭЭЛТЭЙ ХҮНИЙ
ХӨГЖЛИЙН ЕРӨНХИЙ ГАЗАР

ХӨГЖЛИЙН БЭРХШЭЭЛ БА ТЭГШ ХҮРТЭЭМЖ 2022

ЭРДЭМ ШИНЖИЛГЭЭНИЙ
ОНОЛ ПРАКТИКИЙН
Х ХУРЛЫН ЭМХЭТГЭЛ

ХҮРТЭЭМЖ

ХУУЛЬ,
ЭРХЗҮЙ

ЭРҮҮЛ МЭНД

НИЙГМИЙН
ХАМГААЛАЛ

ХӨДӨЛМӨР
ЭРХЛЭЛТ

БОЛОВСРОЛ

УЛААНБААТАР ХОТ
2022 он

ХӨДӨЛМӨР,
НИЙГМИЙН ХАМГААЛЛЫН ЯАМ

ЗАСГИЙН ГАЗРЫН
ХЭРЭГЖҮҮЛЭГЧ АГЕНТЛАГ
ХӨГЖЛИЙН БЭРХШЭЭЛТЭЙ ХҮНИЙ
ХӨГЖЛИЙН ЕРӨНХИЙ ГАЗАР

"ХӨГЖЛИЙН БЭРХШЭЭЛ БА ТЭГШ ХҮРТЭЭМЖ–2022" ЭРДЭМ ШИНЖИЛГЭЭНИЙ ОНОЛ ПРАКТИКИЙН Х ХУРЛЫН ЭМХЭТГЭЛ

ХҮРТЭЭМЖ

ХУУЛЬ,
ЭРХЗҮЙ

ЭРҮҮЛ МЭНД

НИЙГМИЙН
ХАМГААЛАЛ

ХӨДӨЛМӨР
ЭРХЛЭЛТ

БОЛОВСРОЛ

УЛААНБААТАР ХОТ
2022 ОН

"ХӨГЖЛИЙН БЭРХШЭЭЛ БА ТЭГШ ХҮРТЭЭМЖ-2022"
ЭРДЭМ ШИНЖИЛГЭЭНИЙ ОНОЛ ПРАКТИКИЙН Х ХУРЛЫН ЭМХЭТГЭЛ

Хянан тохиолдуулсан: Б.Амаржаргал
Хэвлэлд бэлтгэсэн: Х.Сансармаа
Хэвлэлийн эх бэлтгэсэн: Н.Сувд-Эрдэнэ

Цаасны хэмжээ: 210x297мм
Хэвлэлийн хуудас: 28.25 х.х
Хэвлэсэн газар: "Туургатан Принтинг" хэвлэх үйлдвэрт хэвлэв.

ГАРЧИГ

ӨМНӨХ ҮГ	7
БҮЛЭГ I - ХҮРТЭЭМЖ	9
Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн хөгжлийн хүчин зүйлийг хүртээмжтэй тоглоомын талбайн жишээн дээр судалсан нь	10
Г.Ариунзаяа, Б.Ундрахболор, Н.Лүндааренчин ¹	
¹ Гэр бүл, Хүүхэд, залуучуудын хөгжлийн газар	
Хөгжлийн бэрхшээлтэй тэргэнцэртэй иргэдийн нийтийн тээврийн хэрэгслээр зорчих эрхийн хэрэгжилт	12
Б.Элбэрэл ¹	
¹ Дотоод хэргийн их сургууль, Эрх зүй, нийгмийн ухааны сургуулийн 233-р дамжааны суралцагч	
Харааны бэрхшээлтэй иргэдийн ажил эрхлэлтийн онцлог, тохиромжтой ажлын байр	16
Б.Энхцэцэг ¹	
¹ Шинжлэх Ухаан Технологийн Их Сургууль, Бизнесийн Ахисан Түвшний Сургууль	
Хөгжлийн бэрхшээл ба тэгш хүртээмж – 2022	18
Ж.Отгонжаргал ¹	
¹ Төв аймаг, Баяндэлгэр сум. АБНТБ-ын багш	
Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг замын хөдөлгөөнд ялгаварлахгүйгээр оролцуулах нөхцөлийг бүрдүүлэх	22
Ж.Энхбаатар ¹	
¹ Тээврийн цагдаагийн албаны дүн шинжилгээ, үнэлгээ хяналт шалгалтын хэлтэс, Хяналт шинжилгээ, үнэлгээ, хариуцсан ахлах мэргэжилтэн, цагдаагийн хошууч	
Гуяны арын булчинг сунгах төхөөрөмж зохион бүтээж эмчилгээнд ашигласан үр дүн	27
Н.Цэсэнжав ¹ , Б.Оюунсүрэн ²	
¹ Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн сэргээн засах хөгжлийн төв, ² ХУД эрүүл мэндийн төвийн хөдөлгөөн засалч	
Хүртээмжтэй налуу зам	28
Э.Бумжинсүрэн, Д.Золзаяа ¹	
¹ Рояль Олон Улсын Их сургууль	
БҮЛЭГ II - ХУУЛЬ, ЭРХ ЗҮЙ	33
Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн эрхийн хэрэгжилт, тулгамдаж буй асуудал	34
Г.Ариунзаяа, Б.Ундрахболор, Н.Лүндааренчин ¹	
¹ Гэр бүл, Хүүхэд, залуучуудын хөгжлийн газар	
Сонсголын бэрхшээлтэй иргэний эрх зүйн орчин	36
М.Болормаа	
Хууль сахиулах байгууллагад сонсгол, хэл ярианы бэрхшээлтэй иргэдийн хөндөгдөж буй хүний эрхийн асуудал	39
Н.Бадамцэцэг ¹	
¹ Цагдан хорих 461-р хаалттай анги	
“Хөгжлийн бэрхшээлтэй” гэх нэр томъёоны хууль зүйн агуулга, түүнд хамаарах асуудал	42
О.Энххүслэн, С.Мягмарсүрэн ¹	
¹ Хууль зүйн үндэсний хүрээлэнгийн эрдэм шинжилгээний ажилтан	
БҮЛЭГ III - ЭРҮҮЛ МЭНД	47
Нярайн төрөлхийн нуруу нугасны ивэрхийн мэс заслын дараах сэргээн засах эмчилгээний үр дүн	48
Б.Анужин, Н.Энхтүвшин, Д.Бямбацэнд ¹ , Ц.Тугбаяр ²	
¹ ЭХЭМҮТ, Хүүхдийн эмнэлэг, ² УГТЭ Мэдрэлийн мэс засалч эмч	
Тархины саажилттай хүүхдүүдэд дэмжлэгт харилцааны хэрэгцээ шаардлагыг тодорхойлох нь	50
Б.Нямаа ¹ , М.Эрдэнэцэцэг ²	
¹ АШУУИС, Сувилахуйн Сургуулийн Хөдөлмөр заслын IV дамжааны оюутан, ² АШУУИС, Сувилахуйн Сургуулийн Бие Бялдар Судлалын Тэнхим	
Хүүхдийн тархины гэмтлийн дараах сэргээн засах эмчилгээний үр дүн	52
Н.Золзаяа, Б.Хандсүрэн, Х.Жадира, Т.Оюунбилэг, Б.Урангоо, Ё.Оюунчимэг ¹	
¹ Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн сэргээн засах хөгжлийн төв	

СХД-ийн бага насны хүүхдийн хооллолтын байдалд хийсэн үнэлгээ, СХНЭ-т хоол тэжээлийн дуталтай, эмнэлзүйн хүндрэлтэй хэвтэн эмчлүүлсэн хүүхдүүдийн эмчилгээний үр дүнг тооцсон нь	54
З.Ганчулуун, Б.Оюунчимэг, Б.Мягмарсүрэн ¹ , Э.Есү ² ¹ Сонгинохайрхан дүүргийн нэгдсэн эмнэлэг, ² Нийслэлийн Эрүүл Мэндийн Газар	
Аутизмын хүрээний эмгэгтэй хүүхдэд урт хугацаанд хийсэн хэл засал эмчилгээний үр дүн, хэрэгцээ шаардлагыг судлах нь	56
Л.Лхагвасүрэн ¹ , Б.Тулга, Б.Цэнд-Аюуш, Б.Солонго, Д.Энхмөнх ² ¹ Сүхбаатар дүүргийн 186-р тусгай цэцэрлэг, ² Сэргээн засах эмчилгээний баг	
Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн амны хөндийн байдал	62
М.Оюунсайхан, Б.Оюунцэцэг ¹ ¹ АШУУИС, НАСС, ХНАСУСТ	
Войта эмчилгээний үр дүн ба хүртээмж	66
Н.Цэсэнжав, Д.Билгүүн, Н.Бат-Уянга, М.Ариунболд ¹ ¹ Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн сэргээн засах хөгжлийн төв	
Хүүхдийн хөгжлийн бэрхшээлийг үнэлэхэд олон улсын үйл ажиллагааны ангиллыг ашиглах нь	68
П.Норовням, Н.Цэрэндүлам, Э.Оюунханд, О.Туул, О.Амаржаргал, Б.Балжинням, Э.Насантогтох, Ш.Алтантуяа, Д.Энхмаа ¹ ¹ Эх Хүүхдийн Эрүүл Мэндийн Үндэсний Төв	
Тавхай унжилттай хүүхдийн алхах үеийн шагайн үений далайцад наймын тоо хэлбэрийн тэпингийн үзүүлэх нөлөө	70
Н.Цэсэнжав, Б.Оюунсүрэн ¹ , Э.Баасанхүү ² ¹ ХБХСЗХТөв, ² АШУУИС, Сувилахуйн сургууль	
Мэргэжлээс шалтгаалсан өвчний хөдөлмөрийн чадвар алдалтыг тогтоох өнөөгийн байдал, олон улсын чиг хандлага	71
Ц.Сансарцэцэг, Б.Шинэбилэг ¹ , Д.Мягмарцэрэн ² , С.Мягмарчулуун ³ ¹ ХАБЭМТ-ийн МӨСГ, АШУУИС, ² АУС-ийн ӨАУТ, ³ НЭМС	
БҮЛЭГ IV - НИЙГМИЙН ХАМГААЛАЛ	75
Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг харах өнцөг хүлээн авах, нийгмийн сэтгэл зүйг бэлтгэх нь	76
А.Отгонзул, Б.Нандин-Эрдэнэ ¹ ¹ Их Засаг ОУИС, Хууль зүйн сургууль	
Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн нийгмийн оролцоог дэмжих нь	79
Б.Энхзул ¹ ¹ Санхүү, эдийн засгийн их сургуулийн Бизнесийн удирдлагын IV курсийн оюутан	
Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд, гэр бүлийн хүчирхийлэлд өртөж буй практик орчин тулгамдсан асуудал	82
Д.Батням ¹ ¹ Хууль зүйн үндэсний хүрээлэн, ХЗЗМ-ийн ажилтан	
Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд нийгмийн хамгааллын үйлчилгээг хүргэгч нийгмийн ажилтан	86
Д.Сонгохбаяр ¹ ¹ ШУТИС-ийн докторант	
Тулгуур эрхтний хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн нийгмийн оролцоонд тулгамдаж буй асуудлууд	90
Д.Нямхүү ¹ , М.Энхмаа, Э.Жаргалсүрэн, Б.Ойгонзаяа, Ц.Энхмаа ² ¹ ҮБХИС–АБС, Эдийн засаг менежментийн тэнхимийн “Эдийн засаг” хөтөлбөрийн багш, ² ҮБХИС–АБС, Эдийн засаг менежментийн тэнхимийн “Эдийн засаг” хөтөлбөрийн М1–304 бүлгийн оюутнууд	
Хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчдын бэлгийн цогц боловсролын мэдлэг, хандлагыг судлах нь	95
О.Мөнхтуул, Т.Батдулам ¹ ¹ МУИС-ийн АУС	
Нийгмийн хамгаалал ба хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний амьжиргааны түвшин	100
Т.Эрдэнэчимэг ¹ ¹ Нийслэлийн Налайх дүүргийн ЗДТГ-ын Нийгмийн хөгжлийн хэлтэс	

БҮЛЭГ V - ХӨДӨЛМӨР ЭРХЛЭЛТ	103
Хүүхэд өөрийгөө үнэлэх хөдөлмөрийн үнэлгээний (COSA) монгол хувилбарын найдвартай, хүчин төгөлдөр байдлыг хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүдэд судалсан нь	104
Г.Тунгалаг ¹ , М.Эрдэнэцэцэг, Б.Мөнх—Эрдэнэ ² ¹ Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн сэргээн засах хөгжлийн төв, ² АШУҮИС Сувилахуйн сургуулийн ББСТ	
Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд, тэдгээрийн боловсрол хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд, тэдгээрийн хөдөлмөр эрхлэлт	106
А.Буянзаяа, П.Номуунзаяа, Т.Мөнхцэцэг ¹ ¹ Санхүү Эдийн Засгийн Их Сургууль	
Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний хөдөлмөр эрхлэлтэд мэргэжлийн сэргээн засалт үйлчилгээ чухал болох нь	110
Б.Энхтуяа ¹ ¹ Хан-Уул дүүргийн 63-р сургууль	
Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хөдөлмөр эрхлэлтэд тулгамдаж буй асуудал	115
Б.Батцэцэг ¹ ¹ Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын сургалт, үнэлгээ, судалгааны институт	
Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хамгийн сүүлийн үеийн тоон судалгаа, дүн шинжилгээ	121
Г.Дөлгөөн, Б.Даваамягмар ¹ ¹ Их Засаг ОУИС	
Харааны бэрхшээлтэй хүмүүсийн хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих	125
Д.Нямхүү, Б.Баянхишиг ¹ , Д.Хулан, М.Намуун—Эрдэнэ, А.Хулан, Э.Шиймаа, С.Цогзолмаа ² ¹ Удирдагч багш нар, ² Үндэсний батлан хамгаалахын их сургуулийн оюутнууд	
Монголын хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хөдөлмөр эрхлэлт, хууль тогтоомжийн хэрэгжилт	132
Ц.Ганцэцэг ¹ ¹ Хөдөлмөр, нийгмийн харилцааны дээд сургууль	
Тогтвортой хөгжил, зохистой ажил эрхлэлт	136
Э.Энхтөр ¹ ¹ Санхүү Эдийн Засгийн Их Сургууль	
БҮЛЭГ VI - БОЛОВСРОЛ	139
Харааны бэрхшээлтэй 12–16 насны хүүхдийн суралцахуйд тулгамдаж буй асуудал	140
А.Анужин ¹ ¹ Нийгэм сэтгэл судлалын дээд сургууль, Сэтгэл судлал, нийгмийн ажлын тэнхим	
АНУ-ын боловсролын салбарын хууль тогтоомж дахь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн боловсролын тэгш хүртээмж ба эрх зүйн баталгаа	143
А.Хандмаа, Г.Эрдэнэбилэг ¹ ¹ Их Засаг ОУИС, Их Засаг Хууль зүйн сургууль	
Цахим сургалтын үед боловсролын тусгай хэрэгцээ шаардлагатай суралцагчдад эцэг эхийн дэмжлэг чухал болох нь	146
Б.Оюунжаргал ¹ ¹ МУБИС, Нийгэм хүмүүнлэгийн ухааны сургууль	
Оюун ухааны хүндэвтэр болон хүнд бэрхшээлтэй сурагчдын сургууль төгсөлтийн дараах боловсрол	151
Ц.Отгонбаяр ¹ , Б.Саранзаяа ² , Б.Нямсүрэн, С.Анхтуяа ³ ¹ Монгол Улсын зөвлөх багш, 25-р сургууль, ² МУБИС, Тусгай хэрэгцээт боловсролын багш, ³ 25 дугаар сургууль	
Тархины саажилттай сурагчдын хөдөлгөөний чадварыг GMFM88 үнэлэх нь	156
Б.Сумъяа, Д.Отгончимэг ¹ ¹ Нийслэлийн 63-р тусгай сургууль	
Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийг тэгш хамруулан сургах ойлголт, хандлага, нөхцөл боломж	158
Б.Төмөрчулуун ¹ Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын сургалт, үнэлгээ, судалгааны институт	
Дэмжлэгийн багт мэргэжлийн багш оруулах тухай харьцуулсан судалгааны ажил	163
Б.Ундармаа, Б.Золзаяа ¹ ¹ Дотоодын хэргийн их сургууль	

Хүүхэд харах үйлчилгээ хөтөлбөрт ажилладаг багш нарын хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэдтэй ажиллах арга зүйн ойлголтыг үнэлэх нь	164
Б.Цэнд–Аюуш ¹ , Б.Солонго, Л.Лхагвасүрэн, Б.Тулга, Д.Энхмөнх ² ¹ Нийслэлийн 186-р тусгай цэцэрлэг, ² Сэргээн засах эмчилгээний баг	
Оюуны хөгжлийн бэрхшээлтэй бага ангийн сурагчдын дасан зохицох байдлыг судалсан нь	169
Б.Энхцэцэг ¹ ¹ Нийслэлийн Ерөнхий Боловсролын 25-р сургууль	
Аутизмын хүрээний эмгэгтэй хүүхэдтэй эцэг эхчүүдийн өнөөгийн байдлыг судалсан нь	174
Г. Батцэнгэл ¹ , Х. Бямбажав ² ¹ Монгол улсын боловсролын их сургууль, Боловсрол судлалын сургууль, Тусгай хэрэгцээт боловсролын тэнхимийн эрхлэгч, ² Тусгай хэрэгцээт боловсролын тэнхимийн багш	
Монголын бага дунд сургуульд тусгай боловсролын координаторыг нэвтрүүлэх талаар	178
Д.Энхзаяа ¹ ¹ МУБИС, Нагояа их сургуулийн хамтарсан “Хүүхдийн хөгжлийг дэмжих төв”-ийн мэргэжилтэн	
Боловсролын тусгай хэрэгцээ шаардлагатай хүүхдийг хөгжүүлж үр дүнд хүрсэн багш нарын сургалт, арга зүйг судалсан байдал	185
Д.Шинэцэцэг ¹ ¹ Баянзүрх дүүргийн 32-р цэцэрлэгийн багш	
Боловсролын тусгай хэрэгцээ шаардлагатай хүүхдийн хөгжилд сургуулийн өмнөх боловсролын үзүүлэх нөлөөг судлах нь	190
Ж.Хулан ¹ ¹ Нийслэлийн ерөнхий боловсролын 63-р сургуулийн багш	
Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн тэгш хамруулах боловсрол	191
Л.Нямсүрэн ¹ ¹ Нийслэлийн ерөнхий боловсролын 63-р сургуулийн багш	
МБСБ–д суралцдаг хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчдын үйлдвэрлэлийн дадлага болон хөдөлмөр эрхлэлтэд тулгамдаж буй асуудал, тэдгээрийг шийдвэрлэх арга замууд	194
М.Ууганцэцэг ¹ , Б.Лхамсүрэн ² ¹ Нийгмийн түншлэл, үйлдвэрлэл сургалт хариуцсан арга зүйч, ² Төв аймаг дахь Политехник коллеж, Сургалтын албаны менежер	
Асуудал бүхий зан үйлийг илрүүлэх “хүүхдийн зан үйлийн эрэмбийн индекс” аргачлалыг туршсан нь	198
Н.Уянга ¹ ¹ Сэргээн засалт, сургалт, үйлдвэрлэлийн үндэсний төв, Мэргэжлийн боловсрол ур чадвар олгох сургуулийн багш	
Их дээд сургуульд суралцдаг тусгай хэрэгцээт оюутнуудын сэтгэл ханамжийн судалгаа	200
С.Цэвээнжаргал ¹ , Н.Хонгорзул, Б.Анужин ² ¹ Мандах Их Сургууль, Бүртгэл шинжилгээний тэнхимийн багш, ² Мандах Их Сургууль, НББ–Татвар III ангийн оюутан	
Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэдтэй ажилладаг бага ангийн багш нарын нөхцөл байдлын судалгааны зарим үр дүн	202
Р.Түвшинжаргал ¹ , Д.Ганчимэг, Л.Уртнасан ² ¹ Боловсролын судалгааны үндэсний хүрээлэн, ² Нийслэлийн Боловсролын газар	
Хүүхэд бүрийг тэгш хамруулан сургах арга зам, шийдэл	204
Ц.Пагма ¹ , Б.Ууганзаяа ² ¹ Увс аймгийн Улаангом сумын 5-р цэцэрлэгийн эрхлэгч, ² 5-р цэцэрлэгийн арга зүйч	
Үнэлгээний нэгдмэл даалгавар боловсруулж туршсан үр дүн	208
Ч.Нямдорж ¹ , Б.Алтанцэцэг, Б.Азбилэг ² ¹ Боловсролын ерөнхий газар, ² Нийслэлийн ерөнхий боловсролын 63-р сургууль	
Хөгжлийн бэрхшээл ба тэгш хүртээмж ерөнхий боловсролд	212
Я.Цэнджав, Г.Энхцэцэг, Г.Дэлгэрмаа ¹ ¹ Нийслэлийн ерөнхий боловсролын 104-р сургуулийн багш нар	
The Mongolian school system	217
Sansarmaa Khurelbaatar ¹ ¹ Doctoral student of The Mongolian State University of Education	

ӨМНӨХ ҮГ

Монгол Улсад 2021 оны байдлаар нийт 106.169 хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн байгаагаас 30.946 хүн байнгын асаргаанд, 40.406 хүн нийгмийн халамжийн тэтгэвэр тогтоолгож, ердийн өвчний шалтгаанаар 47.891 хүн хөгжлийн бэрхшээлтэй болж, нийт бэрхшээлийн төрөлхийн 45.029, олдмол 61.140 хүн байгаа нь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд бий болох шалтгаан, нөхцөл нэмэгдэж, тэдний амьдралын чанарыг хангах, боловсролтой, ажил хөдөлмөртэй бие даасан байдлыг хангах үйл ажиллагаанууд учир дутагдалтай, нийгмийн халамжаас хараат байгааг харуулж байна. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний бүхий л салбарт судалгаа явуулж буй төрийн болон төрийн бус байгууллага, эрдэм шинжилгээний байгууллага, их дээд сургуулийн оюутан, эрдэмтэн, багш, судлаач, оюутнуудын анхааралд хөгжлийн бэрхшээл судлал шинжлэх ухааныг хандуулах, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний талаарх холбогдох хууль тогтоомжийг судалгаа, шинжилгээний үндэслэлтэй боловсруулах, цаашид авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээг оновчтой тодорхойлох, хөгжлийн бэрхшээлийн талаарх олон нийтийн ойлголт, мэдлэгийг нэмэгдүүлэх зорилгоор хөгжлийн бэрхшээл судлал салбар дундын шинжлэх ухааныг хөгжүүлэх эрдэм шинжилгээний хурлыг 10 дахь удаагаа зохион байгуулж байна.

Энэ удаагийн “Хөгжлийн бэрхшээл ба тэгш хүртээмж–2022” эрдэм шинжилгээний хурлыг Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний Олон Улсын эрхийг хамгаалах өдөр буюу 12 дугаар сарын 3-ны өдрийг тохиолдуулан “Хүртээмжтэй хөгжлийн дэвшилттэй шийдлүүд, хүртээмжтэй эрх тэгш байдлыг дэмжихэд инновацын үүрэг” уриан дор 11 дүгээр сарын 30-ны өдөр амжилттай зохион байгуулж, хуралд нийт 60 гаруй судалгааны өгүүлэл ирснээс шилдэг 8 илтгэлийг хэлэлцүүлж, шагналт 4 байрыг шалгаруулсан.

Салбарын хэмжээний бодлого, шийдвэр гаргахад энэхүү эрдэм шинжилгээний өгүүллийн эмхэтгэлд хэвлэгдсэн судалгааны бүтээлүүдээс эшлэл, зүйлчлэл авч ашиглаж буй нь энэхүү эрдэм шинжилгээний хурлын практик ач холбогдлыг өндрөөр үнэлж буй хэрэг бөгөөд бид өгүүллүүдийг цаашид инновацын бүтээгдэхүүн болгон хөгжүүлэхэд анхаарч ажиллаж, энэ удаад нэгдүгээр байр эзэлсэн бүтээлийг Хөдөлмөр, халамж үйлчилгээний ерөнхий газраас залуучуудыг дэмжих хүрээнд Старт–ап төсөлд хамруулах, тусгай байр эзэлсэн бүтээлийг Монголын хараагүйчүүдийн үндэсний холбоо санхүүжүүлэхээр болсон нь бодит үр дүн гэж харж байна.

Энэхүү хуралд аймаг, нийслэлийн засаг даргын тамгын газар, аймаг, нийслэлийн нийгмийн бодлогын хэлтэс, Гэр бүл, хүүхэд залуучуудын хөгжлийн ерөнхий газар, Эх хүүхдийн эрүүл мэндийн үндэсний төв, Боловсролын ерөнхий газар, Боловсролын судалгааны үндэсний хүрээлэн, Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын сургалт, үнэлгээ, судалгааны институт, Цагдаагийн хорих 461 дүгээр хаалттай анги, Анагаахын шинжлэх ухааны их сургууль, Монгол Улсын боловсролын их сургууль, Шинжлэх ухааны технологийн их сургууль, Ерөнхий боловсролын сургууль, цэцэрлэгээс Улаанбаатар хот төдийгүй хөдөө орон нутгийн боловсрол, эрүүл мэнд, хүртээмж, нийгэм, хууль эрх зүй, хөдөлмөрийн чиглэлээрх илтгэл ирүүлснээс үзэхэд хөгжлийн бэрхшээлийн талаарх судалгаа, шинжилгээний ажил маань улам өргөжиж, салбар хоорондын уялдаа холбоог бэхжүүлэхэд чухал байр суурь эзэлж байгааг илэрхийлэхэд таатай байна.

Нийгмийн чухал сэдвүүдийг хөндөж өгүүллэг ирүүлсэн, зочин илтгэгчид болон амжилттай илтгэлээ хэлэлцүүлсэн, сонирхож сонссон нийт оролцогч та бүхэнд талархал илэрхийлж, цаашдын эрдэм судлалын ажилд нь амжилт хүсье.

ХӨГЖЛИЙН БЭРХШЭЭЛТЭЙ ХҮНИЙ ХӨГЖЛИЙН ЕРӨНХИЙ ГАЗАР

БҮЛЭГ I
ХҮРТЭЭМЖ

ХӨГЖЛИЙН БЭРХШЭЭЛТЭЙ ХҮҮХДИЙН ХӨГЖЛИЙН ХҮЧИН ЗҮЙЛИЙГ ХҮРТЭЭМЖТЭЙ ТОГЛООМЫН ТАЛБАЙН ЖИШЭЭН ДЭЭР СУДАЛСАН НЬ

Г.Ариунзаяа, Б.Ундрахболор, Н.Лүндааренчин¹

¹Гэр бүл, Хүүхэд, залуучуудын хөгжлийн газар
ariunzayaq@gmail.com

Үндэслэл

Энэхүү илтгэлд Монгол Улсын хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай хуульд заасны дагуу хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд бусдын адил нийгмийн амьдралд бүрэн дүүрэн, үр дүнтэй оролцох чадвар нь хязгаарлагдаж буй шалтгаан, түүнд нөлөөлж буй хүчин зүйл болон хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдэд нийгэм, экологийн зүгээс хөгжүүлэхэд хүүхдийн тоглоомын талбай нь ерөнхий шаардлагад нийцсэн эсэх, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд тоглоход тулгамдаж буй асуудлыг бууруулахад чиглэсэн арга замыг судалсан судалгааны зарим үр дүнг авч үзсэн. Стандарт хэмжил зүйн газраас 2019 онд Монгол Улс хүүхдийн тоглоомын талбайн стандартыг батлан гаргасан боловч зарим талаараа хангалтгүй, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд тоглоомын талбайд хөгжлийн бэрхшээлээсээ үл хамааран тоглох, оролцох хөгжих нийгэмших боломжийг хязгаарласан бөгөөд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд тоглоход эрүүл аюулгүй орчин нь бүрэн хангагдаггүй байгааг судлан үр дүнг боловсруулсан.

Зорилго

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийг тоглоомын аргаар хөгжүүлэх зарим асуудлуудыг арга замыг нээн, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн хөгжил оролцоог нэмэгдүүлэхэд хүртээмжтэй тоглоомын талбайн үзүүлэх үр нөлөөг судлах

Судалгааны арга зүй

Энэхүү судалгаанд анкетын арга болон баримт бичиг судлах, ажиглалтын аргыг ашигласан. Анкетын аргаар ерөнхий боловсролын 6–17 насны хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд болон тэдний асран хамгаалагч болох нийт 22 хүн, 13–17 насны 33 сурагчдаас санамсаргүй түүврийн судалгааг авсан ба хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн тоглоомын талбайд тоглох нөхцөл нь хязгаарлагдаж буй нь оролцоо хөгжилд хэрхэн нөлөөлж буйг судлах зорилго бүхий 3 хэсгээс бүрдсэн.

- Нэгдүгээрт, судалгаанд оролцогчдын ерөнхий мэдээлэл,
- Хоёрдугаарт, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд тоглох зориулалттай тоглоомын талбай байдаг эсэхийг тодруулах тухай,
- Гуравдугаарт, тоглоомын талбайд тоглоход гарч буй хүндрэл бэрхшээл хүчин зүйлүүдийг илрүүлэх асуултуудаас бүрдсэн ба баримт бичиг судлах арга болон ажиглалтын аргаар мэдээлэл цуглуулж Судалгааг excel программ дээр нэгтгэн дүн шинжилгээ, боловсруулалт хийсэн.

Үр дүн

Судалгаанд хамрагдсан сурагчдын 81.8 хувь нь хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд тоглох зориулалтын тоглоомын талбай байдаггүй, 18.2 хувь нь мэдэхгүй, зориулалтын тоглоомын талбай байдаг гэж огт хариулаагүй байна. Үүнээс үзэхэд Монгол Улсад хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдэд зориулсан тоглоомын талбай хангалтгүй буюу огт байхгүй байна. Судалгаанд хамрагдсан сурагчдын 15.1 хувь нь хөгжлийн бэрхшээлтэй найзтай бөгөөд үлдсэн 84.8 хувь нь хөгжлийн бэрхшээлтэй найз байдаггүй гэж хариулсан байна. Үүнээс үзвэл сэтгэл судлалын шинжлэх ухаанд хүүхэд нийгэмших, ээнэгшин дасахад хамгийн үр дүнтэй арга бол тоглоомын болон урлагын аргууд байдаг гэж үздэг. Чөлөөт цагаараа 0–18 насны хүүхдүүдийн 100-ны 87 хувь нь гадаа тоглоомын талбайд тоглож шинэ найзтай

болдог бол хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдэд зориулалтын талбай байхгүйгээс болоод найзтай байх боломж нь хязгаарлагддаг байна.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэдтэй алагчлалгүйгээр хамтдаа тоглодог эсэх талаар асуултад 24.2 хувь нь тийм, 24.2 хувь нь үгүй, 30.3 хувь нь мэдэхгүй, 21.2 хувь нь заримдаа гэж хариулсан. Үүнээс үзэхэд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэдтэй алагчлалгүйгээр хамтдаа тоглох эсэхээ мэдэхгүй хүүхэд хамгийн их буюу 30.3 хувь байна. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэдтэй хамт тоглоход гадуурхах тохиолдлыг мэдэх эсэхийг тодруулахад 60.6 хувь нь тийм, 21.2 хувь нь үгүй, 18.2 хувь нь мэдэхгүй гэж хариулсан. Үүнээс үзэхэд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэдтэй хамт тоглоход гадуурхах тохиолдол их байдаг нь харагдаж байна. Эцэг эхчүүдийн хувьд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийг ялгаварлан гадуурхаж болохгүй гэдгийг хүүхдүүддээ хэлж ярилцдаг нь дийлэнх хувь буюу 69.6 хувь нь эзэлж байна.

Дүгнэлт, зөвлөмж

Хэдийгээр бүх хүүхдүүдэд зориулсан шинэ тоглоомын талбайг суурилуулах нь хамгийн тохиромжтой боловч энэ нь бодитой биш юм. Тиймээс одоо байгаа тоглоомын талбайн бүтэц, стандартыг үнэлж, оролцоог сайжруулахын тулд өөрчлөлт шинэчлэлт хийж тоглоомын талбайн стандартыг дахин боловсруулах шаардлагатай. Судалгаанаас үзэхэд сургуулийн орчинд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд тоглоход зориулагдсан тоглоомын талбай байдаггүй бөгөөд энэ нь хүүхэд чөлөөт цагаа зугаатай өнгөрөөх, тоглоомын талбайд бусадтай хамт тоглож найз нөхөдтэй болох, бусадтай харилцаа холбоотой байх гэх мэт олон давуу талуудтай.

1. Нийтийн үндэсний цэцэрлэгт хүрээлэн, соёл амралтын газар, парк, хүүхдийн тоглоомын талбайд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд тоглоход зориулагдсан стандарт тоглоомтой болгох.
2. Сургуулийн тоглоомын талбайд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд бусад хүүхдүүдтэй хамт тоглох зориулалттай шийдэл бүхий стандарт тоглоомтой болох.

Түлхүүр үг: *Хүртээмжтэй тоглоомын талбай, дэд бүтэц, хүүхдийн эрх.*

Ашигласан материал:

1. МУЗГ (2016 он). “Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай хууль”. Улаанбаатар хот.
2. МУЗГ (2016 он). “Хүүхдийн эрхийн тухай хууль”. Улаанбаатар хот.
3. МУЗГ (2016 он). “Хүүхэд хамгааллын тухай хууль”. Улаанбаатар хот.
4. ХНХЯ, Жайка ОУБ (2020 он). “Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн асуудал: Бодлого, үйл ажиллагаа”. Улаанбаатар хот.
5. ХНХЯ, СХЗГ (2022 он). “Хүүхдийн эрхийн стандартын эмхэтгэл”. Улаанбаатар хот.
6. Японы Олон Улсын хамтын ажиллагааны Байгууллага (2019 он). “Монгол улс дахь “Тусгай хэрэгцээт боловсрол шаардлагатай хүүхдэд үзүүлэх эрүүл мэнд, боловсрол, нийгмийн хамгааллын үйлчилгээг сайжруулах төсөл””. Улаанбаатар хот.

ХӨГЖЛИЙН БЭРХШЭЭЛТЭЙ ТЭРГЭНЦЭРТЭЙ ИРГЭДИЙН НИЙТИЙН ТЭЭВРИЙН ХЭРЭГСЛЭЭР ЗОРЧИХ ЭРХИЙН ХЭРЭГЖИЛТ

Б.Элбэрэл¹

*¹Дотоод хэргийн их сургууль, Эрх зүй, нийгмийн ухааны
сургуулийн 233-р дамжааны суралцагч
elberelyambatsogt3@gmail.com*

Үндэслэл

Монгол улсын хууль тогтоомжид зааснаар хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн нь энгийн иргэний нэгэн адил эрх эдлэнэ. Төр нь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг нийгмийн харилцаанд ямар нэг саад бэрхшээлгүй оролцох нөхцлийг бүрдүүлэх үүрэгтэй. Иргэд нийгмийн харилцаанд оролцоход ашиглагддаг нэгэн том зүйл бол нийтийн тээвэр. Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд нийтийн тээврээр зорчих эрхийнхээ талаарх хүсэлт, үзэл бодлоо сүүлийн жилүүдэд эрчимтэй илэрхийлэх болсон бөгөөд энэ чиглэлээр ч төрийн удирдлагууд арга хэмжээ авах болсон ч уг арга хэмжээнүүд нь хангалттай хэмжээнд чиглэгдсэн иргэдэдээ хүрч байгаа эсэх нь асуудалтай хэвээр байгаа юм. Үүнээс үүдэн хөгжлийн бэрхшээлтэй тэр дундаа хөдөлгөөний бэрхшээлтэй буюу тэргэнцэртэй иргэдийн нийтийн тээврийн хэрэгслээр зорчих эрх хэрэгжихгүй байсаар байна.

Зорилго

Монгол улс дахь хөгжлийн бэрхшээлтэй тэргэнцэртэй иргэдийн нийтийн тээврийн хэрэгслээр зорчих эрхийн хэрэгжүүлэх зорилгоор Монгол улсын төр, засаг захиргааны байгууллагаас хэрэгжүүлж байгаа бодлого болон үйл ажиллагааны талаар болон монгол улс дахь хөгжлийн бэрхшээлтэй тэргэнцэртэй уг иргэд тухайн бодлого, үйл ажиллагааны талаарх мэдээлэлтэй байгаа эсэх болон сэтгэл ханамж болон цаашдын үйл ажиллагааны саналыг тодруулах зорилгоор энэхүү судалгааг хийв.

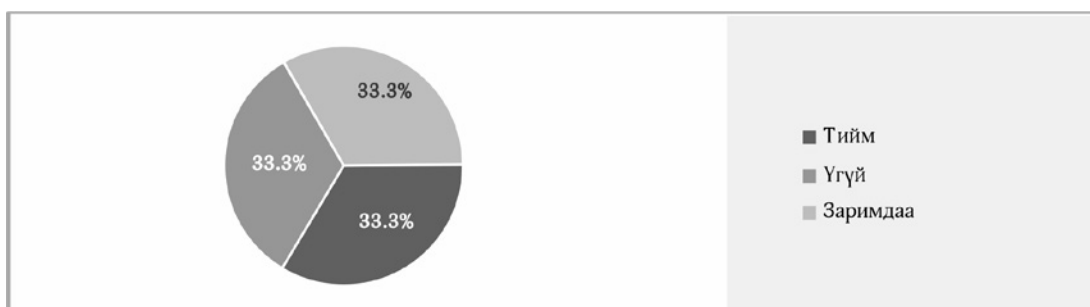
Судалгааны арга зүй

Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдээс асуулгын аргаар судалгааны ажлын үр дүнг боловсруулсан ба хөгжлийн бэрхшээлтэй тэргэнцэртэй иргэдийн нийтийн тээврийн хэрэгслээр зорчих талаарх сонины нийтлэл, мэдээллийн лавлах дах мэдээллүүдэд агуулгын үр дүнг боловсруулав.

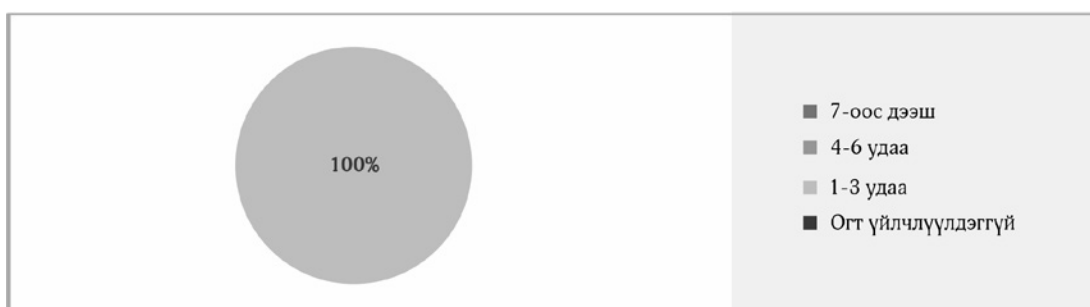
Үр дүн

Нийтийн тээврийн хэрэгсэл нь хөгжлийн бэрхшээлтэй тэргэнцэртэй иргэдийн нийгмийн харилцаанд оролцох оролцоонд ихээхэн нөлөөлдөг буюу нийтийн тээврийн хэрэгслээр үйлчлүүлэхэд учирдаг бэрхшээл хүндрэлүүдээс үүдэн гэртээ байдаг, ажил хөдөлмөр эрхэлж чаддаггүй байна. Мөн нийтийн тээврийн хэрэгслээр 7 хоногт 1–3 удаа үйлчлүүлэх болгонд харгалзах хүнтэй байх, бусдаас тусламж авах шаардлагатай болдог нь тэргэнцэртэй иргэдийг бие даан нийтийн тээврээр үйлчлүүлэхэд нийтлэг бэрхшээл болдог байна. 2017 болон 2020 онд ашиглалтанд орж хэрэгжиж эхэлсэн хот хоорондын нийтийн тээврийн автобус дахь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд зориулсан суудал болон хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд зориулсан галт тэрэг, олон улсын нисэх буудлын хүлээлгийн өрөө зэргийн талаарх мэдээ мэдээлэл нь хангалтгүй болон хэрэгжилт нь иргэдэд хангалттай хүрч чадахгүй байгаа нь судалгаанаас харагдаж байна.

1. Та нийтийн тээврээр тогтмол үйлчлүүлдэг үү?

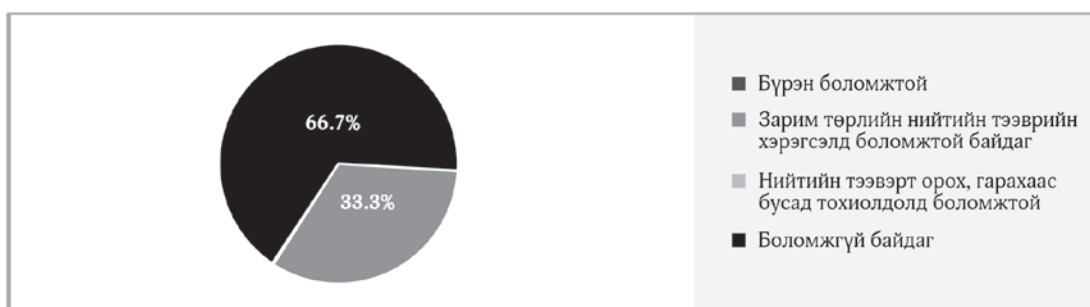
2. Та нийтийн тээврээр 7 хоногт хэдэн хоног үйлчлүүлдэг үү?

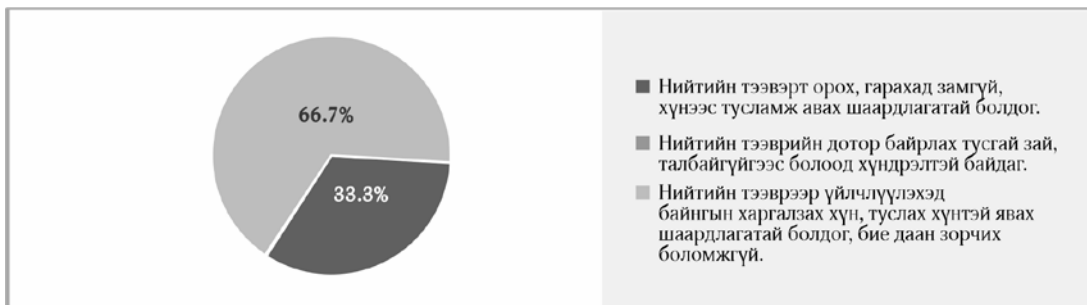
3. Нийтийн тээврийн хэрэгслээр явахад хүндрэлтэй байдаг уу?

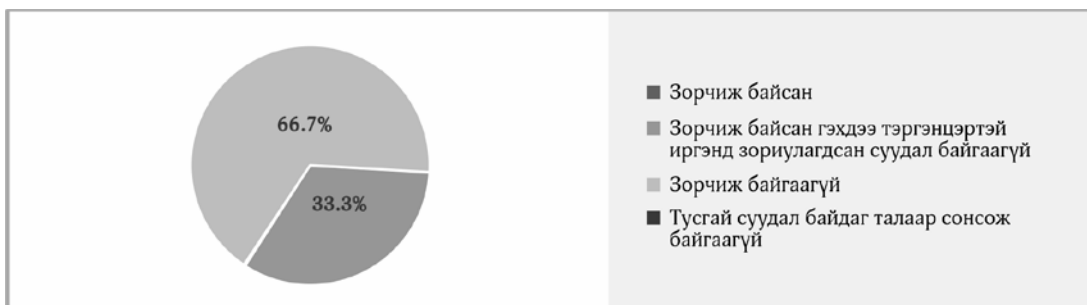
4. Нийтийн тээврээр бие даан үйлчлүүлэх боломжтой байдаг уу?

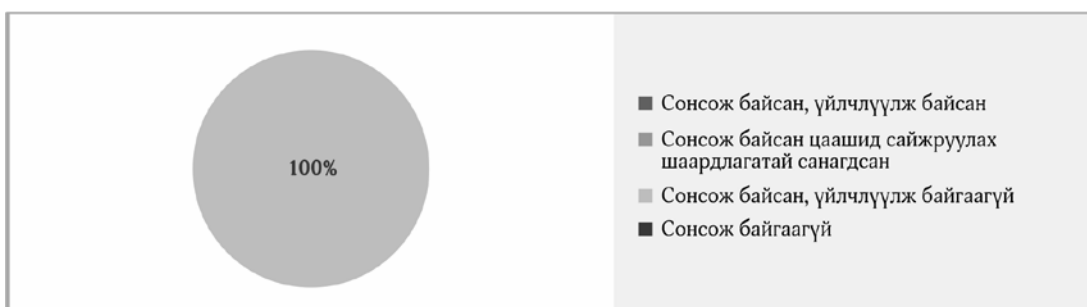
5. Нийтийн тээврийн хэрэгслээр үйлчлүүлэхэд дараах хүндрэлүүдээс аль нь нийтлэг тохиолддог вэ?

7. Та хот хоорондын нийтийн тээврийн үйлчилгээний автобусан дахь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд зориулсан суудлаар зорчиж байсан уу?

8. Та хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд зориулсан төмөр замын галт тэрэг, олон улсын нисэх онгоцны буудал дахь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хүлээлгийн өрөөний талаар сонсож байсан уу?

Дүгнэлт

Нийтийн тээврийн хэрэгслээр зорчих нь иргэдийн нийгмийн амьдралд оролцох гол хүчин зүйлүүдийн нэгээс гадна нийтийн тээврийн хэрэгслээр үйлчлүүлэх нь хүний хөдөлмөр эрхлэлтэнд мөн нөлөөлдөг байна. Хөгжлийн бэрхшээлтэй тэргэнцэртэй иргэд нийтийн тээврийн хэрэгслээр зорчих эрхийг хэрэгжүүлэхээр холбогдох төрийн болон төрийн бус захиргааны байгууллагууд үйл ажиллагаа явуулсаар байгаа буюу зориулалтын нийтийн тээврийн хэрэгсэл гадаад улсаа оруулж ирэх, уг иргэдэд зориулсан хүлээлгийн өрөө зэрэг үйл ажиллагааг хийж байгаа боловч эдгээр нь судалгааны үр дүнгээс хангалттай хүрэх ёстой иргэдэдээ хүрч чадахгүй байгаа нь харагдаж байна. Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд нийтийн тээврийн хэрэгслээр зорчих боломж бололцоогүй байгаагаас үүдэн нийтийн тээврийн хэрэгслээр зорчих эрхээс гадна ажил хөдөлмөр эрхлэх эрх нь зөрчигдөөд байна.

Тиймээс энэхүү асуудлыг холбогдох төрийн захиргааны төв байгууллагууд нь анхааралдаа авч, төрийн болон төрийн бус байгууллагаас хөгжлийн бэрхшээлтэй тэргэнцэртэй иргэдэд зориулан явуулж буй үйл ажиллагаа, төслийг санхүүжүүлэх зэргээр дэмжин иргэдэд хүртээмжтэй болгох хэрэгтэй байна.

Түлхүүр үг: *Нам шалтай нийтийн тээвэр, тусгай галт тэрэгний буудал, галт тэрэг, олон улсын нисэх буудлын хүлээлгийн өрөө, хот хоорондын тээвэр дэх тусгай суудал.*

Ашигласан материал:

1. “Тэргэнцэртэй иргэд лифттэй автобустай боллоо”. Өдрийн сонин. 2019.12.04-ний нийтлэл.
2. Статистикийн мэдээллийн сан. <https://www.1212.mn/>
3. Стандарт хэмжил зүйн газар. <https://estandard.gov.mn/standard/v/3971>
4. “Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн асуудал: бодлого, үйл ажиллагаа 2020 мэдээллийн лавлах”. Хөдөлмөр нийгмийн хамгааллын яам, Жайка олон улсын хамтын ажиллагааны байгууллага. УБ хот. 2020 он.
5. “Тэргэнцэртэй иргэн зорчих боломжтой, –45 хэмд цонх цантдаггүй 32 автобус нийтийн тээврийн үйлчилгээнд явж эхэлнэ”. Улс төрч.мн. 2022 оны 6 дугаар сарын нийтлэл.
6. “Хүн бүрт нийцтэй, хүртээмжтэй орчинг бий болгоход хүмүүсийн хандлага, сэтгэлгээг өөрчлөх чухал гэдгийг онцлов”. Монгол улсын хүний эрхийн үндэсний комисс. 2021.03.19-ний нийтлэл.
7. Хөдөлмөр нийгмийн хамгааллын яам, Жайка олон улсын хамтын ажиллагааны байгууллага (2017 он). “Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн асуудал: бодлого, үйл ажиллагаа 2017 мэдээллийн лавлах”. УБ хот.
8. Дорнод аймгийн иргэдийн төлөөлөгчдийн хурлын тэргүүлэгчдийн тогтоол. https://dornod.gov.mn/storage/uploads/news_inside/HutulburPDF/%D0%A5%D3%A9%D0%B3%D0%B6%D0%BB%D0%B8%D0%B9%D0%BD%20%D0%B1%D1%8D%D1%80%D1%85%D1%88%D1%8D%D0%BB%D1%82%D1%8D%D0%B9%20%D0%B8%D1%80%D0%B3%D1%8D%D0%B4.pdf
9. People with disabilities by AgloInfo. <https://www.angloinfo.com/how-to/italy/healthcare/people-with-disabilities#>
10. Bogota Public Transportation by Wheelchair Travel. <https://wheelchairtravel.org/bogota/public-transportation/>
11. Vehicle accessibility in Japan today and the outlook for the future by Science Direct. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0386111214600054>
12. “Япон улсыг хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний “нүдээр” харлаа”. Eguur.mn нийтлэл.

ХАРААНЫ БЭРХШЭЭЛТЭЙ ИРГЭДИЙН АЖИЛ ЭРХЛЭЛТИЙН ОНЦЛОГ, ТОХИРОМЖТОЙ АЖЛЫН БАЙР

Б.Энхцэцэг¹

¹ Шинжлэх Ухаан Технологийн Их Сургууль, Бизнесийн Ахисан Түвшний Сургууль
Enkhe1987@gmail.com

Үндэслэл

Хөгжлийн бэрхшээл тэр дундаа харааны бэрхшээлтэй иргэд ажлын орчноо мэдэрч ажиллах, хараа шаардсан ажил хөдөлмөр эрхлэхэд нь саад болдог учир өөрийн хүссэн, сонирхсон ажлаа хийж чадахгүй байдал үүсдэг. Энэ байдал тэдний аж амьдрал, санхүүгийн эрх чөлөөнд цаашилбал сэтгэл зүйд сөргөөр нөлөөлж сэтгэл санааны гутралд орж нийгмээс тусгаарлагдаж, тэдний амьдралын чанарт нөлөөлж нийгмийн ядуу давхарга руу шилжих шалтгаан болж байна. Дээрх асуудлаас улбаалан харааны бэрхшээлтэй иргэдэд ажил хөдөлмөр хийхэд тулгамдаад байгаа асуудлыг хөндөж, цаашид харааны бэрхшээлтэй иргэд ажил хөдөлмөр эрхлэхэд аль болох хялбар аргаар шийдвэрлэх арга замыг судлан гаргаж ирэхийг зорилоо.

Зорилго

Энэхүү судалгааны ажлын гол зорилго нь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний хөдөлмөр эрхлэлтийн талаар судлах, тэднийг хэрхэн дэмжих боломжууд байгаа талаар, тэр дундаа харааны хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс ажил хөдөлмөр эрхлэхэд тулгамддаг асуудлуудыг хөндөж, тэдний сэтгэл санаа, амьдралын чанарыг сайжруулах боломжийг хайх, эдгээр боломжийг мэдээлэл болгон хүргэхээр судалгааны хэсэгт тусгасан болно.

Судалгааны арга зүй

“Үндэсний статистикийн нэгдсэн сан”; “Хөгжлийн бэрхшээл ба хөдөлмөр эрхлэлт–2021” Эрдэм шинжилгээний онол практикийн IX хурлын эмхэтгэл; “Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хөдөлмөр эрхлэлт” – Судалгааны тайлан, “Витафит” ХХКомпанийн Захиргаа Хүний Нөөцийн Албаны мэдээллүүдийг нэгтгэн үр дүнг шинжлэв.

Үр дүн

Төрийн албанд нийт 1456 хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн ажиллаж байгаагийн 421 нь харааны бэрхшээлтэй иргэн ажиллаж байна гэсэн судалгаа байна. Энэ нь нийт 11.690 харааны бэрхшээлтэй иргэдийн хувьд бага хувийг эзэлж байгаа юм. Мөн хувийн хэвшлийн байгууллагын төлөөлөл болгон гурван байгууллага дээр хийсэн судалгааны дүнг харахад зохих орон тоонд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн ажиллуулж байгаа хэдий ч тэднээс харааны бэрхшээлтэй иргэн 8%-ийг эзэлж байна. Хувийн хэвшлийн байгууллагууд мөн л харааны хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн ажиллуулж байгаа орон тоо бага харагдаж байна. Харааны бэрхшээлтэй нийт иргэдийн 5.6% нь ажил хөдөлмөр эрхэлж байна. Тиймээс Монгол улсын хөдөлмөрийн тухай хуулийн хэрэгжилтийг төрийн байгууллагууд өөрсдөөсөө эхлүүлэн харааны хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнээ авч ажиллуулан ААНБ-уудаа уриалах хэрэгцээ байна.

Дүгнэлт

Дээрх судалгаанаас харахад харааны хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн нийгэмд оролцох оролцоо монгол улсын нийт хүн амын багахан хувийг эзэлж байгаа нь бидний хувьд асуудал болоод байна. Бид хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд тусламж дэмжлэг, халамж олгохоос илүү тэднийг нийгэмтэй хөл нийлүүлэн алхах гарцыг нээж өгөх, тэднийг өөрсдөөр нь хөдөлмөр эрхлүүлж хөдөлмөрийн үр шимийг мэдрүүлэх нь зүйтэй байгаа юм. Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн нийгэмд оролцох оролцоо нь тэдний хөгжлийн бэрхшээлд биш

харин нийгэм өөрөө тэднийг хүлээж авахад бэрхшээл байгаад гол асуудал байна. Учир нь хөгжлийн бэрхшээлтэй гэсэн ангилалд орсон хүнийг хүн капитал гэдэг өнцгөөс ажил олгогчид харахгүй байгаад байна. Тэднийг ямар ч чадамжгүй зөвхөн халамжаар амьдрах ёстой мэтээр ойлгож, хүлээж авдаг нь тэднийг нийгмээс улам түлхэж байгаа юм. Тиймээс энэ зүй тогтлыг арилгах арга замыг нээж, нийгмийн хандлагыг өөрчлөх тэдэнд хөгжлийн бэрхшээлийн талаар цогц ойлголтыг өгөх, мэдээллээр хангах, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд болон ажил олгогч нарын хоорондын харилцаа холбоог сайжруулах зэрэг ажлууд шаардлагатай байна. Цаашид харааны бэрхшээлтэй иргэд хүссэн мэргэжлээрээ, өөрийн ажиллахыг хүссэн байгууллагад ажиллах ямар боломж байна, түүнчлэн бүрэн харааны бэрхшээлтэй иргэдэд зайнаас буюу гэрээсээ ажиллах эсвэл зайнаас болон ажлын байран дээрх хосолсон хэлбэрээр ажиллах боломжтой утасны оператор, үйлчилгээний цахим туслах, санал хүсэлт хүлээн авагч, бүртгэл мэдээллийн ажилтан гэх мэт ажлын байрыг тусгайлан бэлдэх боломжийг цаашид судлан, харааны бэрхшээлтэй иргэд бидний дунд амьдарч буйг хүн бүрд ухамсарлуулах, тэдэнд тулгамдсан асуудлыг гаргаж ирэх явдал юм. Цаашид харааны бэрхшээлтэй иргэдийг бүх талын мэдээллээр хангах, боломжит ажлын байранд зуучлах, зуучилсан ажлын байран дээр дасгах зэргээр тэднийг байнгын ажлын байртай болгох шаардлага тулгарч байгаа юм. Мөн цаашид ажил олгогч нарт хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг байгууллагадаа ажиллуулснаар хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн цаашдын хөгжил дэвшилд оруулах ач холбогдол, нийгэмд оруулах хувь нэмэр, мөн өөрийн байгууллагын нэр хүндэд хэрхэн сайнаар нөлөөлөх талаар таниулан ойлгуулах зэрэг ажлууд шаардлагатай байна.

Түлхүүр үг: *Хөгжлийн бэрхшээл, хөдөлмөр эрхлэлт, ажлын байр.*

Ашигласан материал:

1. ТОВЧ ДҮГНЭЛТ. “Хөгжлийн бэрхшээлийн талаарх товч тайлан”. 2018. Профессор Стефен В Хокинг. World Health Organization; The world bank.
2. “Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн асуудал, бодлого үйл ажиллагаа”. 2020. Монгол улс.
3. “Хөгжлийн бэрхшээл ба хөдөлмөр эрхлэлт–2021”. Эрдэм шинжилгээний онол практик IX хурлын эмхэтгэл.
4. “Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хөдөлмөр эрхлэлт”. Судалгааны тайлан. 2018. Монгол улс.
5. “Монгол улсын Хөдөлмөрийн тухай хууль”. 2021.
6. <https://www.mlsp.gov.mn/> – Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын яам.
7. <https://www.1212.mn/> – Үндэсний статистикийн хороо.
8. “Витафит Инвест” ХХК-ийн Захиргаа Хүний Нөөцийн Алба.
9. “Витафит” ХХК-ийн Захиргаа Хүний Нөөцийн Алба.
10. “Витафит Дистрибьюшн” ХХК-ийн Захиргаа Хүний Нөөцийн Алба.

ХӨГЖЛИЙН БЭРХШЭЭЛ БА ТЭГШ ХҮРТЭЭМЖ – 2022

Ж.Отгонжаргал¹

¹Төв аймаг, Баяндэлгэр сум. АБНТБ-ын багш
tgoods.oogii0223@gmail.com

Үндэслэл

Боловсролд тэгш хамран сургах үндсэн зорилт нь боловсролын салбарт ялгаварлан гадуурхахын эсрэг байх ба боловсролд тэгш хамран сургахын гол тулгуур нь боловсролын салбарт үл ялгаварлал, тэгш хандлага, тэгш боломж гэсэн зарчмуудыг эрхэмлэдэг бөгөөд бүх шатны сургуулиуд хүүхдийн бие бялдар, оюун ухаан, нийгмийн гарал, сэтгэлийн хөдөлгөөн, хэл яриа болон бусад нөхцөл байдлыг үл харгалзан хүүхэд бүрийг авч сургах үүрэгтэй. Тиймээс хөгжлийн бэрхшээлтэй ба алслагдсан нүүдэлчин өрхийн, хэл, соёл, үндэстний цөөнхийн хүүхдүүд мөн бусад ялгаварлан гадуурхагдсан бүлгийн хүүхдүүд бүгд сургуульд хамрагдах ёстой гэсэн үндсэн суурь зарчимтай байдаг.

Зорилго

Хөгжлийн өөрчлөлттэй сурагчдын эцэг эх, асран хамгаалагчийн оролцоог нэмэгдүүлж, багш сурагчид хөгжлийн өөрчлөлттэй сурагчтай ялгаварлан гадуурхахгүй тэгш харилцах, тэдний сурах орчинг бүрдүүлэх зорилгоор энэхүү судалгааг хийв.

Үр дүн

Ерөнхий боловсролын сургуулиудын хүртээмжтэй орчин, дэд бүтцийн стандарт үзүүлэлтийг хөндлөнгөөс шалгаж үнэлгээ өгөхөөсөө өөрсдөө сургуулийнхаа орчин, ойлголт хандлага, бодлого төлөвлөлтөд үнэлгээ өгсөн нь одоогийн нөхцөл байдлаа илрүүлэн, цаашид авч хэрэгжүүлэх арга замаа тодорхойлж, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд цаашлаад хүн бүрт ээлтэй хүртээмжтэй сургууль болох гарааны үнэлгээ нь болсон юм. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийг тэгш хамруулан сургах бодлого шийдвэр гарах нь асуудлыг бүрэн шийдэж буй хэрэг биш юм. Тухайн бодлого шийдвэрийг хэрэгжүүлэхэд сургууль, хамт олны ойлголт хандлага, орчин, багшлах арга зүйн бэлэн байдлыг урьдчилан харж, арга зүйн дэмжлэг үзүүлж, шаардлагатай арга хэмжээг авч байх зохицуулалтын асуудлууд орхигдсоор байна.

1.1. Хөгжлийн бэрхшээл гэж юу вэ?

Монгол Улсын хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай хуульд заасны дагуу хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн гэдэгт бие махбодь, оюун санаа, сэтгэл мэдрэл, мэдрэхүйн байнгын согог нь орчны бусад саадтай нийлсний улмаас бусдын адил нийгмийн амьдралд бүрэн дүүрэн, үр дүнтэй оролцох чадвар нь хязгаарлагдсан хүнийг хамааруулна.

1.2. Хөгжлийн бэрхшээлийн хэлбэр

Хөгжлийн бэрхшээлийн төрлүүдийг улс орон бүр өөр өөрөөр ангилан тодорхойлж ирсэн. Япон улсад хөгжлийн бэрхшээлийг 13 төрөл ангилалд авч үзсэн бол манай улсын хувьд: ADHD анхаарал дутмаг хэт хөдөлгөөний эмгэг, Аутизм, Дауны хам шинж Оюун ухааны бэрхшээл, Сонсголын бэрхшээл, Сурах бэрхшээл, Харааны бэрхшээл, Хэл ярианы бэрхшээл, Тархины саажилт, Тулах, хөдлөх эрхтний бэрхшээл, Бусад бэрхшээл гэж ангилсан байдаг.

1.3. Тэгш хамран ойлголт

Тэгш хамруулалт – Тухайн орчинд цор ганц тойрог байх ба энэ тойрогт ялгаатай байдлаас үл хамааран бүх хүн багтах бөгөөд тэд зорилго үүрэг хариуцлага нэгтэй.

Тэгш хамран сургах боловсрол – Бүх нийтийн насан туршдаа, чанартай, хүртээмжтэй, тасралтгүй суралцах үйл явц, үр дүн. Боловсролын гадна үлдэх магадлалтай, өөрийн

онцлог хэрэгцээнд тохирсон боловсролын үйлчилгээг бүрэн дүүрэн авч чадахгүй байгаа бүлгүүдийг онцгойлон анхаардаг.

1.4. Хөгжлийн ялгаатай суралцагчийн эрх зүйн орчин тэдний онцлогт тохирох хичээлийн хэрэглэгдэхүүн

Монгол улс хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийнхээ эрхийг хангаж, хамгаалах зорилгоор Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн эрхийн тухай конвенцийг нэмэлт протоколын хамт 2008 оны 12 сарын 19-ны өдөр УИХ-аар баталсан. 2009 оны 5 сарын 3-ны өдөр НҮБ албан ёсоор Монгол улсыг бүртгэснээр энэ конвенц Монгол улсад хуулийн нэгэн адил хүчин төгөлдөр үйлчилж байна.

Жил бүр 2020 оны А/184 тоот тушаалаар Хөгжлийн бэрхшээлтэй сурагчдад тохирох хэрэглэгдэхүүний судалгаа авдаг боловч орон нутгийн хувьд түүний хэрэгжилт бага байна. Эрх зүйн орчинг бүрэн гүйцэт шийдэж чаддахгүйгээс болоод хөгжлийн өөрчлөлттэй сурагч боловсролд бүрэн тэгш эрхтэй оролцоход хүндрэлтэй байна.

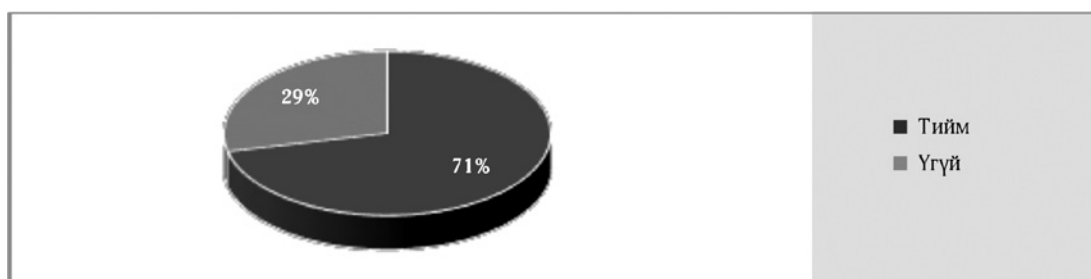
Судалгааны арга зүй

Анкет судалгаа авах, Судалгааны явцад ажиглалт хийх, Харьцуулалтын арга, Нэгтгэн дүгнэх арга зүй ашигласан. Төв аймгийн 27 сумын хөгжлийн өөрчлөлттэй сурагчидтай ажилладаг ЕБС, СӨБ-ын 42 багш хамрагдсан.

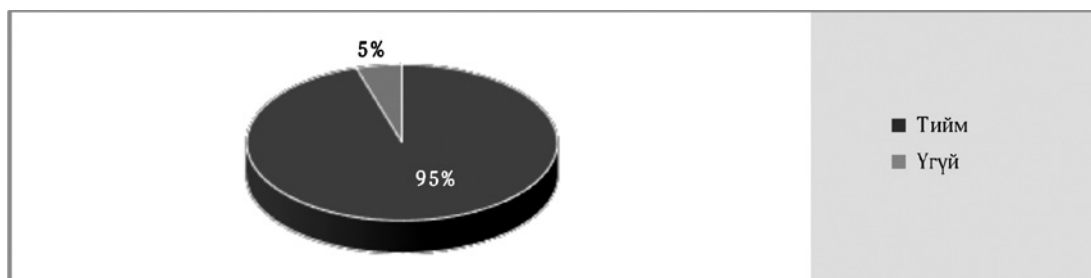
Үр дүн

Судалгааны хэсэг

1. Танай сургууль, цэцэрлэгт тусгай хэрэгцээ шаардлагатай хүүхдэд зориулсан суултуур байдаг уу?

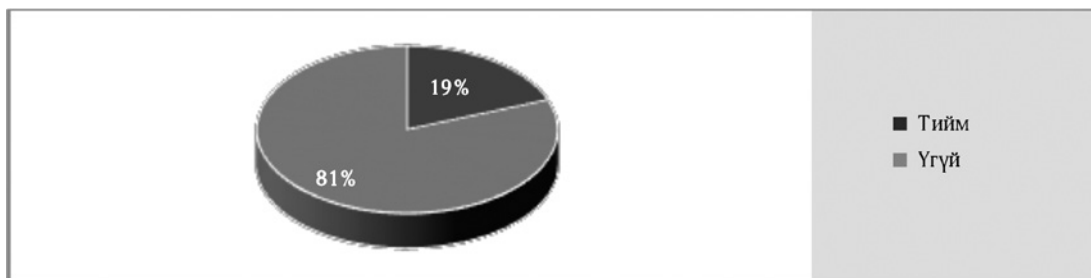

2. Танай сургууль, цэцэрлэгт тусгай хэрэгцээ шаардлагатай хүүхдэд зориулсан налуу зам байдаг уу?

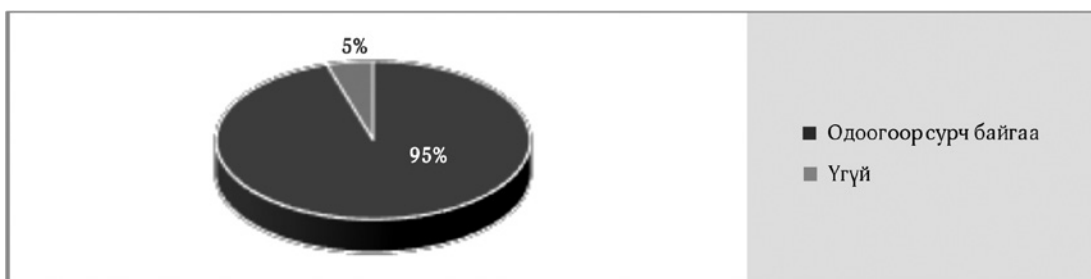
Үүнээс харахад ихэнх сургуульд зориулалтын налуу замтай байна.

3. Танай сургууль, цэцэрлэгт тусгай хэрэгцээт сурагчдад шаардлагатай брайл үсгийн хэрэглэгдэхүүн байдаг уу?

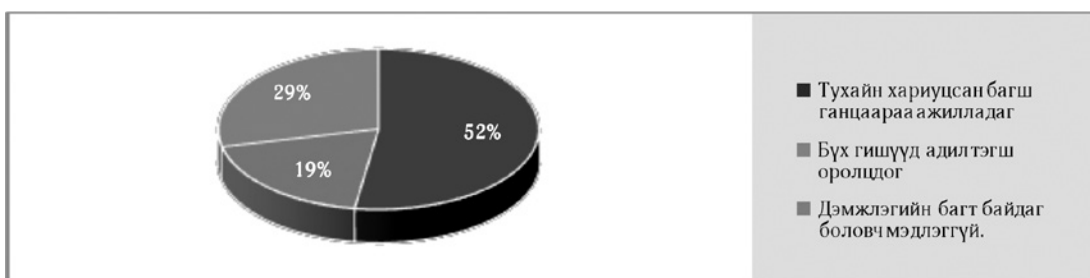
Үүнээс үзэхэд харааны бэрхшээлтэй сурагчдад зориулсан брайл үсгийн ном, хэрэглэгдэхүүн дутагдалтай бөгөөд харааны бэрхшээлтэй сурагч сургуульд тэгш хамран сурах боломжгүй байна.

4. Танай сургууль, цэцэрлэгт дохионы хэл мэддэг багш байдаг уу?

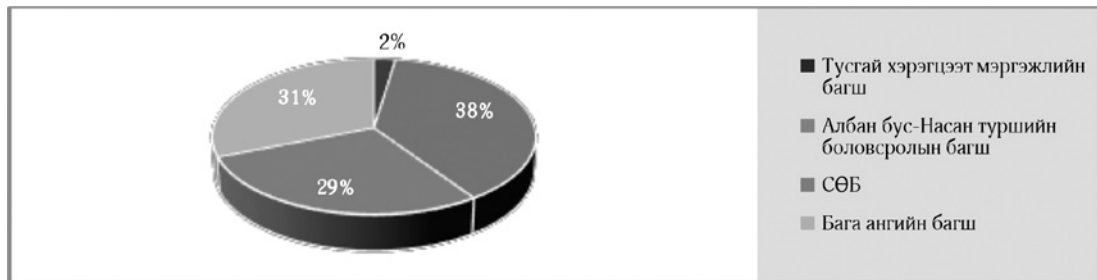
Үүнээс харахад Хөгжлийн өөрчлөлттэй сурагчидтай ажилладаг багш нар маань мэдлэг чадвараа дээшлүүлэн дохионы хэл бие даан суралцаж байна (Өнгөрсөн хавар Төв аймгийн хэмжээнд бүх сургууль, цэцэрлэгт дохионы хэлний карт тараагдсан).

5. Танай сургууль, цэцэрлэгт дэмжлэгийн багийн гишүүн бүр тэгш хамрах боловсролын талаар адил тэгш мэдлэгтэй байж, ГСТ-өө боловсруулахад бүгд оролцдог уу?

Үүнээс харахад сургуулиуд дэмжлэгийн баг байгуулсан боловч хэрэгжилт муу харагдаж байна. 52% нь тухайн ГСТ-өөр ажилладаг багшид л ажлаа даатган өгдөг харагдаж байна. Бусад багийн гишүүд тухайн хүүхэдтэй хэрхэн ажиллах талаар сургалт мэдээлэл авч хамтран ажиллах хэрэгтэй.

6. Танай сургууль, цэцэрлэгт хөгжлийн өөрчлөлттэй сурагчидтай ямар мэргэлийн багш ажилладаг вэ?

Үүнээс харахад сумдын АБ–НТБ-ын багш нар Хөгжлийн өөрчлөлттэй хүүхэдтэй түлхүү ажилладаг нь харагдаж байна. Гэвч НТБ-ын багш нар маань ХБХ-тэй ажилладаг 10%-иа авч чаддаггүй. Бага анги болон СӨБ-ын багш нар адил хувьтай ажилладаг байна. Мэргэжлийн тусгай хэрэгцээт боловсролын багш дутмаг байна.

Дүгнэлт

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд үе тэнгийнхээ бусад хүүхдийн адил сурч боловсрох эрхтэй. Хүүхэд бүр өөрийн харъяалагдаж буй нутаг дэвсгэртээ боловсрол эзэмших ёстой боловч бодит амьдрал дээр хэрэгжихгүй байна. Монгол Улсын хэмжээнд тусгай хэрэгцээт сургуульд хэд хэд байдаг боловч энэ нь төвлөрсөн хот газраар байдаг. Орон нутгийн хэмжээнд хэрэгжилт муу бөгөөд хөдөө орон нутагт зарим эцэг эхчүүд хүүхдээ сургуульд хамруулахаас илүү өөрсдийн хажуудаа байлгаж малдаа явуулах тохиолдол байдаг. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн онцлог, хэрэгцээ, шаардлагад нийцсэн өдөр өнжүүлэх, хүүхэд харах, хүүхдийг хамт олон түшиглэн хөгжүүлэх үйлчилгээ байхгүйгээс хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд бүр боловсролын үйлчилгээнд тэгш, хүртээмжтэй, бүрэн, дүүрэн хамрагдаж чадахгүй байна. Мөн тухайн сургуульд тэдний онцлогт тохирсон хичээлийн хэрэглэгдэхүүн сурах орчин дутмаг байдаг ба хамгийн нэн түрүүнд шаардлагатай зүйл бол багшлах хүчний орон тоо юм. Орон нутгийн сургуулиудад яг мэргэжлийн тусгай хэрэгцээт багш байхгүй, АБ–НТББ, БАБ, СӨБ-ын багш нар хичээл зааж байна. Ихэнх сургуулийн хувьд дэмжлэгийн багийг байгуулсан боловч тухайн хүүхэдтэй ажиллаж байгаа багшийг дэмжих нь муу бас тухайн багшид ганцааранд нь хөгжлийн өөрчлөлттэй хүүхдийг даатгаж өгдөг нь дэмжлэгийн багийн үйл ажиллагаа орон нутагт тэгш хэрэгжихгүй байгаа нь харагдаж байна. Тиймээс тухайн хүүхэдтэй ажилладаг багш ганцаараа сургалтад хамрагдаад байх бус бүх дэмжлэгийн багийн гишүүдэд тэгш хамран сургах талаар сургалт зохион байгуулах шаардлагатай байгаа юм.

Түлхүүр үг: Тэгш оролцоо, багш, хэрэглэгдэхүүн, тоног төхөөрөмж.

Ашигласан материал:

1. Д.Одгэрэл, Д.Ганболд, О.Мөнхцэцэг, Ч.Нямдорж, А.Бадамцэрэн, Б.Бат–Оюун (2018). “Тэгш хамруулах боловсрол”. ЕБС-ийн багш нарт зориулсан мэргэжил дээшлүүлэх сургалтын модуль. УБ.
2. “Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай хууль”. УБ, 2016
3. “Хөгжлийн бэрхшээл судлал нь салбар дундын шинжлэх ухаан болох нь”. ЭШХ-ын эмхтгэл. УБ, 2019.
4. МУБИС-ийн багш нарын монгол хэлнээ хөрвүүлсэн хамтын бүтээл, “Тусгай хэрэгцээт боловсрол”, УБ, 2018.

ХӨГЖЛИЙН БЭРХШЭЭЛТЭЙ ИРГЭДИЙГ ЗАМЫН ХӨДӨЛГӨӨНД ЯЛГАВАРЛАХГҮЙГЭЭР ОРОЛЦУУЛАХ НӨХЦӨЛИЙГ БҮРДҮҮЛЭХ

Ж.Энхбаатар¹

*¹Тээврийн цагдаагийн албаны дүн шинжилгээ, үнэлгээ хяналт шалгалтын хэлтэс
Хяналт шинжилгээ, үнэлгээ, хариуцсан ахлах мэргэжилтэн, цагдаагийн хошууч*

Үндэслэл

Аливаа улсын төр хүний эрхийн асуудлаар үүрэг хүлээдэг бөгөөд төрийн чиг үүргийг хэрэгжүүлэгч байгууллагын ажилтан, алба хаагчид хүний эрхийн ойлголттой, хүний эрхэд суурилсан хандлага, арга зүйгээр үйл ажиллагаагаа явуулах хэрэгцээ шаардлага бий болж байна. Хүний эрх ба хөгжил хоёр нь харилцан хамаарал бүхий үнэт зүйлс болохын хувьд учир шалтгаант холбоогоор холбогддог. Хүний эрх болон хөгжлийн хоорондын нэгдмэл чанарт үндэслэсэн эрхэд суурилан хөгжих хандлага, түүний үнэт зүйлсийг чухалчлан үзэх байдал нэмэгдэж байна. Эрхэд суурилан хөгжих хандлага нь хүний эрхийг хангах, хамгаалах зорилго бүхий олон улсын хүний эрхийн стандартад нийцсэн хөгжлийн тухай үзэл баримтлал юм. Эрхэд суурилан хөгжих хандлагын хамгийн чухал ач холбогдол нь хөгжлийн төвд хүнийг тавьж үзэхийн хамт хөгжлийн хамтын ажиллагааны зорилго хийгээд үр дүнгийн шалгуур нь хүний эрхийг хангах явдал хэмээн үздэгт оршино. Тиймээс хүний оршин амьдарч буй улс нийгэм, дэлхий нийтийг энх амгалан байлгаж, амьдралын чанарыг сайжруулах зорилгод хүрэх нь эрхэд суурилсан хөгжлийн хандлагын гол үнэт зүйл юм. Хүний эрхийн хэрэгжилтийг хангаж, хамгаалахын тулд тодорхой бүлгүүдийн эрхийн хэрэгжилтэд илүү анхаарал хандуулах ёстой. Учир нь тухайн бүлгүүдийн эмзэг байдал нь бусадтай адил эрхээ бүрэн дүүрэн эдлэхэд нь саад учруулдаг. Тухайлбал, өнөөдөр манай улсад дэд бүтцийн салбар хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүст ээлтэй биш байна. Олон улсын түвшинд тухайн улсын хүн амын 10 хувиас доошгүй нь хөгжлийн бэрхшээлтэй байдаг хэмээн үздэг бөгөөд манай улсын ажиллах хүчний арав орчим хувийг эзэлж байгаа хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс баялаг бүтээгээд, өөрсдийнхөө амьдралыг цогцлоож явахын оронд хэн нэгний гар харан суухад хүрч байна.

Зорилго

Нийтийн тээврийн болон орчны дэд бүтцийн хүртээмжгүй байдлаас хамааран нийгмийн үйлчилгээ авах, өдөр тутмын амьдралд оролцоход ихээхэн бэрхшээлтэй тулгарч байгааг баримт нотолгоогоор илрүүлэх.

Судалгааны арга зүй

Баримт бичгийн судалгаа.

Үр дүн

Нэг. Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд чиглэсэн арга хэмжээнүүд

Манай Улс хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнийг нийгмийн харилцаанд аливаа ялгаваргүйгээр тэгш оролцуулах нөхцөлийг бүрдүүлэх, тэдний өвөрмөц хэрэгцээнд түшиглэсэн нийгмийн хамгааллын үйлчилгээ үзүүлэх зорилгоор 1995 онд Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний нийгмийн хамгааллын тухай хуулийг баталж, уг хуулиар хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүст үзүүлэх нийгмийн хамгааллын арга хэмжээний хууль эрх зүйн үндсийг бий болгосон. “Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн эрхийн тухай” НҮБ-ын конвенцод Монгол Улс 2009 онд нэгдэн орсон бөгөөд энэхүү конвенцын хэрэгжилтийн тайлангаа НҮБ-ын Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн хороогоор 2015 онд хэлэлцүүлсэн.

Монгол Улсын Их Хурлаас 2016 онд шинээр баталсан Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай хууль нь хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнийг нийгмийн гишүүний хувьд үндсэн

эрхээ эдэлж, хөгжих боломж олгосон суурь эрх зүйн баримт бичиг болсон. Энэ хуулиар хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн эрхийг хуульчилж эрүүл мэнд, боловсрол, хөдөлмөр эрхлэлт, нийтийн тээвэр, зам, орон сууц, олон нийтийн барилга байгууламжийн хүртээмжийг нэмэгдүүлэх асуудлыг зохицуулсан юм. Тиймээс Улаанбаатар хотын хэмжээнд автомат буюу гар удирдлагатай тээврийн хэрэгсэлтэй тулгуур эрхтний бэрхшээлтэй иргэдийг замын хөдөлгөөнд улсын дугаарын хязгаарлалтгүйгээр оролцуулах журмыг 2016 оноос эхлэн мөрдөж байна.

Хоёр: Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд Зам тээврийн хөдөлгөөнд оролцоход тулгамдаж буй асуудлууд

Үндэсний статистикийн хорооноос гаргасан тайлангаар 2021 оны Монгол Улсын хэмжээнд хөгжлийн бэрхшээлтэй 106.169 хүн бүртгэгдсэнээс харааны хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн 11.695, ярианы хөгжлийн бэрхшээлтэй 4.074, сонсголын хөгжлийн бэрхшээлтэй 8.430, сэтгэцийн хөгжлийн бэрхшээлтэй 20.414, хөдөлгөөний бэрхшээлтэй 21.011, хавсарсан хөгжлийн бэрхшээлтэй 7.430, бусад 20.645 иргэн тоологджээ. Үүнээс Улаанбаатар хотын хэмжээнд 35.116 хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн байна. Замын хөдөлгөөний дүрэм хамгийн анх 1925 онд батлагдаж байсан. Үүнээс хойш 11 удаа өөрчлөлт орсон байдаг. Мөн 2015 онд замын хөдөлгөөний аюулгүй байдлын тухай хууль шинээр батлагдсан. Хууль өөрчилж буй гол шалтгаан бол тухайн улс орны нийгэм эдийн засаг, бусад зүйлсээ дагаад илүү боловсронгуй болгохыг зорьдог юм (21 дүгээр тогтоолын хавсралт). Хэдийгээр хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн эрхийг хамгаалах тодорхой хууль байдаг ч төдийлөн биелэлтээ олж, тэдэнд амьдрах таатай орчин нөхцөлийг бүрдүүлж чадаагүй байгаа юм. Ялангуяа нийтийн тээврийн болон орчны дэд бүтцийн хүртээмжгүй байдлаас хамааран нийгмийн үйлчилгээ авах, өдөр тутмын амьдралд оролцоход ихээхэн бэрхшээлтэй тулгарч байна. Засгийн газраас хэрэгжүүлж буй замын хөдөлгөөний ачааллыг бууруулах дэс дараатай арга хэмжээ нь нийгмийн амьдралд идэвхтэй оролцож амьжиргаагаа залгуулж яваа тээврийн хэрэгсэл жолоодох эрх бүхий хөгжлийн бэрхшээлтэй жолооч иргэдийн хувьд хүндээр тусч байгаа талаар иргэд гомдол, хүсэлт ирүүлсээр л байна. Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг замын хөдөлгөөнд улсын дугаарын хязгаарлалтгүйгээр оролцуулах журам батлагдсанаар зөвхөн замын хөдөлгөөнд улсын дугаарын хязгаарлалтгүй оролцохоос гадна жолооны курст суралцах эрхийг нь хангах, хараагүй иргэдэд зориулсан явган хүний гарц дээр ярьдаг дуут дохио, тэргэнцэртэй иргэдэд зориулсан замыг байгууллагууд тавих зэрэг ажлууд хийгдэж байгаа боловч мэдээлэл өгөх сургалтын хэрэглэгдэхүүнээр дамжуулан мэдээлэл хүргэх, сургах процесс байхгүй байсаар л байна. Гэтэл хөгжлийн бэрхшээлтэй тэр дундаа сонсголын бэрхшээлтэй иргэд замын хөдөлгөөнд оролцоход Замын хөдөлгөөний дүрмийг сонсох хэлбэрээр, харааны бэрхшээлтэй иргэд замын хөдөлгөөнд явганаар оролцоход зориулж унших хэлбэрээр буюу брайл үсгээр хэвлэн гаргах зайлшгүй шаардлага тулгараад байгаа билээ.

1. Монгол улсын хэмжээнд нийт 106.169 хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн байхаас өвчнөөр нь авч үзвэл сонсголын бэрхшээлтэй 8.430 иргэн, харааны бэрхшээлтэй 11.695 иргэн байгаа нь нийт хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн 21.3%-г эзэлж байна.

2. ***Хөдөлгөөний хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний тоо:*** Нийт хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн 19.8%-г эзэлж байгаа энэ бүлгийн хувьд ажил эрхлэх хүсэл сонирхолтой, хөдөлмөрийн насны хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжсэн хөтөлбөр байгаа хэдий ч санхүүгийн хомсдолоос шалтгаалан дорвитой хэрэгжихгүй байна. Одоо мөрдөгдөж байгаа стандарт норм, нормативыг хөгжлийн бэрхшээлтэй

График 1.

иргэдэд чиглэсэн заалтуудыг судлах, судалгааны үндсэн дээр орчин үеийн зам, замын байгууламжийн төлөвлөлтөд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд зориулсан төлөвлөлтийг хийх зориулсан дуут дохиолол суурилуулах ажил хийгдэж байгаа боловч бүх гарц дээр, эсвэл хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн үйлчлүүлж болох бүх газарт машины зогсоол, тэргэнцэртэйгээ орох орц гарцыг шийдэж өгсөн асуудал дутуу хэвээр байна. Өнөөдрийн байдлаар “Монголын хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн эрхийг хамгаалах төв” ТББ-ын гаргасан судалгаагаар Улаанбаатар хотын хэмжээнд автомат буюу гар удирдлагатай тээврийн хэрэгсэлтэй тулгуур эрхтний бэрхшээл бүхий 40 орчим иргэн байдаг аж. “Отгон жолоо” авто сургууль 2002 оноос эхлэн 220 гаруй хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг, “Цаг үргэлж” авто сургууль 2014 оноос 352 хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг сургаж байгаа ба нийт 572 гаруй иргэд сурч төгсжээ.

Эндээс харахад замын хөдөлгөөнд автомат буюу гар удирдлагатай тээврийн хэрэгсэлтэй тулгуур эрхтний бэрхшээлтэй болон сонсголын бэрхшээлтэй иргэдэд оролцож явж байна.

3. Харааны хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн: Нийт хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн 11% нь харааны бэрхшээлтэй байгаа бөгөөд эдгээр хүмүүс бүгд замын хөдөлгөөнд оролцох эрхтэй байдаг. Гэтэл замын хөдөлгөөнд оролцох талаарх мэдлэгийн сонсож эсвэл уншиж авах эрх нь хязгаарлагдмал байсаар л байна.

Харааны бэрхшээлтэй хүн зорчих хэсгээр хөндлөн гарахдаа цагаан таяг барьсан байвал зохих бөгөөд хэрэв зорчих баримжаа алдаж, явган хүний гарцын байршлыг тогтоож чадахгүй болсон буюу гэрлэн дохионы заалтыг мэдэх боломжгүй бол бусдын туслалцааг авах, ийм бололцоогүй тохиолдолд таягаар сайтар дохио өгч анхаарал болгоомжтой зам хөндлөн гарна гэж заасан байдаг ба зам хөдлөн гарахад хэн туслах вэ?

Эсвэл гарцаа мэдрэх, таних боломжийг шийдэж өгөөгүй хэвээр байна. Өнөөдрийн байдлаар харааны бэрхшээлтэй иргэдийн ердөө 40 гаруй хувь нь Брайл бичиг ашиглаж байгаа гэсэн судалгаа байна. Энэ нь Брайл бичигтэй ном сурах бичиг хангалтгүй байгаатай холбоотой юм. Учир нь энэ төрлийн ном товхимол хэвлэх төсөв улсын төсөвт огт суудаггүй байна.

4. Сонсголын бэрхшээлтэй хүн: Нийт хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн 5%-г сонсголын бэрхшээлтэй иргэдэд эзэлж байна. Үүнээс 266 гаруй иргэн жолооны сургалтад хамрагдаж жолооч болж замын хөдөлгөөнд оролцож байна. 2002 оноос 2018 оны хооронд жолооч болсон Сонсголын бэрхшээлтэй иргэдэд 2018 онд шинэчлэн батлагдсан Замын хөдөлгөөний дүрмээр давтан сургалт зохион байгуулагдаагүй.

5. Авто вокзалын болон тээврийн үйлчилгээ эрхэлдэг аж ахуйн нэгж, байгууллагын ажилтнуудад хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд үйлчилгээ үзүүлэх чиглэлээр сургалт зохион байгуулж, гарын авлага, зөвлөмжөөр хангах гэх мэт зүйлийг хөндөж ярьж байгаа боловч харааны болон сонсголын бэрхшээлтэй иргэд нь бусдын хараат байдлаар мэдээллийг хүлээн авдаг учраас мэдээллийг ойртуулах ажил чухал байна.

График 2.

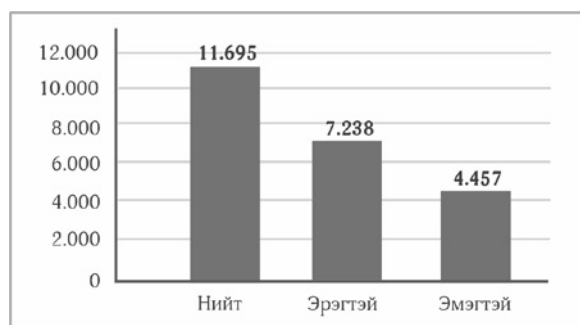
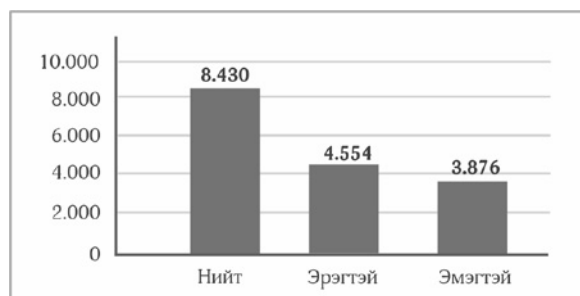

График 3.

6. Нийслэлийн Засаг даргын 2013 оны 12 дугаар сарын 03-ны өдрийн А/1074 дугаар захирамжаар хөдөлгөөний хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн Улаанбаатар хот доторх замын хөдөлгөөнд дугаарын хязгаарлалтгүйгээр оролцох харилцааг зохицуулах журам баталсан боловч хөдөлгөөний хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүдийг харгалзан замын хөдөлгөөнд оролцох эцэг, эхчүүд дээрх журамд хамрагдахгүй байна.

Дүгнэлт

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд, залуучуудын бие даан амьдрах, хөгжих боломжийг нэмэгдүүлэх, эрхийг нь хүндэтгэсэн нийгмийн орчныг бүрдүүлэх нь чухлаар тавигдаж байна. Үүнд:

1. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний мэдээлэл авах эрхийг хангах, техник, технологийн хэрэгсэл, бусадтай харьцах боломж, нөхцөлийг бүрдүүлэх
2. Хараа, сонсголын бэрхшээлтэй хүмүүст мэдээлэл хүргэх зорилгоор төрийн захиргааны байгууллагаас гаргаж байгаа хууль тогтоомж, тушаал шийдвэрүүдийг брайл үсгээр хэвлэн гаргах ажилд төрөөс дэмжлэг үзүүлэх, төсөв хуваарилж дэмжих
3. Сонсголын бэрхшээлтэй хүн цагдаа болон зам тээврийн осол гэмтэлд орсон бол дохионы хэлний хэлмэрчийн зайн дүрс, ярианы тусламжтайгаар хандаж, үйлчилгээ авах боломжийг төрөөс бүрдүүлэх
4. Монгол дохионы хэл бол сонсголгүй хүний эх хэл мөн бөгөөд сонсголгүй хүн дохионы хэлээрээ нийгмийн бүхий л харилцаанд оролцох эрхтэй бөгөөд нэгэнт нийгмийн харилцаанд орж байгаа бол холбогдох хууль тогтоомжийн дохионы хэл рүү орчуулах
5. Брайл бичиг нь хараагүй хүний хэрэглэдэг үндсэн бичиг бөгөөд брайл бичгийг ашиглан мэдээлэл авах, боловсрол эзэмшин нийгмийн харилцаанд оролцох нөхцөл боломжоор хангана.
6. Харааны бэрхшээлтэй иргэд болон сонсголгүй иргэд сурах боловсрох эрх хязгаарлагдмал байдлаас гарч тэгш нээлттэй болно.
7. Мэдээллийг хурдан шуурхай, хүртээмжтэй авах нөхцөл бүрдэнэ.
8. Харааны болон сонсголын бэрхшээлтэй иргэдэд мэдээлэл хүргэж тэднийг замын хөдөлгөөнд оролцоход бага ч гэсэн мэдээлэл өгч Замын хөдөлгөөний аюулгүй байдлыг хангаж Монгол Улсын Замын хөдөлгөөний дүрмийг брайл бичиг, аудио, дохионы орчуулгатай (Видео) хэлбэрээр хэвлэн гаргах.
9. 2004 оны 2-р сарын 19-ний өдөр Азийн хөгжлийн банкны санхүүжилт, Тахир дутуу иргэдийн хөдөлмөр эрхлэлтийг нэмэгдүүлэх төслийн дэмжлэгтэйгээр байгуулагдсан. Тус хэвлэлийн төв нь Брайл ном хэвлэх төв, Ярьдаг номын студи гэсэн хоёр хэсгээс бүрддэг. Брайл үсгээр хэлний ном, сурах бичиг, зарим хууль тогтоомж, сургалтын гарын авлагуудыг, Ярьдаг хэлбэрээр түүх, уран зохиол танин мэдэхүйн чиглэлийн болон хууль эрхзүйн номыг түлхүү хэвлэдэг мэргэжлийн байгууллагын үйл ажиллагааг дэмжин хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн ажил эрхлэлтийг дэмжин ажиллах бодит үр дүн гарна.
10. Нийслэлийн Засаг даргын 2013 оны 12 дугаар сарын 03-ны өдрийн А/1074 дугаар захирамжаар хөдөлгөөний хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн Улаанбаатар хот доторх замын хөдөлгөөнд дугаарын хязгаарлалтгүйгээр оролцох харилцааг зохицуулах журамд нэмэлт өөрчлөлт оруулж эцэг, эхчүүдийг хөдөлгөөний хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүдийг харгалзан замын хөдөлгөөнд оролцох нөхцөл бололцоог хангах.

Түлхүүр үг: Эрхэд суурилан хөгжих хандлага, нийгмийн орчин, замын хөдөлгөөний дүрэм.

Ашигласан материал:

1. “Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн асуудал: Бодлого, үйл ажиллагаа”. Мэдээллийн лавлах. 2017 он.
2. “Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай хууль”. 2016 он.
3. “Нийгмийн халамжийн тухай хууль”. 2012 он.
4. “Боловсролын багц хууль”. 2002 он.
5. “Замын хөдөлгөөний дүрэм”. 2018 он шинэчилсэн.
6. “Бусад холбогдох хууль”, “Монгол Улсын Их Хурлын тогтоол”, “Засгийн газрын холбогдох тогтоол, журам”.
7. “Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн эрүүл мэнд, боловсрол, нийгмийн хамгааллын комиссын дүрэм”-ийг Засгийн газрын 2016 оны 200 дугаар тогтоол.
8. “Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнд тусламж, хөнгөлөлт үзүүлэх журам”
9. “Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрх, оролцоо, хөгжлийг дэмжих” үндэсний хөтөлбөр

ГУЯНЫ АРЫН БУЛЧИНГ СУНГАХ ТӨХӨӨРӨМЖ ЗОХИОН БҮТЭЭЖ ЭМЧИЛГЭЭНД АШИГЛАСАН ҮР ДҮН

Н.Цэсэнжав¹, Б.Оюунсүрэн²

¹Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн сэргээн засах хөгжлийн төв

²Хан-Уул дүүргийн Эрүүл мэндийн төвийн хөдөлгөөн засалч

Үндэслэл

Хүнд амд суурилсан судалгаагаар нийт тархины саагийн 70–80% нь чангарсан саа байдаг. Ихэвчлэн гуяны арын бүлэг булчин чангарах тохиолдол элбэг байдаг². Бага насны хүүхдэд үүссэн гуяны арын бүлэг булчингийн чангарал нь биеийн төрх байдал болон хөдөлгөөний хяналтанд сөргөөр нөлөөлснөөр шинээр чадвар эзэмших явц алдагдаж, суух, мөлхөх, зогсох, алхах зэрэг үйл ажиллагааны алдагдалт үүсдэг. Гадаадын эрдэмтэд гуяны арын бүлэг булчингийн хамгийн сайн сунгагдах эрсдэлгүй байрлал бол түнхний үеэр 90° градусаар нугалсан байрлалд өвдгийг дээш тэнийлгэх байрлал гэж тодорхойлсон байна⁵. ХБХСЗХТ-өөр 2022.01.01–2022.10.01 хоорондох тархины саатай 1179 хүүхэд үйлчлүүлснээс булчингийн чангаралтай 750 хүүхэд эмчилгээнд хамрагдсан байна⁶.

Зорилго

Гуяны арын бүлэг булчинг сунгах аппаратын загвар зохион бүтээж эмчилгээндээ нэвтрүүлж, эмчилгээний үр дүнг тооцох.

Судалгааны арга зүй

ХБХСЗХТ-өөр 2022 оны 8–9 сарын хооронд үйлчлүүлсэн тархины саа оноштой 250 (давхардсан тоогоор) үйлчлүүлэгчдээс гуяны арын бүлэг булчингийн чангаралтай 5–6 насны 20 оролцогчдыг сонгон хамруулсан. Өөрсдийн зохион бүтээсэн сунгалтын аппаратыг ашиглаж PNF (уртсаж, агших) зарчмаар 10 хоногийн турш 5–10 минутын давтамжтай эмчилгээ хийж үр дүнг эмчилгээний өмнө болон дараа харьцуулж тооцсон. Уг судалгааг санамсаргүй сонголттой эмнэлзүйн туршилт судалгааны аргаар явуулж, статистик боловсруулалтыг SPSS 25 paired программаар боловсруулсан.

Дүгнэлт

Гуяны арын бүлэг булчингийн чангаралтай хүүхдүүдэд сунгалтын автомат аппарат ашигласнаар эмчилгээний өмнө өвдөг нугарах болон тахимны өнцөг ихэссэн байсан бол эмчилгээний дараа булчин уртассаж тахимны өнцөг багассаж өвдөг тэнийсэн ($p < 0.001$) байна.

Түлхүүр үг: Тахимны өнцөг, сунгалтын аппарат, бүлэг булчин, далайц.

Ашигласан материал:

1. Ц.Наранцэцэг, Yi Young Koong. Сэргээн засах анагаах ухаан сэтгүүл. “Тархины саатай хүүхдийн хөлний булчингийн чангаралд ботулин токсин–а тарьсан эмчилгээний үр дүн”. (2017). 7-р дугаар (хуудас 113).
2. Д.Болормаа, Б.Рэнцэнханд. Сэргээн засах анагаах ухаан сэтгүүл. “Тархины саатай хүүхдэд хийсэн хөдөлгөөн заслын үр дүн” (2018). 8-р дугаар (хуудас 55).
3. Lynn Lippert, S. “Clinical kinesiology and Anatomy” (2011) part 4 (260–326).
4. Eun Sook Park, Сэргээн засах анагаах ухаан сэтгүүл. “Хүүхдийн тархины саагийн булчингийн чангаралын менежмент” (2017) 7-р дугаар (хуудас 100–101).
5. А.Балжинням, Ц.Наранцэцэг, Yi Young Koong, Сэргээн засах анагаах ухаан сэтгүүл, “Булчингийн чангаралын патофизиологи” (2017) 7-р дугаар (хуудас 67–71).
6. “Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн сэргээн засах хөгжлийн төвийн статистик мэдээ” (2021).

ХҮРТЭЭМЖТЭЙ НАЛУУ ЗАМ

Э.Бумжинсүрэн, Д.Золзаяа¹

¹Рояль Олон Улсын Их Сургууль
bumjii2015@gmail.com

Үндэслэл

Рояль Олон Улсын Их Сургууль болон Монгол Улсын Их Сургуулийн ойролцоох олон нийтийн барилга байгууламж болох Хүннү зочид буудал, Сүхбаатар дүүргийн эмнэлэг, Хувийн 2 давхар эмнэлэг, 144 айлын орон сууц, РОУИС-ийн ойролцоох СУ дэлгүүр, Рояль Олон Улсын Их Сургууль, МУИС-ийн номын сан, МУИС-ийн ойролцоох СУ дэлгүүр, Монгол Улсын Их Сургууль, Эрдэм Tour, Монголын Үндэсний Тэргэнцэртэй Ирэгдийн Холбоо (МУТИХ), Монголын Хөгжлийн Бэрхшээлтэй Хүний Хөгжлийн Ерөнхий Газар (МХБХХЕГ) нийт 12 барилгын налуу замын хэмжилт хийн, фото зургаар баримтжуулж, хэмжилтийн тоон судалгааг “Иргэний барилгын төлөвлөлтөд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний шаардлагыг тооцсон орон зай, орчин” MNS 6055:2009 стандарттай харьцуулж үзлээ. Аливаа хот, суурин газарт барилга, байгууламж, авто зам, гүүрэн байгууламж нь бүх хүнд тэгш хүртээмжтэй, ээлтэй байх ёстой. Олон улсад болон Монгол улсын барилгын норм, дүрмүүдэд ч орон сууц, олон нийтийн үйлчилгээ, оффисийн барилгыг бүх төрлийн хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд ажиллаж амьдрахад саадгүй байх шаардлагыг тусгасан байдаг.

Зорилго

Улаанбаатар хотын хүртээмжийг нэмэгдүүлж, налуу замын стандарт, шаардлагыг хангуулах, төлөвлөлтийг чанарын өндөр түвшинд гүйцэтгүүлэх.

Судалгааны арга зүй

Өөрийн суралцаж буй сургууль болон Рояль Олон Улсын Их Сургууль (РОУИС), мөн Монголын томоохон их сургууль болох Монгол Улсын Их Сургуулийн (МУИС)-ийн ойролцоох олон нийтийн барилга байгууламжуудын хүртээмжтэй налуу замуудыг судлан, Монгол улсад мөрдөгдөж буй стандарт, норм дүрмийг хангаж буйг харьцуулсан аргаар судалгаандаа ашиглалаа. Судалгааны арга зүйд тандалт, хэмжилтын судалгааг олон нийтийн барилга байгууламжид хэмжилт хийж тэдгээрийн хураангуйг хөтлөн баримтжуулсан. Мөн иргэдээс асуулга авч тоон судалгааг гүйцэтгэлээ.

Үр дүн

Харьцуулсан барилга байгууламжийн судалгаанд судалсан барилга байгууламжуудын налуу зам нь стандарт, шаардлагыг хангахгүй байгаа нь илэрхий байна. Монгол улсын хэмжээнд 2021 оны байдлаар нийт 82.056 хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн бүртгэгдсэн байна.

График 1. Х.Б.Х насны бүлэг

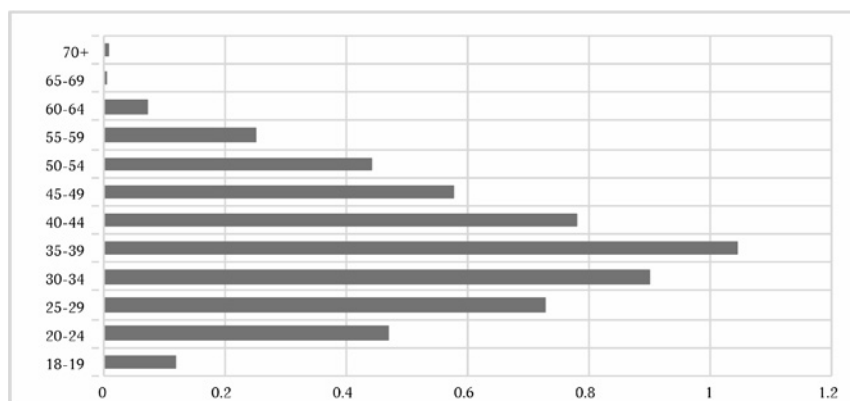

График 2. Хөгжлийн бэрхшээлийн хэлбэрээр

Туршилтын үр дүн

Хүснэгт 1. Их сургууль, эмнэлэг, орон сууц, зочид буудалын налуу замын харьцуулалт

	Рояль Олон Улсын Их сургууль	Сүхбаатар дүүргийн нэгдсэн эмнэлэг	144 айлын орон сууц	Хүннү Зочид буудал	Хувийн эмнэлэг	MNS 6055:2009 Стандарт
Өргөн	1830 мм	1460 мм	—	1170 мм	770 мм	1200 мм
Өндөр	1525 мм [433 мм]	156 мм [92.5 мм]	—	1360 мм [591 мм]	960 мм [290 мм]	1:12
Налуу замын урт	5200 мм [22875 мм]	1110 мм [23400 мм]	—	7100 мм [16320 мм]	3490 мм [11520 мм]	
Бариулны өндөр 900 мм	990 мм	—	—	970 мм	—	900 мм
Бариулны өндөр 700 мм	710 мм	—	—	720 мм	—	700 мм

Хүснэгт 2. МУИС, Цахим номын сан, Эрдэм Tour, МҮТИТ, ХМХХЕГ, СУ сүлжээ дэлгүүрийн налуу замын харьцуулалт

	МУИС	Цахим номын сан	Эрдэм Tour	МҮТИТ	ХМХХЕГ	СУ Сүлжээ дэлгүүр	MNS 6055:2009 Стандарт
Өргөн	1000 мм	1160 мм	2600 мм	1000 мм	1000 мм	1100 мм	1200 мм
Өндөр	1005 мм [23.7 мм]	50 мм [34 мм]	901 мм [891.6 мм]	750 мм [17.71 мм]	90 мм [18.2 мм]	70 мм [10.4 мм]	1:12
Налуу замын урт	2850 мм [12060 мм]	4080 мм [6000 мм]	10700 мм [10812 мм]	2126 мм [900 мм]	2190 мм [1080 мм]	1250 мм [840 мм]	
Бариулны өндөр 900 мм	—	900 мм	—	900 мм	—	—	900 мм
Бариулны өндөр 700 мм	—	700 мм	—	700 мм	—	—	700 мм

Сэтгэл ханамжийн судалгаа

Туршилтын дагуу “Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн үндэсний төв” болон “Монголын үндэсний тэргэнцэртэй иргэдийн төв”-үүдэд, МУИС, хотын төв хэсгээр 10 асуулт бүхий сэтгэл ханамжийн судалгааг цаасан, ярилцлага, онлайн судалгаа хийж нийт хувийг графикаар харууллаа.

Сэтгэл ханамжийн судалгааны үр дүн

Хүснэгт 3. Судалгааны үр дүн ХБИ (тоон үзүүлэлтээр)

		Олон нийтийн хөл хөдөлгөөн ихтэй газраар явахад таны хувьд налуу зам хэрэгцээг чинь хангаж чаддаг уу?	Гадуур явахад ганцаараа бие даан явах нөхцөл бүрдэж чадсан байдаг уу?	Тэргэнцэртэйгээр налуу замаар өгсөж буухдаа харгалзах хүнтэй цуг байсан ч асуудал тулгардаг уу?	Тэргэнцэртэйгээр хотоор явахад хэр боломж бололцоотой байдаг вэ?
Олон нийтийн хөл хөдөлгөөн ихтэй газраар явахад таны хувьд налуу зам хэрэгцээг чинь хангаж чаддаг уу?	Pearson Correlation	1	-.055	-.149	-.075
	Sig. (2-tailed)		.703	.301	.607
	N	50	50	50	50
Гадуур явахад ганцаараа бие даан явах нөхцөл бүрдэж чадсан байдаг уу?	Pearson Correlation	-.055	1	-.092	-.176
	Sig. (2-tailed)	.703		.525	.222
	N	50	50	50	50
Тэргэнцэртэйгээр налуу замаар өгсөж буухдаа харгалзах хүнтэй цуг байсан ч асуудал тулгардаг уу?	Pearson Correlation	-.149	-.092	1	.093
	Sig. (2-tailed)	.301	.525		.519
	N	50	50	50	50
Тэргэнцэртэйгээр хотоор явахад хэр боломж бололцоотой байдаг вэ?	Pearson Correlation	-.075	-.176	0.93	1
	Sig. (2-tailed)	.607	.222	.519	
	N	50	50	50	50

Шийдвэрлэх арга зам

- Налуу замын шаардлага хангаагүй барилга байгууламжийг ашиглалтад хүлээж авахгүй байх
- Налуу зам төлөвлөгдөөгүй барилга байгууламжид хяналт тавьж, төлөвлүүлэх, торгууль ноогдуулж, хуулийн арга хэмжээ авах
- Сайн дурын болон хувь, улсын байгууллагуудад төсөл хөтөлбөр хэргэжүүлж, судалгаа шинжилгээ хийж, санхүүжилт босгож налуу замыг төлөвлөн, гүйцэтгэх
- Нийгмийн хариуцлагын хүрээнд аж ахуй нэгжүүдэд асуудлыг олж харж, шийдвэрлүүлэх гэх мэт олон арга зам байна.

Шийдсэн байдал

1. Монголын Үндэсний Тэргэнцэртэй Иргэдийн Холбоо (МУТИХ)-ны налуу зам нь тухайн барилга ашиглалтад ороход хийгдээгүй байсан. Тус холбоо түрээслэгчээр суурших үед зориулж хийж өгсөн.

Нийт төсөв: 2 сая төгрөг.

Зураг 1. МУТИХ Налуу зам

Тодорхойлолт

3.4 “Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн” эрүүл мэндийн хувьд төрөлхийн согогтой, биеийн үйл ажиллагаа, тэсвэр хатуужил муудаж доройтсон буюу өвчилсөн эсвэл бэртэж гэмтсэн, хөдөлмөрийн чадвараа бүрэн буюу хагас алдсан, амьдралын хүнд бэрхшээлд орсон хүн;

3.6 “Налуу зам” босоо чиглэлд барилгын гадна дотно хэсгийг холбосон налуу хавтгай; Нэг налуу замын өргөлтийн өндөр 800мм-ээс, налуугийн өнцөг 1:12-оос ихгүй, 200мм-ийн өндөрт гарах бол 1:10-аас ихгүй, хөндлөнгийн налуу 1:50-аас хэтрэхгүй байх ёстой. Налуу замын болон талбайн гадна хүрээний далангийн өндөр 50 мм-ээс багагүй байна.

Налуу замын эхлэл, төгсгөлд тэгш талбай байгуулах ба түүний урт нь налуу зам (пандус)-ын өргөнөөс багагүй буюу 1500мм-ээс багагүй байна. Налуу замын чиглэл өөрчлөгдөх тохиолдолд тэгш талбайн өргөн нь тэргэнцэр эргэх боломжтой байх ёстой. Налуу замын өргөн нь зорчих замын гарцын үндсэн хэмжээтэй уялдан зохицсон байна.

“Хөндлөн налуу” явган хүний замын хөндлөн хэвгий

“Элемент” ямарваа зүйлийг бүрдүүлэгч, язгуур хэсэг

Барилгын орцын өмнөх налуу зам нь өөрийн орны цаг уурын нөхцөлтэй уялдан хатуу гадаргуун хучилттай, халаах тоноглолтой, мөн (өргөх төхөөрөмжүүд зэрэг нь) хур тунадасаас хамгаалсан байна.

Дүгнэлт

Сэдвийн хүрээнд 12 барилгын хэмжилт, харьцуулсан судалгааг хийж “Иргэний барилгын төлөвлөлтөд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний шаардлагыг тооцсон орон зай, орчин” MNS 6055:2009 стандарттай харьцуулж, нийт 150 хүнээс сэтгэл ханамжийн тоон судалгаа авсан. Түүний 45% нь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд байсан. Судалгаанаас үзвэл 75 хувийн үзүүлэлтэйгээр хүртээмжтэй налуу зам нь “Иргэний барилгын төлөвлөлтөд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний шаардлагыг тооцсон орон зайн, орчин” MNS 6055:2009 стандартыг хангахгүй гэж үзэв.

Түлхүүр үг: Стандарт, хүртээмж, налуу зам, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд.

Ашигласан материал:

1. “Иргэний барилгын төлөвлөлтөд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний шаардлагыг тооцсон орон зай, орчин” MNS 6055:2009 стандартаас. 2009 он.
2. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай хууль
3. Бурмаа: Нийтлэл www.barilga.mn/n/9615/

БҮЛЭГ II ХУУЛЬ, ЭРХ ЗҮЙ

ХӨГЖЛИЙН БЭРХШЭЭЛТЭЙ ХҮҮХДИЙН ЭРХИЙН ХЭРЭГЖИЛТ, ТУЛГАМДАЖ БУЙ АСУУДАЛ

Г.Ариунзаяа, Б.Ундрахболор, Н.Лүндааренчин¹

¹Гэр бүл, Хүүхэд, залуучуудын хөгжлийн газар
ariunzayaq@gmail.com

Үндэслэл

Энэхүү илтгэлд Монгол Улсад оршин сууж буй хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн эрхийн хэрэгжилт, тулгамдаж буй асуудал түүнд нөлөөлж буй хүчин зүйлийг бууруулахад чиглэсэн арга замыг судалсан судалгааны зарим үр дүнг авч үзсэн. Монгол Улс НҮБ-ын Хүүхдийн эрхийн тухай конвенцод 1990 онд анхлан нэгдсэн орнуудын нэг, мөн “Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай” НҮБ-ын конвенцод 2009 онд элссэн бөгөөд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн сурч боловсрох орчин нөхцөлийг нь хүүхэд бүрийн онцлогт тохируулан хангах үүргийг Монгол улсын засгийн газар хүлээдэг. Эдгээр конвенцын үзэл санааны хүрээнд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс.

Зорилго

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн эрхийн хэрэгжилтэд дүн шинжилгээ хийж, судалгаанаас үндэслэн хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүдийн цаашдын хэрэгцээ шаардлагыг тодорхойлно.

Судалгааны арга зүй

Хүснэгт 1. Судалгааны арга зүй

№	Судалгааны аргууд	Зорилтот бүлэг	Дүн шинжилгээ хийх мэдээлэл
Чанарын аргууд			
1	Баримт бичигт дүн шинжилгээ хийх	- Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай хууль - Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн эрхийн тухай НҮБ-ын конвенц - Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн эрхийн байдлын судалгаа, эрх зүйн баримт бичиг	- ХБХ-ийн нийгмийн харилцаанд оролцох тэгш эрх, түүнийг хангах, хэрэгжүүлэх, хамгаалах талаар төрийн байгууллага, иргэн, хуулийн этгээдийн эрх, үүрэг, оролцоо - ХБХ-ийн эрхийн байдал, нийгмийн амьдралд ижил тэгш оролцоход тулгарч буй хэрэгцээ шаардлага
2	Чанарын судалгаа	Ерөнхий боловсролын сургуулийн нийгмийн ажилтан, багш – 15 мэргэжилтэн	ХБХ-ийн сурч боловсрох эрх, нийгмийн харилцаанд оролцох нөхцөл боломж
Тоон судалгаа			
3	Анкет	Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд түүний асран хамгаалагч – 72 оролцогч	Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн эрхийн хэрэгжилт, тулгамдаж буй буй асуудал

Дүгнэлт

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүдэд хандах олон нийтийн хандлагыг өөрчилж хүүхдүүдэд нийгэмд амьдрах таатай нөхцөлийг бүрдүүлэх нийгмийн оролцоог дээшлүүлэх талаар боловсролын байгууллага санаачилга гарган ажиллах хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс, ялангуяа хүүхдүүдийг өрөвдөлтэй, тогтворгүй гэж үзэж, шийдвэр гаргах тогтолцоо, амьдралын зохицуулалтаар дамжуулан нийгмээс гадуурхагдахад хүргэж буй гэдгийг судалгааны үр дүн илтгэж байна. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай хууль,

ХБХ-ийн эрхийн тухай НҮБ-ын конвенцын талаар мэдлэг, ойлголт ямар төвшинд байгааг судалгаанд оролцсон нийт хүүхдүүдээс асуумжаар судлахад нийт хүүхдүүдийн хүний эрхийн талаарх мэдлэг хангалттай бус төвшинд байгаа нь харагдаж байна. Насанд хүрэгчид төвтэй, эрх мэдэлтэй болгох хэвшмэл ойлголт түгээмэл хэвээр байгаа тул хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүд эрхээ хүндэтгэх, хамгаалах, баталгаажуулах тал дээр нэн эмзэг нөхцөл байдалд буйг судалгааны үр дүн илтгэж байна. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүдийн боловсролын чанар, хүрэлцээ оролцоо тэргүүтэй цаашдын хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн эрхийн асуудлыг хөндөж буй эрх зүйн акт, хөтөлбөр зэргийг боловсруулах шатанд ХБХ-ийг оролцуулах, тэдний санал бодлыг харгалзан үзэх шаардлагатай байна.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн нийгмийн оролцоог хангах зорилгоор хийгдэх дэд бүтэц улсын хэмжээнд хангалттай түвшинд хийгдээгүй байгаа нь хүүхдийн сурч боловсрох, эрүүл аюулгүй орчинд амьдрах, хөгжих, хамгаалуулах эрхийг зөрчиж байна. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэдтэй зарим эцэг эхчүүд, асран хамгаалагчдын хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн эрхийн тухай хууль, НҮБ-ын конвенцын талаарх хууль эрх зүйн мэдлэг сул байгаа нь судалгааны явцад ажиглагдаж байлаа. Энэ нь хууль батлагдан гардаг боловч түүний хэрэгжилт муу, батлагдсан хууль, эрх зүйн актыг олон нийтэд сурталчилж, таниулдаг хэдий ч зорилтод бүлэгтээ сайн хүрдэггүй.

Түлхүүр үг: *Хүүхдийн эрх, эрхийн хэрэгжилт, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд.*

Ашигласан материал:

1. МУЗГ (2016 он). Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай хууль. Улаанбаатар хот.
2. МУЗГ. (2016 он). Хүүхдийн эрхийн тухай хууль. Улаанбаатар хот.
3. МУЗГ (2016 он). Хүүхэд хамгааллын тухай хууль. Улаанбаатар хот.
4. ХНХЯ, Жайка ОУБ (2020 он). Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн асуудал: Бодлого, үйл ажиллагаа. Улаанбаатар хот.
5. ХНХЯ, СХЗГ (2022 он). Хүүхдийн эрхийн стандартын эмхэтгэл. Улаанбаатар хот.

СОНСГОЛЫН БЭРХШЭЭЛТЭЙ ИРГЭНИЙ ЭРХ ЗҮЙН ОРЧИН

М.Болормаа

Bolormaa.m@ulaanbaatar.edu.mn

Үндэслэл

Сонсголын бэрхшээлтэй иргэдийн Дэлхийн холбоо (WFD)-ны анхны конгресс 1951 оны есдүгээр сард Италийн Ром хотноо чуулж есдүгээр сарын сүүлийн өдрүүдийг Олон улсын сонсголгүй иргэдийн долоо хоног болгож, 1958 оноос эхлэн тэмдэглэдэг болжээ. Монгол дохионы хэл бол сонсголын бэрхшээлтэй иргэдийн төрөлх хэл, энэ хэлээрээ нийгмийн бүхий л харилцаанд оролцох эрхтэй. Манай улс ч холбогдох хуульдаа ингэж заасан байдаг (ХБХЭХ 12.1-р зүйл “Монгол дохионы хэл бол сонсголгүй хүний эх хэл мөн бөгөөд сонсголгүй хүн дохионы хэлээрээ нийгмийн бүхий л харилцаанд оролцох эрхтэй”). Тиймээс дохионы хэлийг түгээн дэлгэрүүлж, хүртээмжтэй орчин бүрдүүлэх нь сонсголгүй иргэдийн эрхийг хангаж буй гол хэлбэр юм. Харамсалтай нь сонсголгүй иргэд эх хэлээрээ боловсрол эзэмших, орчуулгын үйлчилгээний авах хүртээмж хангалтгүй. Энэ тал дээр төрийн дэмжлэг, оролцоо тун дутмаг байгаа юм.

Судалгааны зорилго

Өнөөгийн нийгэмд сонсголгүй иргэдийн өмнө тулгамдаж буй асуудлууд маш их гарч байна. Монгол Улсын хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай хуулийн эрх зүйн зохицуулалтын хэрэгжилт хэрхэн явагдаж байгааг судлахад чиглэнэ.

Судалгааны арга зүй

Монгол улсын болон Олон улсын гэрээнд заасан эрх зүйн хэм хэмжээг Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд суурилсан судалгаануудын тайлан, сайтууд илтгэлүүд, нийгмийн социал орчны мэдээллүүдэд агуулгын шинжилгээ хийн үр дүнг боловсруулав.

Үр дүн

Сонсголын бэрхшээлтэй сурагчид 2017 оны гуравдугаар сард нийслэлийн 29 дүгээр сургуулийн багш нар дохионы хэл сайн мэддэггүй, зарим нь бүр огт мэдэхгүй учраас хичээл үр дүнгүй өнгөрдөг хэмээж байсан удаатай. БСШУЯ-аас тухайн үед уг асуудлыг анхаарна, судална хэмээсэн ч өнөөдрийг хүртэл багш нарыг чадавхжуулж, дохионы хэл сургасан нь үгүй. Энэ байдал нь сонсголгүй иргэд мэдээлэл олж авах эрхийг илт хязгаарладаг гэнэ. 2016 оноос өмнө Монгол Улсад ямар ч байгууллага албан ёсоор энэ төрлийн үйлчилгээ үзүүлж байгаагүй. Танил тал, хамаатан садангийн хүрээнд л хэлмэрчлүүлж ирсэн. Уг нь хуульд “Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн нь хэлмэрчийн үйлчилгээг төрөөс үнэ төлбөргүй авна” гэж заасан байдаг ч хэрэгждэггүй. Зөвхөн сонсголгүй хүмүүс гэлтгүй энгийн хүмүүст ч дохионы хэлний хэрэгцээ шаардлага гардаг. Жишээ нь хүүхэд нь сонсголгүй бол ойлголцохын тулд дохионы хэл сурахаас өөр аргагүй. Хэлээр нь ярьж чадахгүй бол хүүхэд гэр бүлийн халуун дулаан хайрыг мэдэрч, хайртай хүмүүстэйгээ ойлголцоход бэрх шүү дээ. Гадаад болон олон улсад хэрэглэгддэг дохионы хэлийг бид ашигладаггүй. Өөрийн гэсэн Монгол өв соёл, хэв маяг шингэсэн Монгол дохионы хэлийг ашигладаг.

Манай Улсын хувьд Монгол Улсын Үндсэн Хуулийн наймдугаар зүйлийн 1-д Монгол хэл бол төрийн албан ёсны хэл мөн, Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай хуулийн 12.1-т “Монгол дохионы хэл бол сонсголгүй хүний эх хэл мөн бөгөөд сонсголгүй хүн дохионы хэлээрээ нийгмийн бүхий л харилцаанд оролцох эрхтэй”¹ гэж тусгасан байдаг. Үүнээс үзэхэд сонсголын бэрхшээлтэй иргэн нь өөрийн эх хэлээрээ бусадтай чөлөөтэй харилцах эрхтэй. Харин төрийн үйлчилгээ авах, төрийн захиргааны байгууллагаар үйлчлүүлэхэд

¹ Монгол Улсын Үндсэн Хууль 1992 он.

сонсгол, хэл ярианы бэрхшээлтэй хүн асран хамгаалагч, харгалзан дэмжигчийн тусламжтайгаар үйлчилгээ авч байгаа нь нийгмийн харилцаанд бүрэн дүүрэн, бие даан, өөрийн эх хэлээрээ харилцаанд тэгш оролцоход саад бэрхшээл болж эрхээ эдлэхэд хүндрэл гарч байна.

Эмнэлгийн тухай хууль, Нийгмийн даатгалын тухай хууль, Цагдаагийн байгууллагын тухай хууль, Боловсролын тухай хууль, Нийгмийн халамж үйлчилгээ үзүүлдэг төрийн бус байгууллагуудын эрх зүйн орчинд сонсголгүй иргэн болон хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүст хандсан зүйл заалт байхгүй байна. Монгол Улсын Үндсэн Хууль, Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай хууль, НҮБ хүний эрхийн конвенцод хүн амьд явах эрхтэй, эрүүл аюулгүй орчинд амьдрах эрх, сурч боловсрох эрх... гэх мэт эдлэх эрхийг нь зааж өгсөн байдаг. Гэсэн хэдий ч энэ эрхүүд нь хэрэгжихгүй байгаа нь нийгэмд илт харагдаж байна.

Сонсголгүй хүмүүс нийгэм дэх сул талууд маш ихээр нөлөөлдөг.

- *Эрүүл мэндийн үр дүн сул.* Сонсголгүй хүмүүс нийт хүн амаас доогуур түвшинд эрүүл мэндийн тусламж авч байгаа нь баримтаар нотлогдох нь ихсэж байна. Хөгжлийн бэрхшээлийн хэлбэр, нөхцөл байдлаас шалтгаалаад хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс хоёрдогч хүндрэл, хавсарсан өвчлөл, мөн насжилттай холбоотой нөхцөл байдлаас урьдчилан сэргийлж чадахгүй, илүү эмзэг байдалд ордог. Зарим судалгаагаар хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүст тамхи татах, хоолны дэглэм муу сахиx, бие бялдар идэвхгүй байх гэх зэрэг өндөр эрсдэлтэй зан үйл илүү байдаг гэсэн байдаг. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс мөн хүчирхийлэлд өртөх эрсдэл өндөр байдаг. Хэрэгцээнд нийцээгүй сэргээн засалтын үйлчилгээ (туслах хэрэгсэл хамраад) нь хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн ерөнхий эрүүл мэндийн байдал муудах, үйл ажиллагаа нь хязгаарлагдах, оролцоо нь хязгаарлагдах, мөн түүнчлэн амьдралын чанар муудах зэрэг муу үр дүнд хүргэж болно.
- *Боловсролд олсон амжилт доогуур.* Сонсголын бэрхшээлтэй хүүхдүүд үе тэнгийнхээ хөгжлийн бэрхшээлгүй хүүхдүүдээс сургуульд хамрагдах нь бага байгаа ба сургуульд суралцах, дэмжлэг авах түвшин нь бага байна. Энэ нь манай улсын хувьд хөндөгдөж буй асуудал
- *Эдийн засгийн оролцоо бага.* Сонсголын бэрхшээлтэй хүмүүс ажилгүй байх хандлага өндөр, ажил хөдөлмөр эрхэлдэг ч ихэнхдээ бага цалин авдаг. Дэлхийн эрүүл мэндийн судалгаагаар хөдөлмөр эрхэлж байгаа хөгжлийн бэрхшээлгүй эрэгтэй хүмүүс (65%), эмэгтэй хүмүүс (30%)-ийг бодвол хөгжлийн бэрхшээлтэй эрэгтэй хүмүүс (35%), эмэгтэй хүмүүс (20%)-ийн хөдөлмөр эрхлэх түвшин доогуур байна. 27 оронд Эдийн засгийн хамтын ажиллагаа, хөгжлийн байгууллагын (25) судалгаагаар хөдөлмөрийн зах зээл дээр хөдөлмөрийн насны хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс мөн насны хөгжлийн бэрхшээлгүй хүмүүсээс доогуур боломжтой байна гэсэн дүн гарсан байна. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн хөдөлмөр эрхлэлтийн түвшин нь дунджаар 44% байгаа бөгөөд энэ нь хөгжлийн бэрхшээлгүй хүмүүсийн (75%) талаас дээгүүр байгаа юм. Идэвхгүй байдлын хувь нь хөгжлийн бэрхшээлгүй хүмүүс (49% ба 20%)-иас 2.5 дахин их байна.

Дүгнэлт

Сонсголын бэрхшээлтэй иргэнд нийгэм хэрхэн нөлөөлөхүйц явдлыг маш тодорхой харагдаж байна. Сонсголын бэрхшээлтэй хүн бие даан нийгмийн харилцаанд оролцоход нь саадгүй хүртээмжтэй орчин бүрдүүлэх талаар хууль тогтоомжийн биелэлт хангалтгүй байна. Энэ нь Монгол улсад Сонсголын бэрхшээлтэй иргэдэд чиглэж хандсан хууль эрх зүйн зохицуулалт дутагдалтай нь харагдаж байна. Сонсголын бэрхшээлтэй иргэдийг ялгаварлан гадуурхалтаас хамгаалах, төрийн үйлчилгээг хүртээмжтэй олж авах, дохионы хэлний хэрэглээг баталгаажуулснаар хэлмэрчийг олон нийтийн үйл ажиллагаанд тэгш

оролцох боломж нөхцөлийг бүрдүүлэх эрх зүйн зохицуулалтын талаар холбогдолтой болно. Дараах санал, зөвлөмжийг дэвшүүлж байна.

1. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай хуулийн хэрэгжилтийг нэмэгдүүлэх
2. Сонсголгүй иргэнд зориулсан эрх зүйн орчин бүрдүүлэх
3. Төрийн үйлчилгээ үзүүлдэг бүх байгууллагууд нь дохионы хэлний сургалтыг явуулах
4. Бүх тогтолцоо болон үйлчилгээг хүртээмжтэй болгох
5. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс эрүүл байх, сайн сайхан байх, эдийн засаг, нийгмийн хамгааллын болон сурах, чадвараа хөгжүүлэх зэрэг маш энгийн хэрэгцээтэй. Эдгээр хэрэгцээг хөтөлбөр, үйлчилгээгээр сайтар хангаж өгөх
6. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийг нийгмийн үйлчилгээнд байнга хамруулах
7. Олон нийтийн ойлголтыг нэмэгдүүлэх

Түлхүүр үг: *Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн, сонсголгүй иргэн, сонсголын бэрхшээлтэй иргэн.*

Ашигласан материал:

Хууль тогтоомж:

1. Монгол Улсын Үндсэн Хууль. 1992 он.
2. Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглал. 1948 он.
3. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний тухай конвенц, УБ., 2006 он.
4. Нийгмийн халамжийн тухай хууль. 2012 он.
5. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхий тухай хууль. 2016 он.
6. Бусад холбогдох хууль тогтоомж.

Сурах бичиг:

1. Товч дүгнэлт “Хөгжлийн бэрхшээлийн талаарх дэлгэрэнгүй тайлан”.

Цахим эх сурвалж:

1. <https://www.nad.org/about-us/position-statements/position-statement-on-health-care-access-for-deaf-patients/>
2. <https://www.bu.edu/sph/news/articles/2018/healthcare-language-barriers-affect-deaf-people-too/>
3. https://l.facebook.com/l.php?u=https%3A%2F%2Fyoutu.be%2FiLDP9_fZuTk%3Ffbclid%3DIwAR03mtwPT_tQd-svLFTzjQHn-vXLPASy7L6MttUMdPsfAq4IWxEsIKxP9Qw&h=AT3C37X81KG2QNE7IzOwcZuJ4ZPigiSW9UIKyr0CEH1LjThU-XfLcUmE1bZHdCZr0XMbhEc0wDbfICLbWKZ-S4TTcwZ-RaTZ2yUkGRJzf8I1KPFGS5mfX1QHj77viT0y496O
4. <https://youtu.be/CkkgvU6aXhc>

ХУУЛЬ САХИУЛАХ БАЙГУУЛЛАГАД СОНСГОЛ, ХЭЛ ЯРИАНЫ БЭРХШЭЭЛТЭЙ ИРГЭДИЙН ХӨНДӨГДӨЖ БУЙ ХҮНИЙ ЭРХИЙН АСУУДАЛ

Н.Бадамцэцэг¹

¹Цагдан хорих 461-р хаалттай анги
badamtsetsegganbaatar@yahoo.com

Үндэслэл

Эх хэл гэдэг нь аливаа улс, үндэстний оршин тогтнох, үндэсний онцлогоо харуулах амин чухал ач холбогдолтой зүйл бөгөөд хувь хүн нийгэмд эзлэх байр суурь, боловсрол эзэмших, өөрийн байр суурь, нийгмийн харилцаанд ороход чухал үүрэг гүйцэтгэдэг. Олон улсад сонсгол, хэл ярианы бэрхшээлтэй иргэдэд дохионы хэлний орчуулагч хэлмэрчийн хүрэлцээний талаар харьцуулан үзэхэд Финлянд улсад 1000 сонсголгүй хүн тутамд 300 дохионы бэлтгэгдсэн хэлмэрч оногддог тухай судалгаа байна. Харин Монгол улсын хэмжээнд мэргэшсэн гэх ердөө 20 гаран дохионы хэлний хэлмэрч байдаг бөгөөд сонсгол, хэл ярианы бэрхшээлтэй иргэдэд тэр бүр бүрэн хүрч үйлчилж, мэдээллийг хүргэж, хууль эрх зүйн туслалцаа үзүүлж чаддаггүй. Хэвийн сонсголтой хүмүүс эргэн тойрны орчны талаарх мэдээллийг өөрийн сонсголоор дамжуулан бүрэн ойлгож хүлээн авдаг бол сонсголын бэрхшээлтэй хүнд ийм боломж байдаггүй, танин мэдэхүй, бусад төсөөлөл нь сөргөөр нөлөөлөх хандлагатай байдаг. Сонсгол, хэл ярианы бэрхшээлтэй иргэд дохио зангаа, хүрэлцэх, чичиргээ, уруул, амны хөдөлгөөн, нүүрний хувирлаар орчинтой харилцаа үүсгэдэг. Сонсгол, хэл ярианы бэрхшээлтэй иргэд өөрсдийн эх хэл болох дохионы хэлээр төрөөс үзүүлж буй үйлчилгээг түргэн шуурхай авах, хууль эрх зүйн туслалцааг авах боломж өнөөг хүртэл аль ч шатны байгууллагад хомс байна. Хууль, эрх зүйн туслалцаа шаардлагатай болох үед сонсгол, хэл ярианы бэрхшээлтэй иргэдтэй шууд харьцах, анхан шатны тусламж, үйлчилгээг тухайн чиглэлээр үзүүлэх төрийн болон төрийн бус байгууллага бүрд өөрийн байгууллагын онцлогт тохирсон мэргэшсэн дохионы хэлний мэргэжилтэнгүй байгаа нь эдгээр иргэдэд шаардлагатай мэдээллээ авч чадахгүй орхигдсон, мартагдсан, гадуурхагдсан мэдрэмжийг төрүүлсээр ирсэн нь бодит үнэн юм.

Зорилго

Социологийн үүднээс сонсгол, хэл ярианы бэрхшээлтэй хүмүүсийн талаарх судалгаа, нийгэм соёлын шинжилгээ хангалтгүй байдаг. Жишээлбэл: тэдний хэрэгцээнд нэн шаардлагатай байгаа хууль, эрүүл мэндийн мэдээ, мэдээлэл хомс, хүртээмжгүй гэх мэт. Америк, Швед зэрэг улсад төрийн албан хаагч нь дохио зангаагаар ярих арга барилыг эзэмшээгүй тохиолдолд цагдаа, хууль, нийгмийн салбарт ажиллах боломжгүй гэсэн дүрэм байдаг нь хүний эрхийг дээдэлсэн үйл явдал бөгөөд сонсгол, хэл ярианы бэрхшээлтэй иргэдэд хүртээмжтэй нийгмийг бий болгож байгаа явдал юм. Хэдийгээр сонсгол, хэл ярианы бэрхшээлтэй хүмүүс оюун ухаан, бие махбодын хувьд хэвийн, эрүүл боловч Монгол хэл бичгийн чадварыг бүрэн эзэмшээгүй, бичгийн хэлээр бусадтай бүрэн ойлголцох чадвар сул байдгаас үүдэн хэл, яриа, сонсголын бэрхшээлтэй иргэд нийгмийн харилцаанд идэвхтэй оролцох, өөрсдийгөө бүрэн ойлгуулах, таниулах байдал нь хязгаарлагдмал, мөн дохионы хэлээр л зөвхөн ойлголцдог зэрэг нь эрүүл, сонсголтой бидний зүгээс эдгээр хүмүүст туслан, нийгмийн харилцаанд татан оролцуулах, хууль, эрх зүйн орчныг нь бүрдүүлэх, хүнлэг, энэрэнгүй нийгмийг бүтээх, сонсгол, хэл ярианы бэрхшээлтэй иргэдэд тэдний эх хэл болох Монгол дохионы хэлээр эрх зүйн баримт бичгийг тайлбарлах, хууль сахиулах, хэрэгжүүлэгч байгууллагаас анхан шатны тусламж авах, тэднийг гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх, зөрчигдөж болзошгүй хүний эрхэд хэрэгцээтэй дохионы хэлний мэдлэгийг эзэмших шаардлагыг үүсгэж байгаа нь Хууль зүй, Дотоод хэрэг, Онцгой байдлын боловсролын салбарыг түшиглэн сонсгол, хэл ярианы бэрхшээлтэй иргэдийн эрхийг хангах, эдгээр иргэдэд ээлтэй нийгмийг бий болгоход чиглэгдсэн судалгааг үр дүнтэйгээр

хийж, хэрэгжүүлэх гарц, гаргалгаа, хууль, эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгох зорилгыг агуулж энэхүү өгүүллийг бичлээ.

Судалгааны арга зүй

Энэхүү судалгааны ажлын дэвшүүлсэн зорилго, зорилтдоо хүрэхийн тулд судалгааны түгээмэл арга болох түүхчлэх, задлан шинжлэх, нэгтгэн дүгнэх, тоо баримтад шинжилгээ хийх, социологийн судалгааны аргууд (*цахим асуулга болон ярилцлага*)-ыг түлхүү хэрэглэсэн болно.

Тухайлбал:

- Статистикийн болон баримт бичиг, тоо баримтад шинжилгээ хийх, социологийн судалгааны аргаар сонсгол, хэл ярианы бэрхшээлтэй иргэдэд тулгамдаж буй асуудлыг;
- Мэдээлэл цуглуулан харьцуулан судлах аргаар гадаадын зарим улс орны сонсгол, хэл ярианы бэрхшээлтэй иргэдэд үзүүлж буй үйлчилгээг өөрийн орны өнөөгийн байдалтай харьцуулж;
- Социологийн судалгааны аргыг ашиглан сонсгол, хэл ярианы бэрхшээлтэй иргэдийн нийгмийн оролцоог сайжруулах чиглэлээр санал боловсруулах гэх мэт арга зүйг ашиглав.

Үр дүн

Өнөөгийн байдлаа дүгнэх

Хүний эрхийг эн тэргүүнд тавьж, сонсгол, хэл ярианы бэрхшээлтэй иргэдтэй төвөггүйгээр харьцах чадварлаг мэргэжилтнийг бэлтгэн гаргах зайлшгүй хэрэгцээ, шаардлага боловсролын ялангуяа Хууль, эрх зүйн боловсролыг олгодог их, дээд сургуульд үүсэж байна.

Их дээд сургуулийн сургалтын хөтөлбөрт өнөөгийн байдлаар ийм хөтөлбөр байдаггүй бөгөөд цаашид “Дохионы хэлний мэдлэг олгох” оюутан хөгжлийн цагийг бий болгож, оюутнуудад хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн гэж хэнийг хэлэх, тэдэнтэй хэрхэн харьцах талаар ерөнхий ойлголтыг өгөөд орхих бус нарийвчлан судлуулж, цаашид суралцаж төгсөөд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдтэй харилцааны түвшинд шууд төвөггүй ойлголцож, хууль, эрх зүйн туслалцаа, холбогдогч, хохирогч нарт цаг алдалгүй үзүүлэх ач холбогдолтой бөгөөд энэ тал дээр Боловсролын ерөнхий газрын тусламж, бодлого нэн шаардлагатай юм.

Дүгнэлт

Сонсголын бэрхшээлтэй хүүхдийн 29 дүгээр тусгай сургуулийн бага ангид элсэн орж буй сурагчид 1.5 жилд цагаан толгойн 35 үсэг, мөн дохионы хэлийг харилцааны хэмжээнд эзэмшдэг бөгөөд сонсголттой, төлөвшсөн том хүн 56 цаг буюу 1 семестрийн турш сонсгол, хэл ярианы бэрхшээлтэй иргэнтэй харилцааны түвшинд анхан шатны мэдлэгийг авч чаддаг бол дунд түвшний дохионы хэлний мэдлэгийг 2 семестр судлах хугацаанд олж авах боломжтой, мөн практик буюу сонсгол, хэл ярианы бэрхшээлтэй иргэдтэй шууд харилцах аргыг хослуулсан тохиолдолд сургалтын үр дүнд ахиц гарах тухай Сонсголгүй боловсрол ТББ-аас судалж, хичээлийн хөтөлбөр болгон гаргасан байдаг бөгөөд уг хөтөлбөрийг хууль, эрх зүйн боловсролыг олгодог их дээд сургуулийн сургалтын хөтөлбөрт оруулж өгснөөр хууль сахиулах байгууллагад ажиллаж буй бие бүрэлдэхүүн харилцааны түвшинд сонсгол, хэл ярианы бэрхшээлтэй иргэдтэй харилцах чадварыг эзэмшиж хүний эрхийн асуудал хөндөгдөхгүй, мөн сонсголгүй иргэдийн төрөөс, нийгмээс, хуулийн байгууллагаас шаардлагатай, хэрэгцээт мэдээллээ түүртэлгүй авах арга зам нээгдэх юм.

Түлхүүр үг: Дохионы хэл, дохио зангаа, урьдчилан сэргийлэх, төрийн байгууллагын үйлчилгээ.

Ашигласан материал:

1. Монгол Улсын Үндсэн Хууль төрийн мэдээлэл эмхэтгэл. №01., 1992., УБ.
2. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай хууль.төрийн мэдээлэл эмхэтгэл 2016., УБ, №16.
3. Монгол Улсын Их Хурлын 46 дугаар тогтоол төрийн мэдээлэл эмхэтгэл 2017., УБ.
4. Стандартлал, Хэмжил Зүйн Үндэсний зөвлөлийн 51 дүгээр тогтоол. 2009., УБ.
5. Монгол Улсын Засгийн газрын 116 дугаар тогтоол 2017., УБ.
6. “Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн эрхийн тухай конвенцыг соёрхон батлах тухай”., 2008., УБ., №01.
7. “Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн эрхийн тухай конвенцын нэмэлт протоколыг соёрхон батлах тухай” 2008., №02.
8. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнийг хамт олонд түшиглэн хамруулан хөгжүүлэх үйлчилгээ. MNS 6752:2019., УБ.
9. “Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн судалгаа” 2021., УБ.
10. Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газрын Нийгэм, сэтгэл зүйн хэлтсийн Хөгжлийн бэрхшээлтэй хоригдлын нэгдсэн судалгаа 2021., УБ.
11. Сонсголгүйн боловсрол ТББ-ын судалгаа 2022., УБ.
12. НҮБ. “Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн эрхийн тухай конвенц” 2006., УБ.
13. Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын яам. “Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хууль, эрх зүйн орчин, стандартын хэрэгжилтийн өнөөгийн байдал” 2019., УБ.
14. www.legalinfo.mn.
15. Сонсголын бэрхшээлтэй иргэдийн нэгдсэн групп.
16. Сонсголын бэрхшээлтэй хүүхэдтэй эцэг эхчүүдийн нэгдсэн групп.

“ХӨГЖЛИЙН БЭРХШЭЭЛТЭЙ” ГЭХ НЭР ТОМЬЁОНЫ ХУУЛЬ ЗҮЙН АГУУЛГА, ТҮҮНД ХАМААРАХ АСУУДАЛ

О.Энххүслэн, С.Мягмарсүрэн¹

¹Хууль зүйн үндэсний хүрээлэнгийн эрдэм шинжилгээний ажилтан
huslenochoo@gmail.com

Үндэслэл

“Хөгжлийн бэрхшээлтэй” гэх нэр томьёо нь хууль, эрх зүйн түвшинд ч тэр ойлголтын түвшинд ч тэр эргэлзээтэй асуудлуудыг үүсгэсээр ирсэн билээ. Тухайлбал, “Тахир дутуу” гэх нэр томьёог хэрэглэхийг халсан, “Тусгай хэрэгцээт иргэд” гэх нэр томьёог шинээр хэрэглэхийг оролдсон зэрэг олон асуудлууд үүссэн билээ. Энэхүү судалгаагаар энэхүү “Хөгжлийн бэрхшээлтэй” гэх нэр томьёог хууль, эрх зүйн түвшинд, анагаахын шинжлэх ухааны түвшинд, олон улсын эрх зүйн зохицуулалтын түвшинд, олон улсын судалгааны түвшинд гэх мэтчилэн тал талаас нь судлан тухайн нэр томьёоны ойлголтыг тодруулах болно. Түүнчлэн тулгамдаад буй асуудлыг мөн тодорхойлсон юм. Тухайн нэр томьёог тодорхой болгосноор одоо байгаа ойлголтод хамрагдах боломжгүй, зориулалтын ангилалд хамаарахгүй хүмүүсийн эрхийг хамгаалах боломжтой. Улмаар Монгол Улсын Үндсэн хуулийн 1.2, 14.1,2-т баталгаажуулсан хүний тэгш эрх хангагдах боломжтой. Судалгааны ач холбогдлын тухайд тус ойлголтын тодорхойлолтыг өргөн хэмжээнд судалснаар түүнтэй холбоотой хууль, эрх зүйн зохицуулалт болон хүмүүсийн ойлголт өргөжихөөс гадна цаашид судлагдах байдлын хувьд дэвшил болох юм. Өмнө нь тус нэр томьёог хууль зүйн талаас, анагаахын шинжлэх ухааны талаас, олон улсын эрх зүйн талаас гэх мэтчилэн тал талаас нь судалж байгаагүй учраас энэхүү судалгаа шинэлэг юм.

Зорилго

“Хөгжлийн бэрхшээлтэй” гэх нэр томьёог хууль зүйн талаас судалж, ойлголтыг тодруулахыг зорьсон.

Судалгааны арга зүй

Судалгааны арга зүйн хувьд “Хөгжлийн бэрхшээлтэй” гэх нэр томьёог тодруулахын тул эрх зүйн зохицуулалтууд болон судалгааны бүтээлүүдэд баримт бичгийн шинжилгээ хийсэн бөгөөд анализ, синтез гэх мэт шинжлэх ухааны арга зүйг тухай бүрд нь хэрэглэсэн болно.

Үр дүн

1. “Хөгжлийн бэрхшээлтэй” гэх нэр томьёоны тодорхойлолт

2016 оны 2 дугаар сарын 5-ны өдөр “Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай” хуулийг Улсын Их Хурлаас баталсан байна. Тус хуулийн 4 дүгээр зүйлийн 4.1.1-т “хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн” гэдгийг бие махбод, оюун санаа, сэтгэл мэдрэл, мэдрэхүйн байнгын согог нь орчны бусад саадтай нийлсний улмаас бусдын адил нийгмийн амьдралд бүрэн дүүрэн, үр дүнтэй оролцох чадвар нь хязгаарлагдсан хүн гэж тайлбарласан. Энэхүү нэр томьёоны хуульд томьёологдсон үүслийн хувьд Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын яаманд 2004 онд нэр томьёоны хүрээнд хуралдаж байх хугацаанд тахир дутуу гэсэн нэр томьёог яаж тодорхойлох талаар хэлэлцсэнтэй холбогдоно. Тус хэлэлцүүлгийн хүрээнд оролцож байсан хүмүүс олон төрлийн санал хэлэлцсэн бөгөөд Ц.Оюунбаатараас 2000 онд байгуулагдсан “Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэдтэй эцэг эхийн холбоо”-ны нэрнээс санаа авахаар санал гаргасан нь дэмжигдсэн байна. Мөн “Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн эрхийн тухай” конвенцыг НҮБ-ын Ерөнхий Ассамблей 2006 оны 12 дугаар сард баталсан ба тус олон улсын гэрээг Монгол Улс 2018 оны 12 дугаар сарын 19-ний өдөр соёрхон баталсан байна. Энэхүү конвенцын зорилготой холбоотой хэсэг буюу 1 дүгээр зүйлд

“хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн” гэдгийг бие махбод, оюун санаа, сэтгэл мэдрэл, мэдрэхүйн байнгын согогтой бөгөөд уг согог нь бусад төрлийн бэрхшээлтэй нэгдэн нийлсний улмаас бусдын нэгэн адил, нийгмийн амьдралд бүрэн дүүрэн, үр дүнтэй оролцоход нь саад учруулахуйц болсон этгээдийг хэлнэ гэсэн бөгөөд мөн “хөгжлийн бэрхшээл” гэдгийг өөрчлөгдөн хувьсаж байдаг ойлголт, нийгмийн амьдралд бусдын нэгэн адил бүрэн дүүрэн чөлөөтэй оролцоход саад тотгор учруулахуйц бие эрхтний согог, нийгмийн хандлагын болон орчны хязгаарлалтаас үүдэн бий болж байгаа гэдгийг хүлээн зөвшөөрөх гэж тус тус тодорхойлжээ. Хууль зүйн толь бичигт тус нэр томъёог “Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн” буюу латинаар *invalidus*, англиар *disability*, оросоор *инвалидность* гэж тодорхойлон төрөлхийн болон удамшлын эмгэг өөрчлөлт, эсхүл осол, гэмтлийн улмаас сэтгэц, оюун ухаан, мэдрэхүйн чадавх нь алдагдсан, түүнчлэн бие эрхтэн нь гэмтсэнээс хөдөлмөрлөх, бие даан амьдрах боломж нь хязгаарлагдсан хүн гэж тодорхойлсон байна. Судлаачид энэхүү нэр томъёог янз бүрээр судалдаг бөгөөд хамгийн сүүлийн үеийн судалгаагаар эмнэлгийн нэр томъёонд хамаатуулж судалсан байна. Тус судалгаагаар “Хөгжлийн бэрхшээл хүний ердийн хийж гүйцэтгэдэг үйл ажиллагаа эсхүл ердийн гэж үзэх үйл ажиллагааг хийж гүйцэтгэхэд саад болох аливаа хязгаарлалт, эсхүл гүйцэтгэх чадваргүй (согогийн улмаас) байх”-ыг хэлнэ гэж үзээд өөрөөр хэлбэл үүнд тахир дутуу гэх ойлголт хамаардаг гэж авч үзсэн. Тахир дутуу гэдгийг “Өвчин эмгэг, гэмтлийн улмаас хүний бие махбодын үйл ажиллагаа удаан хугацаагаар буюу бүрэн алдагдах. Тахир дутуу болох гэдэгт осол гэмтэл, архаг өвчнөөр өвчилсний улмаас юм уу, бие эрхтний үйл ажиллагаа гэмтэж байнга, эсвэл удаан хугацаагаар тодорхой мэргэжлийн ажил хийх чадвараа бүрэн буюу түр алдахыг хэлнэ. Төрөлхийн гажиг, бие эрхтний дутуу хөгжил, эрхтний согог үүнд орно. Монголд хөдөлмөрийн чадвар алдсан хэмжээнээс хамаарч тахир дутуугийн зэрэг тогтоодог. Тахир дутуу болоход улсаас тэтгэвэр өгөхөөс гадна захиргаа, ажлын газар нь тахир дутуу хүмүүст тохирсон үйлдвэрлэл, үйлчилгээ бий болгох, тэдний ажлын цагийг хорогдуулах, гэрээр ажиллуулах зэргээр хөдөлмөрийн нөхцөлийг хөнгөлөх, халамж үзүүлэх үүрэгтэй” гэж тайлбарласан байна. Хөгжлийн бэрхшээл гэх ойлголтыг нэг мөр болгож, тайлбарт тахир дутуугийн ойлголтыг оруулж өгөх хэрэгтэй гэж тодорхойлж саналыг өгсөн байна. Тиймээс дээрхээс дүгнэвэл анагаахын шинжлэх ухааны зүгээс болон хууль зүйн талаас тахир дутуугийн ойлголт хамаарах эсэхийг шийдвэрлэн нэг мөр тодорхойлолтыг бий болгох хэрэгтэй байна.

II. “Хөгжлийн бэрхшээлтэй” гэх нэр томъёоны талаар дүн шинжилгээ

Тахир дутуу, хөгжлийн бэрхшээлтэй, саад бэрхшээлтэй гэх нэр томъёо боловсролын түвшинд, зөвлөгөөнд, эрүүл мэндийн номд ижил утгаар хэрэглэгддэг. Хэдийгээр эдгээр гурван нэр томъёогоор тус бүр хөгжлийн бэрхшээлтэй болох нөхцөл байдлыг илэрхийлдэг ч гурван өөр утгаар ойлгогддог. Эдгээр нэр томъёоны зохистой хэрэглээг дэмжихийн тулд Дэлхийн Эрүүл Мэндийн Байгууллага (ДЭМБ) тахир дутуу, хөгжлийн бэрхшээлтэй, саад бэрхшээлтэй гэх олон улсын ангилалд (1980) дараах тодорхойлолтыг өгсөн болно.

- Тахир дутуу (Impairment) – Сэтгэл зүй, физиологи, анатомийн бүтэц, үйл ажиллагааны алдагдал, хэвийн бус байдал (Тэмдэглэл: Тахир дутуу гэдэг нь өвчин гэхээс илүүтэйгээр гадна талын бүрэн бүтэн байдал алдагдах явдал юм. Жишээлбэл хөлөө алдах нь тахир дутуу болж байгаагийн шинж бөгөөд өвчин биш юм.).
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй (disability) – Хүний хувьд хэвийн гэж тооцогдох байдлаар эсвэл тус хүрээнд үйл ажиллагаа явуулахад саад болох аливаа хязгаарлалт, чадварын дутагдалтай байдал.
- Саад бэрхшээлтэй (Handicap) – Тахир дутуу хүн амьдралынхаа хэвийн үүргээ бүрэн биелүүлж чадахгүй байгаагийн үр дүн.

Мөн үүнээс гадна тухайн ойлголтуудын шинж чанаруудыг тус бүрд нь тодорхойлсон байна.

- Тахир дутуу (Impairment) – Сэтгэцийн үйл ажиллагааны тогтолцоог оролцуулан

мөч, эрхтэн, эд эс болон биеийн бусад бүтцэд гажиг, согог, гэмтэл байгаа эсвэл тохиолдсоныг багтаасан түр зуурын эсвэл байнгын байж болох алдагдал, хэвийн бус байдлаар тодорхойлогддог. Энэ нь эмгэгийн төлөв байдлын гаднах байдлыг илэрхийлдэг бөгөөд зарчмын хувьд энэ нь эрхтний түвшний эмгэгийг илэрхийлдэг.

- *Хөгжлийн бэрхшээлтэй (disability)* – Хөгжлийн бэрхшээлтэй байдал нь ердийн хүлээгдэж буй үйл ажиллагааны гүйцэтгэл, зан үйлийн илүүдэл эсвэл дутагдлаар тодорхойлогддог бөгөөд эдгээр нь түр зуурын эсвэл байнгын, эргэлт буцалтгүй эсвэл өөрчлөгдөмтгий, дэвшилттэй эсвэл бууралттай байж болно. Хөгжлийн бэрхшээл нь тахир дутуу байдлын шууд үр дагавар эсвэл хувь хүний, ялангуяа сэтгэл зүйн, бие махбодын, мэдрэхүйн болон бусад согогийн хариу урвалын улмаас үүсэж болно. Хөгжлийн бэрхшээлтэй байдал нь тахир дутуу байдлыг бодит байдлаар илэрхийлдэг бөгөөд хүний өдөр тутмын амьдралын чухал бүрэлдэхүүн хэсэг гэж хүлээн зөвшөөрөгдсөн нийлмэл үйл ажиллагаа, зан үйлийн хэлбэрт хөгжлийн бэрхшээлийн түвшнээс хамаарч саад учруулах үзэгдэл юм. Жишээлбэл, биеэ зөв авч явах, өөртөө анхаарал тавихад хамаарах хязгаарлалтууд (шээс ялгаруулалтыг хянах, өөрийгөө угаах, хооллох чадвар гэх мэт), өдөр тутмын амьдралын бусад үйл ажиллагаа, хөдөлгөөний үйл ажиллагаа (алхах чадвар гэх мэт) гэх зэрэг орно.
- *Саад бэрхшээлтэй (Handicap)* – Саад бэрхшээлтэй гэдэг нь тухайн хүний нөхцөл байдал, туршлага нь хэвийн байдлаас гажсан тохиолдолд түүнд хамаарах утга учрыг харуулж байдаг. Энэ нь тухайн хүний үзүүлэлт, байр суурь болон тухайн хүний өөрийн эсвэл бусдын гишүүн болсон бүлгийн хүлээлт хоорондын зөрүүгээр тодорхойлогддог. Тиймээс саад бэрхшээлтэй байдал нь тахир дутуу байдал болон хөгжлийн бэрхшээлийн нийгэмшүүлэх асуудлыг илэрхийлдэг бөгөөд тахир дутуу байдал болон хөгжлийн бэрхшээлээс үүдэлтэй хувь хүн–соёл, нийгэм, эдийн засаг, байгаль орчинд үзүүлэх үр дагаврыг тусгадаг. Сул тал нь бүтэлгүйтэл, чадваргүй байдлаас хувь хүний орчлон ертөнцийн хүлээлт, хэвийн байдалд нийцэхгүй байхаас үүсдэг. Тиймээс «амьд үлдэх үүрэг» гэж тодорхойлж болох зүйлийг тогтвортой байлгах чадварт саад учруулах үед саад бэрхшээлтэй байдал үүсдэг.

Эдгээр тодорхойлолтууд дээр үндэслэн саад бэрхшээл нь тухайн хүний шинж чанар биш, харин хүн ба хүрээлэн буй орчны хоорондын харилцааны тодорхойлолт гэдгийг ойлгох хэрэгтэй. Дараах жишээгээр ойлгох нь зүйтэй. Төрөлхийн хараагүй (тахир дутуу) хүн хэвлэмэл материалыг унших чадваргүй байдаг. Хэвлэмэл материал нь ихэнх мэдээллийг олон нийтэд түгээдэг байна (хөгжлийн бэрхшээл). Хэрэв энэ хүнд тахир дутуу, хөгжлийн бэрхшээлийн улмаас сургуульд сурах, ажилд ороход саад болсон бол энэ нь саад бэрхшээл болно. Энэ хүн энэ бэрхшээлийг даван туулахын тулд зарим төрлийн туслах технологийг ашиглан өдөр тутмын үйл ажиллагаагаа (унших) хийх боломжтой байж болно. Саад бэрхшээлийг хувь хүнээс илүүтэй хүрээлэн буй орчинтой холбон тайлбарласнаар функциональ хязгаарлалт дээр анхаарлаа төвлөрүүлэхийн оронд үйл ажиллагааны үр дүнд хүрэхийн тулд технологийг ашиглахад онцгой анхаарал хандуулдаг. Дэлхийн эрүүл мэндийн байгууллагын 1976 оны 5-р сарын Дэлхийн эрүүл мэндийн хорин есдүгээр ассамблейн хурлаар “Тахир дутуу, хөгжлийн бэрхшээлтэй, саад бэрхшээлтэй гэх ойлголтын олон улсын ангилал: Өвчний үр дагавартай холбоотой ангиллын гарын авлага” гэх нэртэй ангилал нь WHA29 тогтоолын дагуу нийтлэгдсэн. Тус ангиллаар тахир дутуу, хөгжлийн бэрхшээлтэй, саад бэрхшээлтэй гэх ангилалд хамаарах ойлголтуудыг дараах байдлаар тодорхойлсон.

Тахир дутуу (Impairment) гэх ойлголт нь ангиллын хувьд дараах ангиллуудад хуваагдсан байна.

1. Оюуны хомсдол
2. Бусад сэтгэхүйн тахир дутуу байдал
3. Хэлний тахир дутуу байдал
4. Сонсголын тахир дутуу байдал
5. Харааны тахир дутуу байдал
6. Дотоод эрхтний тахир дутуу байдал
7. Араг ясны тахир дутуу байдал
8. Хэлбэр дүрсээ алдсан тахир дутуу байдал
9. Ерөнхий, мэдрэмжийн болон бусад тахир дутуу байдал

Харин хөгжлийн бэрхшээлтэй (disability) гэх ойлголт нь дараах ангиллуудад хуваагддаг байна.

1. Зан үйлийн хөгжлийн бэрхшээлтэй
2. Харилцаа холбооны хөгжлийн бэрхшээлтэй
3. Хувийн амьдралдаа анхаарал тавих хөгжлийн бэрхшээлтэй
4. Хөдөлгөөний хөгжлийн бэрхшээлтэй
5. Биеийн байдлын хөгжлийн бэрхшээлтэй
6. Сэтгэн бодох чадварын хөгжлийн бэрхшээлтэй
7. Нөхцөл байдлын хөгжлийн бэрхшээлтэй
8. Тодорхой чадварын хөгжлийн бэрхшээлтэй
9. Бусад үйл ажиллагааны хязгаарлалт

Саад бэрхшээлтэй байдлын ангилал нь сул дорой байдлын ангилал биш, хувь хүмүүсийн ангилал ч биш гэдгийг ойлгох нь чухал юм. Харин энэ нь хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүст тохиолдож болох нөхцөл байдлын ангилал бөгөөд нийгмийн хэм хэмжээний хувьд ийм хүмүүс үе тэнгийнхнээсээ сул дорой байдалд оруулдаг нөхцөл байдал юм.

1. Чиг хандлагын саад бэрхшээлтэй
2. Бие махбодын бие даасан байдлын саад бэрхшээлтэй
3. Хөдөлгөөний саад бэрхшээлтэй
4. Ажил мэргэжлийн саад бэрхшээлтэй
5. Нийгмийн хамтарсан саад бэрхшээлтэй
6. Эдийн засгийн өөр өөрийгөө хангах саад бэрхшээлтэй
7. Бусад саад бэрхшээлтэй

2016 оны 2 дугаар сарын 5-ны өдөр батлагдсан “Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай” хуулийн 37 дугаар зүйлийн 37.1-т хөгжлийн бэрхшээлтэй эсэхийг дараах шалгуураар тогтоохоор хуульчилсан байна.

- Эрхтэн тогтолцооны бүтцийн алдагдал, ангилал, хугацаа
- Биеийн үйлдэл, үйл ажиллагааны олон улсын ангилал

Тиймээс дээрх ангилал нь Монгол Улсад хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнийг тодорхойлох шаардлагын нэг нь болж байна. Мөн тус хуулийн 38 дугаар зүйлийн 38.1-т комиссын дүгнэлтийг үндэслэн хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнийг бүртгэн үнэмлэх олгох үүргийг аймаг, дүүргийн Засаг даргын Тамгын газар хэрэгжүүлэхээр зохицуулагдсан байна. Өнөөгийн байдлаар буюу 2021 онд нийт Монгол Улсад 106169 хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн бүртгэгдсэн байна. Үүнээс харааны хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн 11695, сэтгэцийн хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн 20414, хэл ярианы хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн 4074, хөдөлгөөний хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн 21011, сонсголын хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн 8430, хавсарсан хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн 7430, бусад төрлийн хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн 33115 тус тус бүртгэгдсэн байна.

III. Дүгнэлт

Эцэст нь дүгнэвэл хөгжлийн бэрхшээлтэй гэх ойлголт нь тахир дутуу (Impairment), саад бэрхшээлтэй (Handicap) гэх ойлголтоос тусдаа ойлголт бөгөөд Монгол Улсын эрх зүйн зохицуулалтад тухайн ойлголтыг конвенцын дагуу агуулгын хувьд зөв тодорхойлж бүртгэх ажлыг хийсэн болох нь харагдаж байна. Гэвч хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний ангиллын зарим хэсгийг явцуу хүрээнд тодорхойлж, бүртгээгүй орхисон байна. Тухайлбал, Монгол Улсад тодорхойлсон хараа, хэл яриа, сонсголын хөгжлийн бэрхшээл нь нийтдээ харилцаа холбооны хөгжлийн бэрхшээлд хамаарахаар байна. Мөн зан үйлийн хөгжлийн бэрхшээл, хувийн амьдралдаа анхаарал тавих хөгжлийн бэрхшээл, биеийн байдлын хөгжлийн бэрхшээл, нөхцөл байдлын хөгжлийн бэрхшээл, тодорхой чадварын хөгжлийн бэрхшээл зэргийг тодорхойлж, бүртгээгүй орхисон байна. Тиймээс Монгол Улсын эрх зүйн зохицуулалт, бүртгэлийн тогтолцоонд тухайн тодорхойлолтыг тусгаж нэг мөр байдлаар ойлгох нь зүйтэй байна.

Түлхүүр үг: *Хөгжлийн бэрхшээл, тахир дутуу, саад бэрхшээл, нэр томьёо, хууль.*

Ашигласан материал:

1. Монгол Улсын Үндсэн хууль (1992).
2. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай хууль (2016).
3. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн эрхийн тухай НҮБ-ын конвенц, <https://mlsp.gov.mn/uploads/files/186924b7c9448142182ac9ad7d5598b4187d7c00.pdf>
4. С.Нарангэрэл. “Эрх зүйн эх толь бичиг” (УБ, 2007).
5. Ц.Лхагвасүрэн нар. “Монголын Анагаахын үндэсний нэвтэрхий толь”. III боть. (УБ, 2012).
6. П.Ариунболд, М.Цэрэнбат, Ж.Эрдэнэбулган. “2002 ба 2015 оны Эрүүгийн хууль дахь эмнэлгийн нэр томьёоны харьцуулалт”. Гэмт явдалтай тэмцэх асуудал. №1 (2019).
7. International classification of impairments, disabilities, and handicaps : a manual of classification relating to the consequences of disease, published in accordance with resolution WHA29.35 of the Twenty-ninth World Health Assembly, May 1976.
8. Iowa center for Assistive Technology Education and Research: Module 1 – Conceptualizing Disability, https://www.continuetolearn.uiowa.edu/nas1/07c187/Module%201/module_1_p3.html
9. Статистикийн мэдээллийн нэгдсэн сан, https://www.1212.mn/Stat.aspx?LIST_ID=976_976_976_L32&type=tables

БҮЛЭГ III
ЭРҮҮЛ МЭНД

НЯРАЙН ТӨРӨЛХИЙН НУРУУ НУГАСНЫ ИВЭРХИЙН МЭС ЗАСЛЫН ДАРААХ СЭРГЭЭН ЗАСАХ ЭМЧИЛГЭЭНИЙ ҮР ДҮН

Б.Анужин, Н.Энхтүвшин, Д.Бямбацэнд¹, Ц.Тугбаяр²
¹ЭХЭМҮТ Хүүхдийн эмнэлэг, ²УГТЭ Мэдрэлийн мэс засалч эмч
anujinb354@gmail.com

Үндэслэл

Нярайн төрөлхийн нуруу нугасны ивэрхий нь (НТННИ) үр хөврөлийн үед мэдрэлийн гуурс гүйцэд хөгжөөгүйтэй холбоотой үүсэх нугалам ясны төрөлхийн дутуу хөгжил бөгөөд нугасны хатуу хальс, ТНШ, нугас, адуун сүүл ивэрч гардаг мэс заслын эмгэг юм. Мэдрэлийн тогтолцооны хөгжлийн гажиг нь түгээмэл тохиолдох төрөлхийн гажгуудын нэг. 1000 амьд төрөлтөнд 1–2 (0.1–0.2%) тохиолдоно. АНУ-д миеломенингоцеле (хатуу хальс болон нугас иврэх) эмгэгийн шалтгаант 70.000–100.000 хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс байдаг. Энэ эмгэгийн үед эмчилгээ хийгээгүй хүмүүсийн 14–30% нь амьдардаг ба 70% оюуны чадвар хэвийн байдаг. Хүндрэлийн 65–85%-ыг тархи усжилт эзэлнэ. НТННИ нь манай улс оронд харьцангуй элбэг тохиолдох болсон нь нийгмийн болон амьдралын хэв маягийн өвөрмөц онцлог, цаг уурын өөрчлөлт, хүнс тэжээлээр авч буй химийн бүтээгдэхүүн нэмэгдэж байгаатай холбон тайлбарлаж байна. Монгол улсад НТННИ эмгэгийн үед уламжлалт мэс заслын эмчилгээ хийгддэг. Харин дэлхийн мэдрэлийн мэс заслын салбарт сүүлийн 50 жилийн хугацаанд НТННИ-г дурангийн болон ургийн үеийн мэс заслаар эмчилж байгаа ба мэс заслын дараах үр дүн уламжлалт мэс засалтай харьцуулахад өндөр байна. Жилд ЭХЭМҮТ-ийн Сэргээн засах эмчилгээний тасгийн хөдөлгөөн засал эмчилгээнд 500–700 орчим хүүхэд эмчилгээнд хамрагддаг. Үүнээс 9.8% нь НТННИ-ийн мэс заслын дараах доод мөчний саажилт, мэдээгүй шээж баадаг оношоор хамрагддаг. НТННИ-ийн мэс заслын дараах сэргээн засах эмчилгээний үр дүнг үнэлсэн судалгаа байхгүй байгаа нь энэхүү судалгааг хийх үндэслэл боллоо.

Зорилго

Нярайн төрөлхийн нуруу нугасны ивэрхийн мэс заслын дараах сэргээн засах эмчилгээ хийсэн үр дүнг үнэлэх.

Судалгааны арга зүй

Судалгааг дагуулан судлах аргаар хийсэн. Судалгаанд 2020 оны 1 сараас 2021 оны 1 сар хүртэлх хугацаанд ЭХЭМҮТ-ийн Сэргээн засах эмчилгээний тасгийн хөдөлгөөн засал, зүү эмчилгээнд хамрагдсан 1 сартайгаас 6 насны

- а) НТННИ мэс засалд орсон 1 сартайгаас дээш настай хүүхэд,
- б) НТННИ мэс заслын дараа доод мөчний сул саа үүссэн,
- в) НТННИ мэс заслын дараа мэдээгүй бааж шээдэг болсон хүүхдүүдийг оруулав.

Бүх хүүхдэд хөдөлгөөн засал, зүү эмчилгээг 10 удаа (1 курс) нийт 6 курсээр хийв. Эмчилгээний өмнө болон дараа (GMFM–88) Биеийн хөдөлгөөний чадварыг ангилах систем нь 5 үе шаттай.

- 1-р үе шат: Хүүхэд чөлөөтэй биеэ дааж явна. Шатаар ганцаар өгсөнө. Гүйж харайж, үсэрнэ гэхдээ тэнцвэр болон тэнцвэрийн зохицуулалт хязгаарлагдмал.
- 2-р үе шат: Хүүхэд чөлөөтэй биеэ дааж явна. Шатаар ганцаар өгсөнө. Гүйж харайж, үсэрнэ гэхдээ тэнцвэр болон тэнцвэрийн зохицуулалт хязгаарлагдмал.
- 3-р үе шат: Хүүхэд ганцаараа бие даан сууна мөн түүнээсээ ганцаараа босоод зогсоно. Явахдаа волкэр болон таягтай явна. Гадуур явахдаа тэргэнцэртэй алхана.
- 4-р үе шат: Тусламжтайгаар суух, биеэ даах байдал нь хязгаарлагдмал. Сайн тоноглогдсон электрон тэргэнцэр дээр сууж явна.

- 5-р үе шат: Их бие толгойгоо даахгүй, бэхэлгээ тусламжтайгаар сууж чадна. Хүүхэд удирдлагатай тэргэнцрээ өөрөө залаад сурчихвал том чадвар. Мэдээгүй бааж, шээхийг Modified Barthel Index тус тус үнэлэв.

Үр дүн

Судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийг насны ангиллаар авч үзвэл 1–6 сартай 5 (25%), 9–12 сартай 4 (20%), 2–6 настай 11 (55%) хүүхэд байв. Үүнээс эрэгтэй 18 (90%), эмэгтэй 2 (10%) хүүхэд байсан. Доод мөчдийн саажилтыг GMFM–88 үнэлгээний аргаар үнэлэхэд эмчилгээний өмнө 3-р үе шат 12 хүүхэд (60%), 2-р үе шат 8 хүүхэд (40%), 1-р үе шатанд хүүхэд байгаагүй бол эмчилгээний дараа 2-р үе шат 5 хүүхэд (25%), 1-р үе шат 15 (75%) хүүхэд болж эмчилгээний дараа хүүхдүүдийн доод мөчдийн үр дүн сайжирсан. Мэдээгүй бааж, шээхийг өдөр тутмын үйл ажиллагааны чадвараар (Modified Barthel Index) үнэлэхэд эмчилгээний өмнө 50 оноо буюу дунд зэргийн тусламж шаардлагатай 15 хүүхэд (75%), 20 оноо буюу нэлээд тусламж шаардлагатай 5 хүүхэд (25%) байсан бол эмчилгээний дараа 80 оноо бага зэргийн тусламж шаардлагатай 5 хүүхэд (25%), 50 оноо дунд зэргийн тусламж шаардлагатай 15 хүүхэд (75%) болон өөрчлөгдсөн.

Дүгнэлт, зөвлөмж

НТННИ мэс заслын дараах сэргээн засах эмчилгээнд хамрагдсан хүүхдүүдийн өөрөө зогсох, алхах, гүйх чадварууд дээшилсэн боловч шээсээ барих, баах чадвараа сайжирсангүй. НТННИ мэс заслын дараах доод мөчдийн саажилттай хүүхдийг эрт сэргээн засах эмчилгээнд хамруулснаар тухайн хүүхдийн амьдралын чанарыг дээшлүүлж хөлд орох бүрэн боломжтой байна. Цаашид НТННИ-ийг жирэмсний эрт үед оношилж ураг үед нь мэс засал хийх нь хүүхдийн өөрөө мэдэлгүй шээж, баах чадварын алдагдахгүй байх, амьдралын чанар алдагдахаас сэргийлэх ач холбогдолтой юм.

Түлхүүр үг: *Нярайн төрөлхийн нуруу нугасны ивэрхий.*

Ашигласан материал:

1. Committee Opinion No. 720: Maternal–Fetal Surgery for Myelomeningocele. Obstet Gynecol 2017; 130:e164. Reaffirmed 2022.
2. Sacco A, Van der Veen L, Bagshaw E, et al. Maternal complications following open and fetoscopic fetal surgery: A systematic review and meta-analysis. Prenat Diagn 2019; 39:251.
3. Bowman RM, McLone DG. Tethered cord in children with spina bifida. In: Spina Bifida: Management and outcome, Ozek MM (Ed), Springer, Milan 2008.
4. Danzer E, Thomas NH, Thomas A, et al. Long-term neurofunctional outcome, executive functioning, and behavioral adaptive skills following fetal myelomeningocele surgery. Am J Obstet Gynecol 2016; 214:269.e1.

ТАРХИНЫ СААЖИЛТТАЙ ХҮҮХДҮҮДЭД ДЭМЖЛЭГТ ХАРИЛЦААНЫ ХЭРЭГЦЭЭ ШААРДЛАГЫГ ТОДОРХОЙЛОХ НЬ

Б.Нямаа¹, М.Эрдэнэцэцэг²

¹АШУҮИС, Сувилахуйн Сургуулийн Хөдөлмөр заслын IV дамжааны оюутан

²АШУҮИС, Сувилахуйн Сургуулийн Бие Бялдар Судлалын Тэнхим
ot19d007@st.mnnums.edu.mn

Үндэслэл

Тархины саажилттай хүүхдүүдийн 60–85% нь харилцааны ихээхэн бэрхшээлтэй тулгарч ихэвчлэн дэмжлэгт харилцаа буюу Augmentative and Alternative Communication (ACC)-ны хэрэгсэл ашиглаж бусадтай харилцдаг. Харилцааны энэ хэлбэр олон улсад хөгжөөд нэлээдгүй хугацаа өнгөрч, өргөнөөр хэрэглэгдэж байгаа ч Монгол улсад тархаагүй байна. Иймд тархины саажилттай 2–15 насны хүүхдүүдийн дунд дэмжлэгт харилцааны хэрэгцээ шаардлагыг судлах зорилгоор асуумж бэлтгэж google form-д оруулан тархины саажилттай хүүхэдтэй эцэг эх, асран хамгаалагчаас авсан. Тархины саажилттай хүүхдүүд хэрхэн харилцдаг болон харилцааны ямар аргуудыг хэрэглэдэг, одоогийн нөхцөл байдал ямар байгаа зэргийг судалж, цаашид хэрэглэж болохуйц дэмжлэгт харилцааны хэлбэрүүдийг тогтоон илрүүлэхийг хүссэн юм.

Зорилго

Тархины саажилттай хүүхдийн эцэг эх, асран хамгаалагчид хүүхэдтэйгээ харилцахад тулгардаг хүндрэл бэрхшээл, дэмжлэгт харилцааны тухай ойлголт мэдлэг, түүний хэрэгцээ зэргийг илрүүлэх зорилгоор энэ судалгааг хийв.

Судалгааны арга зүй

Тоон судалгааны загварыг ашиглаж агшингийн судалгаа хийсэн ба судалгаанд тархины саажилттай 2–15 насны хүүхэдтэй нийт 69 эцэг эх, асран хамгаалагчид сайн дурын үндсэн дээр хамрагдсан. Судалгааг авахдаа оролцогчийн нас, боловсрол, ам бүл болон хүүхдийн тоо гэх мэт 6 ерөнхий асуултаас гадна хүүхдийн нас, хүйс, онош, GMFCS, MACS, CFCS-н түвшний мэдээллийг авч, дэмжлэгт харилцааны талаар 24 асуулт бүхий асуумж боловсруулан google form-д оруулан хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэдтэй эцэг эхчүүдийн нийгмийн сүлжээн дэх тусгай 4 группээр дамжуулан мэдээлэл цуглуулж, MS excel ашиглан дүрслэх статистик боловсруулалт хийсэн.

Үр дүн

Судалгаанд 24–50 хүртэл насны 69 хүн оролцсон. Судалгаанд оролцогч хүүхдийн 60,9% нь эрэгтэй, 39.1% нь эмэгтэй. Дөрвөн мөчний саа болон спастик хэлбэр хавсарсан 61%, GMFCS-ийн IV болон V түвшин хүүхдүүд ихэнх хувь байсан. Үр дүнгээс харахад хүүхдийн 66.7% нь бүх харилцаанд дэмжлэгт харилцааны хэрэгслүүд ашиглах хэрэгтэй болдог, 59.4% нь биеийн хэлэмж, дохио зангаагаар, 47.8% нь нүүрний хувирал, үлдсэн хэдхэн хувь нь зурган карт, дуу авиа, гараараа заах, уйлж, чангарч харилцдаг гэж хариулжээ. Тэд нарын 39.1% нь өөрийгөө бусдад бүрэн ойлгуулж чаддаггүй, 16.1% нь хангалттай сайн биш тул хүүхдүүдтэйгээ эцэг эх нь ойлгож харилцахад, ихээхэн хүндрэл бэрхшээл тулгардаг байна. Судалгаанд оролцогч эцэг эхчүүд дэмжлэгт харилцааны тухай 44,9% сонсож байгаагүй, 26.1% хэвлэл мэдээлэл сургалтаас, найз нөхдөөс 7%, бусад нь мэдэхгүй байна гэж хариулсан. Нийт эцэг эхийн 75.4% нь дэмжлэгт харилцааны төрлөөс хүүхэдтэйгээ харилцахдаа ашиглаж үзээгүй, 20.3% нь хэрэглэж үзсэн бөгөөд тэдний 97.1% нь дэмжлэгт харилцааны аргыг ашиглах, сургалт мэдээлэл авах хүсэлтэй байгаагаа илэрхийлсэн юм.

Дүгнэлт

Тархины саажилттай өөрийгөө илэрхийлэх, бусадтай харилцах харилцааны хувьд ихээхэн бэрхшээлтэй тулгардаг төдийгүй GMFCS-ийн IV, V түвшний хүнд хэлбэрийн саажилттай хүүхдүүдэд харилцааны нэмэлт хэрэгсэл, дэмжлэгт харилцааны зарим төрлөөс хэрэглэх хэрэгцээ шаардлага их байгаа нь харагдаж байна. Эцэг эхчүүдийн ихэнх нь дэмжлэгт харилцааны хэрэгсэл ашиглаж үзээгүй, энэ талаар мэдлэг мэдээлэл хомс байгаа бөгөөд ашиглах маш их хүсэлтэй, өөрөөр хэлбэл дэмжлэгт харилцааны хэрэгслийн хэрэгцээ шаардлага маш өндөр байгааг тус судалгаагаар илрүүллээ. Тиймээс тархины саажилттай хүүхэд болон тэдний гэр бүлийн хэрэгцээ, үнэт зүйлд тохирсон дэмжлэгт харилцааны системийг сонгон ашиглахад нөлөөлөх хүчин зүйлс, тэдний уялдаа хамаарлын талаар цаашид гүнзгийрүүлсэн судалгаа хийх шаардлагатай байна. Манай орны хувьд төдийлөн өргөн тархаагүй ч хэрэгцээ шаардлага өндөр нөхцөл байдалд үндэслэн, цаашид хэрэглэж болохуйц дэмжлэгт харилцааны хэлбэрүүдийг судлан суралцаж, Монгол хүмүүсийн хэл яриа, ахуй соёлын онцлогт тохируулан нутагшуулан хөгжүүлэх нэн чухал шаардлага хөдөлмөр засалч, хэл засалчдын өмнө тулгарч байна.

Түлхүүр үг: *Харилцааны хэлбэр, эцэг эх, нэмэлт хэрэгсэл.*

Ашигласан материал:

1. Granlund, M., Bjorck-a~ Kesson, E., Wilder, J. and Ylven, R., (2008), AAC interventions for children in a family environment: implementing evidence in practice. *Augmentative and Alternative Communication*, 24, 207–219
2. АИФО Олон Улсын байгууллага, (2014). Хүүхдийн тархины саа өвчин. Улаанбаатар хот. х4
3. Hustad KC, Allison K, McFadd E, Riehle K. (2014), Speech and language development in 2-year-old children with cerebral palsy. *Developmental Neurorehabilitation*. 17:167–175.10.3109/17518423.2012.747009 [PubMed: 23627373]
4. Rosenbaum, P., Paneth, N., Leviton, A., Goldstein, M., Bax, M., Damiano, D., Dan, B. and Jacobsen, B., (2007), A report: the definition and classification of cerebral palsy April 2006. *Developmental Medicine and Child Neurology*, 49, 8–14.
5. Brady N, Skinner D, Roberts J, Hennon E. (2006), Communication in young children with Fragile X syndrome: A qualitative study of mothers' perspectives. *American Journal of Speech–Language Pathology*. 15:353–364.10.1044/1058–0360 (2006/033) [PubMed: 17102146]
6. Marshall J, Goldbart J. (2008), Communication is everything I think.” Parenting a child who needs augmentative and alternative communication (AAC). *International Journal of Language & Communication Disorders*. 43:77–98.10.1080/13682820701267444 [PubMed:

ХҮҮХДИЙН ТАРХИНЫ ГЭМТЛИЙН ДАРААХ СЭРГЭЭН ЗАСАХ ЭМЧИЛГЭЭНИЙ ҮР ДҮН

Н.Золзаяа, Б.Хандсүрэн, Х.Жадира, Т.Оюунбилэг, Б.Урангоо, Ё.Оюунчимэг¹

¹Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн сэргээн засах хөгжлийн төв
zoloo890108@gmail.com

Үндэслэл

Гэмтлийн шалтгаант тархины гэмтлийн тохиолдлын тоо ихээр нэмэгдэж байгаа нь хөдөлгөөн, хэл яриа, оюун сэтгэхүй, ой тогтоолт, харилцаа гэх мэт өдөр тутмын амьдралын үйл ажиллагаануудад оролцоход бэрхшээлтэй болж суралцах, улмаар хөдөлмөр эрхлэлт, нийгмийн оролцоо хязгаарлагдан амьдралын чанарт сөргөөр нөлөөлж байна. Сэргээн засах эмчилгээний тактик буруу байх болон эмчилгээ хийгдээгүйгээс чадвар алдагдлын түвшин болон эргэн сэргэлтийн үед зарцуулах хугацаа, санхүү улам нэмэгдэнэ.

Зорилго

Бид тус төвд хэвтэн эмчлүүлэхээр ирсэн тархины гэмтлийн улмаас үйл ажиллагааны чадварууд алдагдсан, 3 сарын турш хэвтэрт байхдаа цочмог үеийн сэргээн засалт хийгдээгүйгээс үл ашиглах хам шинж үүссэн 8 настай хүүхдэд сэргээн засах багийн цогц эмчилгээ хийж, үр дүнг тооцов.

Судалгааны арга зүй

Туршилт судалгаа.

Үр дүн

Сэргээн засах эмчилгээний баг нь сэргээн засахын эмч, хүүхдийн эмч, хөдөлгөөн засалч, хөдөлмөр засалч, хэл засалч, сувилагч, асран хамгаалагч гэсэн бүрэлдэхүүнтэй ажиллав. Нийт 21 хоногийн эмчилгээний үр дүнд хүүхдийн биеийн байдал, хөдөлгөөн, өөртөө үйлчлэх чадвар нэмэгдэн, оюун санаа, танин мэдэхүйн үйл ажиллагаа сайжирч байна. 8 настай эрэгтэй, 2022 оны 6 сарын 30-нд Дорнод аймагт мориноос унаж гэмтэн, ухаангүй болсон.

7 сарын 6-нд онгоцоор тээвэрлэн ГССҮТ-д ирж гавал тархины хүнд гэмтэл, менингит, уушгины хатгалгаа оношоор 20 хоног хэвтэн эмчлүүлж, 7 сарын 27-нд ЭХЭМҮТ-ийн МЭСТ-т шилжин посттравматическая энцефалопатия, спастический тетрапарез оношоор 9 сарын 12 хүртэл хэвтэн эмчлүүлсэн. 2022 оны 10 сарын 25-нд тус төвд хэвтэх үеийн зовуур нь юм ярихгүй, авиа гаргахгүй, бие даан суухгүй, мөлхөхгүй, зогсохгүй, алхахгүй.

Үзлэгт биеийн ерөнхий байдал хүндэвтэр, орчиндоо харьцаатай, байрлал хэвтрийн. Царай цонхигор, туранхай эцэнхий. Толгойгоо бүрэн даахгүй, хажуу тийш эргэх гэж оролдоно. Зүүн талын тохой нугалах хэлбэрийн контрактуртай, зүүн гар атгаастай, 2 хөлийн тавхай унжсан. Хүний хэлснийг сайн ойлгох боловч ярьж чадахгүй, авиа гаргахгүй. Асуултад толгойгоо дохиж хариулна. Шөрмөсний рефлекс дээд, доод мөчинд ихэссэн, Бабинскийн рефлекс эерэг. Идэвхгүй аргаар үнэлэхэд мөр гадагшлуулах, тохой тэнийлгэх, тавхай ээгийх, жийх үений далайц хязгаарлагдсан.

Сэргээн засах эмчилгээний баг нийт 3 долоо хоногийн турш хүүхдэд тохирсон хөтөлбөрийг багийн хурлаар ээжийг байлцуулан хэлэлцэн ажиллав. Хэвтэх үед үг хэлдэггүй, авиа гардаггүй байсан бол аяархнаар үг хэлнэ, идэх уух болон бусад хэрэгцээгээ үгээр илэрхийлдэг болов. Өдөр тутмын үйл ажиллагаанд баруун гарын оролцоо нэмэгдэж хуурай идэх юмаа өөрөө барьж иднэ, халбагаа зөв барьж ээжийн тусламжтай иднэ, хувцас өмсөхдөө баруун гар ханцуйндаа хийн, хөлөө өргөж жийж чаддаг болов. Баруун гарын булчингийн хүч сайжирч, өөрөө чимхэж чаддаг болсон. Зүүн гарын далайц сайжирсан,

тохойн контрактур багассан, “атгаарай өөр лүгээ” татаарай гэх команд өгөхөд үйлдэл хийх гэж оролдоно. Хэвтэх үед зөвхөн хажуу тийшээ эргэх оролдлого хийдэг байсан бол доош харан гараа тулж, толгойгоо өргөн, дээш харан хэвтсэн байрлалд өгзгөө өргөдөг болсон.

Дүгнэлт

Тархины гэмтлийн цочмог үеийн сэргээн засалт хийгдээгүйгээс үйл ажиллагааны чадварууд буурч, үл ашиглах хам шинж үүссэн хэдий ч сэргээн засах багийн 21 хоногийн эмчилгээний үр дүнд хүүхдийн биеийн байдал, хөдөлгөөн, өөртөө үйлчлэх чадвар нэмэгдэн, оюун санаа, танин мэдэхүйн үйл ажиллагаа сайжирч байна.

Түлхүүр үг: *Үл ашиглах хам шинж, чадвар алдагдал, эргэн сэргэлт.*

Ашигласан материал:

1. Г.Цагаанхүү. *Мэдрэл судлал*. 498–499 хуудас.
2. О.Батгэрэл (2018). *Тархины гэмтлийн сэргээн засал*. Сэргээн засах анагаах ухаан сэтгүүл.
3. ЭМХТ (2021). *Эрүүл мэндийн үзүүлэлт*.
4. Christiaan Gmelig Meyling, Olaf Verschuren, Ingrid R Rentinck, Raoul H H Engelbert, Jan Willem Gorter (2022). *Physical rehabilitation interventions in children with acquired brain injury: a scoping review*. DMCN

СХД-ИЙН БАГА НАСНЫ ХҮҮХДИЙН ХООЛЛОЛТЫН БАЙДАЛД ХИЙСЭН ҮНЭЛГЭЭ, СХНЭ-Т ХООЛ ТЭЖЭЭЛИЙН ДУТАЛТАЙ, ЭМНЭЛЗҮЙН ХҮНДРЭЛТЭЙ ХЭВТЭН ЭМЧЛҮҮЛСЭН ХҮҮХДҮҮДИЙН ЭМЧИЛГЭЭНИЙ ҮР ДҮНГ ТООЦСОН НЬ

З.Ганчулуун, Б.Оюунчимэг, Б.Мягмарсүрэн¹, Э.Есү².

¹Сонгинохайрхан дүүргийн нэгдсэн эмнэлэг, ²Нийслэлийн Эрүүл Мэндийн Газар

Үндэслэл

Амьдралын эхэн үе болох нярай, бага насанд хүүхдийн бие бялдар болоод оюун ухаан нь өсөн хөгжиж байдаг. Тиймээс амьдралын энэ үед хүүхдийг зохистой, амин дэм эрдсээр баялаг, шим тэжээлтэй хоолоор хооллох нь нэн чухал юм. Хоол тэжээлийн дутал ба илүүдэлтэй холбоотой өвчин эмгэгийн улмаас дэлхийд жил бүр 3.5 сая гаруй эхчүүд, бага насны хүүхэд нас барж байна. Хүүхдийн амьдралын эхний жилүүдийн хоол тэжээлд нэн шаардлагатай шимт бодисууд дутагдсаны улмаас өсөлт хөгжил хоцрох, цус багадалт, рахит, А аминдэмийн дутал зэрэг эмгэгүүд үүсдэг. Хоол тэжээлийн дутал нь бие бялдар, оюун ухааны хөгжилд сөргөөр нөлөөлж, улмаар эргэшгүй өөрчлөлтөд орсны улмаас хойшдын эрүүл мэнд, амьдрах чадамж, амьдралын чанарт нь сөргөөр нөлөөлдөг байна. Бага насны хүүхдүүдийн дундах нас баралтыг бууруулах, хоол тэжээлийн дутлаас үүдэлтэй өвчин эмгэгээс сэргийлэх хамгийн үр дүнтэй арга нь хүүхдийг эхийн сүүгээр, тохирсон нэмэгдэл хоолоор хооллох, хүүхдийн хоол, хүнсийг А аминдэм, цайр зэрэг шаардлагатай аминдэм, эрдэс бодисын нэмэлтээр баяжуулах, хоол тэжээлийн хурц дутлыг зөв эмчлэх гэх мэт арга хэмжээнүүд чухал болох нь тогтоогдоод байна. Монгол улсын хүн амын хоол тэжээлийн байдлын гол шалгуур үзүүлэлт болох бага жинтэй төрөлт, 5 хүртэлх насны хүүхдийн өсөлт хоцролт, тураал, рахит, цус багадалт тогтвортой буурахгүй хэвээр байна. Хүүхдийн хооллолтын байдал улмаар өсөлт хөгжилт насандаа тохирсон байхад асрамжлагч ба эхийн нярай, бага насны хүүхдийн хооллолтын талаарх мэдлэг, хандлага дадал маш чухал юм. Эхчүүд, асран хамгаалагчдын нялхас, бага насны хүүхдийн хооллолтын талаарх мэдлэг, хандлагыг судалж, энэ талаар үнэлгээ, дүгнэлт хийсэн судалгааны тоо баримт ховор байдаг. НЭМГ, НҮБХС-аас хамтран хэрэгжүүлж байгаа төслийн хүрээнд хүүхдийн тусламж үзүүлдэг байгууллагууд хүүхдийн хооллолтын зөвлөгөөг гэрийн эргэлтийн үед болон товлот үзлэгийн үед тогтмол өгч, цахимаар дамжуулан хооллолтын зөвлөгөө өгөх ажлыг тасалдуулахгүй байх зарчмыг баримтлан ажиллаж байгаа билээ.

Зорилго

СХД-ийн 5 хүртэлх насны хүүхдүүдийн хоол тэжээлийн дутлын өнөөгийн байдалд үнэлгээ хийх, хоол тэжээлийн цочмог дутлыг илрүүлэх, эмчлэх, үр дүнг тооцох.

Судалгааны арга зүй

Судалгааг Улаанбаатар хотын Сонгинохайрхан дүүргийн өрхийн эрүүл мэндийн төвүүдээс явуулсан мэдээлэл, СХНЭ-т хоол тэжээлийн цочмог дуталтай, эмнэл зүйн хүндрэлтэй хэвтэн эмчлүүлсэн хүүхдийн судалгаанд түшиглэн 2020 оны 9 сараас 2022 оны 9 сарын хооронд аналитик судалгааны агшингийн загвар ба Кохорт судалгааны перспектив чиглэлээр хийж гүйцэтгэсэн. ДЭМБ, НҮБ-ын хүүхдийн сангаас 6 сараас 24 сартай хүүхдийн асран хамгаалагчид хүүхдийн хооллолтын зөвлөгөө өгсөн байдалд үнэлгээ хийх асуумжийг ашиглан СХНЭ-т хэвтэн эмчлүүлсэн 122 ээжийн хариултыг ашиглан судалгаа хийсэн.

Үр дүн

Хүүхдийн өсөлт, хөгжлийн хэмжилтэд 6–59 сартай 28685 хүүхэд хамруулахаас 53.7% буюу 15415 хүүхдийг хамруулсан байна. Тэдгээрийн 51% нь эрэгтэй хүүхэд байсан ба насны хувьд 34.8%-ийг 6 сар хүртэлх, 16.8%-ийг 7–11 сар, 17%-ийг 12–23 сар, 18%-ийг 24–36

сартай хүүхэд эзэлж байна. Илрүүлэг үзлэгт хамрагдсан нийт хүүхдийн дунд өсөлтийн хоцрогдолтой 2.1%, тураал 1.56%, туранхай 1.4%, илүүдэл жин 10.1%, харин хоол тэжээлийн цочмог дуталтай 223 хүүхэд илэрсэн ба тэдгээрийн 38% нь эрэгтэй хүйсийн хүүхэд байв. Хоол тэжээлийн цочмог дутал илэрсэн хүүхэд нийт хүүхдийн 1.4%-ийг эзэлж байсан ба тэдгээрийн 74% нь хүндэвтэр, 26% нь эмнэлзүйн хүндрэлгүй хүнд хүүхэд байсан. ХТЦД илэрсэн хүүхдүүдийг насны хувьд авч үзэхэд 11.6% нь 6 сар хүртэлх нас хүүхдүүд байлаа.

Дүгнэлт, хэлцэмж

ДЭМБ-аас гаргасан шалгуур үзүүлэлтээр тураалтай хүүхэд 10%-иас бага, өсөлт хоцролттой хүүхэд 20%-иас бага, туранхай хүүхэд 5%-иас бага байвал “Бага” тархалттай гэж үнэлдэг. Энэхүү шалгуураар үнэлэхэд СХД-т 5 хүртэлх насны хүүхдийн дундах тураал, өсөлт хоцролт, туранхайн тархалт үндэсний түвшинд дээрх босго үзүүлэлтээс бага байгаа тул манай СХД уураг илчлэг дутлын “Бага” тархалттай дүүргийн тоонд орж байна. Монгол Улсын Засгийн газраас 5 хүртэлх насны хүүхдийг хоол тэжээлийн дутлаас сэргийлэх, тархалтыг бууруулах чиглэлээр “Эх хүүхдийн хооллолтыг дэмжих”, “Бичил тэжээлийн дутлаас сэргийлэх бодлого”, баримталж, “Хүнсний хангамж, аюулгүй байдал, хоол тэжээл”, “Хүнсний баталгаат байдал”, “Хүн амын хоол тэжээл” үндэсний хөтөлбөрийг шат дараалан хэрэгжүүлсний дүнд өсөлт хоцролт, тураалын тархалт тогтвортой буурч үр дүнтэй байна.

Хоол тэжээлийн цочмог дутал илэрсэн хүүхэд нийт хүүхдийн 1.4%-ийг эзэлж байсан ба тэдгээрийн 74% нь хүндэвтэр, 26% нь эмнэлзүйн хүндрэлгүй хүнд хүүхэд байсан нь улсын дундажтай ижил түвшинд байна.

Нялхас, бага насны хүүхдийн бие бялдрын өсөлтийн байдалд асран хамгаалагчийн хооллолтын талаарх мэдлэг, хандлага туйлын чухал бөгөөд судалгаагаар – эрүүл мэндийн ажилтны хооллолтын зөвлөгөө өгөлтийн байдал – 45.9% буюу хангалтгүй байна. Ялангуяа гэрийн эргэлтийн үеийн хооллолтын зөвлөгөө өгөлтийн байдал хангалтгүй байна. Хүүхдийн хооллолтын талаарх эхчүүдийн хандлага бүх үзүүлэлтийн хувьд 50%-иас дээш буюу хангалттай байна.

Эмнэлзүйн хүндрэлтэй хэвтэн эмчлүүлсэн хүүхдүүдийн эмчилгээний сүүн тэжээлийн эмчилгээ сайн үр дүнтэй байна. Хоол тэжээлийн цочмог дуталтай хүүхдүүдийн дунд хүүхдийн цус багадалт, сульдаа өвчин илрэх хувь өндөр, төрөлх гажиг болон тархины саатай хүүхдийн эзлэх хувь – 8.6% байна.

Цаашид ч Эрүүл мэндийн сайдын 2021 оны А/379 дүгээр тушаалын хэрэгжилтийг ханган ажиллах шаардлагатай.

Түлхүүр үг: Хүүхэд, хоол тэжээлийн цочмог дутал, хооллолтын зөвлөгөө.

Ашигласан материал:

1. Dandekar, R. H., Shafee, M., & Kumar, R. (2014). Breastfeeding and weaning practices among literate mothers A community based study in rural area of Perambalur taluk, Tamil Nadu.
2. Salama, A., Elhawary, D., & El-Nmer, F. (2014). Nutritional knowledge, attitude, and practice of parents and its impact on growth of their children. Menoufia Medical Journal, 27(3), 612. <http://doi.org/10.4103/1110-2098.145529>.
3. United Nations Children's Fund (UNICEF). (2013). Improving Child Nutrition The Achievable imperative for global progress. New York, US.
4. The Lancets series on Maternal and Child Undernutrition Executive Summary, The Lancet, 2010.
5. Эрүүл мэндийн сайдын 2021 оны “Хүүхдийн хоол тэжээлийн цочмог дутлын эмчилгээний эмнэлзүй заавар батлах тухай” А/379 дүгээр тушаал.
6. Монгол улсын хүн амын хоол тэжээлийн байдлын үндэсний судалгаа–V. 2017 он.
7. Хоол тэжээлийн цочмог дутлын менежмент. 2020 он. Эрүүл мэндийн яам, UNICEF.

АУТИЗМЫН ХҮРЭЭНИЙ ЭМГЭГТЭЙ ХҮҮХДЭД УРТ ХУГАЦААНД ХИЙСЭН ХЭЛ ЗАСАЛ ЭМЧИЛГЭЭНИЙ ҮР ДҮН, ХЭРЭГЦЭЭ ШААРДЛАГЫГ СУДЛАХ НЬ

Л.Лхагвасүрэн¹, Б.Тулга, Б.Цэнд-Аюуш, Б.Солонго, Д.Энхмөнх²

¹Сүхбаатар дүүргийн 186-р тусгай цэцэрлэг, ²Сэргээн засах эмчилгээний баг

Үндэслэл

Аутизмын хүрээний эмгэг (АХЭ) нь “Хүний бусадтай харилцах, нийгмийн харилцаанд орох, мэдээллийг хүлээж авч ойлгох чадварт нөлөөлдөг насан туршийн өргөн хүрээний эмгэг”. Дэлхийн хүн амын 1.7 орчим хувь буюу 70 сая хүн АХЭ-тэй байна [1]. 2022 онд 100 хүүхэд тутмын 1 нь АХЭ-тэй гэж оношлогдсон ба АНУ-д 44 хүүхэд тутмын 1 нь АХЭ-тэй гэж оношлогджээ. 2000 оноос хойш аутизмын тархалт 178 хувиар өссөн байна [2]. Монгол улсад 2020 оны 03 дугаар сарын 01-ний өдрийн байдлаар Монголын Аутизмын холбоонд бүртгэлтэй 785 гэр бүл байгаагаас эрэгтэй 627 (79.87%), эмэгтэй 158 (20.13%), насанд хүрсэн аутизмтай хүн 23, 6–15 нас буюу ЕБС насны 387, СӨБ буюу 3–5 насны 375 хүүхэд бүртгэлтэй байна [3]. АХЭ-тэй хүмүүс ихэвчлэн хэл ярианы бэрхшээлтэй байдаг бөгөөд 25–30% нь хэл яриаг ашигладаггүй эсвэл бага зэрэг ашигладаг. Үндэсний статистикийн хорооны сүүлийн мэдээнээс харахад манай улсад хэл ярианы бэрхшээлтэй 7040 хүн байна. Тэдний хэд нь хүүхэд вэ гэдгийг ялгах боломжгүй. Үр дүнтэй харилцах чадвар нь амьдралын зайлшгүй чухал ур чадвар бөгөөд харилцааны бэрхшээл нь сурлагын амжилт муудах, зан үйлийн бэрхшээл, амьдралын чанар буурах зэрэг олон сөрөг үр дагаварт хүргэдэг [4]. АХЭ-тэй хүүхдийн тоо жил ирэх тусам ихсэх хандлагатай байгаа төдийгүй тэдэнд үзүүлэх хэл засал эмчилгээ үйлчилгээг олон улсын жишигт хүрэхүйц түвшинд гүйцэтгэх шаардлага зайлшгүй тулгарч байна. Өнөөгийн анагаах ухаанд аутизмыг үндсээр нь эмчлэх арга технологи хараахан байхгүй ч чанартай сэргээн засалт болон сургалт, тохирох эмчилгээ, дэмжлэгийг эрт үзүүлснээр илрэх шинж тэмдгийг хөнгөвчлөх, буруу зан үйлийг багасгах, сайн зан үйлийг сайжруулах замаар бэрхшээлийг нь даван туулах боломжтой [5]. Хэд хэдэн судалгаагаар хэл засал эмчилгээ нь АХЭ-тэй “үгэн бус” харилцаатай хүүхдүүдийн нийгмийн харилцааны ур чадварыг сайжруулах үр дүнтэй мэргэжилтэн гэж үзсэн [6]. Эдгээр хүүхдүүдтэй ажиллах тэднийг хөгжүүлэх цэцэрлэг, сургууль, сэргээн засах төв, сэргээн засах мэргэжилтнүүд тэр дундаа хэл засалч нар улсын хэмжээнд хомс, хэл яриа, нийгмийн харилцааны хэрэгцээг хангахад чиглэсэн хэл засал эмчилгээний үр дүнтэй байдлын нотолгоо болон энэ сэдвээр хийсэн нийтлэл хомс байгаа нь АХЭ-тэй хүүхдийн хэл засал эмчилгээний үр дүнтэй байдлыг клиникт ашиглах талаар илүү их судалгаа хийж, хэвлэн нийтлэх шаардлагатай байгаа нь энэхүү судалгааг хийх үндэслэл болж байна [7, 8].

Зорилго

Энэхүү судалгаа нь АХЭ-тэй хүүхдүүдийн нийгмийн харилцааг хөгжүүлэх болон асуудалтай зан үйлийг багасгахад хэл засал эмчилгээний аргийг практикт ашигласан үр дүнг судлах. Аутизмын хүрээний эмгэгтэй хүүхдийг чадвараар нь ангилж хэл засал эмчилгээг ганцаарчилсан байдлаар хэрэглээний зан үйлийн дүн шинжилгээ АВА дээр тулгуурлан хийж эмчилгээний өмнөх ба дараах Denver II шалгуурын үр дүнг насны өсөлт болон чадвараар нь Монгол улсад анх удаа харьцуулан судалсан.

Арга зүй

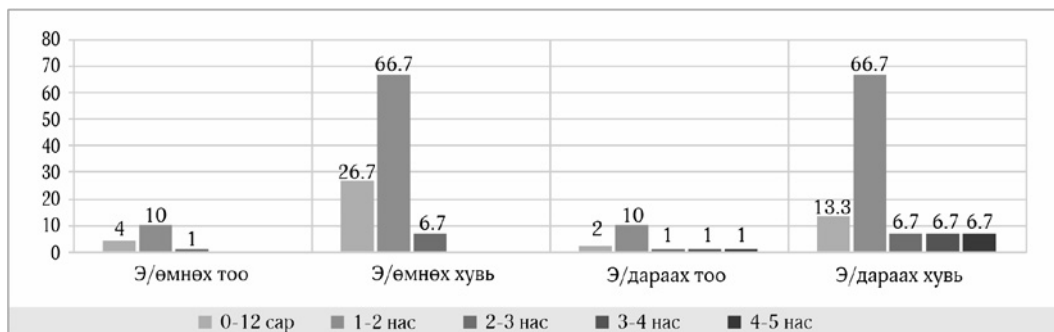
Бид судалгааг Улаанбаатар хотын Нийслэлийн 186 дугаар тусгай цэцэрлэгийг түшиглэн явуулсан. 2021 оны 09 сараас 2022 оны 06 сар хүртэл хугацаанд тус цэцэрлэгт хамрагдаж хэл засал эмчилгээнд тасралтгүй хамрагдсан F84 оноштой 2–6 насны (эмэгтэй 3, эрэгтэй 12) нийт 15 хүүхдүүдийг зорилтот түүврийн аргаар хамруулсан. Шинж тэмдгийн хүнд хөнгөний ангиллыг аутизмын оношилгооны стандарт DSM–V ангиллаар тодорхойлоход

1-р түвшний 3, 2-р түвшний 5, 3-р түвшний 7 оролцогч байсан. Оролцогчдыг хэл засал эмчилгээний хөтөлбөрөөс өмнө хүүхдийн чадварыг нарийвчлан үнэлж үнэлгээний хуудсыг бөглөсөн. Хэл засал эмчилгээнд анхаарал төвлөрөлт нэмэгдүүлэх, нэр таниулах, нүдэн харилцаа үүсгэх, үйл хөдлөлийг даган дуурайх, бие эрхтнээ нэрлэн заах, өгүүлэх эрхтний дасгал, шатаар өгсөж уруудах, бөмбөгөөр харилцах зэрэг дасгалуудыг хүүхэд бүрийн онцлог, түвшинд тохирсон эмчилгээний төлөвлөгөө боловсруулан 7 хоногийн 3 өдөр нэг удаад 30 минутын хугацаатай хэл засал эмчилгээг хэрэглээний зан үйлийн дүн шинжилгээ АВА зарчмаар хийж гүйцэтгэсэн. 186 дугаар тусгай цэцэрлэгийн хэл засалч нар нь мэргэжлээрээ 6–10 жил ажилласан туршлагатай учир хэл засалчдын дунд ур чадварын зөрүү байгаагүй. Сургалтын явцад чөлөөт ажиглалтаар өдөр бүр хүүхдүүдийн гаргасан зан төрх, үр дүн, ахиц, өөрчлөлтийг бичиж тэмдэглэсэн. АХЭ-тэй хүүхдүүдийн хөгжлийн түвшин дээрх 8 зорилтын хүрээнд гарсан өөрчлөлтийг хичээлийн жилийн эхэнд болон төгсгөлд үнэлсэн Denver II үнэлгээний үр дүнг харьцуулан тодорхойлсон. Мөн судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн эцэг эх, асран хамгаалагчидтай багийн уулзалт хийж нэгдсэн зорилго гаргаж эмчилгээний бус цагаар ганцаарчилсан уулзалт хийж хүүхдэд хийгдэж байгаа дасгалын үр дүн ахицыг танилцуулж гэрт хийгдэх дасгалыг зөвлөмж зөвлөгөө өгсөн. Судалгааны зөвшөөрлийн хуудсыг хичээлийн жилийн эхэнд эцэг эх, асран хамгаалагчдаас гарын үсэг зуруулж авсан ба оролцогч тус бүрийн мэдээллийг кодолж, нууцалсан. Судалгаанд оруулах шалгуур нь 2–6 насны F84 оноштой эрэгтэй, эмэгтэй оролцогч, бүтэн хичээлийн жилийн турш хэл засал эмчилгээнд тогтмол хамрагдсан оролцогч байсан бол хасах шалгуур нь бүтэн хичээлийн жилд хэл засал эмчилгээнд бүрэн хамрагдаагүй, хавсарсан оноштой хүүхдүүд байсан. Судалгааны ажлын хэрэглэгдэхүүнд хэл засал эмчилгээний өмнө ба дараах Denver II үнэлгээний хуудас, улаан утас, жижиг шил 2ш, бүх тал нь 3-н см дөрвөн ширхэг шоо (улаан, ногоон, шар, цэнхэр), жижигхэн бөмбөг 1ш, балын хар харандаа 1ш, үзэм, дуутай тоглоом, жижигхэн хонх (шажигнадаг тоглоом), шат гэсэн хэрэглэгдэхүүнүүдийг ашигласан.

Үр дүн

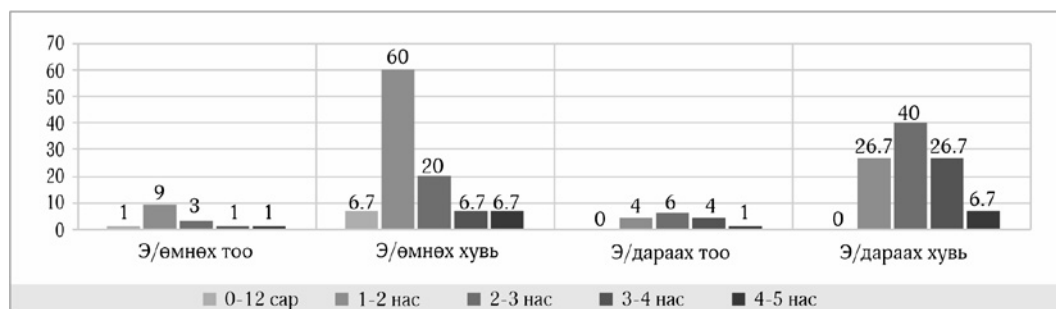
Хэл засал эмчилгээний өмнө ба дараах Denver II үнэлгээний харьцуулсан үр дүн (нийт оролцогчид). Нийт судалгаанд хамрагдсан оролцогчид Denver II үнэлгээгээр эмчилгээний өмнө ба дараах үнэлгээг насны өсөлтөөр үйлдэх чадвар, дадал хэвшлийн хөгжил, гарын хөдөлгөөн эд юмтай харьцах, хэл ярианы хөгжил, хөдөлгөөний хөгжил гэсэн 4 бүлэг үнэлгээнд гарсан өөрчлөлт сайжралтыг доорх хүснэгт болон графикаар харуулахыг зорилоо. Ганцаарчилсан хэл засал эмчилгээг хийснээр АХЭ-тэй хүүхдүүдэд үйлдэх чадвар, дадал хэвшлийн хөгжил, гарын хөдөлгөөн эд юмтай харьцах, хөдөлгөөний хөгжлийн чадварууд тус тус хэл засал эмчилгээ эхлэхээс өмнөх үетэй харьцуулахад насны ангиллаар өссөн байна.

График 1. Үйлдэх чадвар дадал хэвшлийн хөгжил

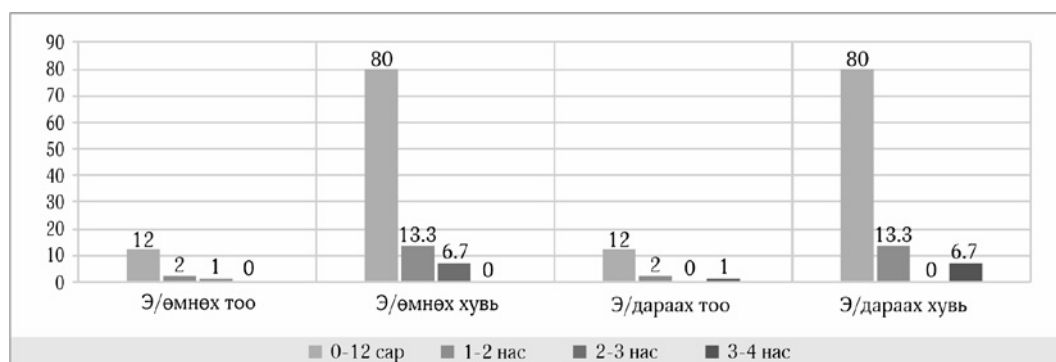
Дундаж утгын стандарт хазайлт, *P>1.89 статистик ач холбогдолтой.

График 2. Гарын хөдөлгөөн эд юмстай харьцах хөдөлгөөн

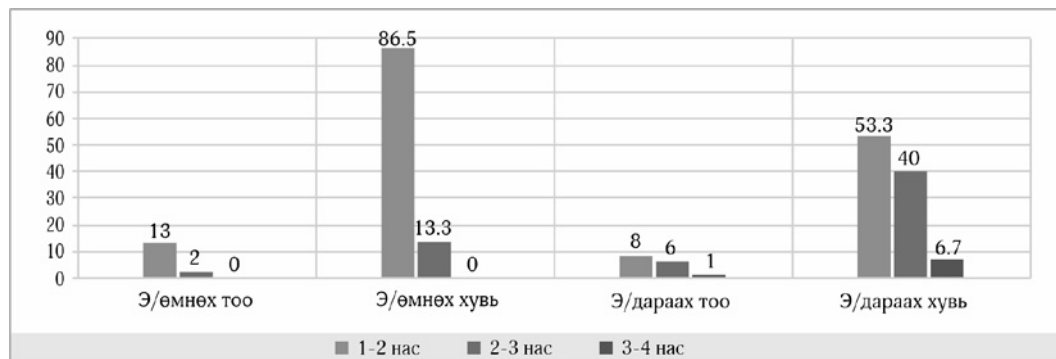
Дундаж утгын стандарт хазайлт, *P>0.89 статистик ач холбогдолтой.

График 3. Хэл ярианы хөгжил

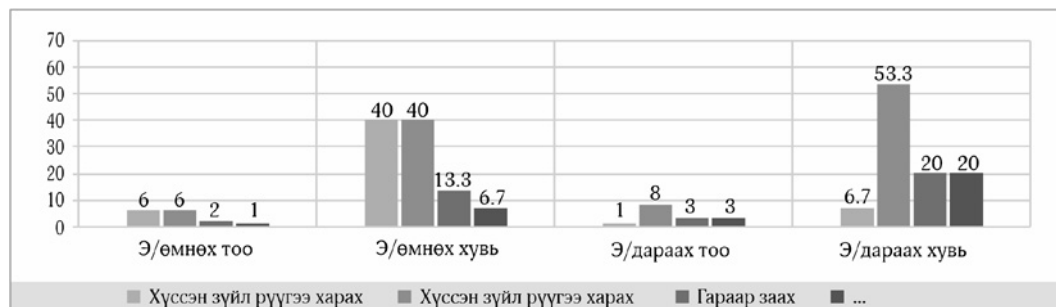
Дундаж утгын стандарт хазайлт, *P<0.01 статистик ач холбогдолгүй.

График 4. Хөдөлгөөний хөгжил

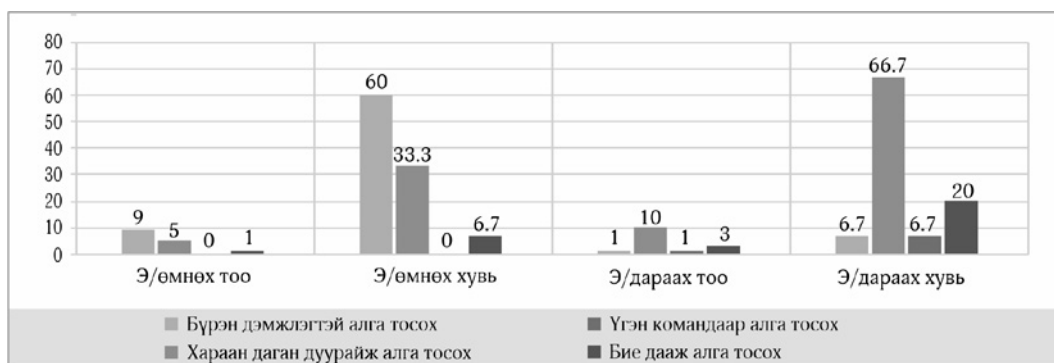
Дундаж утгын стандарт хазайлт, *P>1.64 статистик ач холбогдолтой.

График 5. Хүслээ илэрхийлдэг эсэх

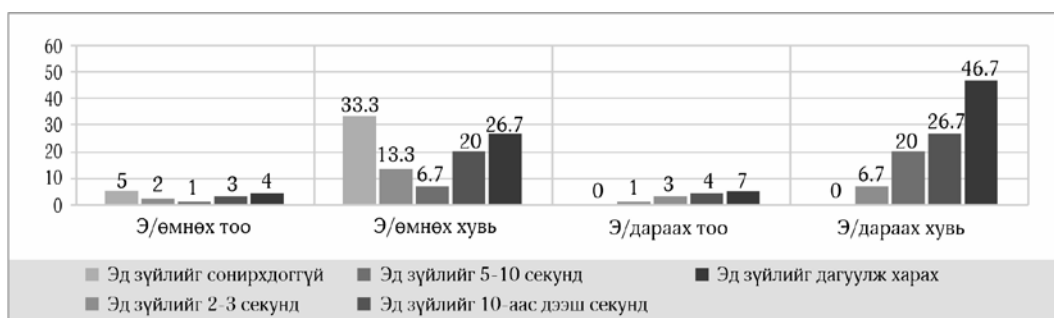
Дундаж утгын стандарт хазайлт, *P>8.18 статистик ач холбогдолтой.

График 6. Үйл хөдлөлийг даган дуурайдаг эсэх

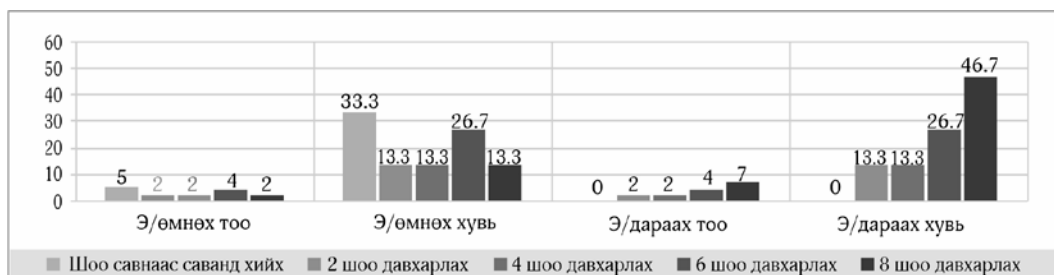
Дундаж утгын стандарт хазайлт, *P>0.48 статистик ач холбогдолтой.

График 7. Тод өнгийн зүйл хардаг эсэх

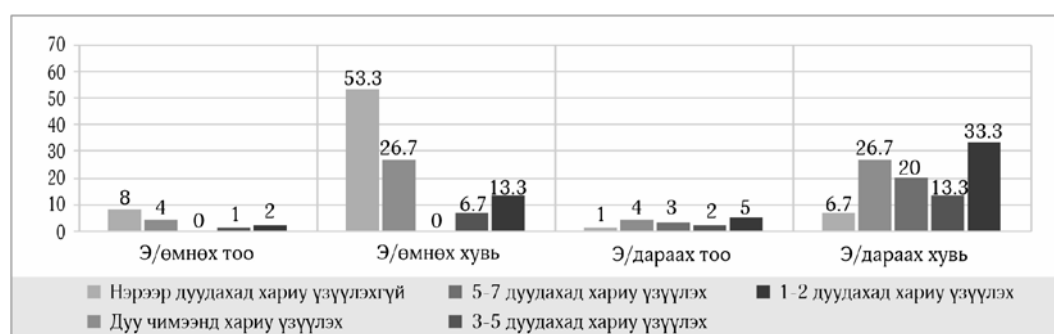
Дундаж утгын стандарт хазайлт, *P>0.53 статистик ач холбогдолтой.

График 8. Гарын нарийн хөдөлгөөн

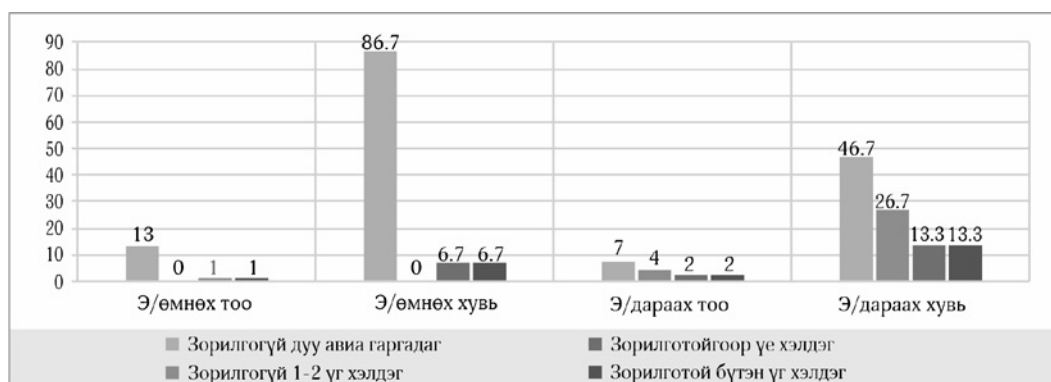
Дундаж утгын стандарт хазайлт, *P>0.85 статистик ач холбогдолтой.

График 9. Нэр мэддэг эсэх

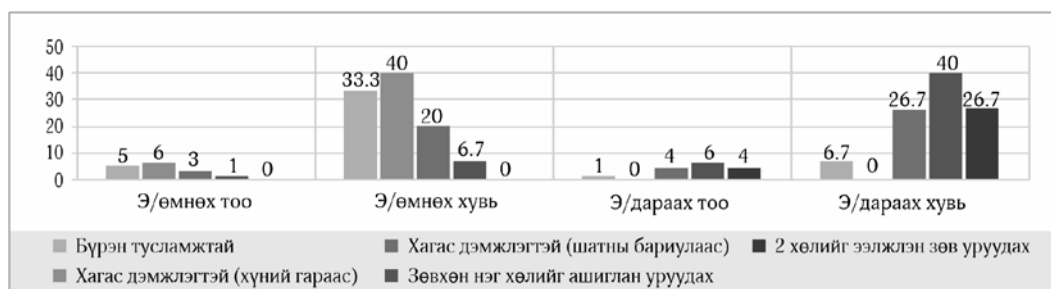
Дундаж утгын стандарт хазайлт, *P>1.0 статистик ач холбогдолтой

График 10. Үг ашигладаг эсэх

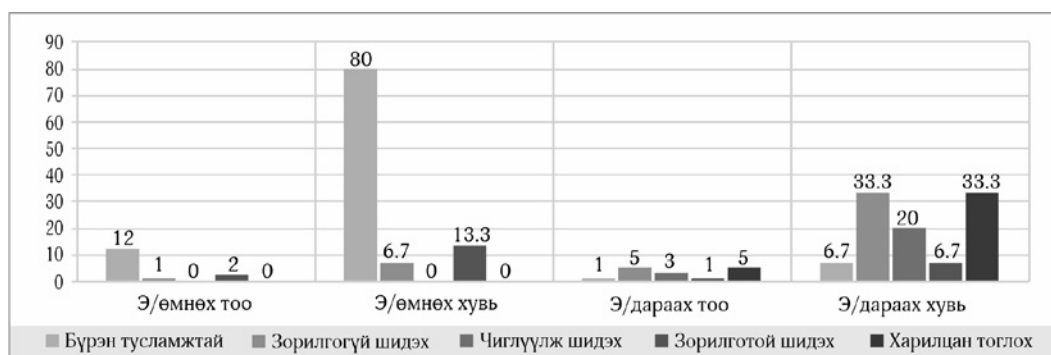
Дундаж утгын стандарт хазайлт, *P>1.2 статистик ач холбогдолтой.

График 11. Шатаар урууддаг эсэх

Дундаж утгын стандарт хазайлт, *P>1.0 статистик ач холбогдолтой.

График 12. Бөмбөг шиддэг эсэх

Дундаж утгын стандарт хазайлт, *P>0.72 статистик ач холбогдолтой.

Дээрх үр дүнгээс харахад АХЭ-тэй хүүхдүүдийг хэл засал эмчилгээнд ганцаарчилсан байдлаар хийх нь хүүхдийн анхаарал төвлөрөл, нүдэн харилцаа үүсэх хугацааг нэмэгдүүлэх, гарын нарийн хөдөлгөөний чадварыг сайжруулах, даган дуурайх үйлдлийг нэмэгдүүлэх, асуудалтай зан үйлд эерэг өөрчлөлт гарж нийгмийн харилцааны чадвар сайжрахад үр дүнтэй байна.

Дүгнэлт

Хэл заслын ганцаарчилсан эмчилгээ нь АХЭ-тэй хүүхдүүдийн нас болон шинж тэмдгийн хүнд, хөнгөний ангиллаас үл хамааран харж болон сонсож ойлгох чадварт эерэг нөлөө үзүүлж үгэн ба үгэн бусаар өөрийгөө илэрхийлэх чадварыг сайжруулах эсвэл өөр харилцааны хэрэглүүр ашиглан харилцах (PECS), мөн хүүхдийн танин мэдэхүйн чадварыг мэдэгдэхүйц сайжруулахад хувь нэмэр оруулдаг болохыг харуулж байна.

Түлхүүр үг: *Сайн зан үйл, бэрхшээл, даван туулах.*

Ашигласан материал:

1. Physio–pedia.com
2. Autism.mn
3. ADDM (Autism and Development Disabilites Monitoring Network)
4. Hamidreza Famitafreshi , Morteza Karimian et al, Overview of the Recent Advances in Pathophysiology and Treatment for Autism, CNS Neurol Disord Drug Targets, 2018;17(8):590–594.
5. Аутизмын хүрээний бэрхшээлийн тухай ойлголт. Жайка. ном хуудас 7
6. Tayfun Kara , Cmer Alpgan et al, Nursing personality and features in children with autism spectrum disorder aged 0–2: an exploratory case–control study, Nutr Neurosci, 2022 Jun;25(6):1200–1208
7. Heidi M Feldman, Stanford University School of Medicine, how young children learn language and speech: Implications of theory and evidence for clinical pediatric practice, Pediatr Rev. 2019 August; 40(8): 398–411. doi:10.1542/pir.2017–0325.
8. Catherine Adams , Elaine Lockton et al, The Social Communication Intervention Project: a randomized controlled trial of the effectiveness of speech and language therapy for school–age children who have pragmatic and social communication problems with or without autism spectrum disorder, Int J Lang Commun Disord, 2012 May–Jun;47(3):233–44
9. Erika Tamyres Pereira , Ana Cristina de Albuquerque Montenegro et al, Augmentative and Alternative Communication on Autism Spectrum Disorder: Impacts on Communication, Cogas, 2020 Nov 13;32

ХӨГЖЛИЙН БЭРХШЭЭЛТЭЙ ХҮҮХДИЙН АМНЫ ХӨНДИЙН БАЙДАЛ

М.Оюунсайхан, Б.Оюунцэцэг¹

¹АШУҮИС, НАСС, ХНАСУС

Үндэслэл

Амны хөндий нь бие махбодын үндсэн бүрэлдэхүүн хэсэг бөгөөд хүн эрүүл байхын үндэс төдийгүй зөвхөн хооллох үйлээс гадна амьсгалын эрхтнүүд, авиа дуудлагын үйл зэрэг амьдралын өдөр тутмын үйл ажиллагаа болон нийгмийн амьдралд зайлшгүй чухал үүргийг гүйцэтгэхийн зэрэгцээ амьдралын чанарт нөлөөлдөг. Энэхүү эрхтнүүдийн үйл ажиллагааны эмгэг, амьдралын чанар нь хоорондоо шууд холбоотой.¹ Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд нь эрүүл хүүхэдтэй харьцуулахад гар хурууны хөдөлгөөн болон бие махбодын үйл ажиллагаа бүрэн биш тохиолдол их байдаг нь шүд, амны хөндийгөө өөрөө арчлахад асуудал үүсгэдэг. Түүнчлэн бие даасан шийдвэр гаргах чадваргүй, сэтгэцийн болон бие махбодын хязгаарлагдмал байдлаас шалтгаалан тэдний өдөр тутмын үйл ажиллагаа, эрүүл мэнд, амны хөндийн эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээнд хяналт тавих зэргийг асран хамгаалагчдаа найдах хэрэгтэй болдог. Эдгээр хүүхдийн шүдийг арчлахад нарийн төвөгтэй байдаг тул асран хамгаалагч нь шүд арчилгааны давтамжийг бууруулснаар амны хөндийн өвчин үүсэх, хүндрэхэд нөлөөлдөг. Иймд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн амны хөндийг арчлах, амьдралын зөв дадал хэвшилтэй байхад нь асран хамгаалагч чухал үүрэгтэй учраас тэд шүд, амны хөндийг зөв арчлах дадал эзэмшсэн, амны хөндийн эрүүл ахуйн мэдлэгтэй байх хэрэгтэй болдог. Сүүлийн жилүүдэд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн амны хөндийн байдал ба асран хамгаалагчийн амны хөндийн эрүүл ахуйн мэдлэг, хандлага, дадлыг судлах судалгаа цөөнгүй хийгдэж байна. Монгол улсын хэмжээнд нийт 263966 хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн бүртгэгдсэн байдгаас 0–18 насны 11835 хүүхэд (0–4 нас 1618, 5–9 нас 3747, 10–14 нас 3871, 15 нас 629, 16 нас 585, 17 нас 658, 18 нас 727) байна (2021 оны байдлаар). Тэдгээр хүүхдийн 8290 нь гэртээ аав ээж, асран хамгаалагчийн байнгын асаргаанд байна. Амны хөндий нь бие махбодын үндсэн бүрэлдэхүүн хэсэг бөгөөд хүн эрүүл байхын үндэс төдийгүй хооллох үйлээс гадна амьсгалын эрхтнүүд, авиа дуудлагын үйл зэрэг амьдралын өдөр тутмын үйл ажиллагаа болон нийгмийн амьдралд зайлшгүй чухал үүргийг гүйцэтгэхийн хамт амьдралын чанарт нөлөөлдөг. Энэхүү эрхтнүүдийн үйл ажиллагааны эмгэг, амьдралын чанар нь хоорондоо шууд холбоотой. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний оюун ухаан, бие махбодын үйл ажиллагаа алдагдсан, нийгмийн харилцааны хувьд тусгаарлагдсан байдаг. Эдгээр хүүхдийн шүдийг арчлахад нарийн төвөгтэйн улмаас асран хамгаалагч нь шүд арчилгааны давтамжийг бууруулснаар амны хөндийн өвчин үүсэх, хүндрэхэд нөлөөлдөг.

Зорилго

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн амны хөндийн байдлыг үнэлэхэд оршино.

Судалгааны арга зүй

Бид энэхүү судалгааны ажлыг АШУҮИС, НАСС, ХНАСУС-ийн тэнхимийг түшиглэн, БЗД-ийн 55 дугаар сургууль, Дархан–Уул аймгийн 7 дугаар цэцэрлэгийн 2–18 насны нийт 110 хүүхдийг тус тус хамруулсан. Бид энэхүү судалгааны ажлыг Анагаахын Шинжлэх Ухааны Үндэсний Их Сургууль (АШУҮИС)-ийн Нүүр Ам Судлалын Сургууль (НАСС)-ийн Хүүхдийн Нүүр Ам Судлал Урьдчилан Сэргийлэлт (ХНАСУС)-ийн тэнхимийг түшиглэн хийж гүйцэтгэв. УБ хотын БЗД-ийн 55 дугаар сургууль, Дархан–Уул аймгийн 7 дугаар цэцэрлэгийн 2–18 насны нийт 110 хүүхэд болон тэдгээрийн асран хамгаалагчийг хамруулан аналитик судалгааны агшингийн загвараар, асуумжийн аргыг ашиглан хийж гүйцэтгэсэн.

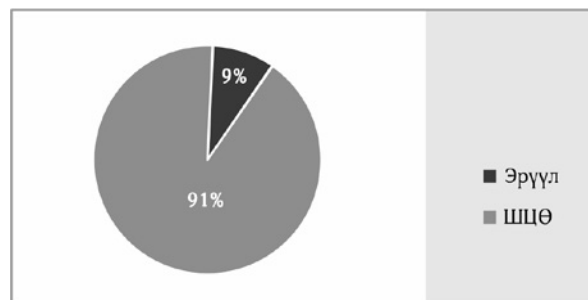
Үр дүн

Судалгаанд хөгжлийн бэрхшээлтэй нийт 110 хүүхэд хамрагдсаны 9.1% нь эрүүл, 90.9% нь шүд цоорох өвчинтэй байсан. Шүд цоорох өвчний эрчмийн үзүүлэлтийг авч үзэхэд цоорсон шүдний үзүүлэлт давамгайлж, ломботой шүдний үзүүлэлт бага байгаа нь хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн дунд ШЦӨ-ний эмчилгээ хангалтгүй байгааг харуулж байна. Судалгаанд 2–18 насны 110 хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд хамрагдсан ба тэдний дундаж нас 9.10 ± 3.63 , хүйсийн хувьд 57.3% нь эрэгтэй, 42.7% нь эмэгтэй байсан.

Судалгаанд хамрагдсан нийт хүүхдийн 35.5% (39) нь аутизмын хүрээний эмгэгтэй, 17.3% (19) нь тархины саатай, 16.4% (18) нь оюуны хоцрогдолтой, 10.9% (12) нь оюуны хомсдолтой, 7.3% (8) нь Дауны хамшинжтэй, 4.5% (5) нь уналт таталттай, 4.5% (5) нь сонсголын бэрхшээлтэй, 1.8% (2) нь хэлний бэрхшээлтэй 1.8% (2) нь харааны бэрхшээлтэй байсан.

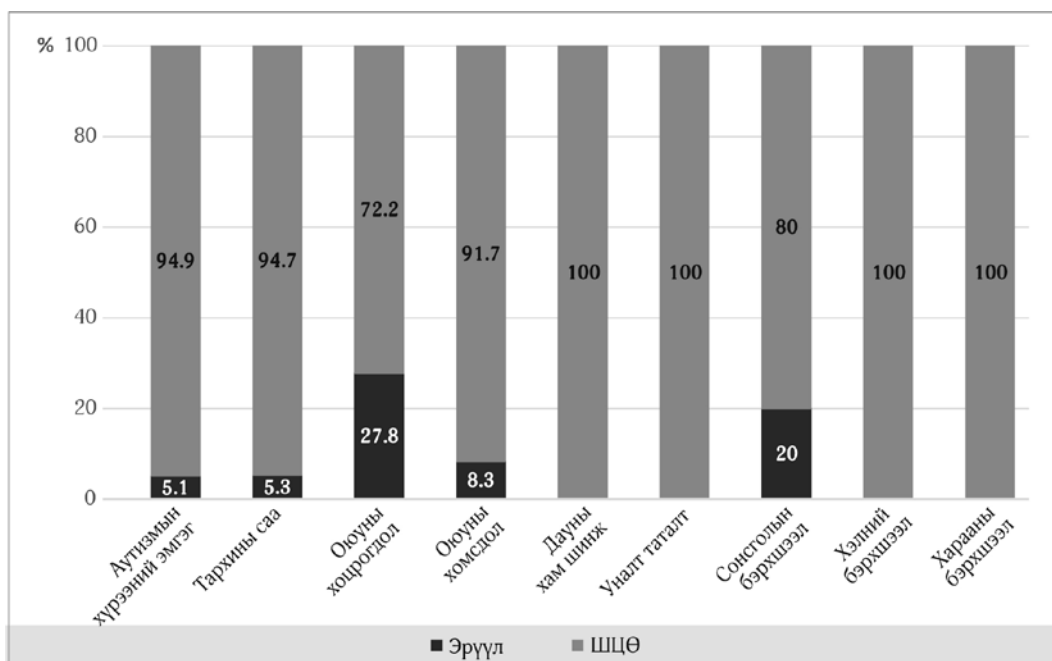
Судалгаанд хамрагдсан хөгжлийн бэрхшээлтэй нийт хүүхдийн дунд ШЦӨ-ний тархалт 90.9% буюу харьцангуй их байгаа нь Зураг 1-ээс харагдаж байна.

Зураг 1. Судалгаанд хамрагдагсдын ШЦӨ-ний тархалтын байдал

Шүд цоорох өвчний тархалтыг хөгжлийн бэрхшээлийн төрлөөр нь судлахад аутизмын хүрээний эмгэгтэй хүүхдийн 94.9%, тархины саатай хүүхдийн 94.7%, оюуны хомсдолтой хүүхдийн 91.7%, сонсголын бэрхшээлтэй хүүхдийн 80%, харин Дауны хамшинж, уналт таталт, хэлний бэрхшээл, харааны бэрхшээлтэй хүүхдийн дунд 100% тус тус байлаа. Судалгааны энэхүү үр дүнгээс хөгжлийн бэрхшээлийн төрлөөр нь авч үзэхэд ШЦӨ-ний тархалт зөвхөн сонсголын бэрхшээлтэй үед 80%, бусад төрлүүдэд 90%-иас дээш, ялангуяа харааны бэрхшээлтэй хүүхдэд хамгийн их буюу 100% байгаа нь анхаарал татаж байна (Зураг 2).

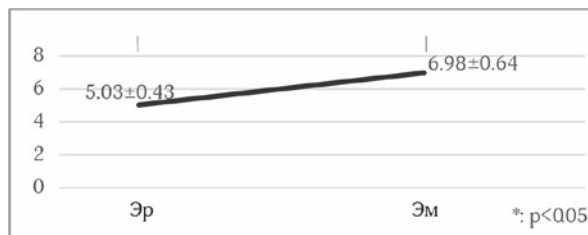
Зураг 2. ШЦӨ-ний тархалтыг хөгжлийн бэрхшээлийн төрлөөр судалсан дүн

Судалгаанд хамрагдагсдын дунд ШЦӨ-ний эрчмийн үзүүлэлтийг хүйсээр авч үзсэн үр дүнг Зураг 7-оос харахад эрэгтэй хүүхдийн дунд 5.03 ± 0.43 буюу “өндөр”, эмэгтэй хүүхдийн дунд 6.98 ± 0.64 буюу “маш өндөр” байна. Хүйсийн хувьд $p=0.01$ буюу статистик ач холбогдол бүхий ялгаатай байсан.

Судалгаанд хамрагдсан нийт хүүхдийн ШЦӨ-ний эрчмийг ДЭМБ-аас гаргасан 5 түвшингээр үнэлэхэд 17.3% нь “Маш бага”, 5.5% нь “Бага”, 13.6% нь “Дунд”, 25.5% нь “Өндөр”, 38.2% нь “Маш өндөр” түвшинд байсан. Эндээс харахад хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн дунд ШЦӨ-ний эрчмийн хувьд “өндөр” ба “маш өндөр” үзүүлэлт давамгайлж байгаа нь анхаарал татаж байна.

Зураг 3. ШЦӨ-ний эрчмийн үзүүлэлтийг хүйсээр судалсан дүн

АХЭА-н төлөвийн үзүүлэлт болох шүдний өнгөрийг тодорхойлсон үнэлгээг Зураг 12-оос харахад 21.9% нь хангалттай, 78.1% хангалтгүй буюу судалгаанд хамрагдсан хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн дийлэнх хувьд АХЭА хангалтгүй буюу шүд амны арчилгаа муу байгааг илэрхийлж байна.

Судалгаанд хамрагдагсдын 6-аас дээш настай 79 хүүхдийн буйл болон шүдний тулгуур эдийг үнэлэхэд 31.7% нь (25) нь эрүүл, 41.7% нь (33) буйлнаас цус гардаг, 26.6% нь (21) шүдний чулуутай байлаа (Зураг 13).

Дүгнэлт, хэлцэмж

1. Судалгаанд хамрагдагсдын дунд ШЦӨ-ний тархалт 90.9%, ШЦӨ-ний эрчим сүүн шүдний зуултын үед 7.04 цла/ш буюу “Маш өндөр”, холимог зуултын үед 6.1 ЦЛА цл/ш буюу “Өндөр”, байнгын шүдний зуултын үед 4.8 ЦЛА/ш буюу “Өндөр” түвшинд байна.
2. Судалгаанд хамрагдагсдын АХЭА-н төлөвийг үнэлэхэд 21.9% нь хангалттай, 78.1% хангалтгүй байна.
3. Судалгаанд хамрагдагсдын тулгуур эдийн байдлыг үнэлэхэд 31.7% нь эрүүл, 41.7% нь буйлнаас цус гардаг, 26.6% нь шүдний чулуутай байлаа.

Дэлхий дээр нэг тэрбум гаруй хүн хөгжлийн ямар нэг бэрхшээлтэй амьдарч байна. ДЭМБ-ын судалгаанаас үзвэл 15-аас дээш насны үйл ажиллагааны ноцтой алдагдалтай 110–190 сая хүн байгаа гэсэн тоо баримт байдаг. Түүнчлэн 15 хүртэлх насны 20 хүүхэд тутмын нэг нь буюу 93 сая орчим хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд байна. НҮБ-ын ерөнхий ассамблейгаас баталсан Хүүхдийн Эрхийн Конвенцод Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүд нь тусгай халамж болон ижил тэгш харьцааг хүлээн авах эрхтэй, боловсрол бол хүний үндсэн эрх, хүүхэд бүр өөрийн онцлогт тохирсон орчноор хангагдах эрхтэй хэмээн заасан байдаг.

Бидний судалгааны үр дүнгээс харахад ШЦӨ-ний эрчмийн үзүүлэлтийн хувьд цоорсон шүдний үзүүлэлт давамгайлж, ломботой шүдний үзүүлэлт бага байгаа нь хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн дунд ШЦӨ-ний эмчилгээ хангалтгүй байгааг харуулж байна. ШЦӨ нь хүүхдийн бие махбодын өсөлт хөгжилт, эрхтэн системийн үйл ажиллагаанд нөлөөлдөг төдийгүй цаашид ерөнхий биеийн өвчлөл үүсч даамжрахад нөлөөлдөг. ШЦӨ үүсэхэд амьдралын хэвшил, хооллолт, шүд арчлах дадал зэрэгтэй холбоотой ч нянгийн халдвараар үүсдэг, өвчтэй хүнээс эрүүл хүнд дамждаг халдварт өвчин гэж үзэж байна. Бидний судалгааны үр дүнгээс хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн дунд амны хөндийн эрүүл ахуй хангалтгүй, шүд угаалт муу, шүд цоорох өвчний тархалт их, эрчим өндөр байгаа нь ажиглагдлаа. Эцэг эх, асран хамгаалагч нар нь өөрсдөө АХЭМ-ийн талаарх мэдлэгтэй, амьдралын зөв хэвшилтэй байж хүүхдийнхээ эрүүл мэндийг хамгаалж, өвчлөлөөс урьдчилан сэргийлж чадна. Иймд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд, тэдгээрийн асран

хамгаалагч нарт хөгжлийн бэрхшээлийн төрөлд нь тохирсон амны хөндийн эрүүл мэндийн боловсролыг ном, гарын авлага, сургалт зэргээр дамжуулан олгох, шүд угаах, амны хөндийг арчлах аргачлалыг зааж сургах, цаашид зөв дадал хэвшлийг бий болгох тал дээр анхаарч үзэх мөн нүүр амны нарийн мэргэжлийн эмчийг бэлдэх, тусламж үйлчилгээг шат дараалуулан үзүүлэх, эмчилгээний чанар, хүртээмжийг сайжруулах асуудлыг бодлогын түвшинд авч хэрэгжүүлэх зайлшгүй шаардлага зүй ёсоор тавигдаж байна.

Түлхүүр үг: *Нийгмийн амьдрал, амьдралын чанар, асран хамгаалагч.*

Ашигласан материал:

1. АКАСАКА Морито, НИШИНО Мизухо, САКА Рюүжи, ТАКАГИ Юүзо, ТАМУРА Яасуо. Хүүхдийн Нүүр Ам Судлал. УБ., 2019 он.
2. Ivanic . J, Majstorovic. M, Bakarcic .D, Katalinic. A, Szivovicza . L (2007). Dental caries in disabled children. Coll Antropol. 2007;1:321–324.
3. E.N. Simon, M.I. Matee, F. Scheutz Oral health status of handicapped primary school pupils in Dar es Salaam, Tanzania East Afr Med J, 2008;85:113–117.
4. A. de Jongh, C. van Houtem, M. van der Schoof, G. Resida, D. Broers Oral health status, treatment needs, and obstacles to dental care among noninstitutionalized children with severe mental disabilities in The Netherlands Spec Care Dent, 2008;28:111–115.
5. S.T. Huang, S.J. Hurng, H.Y. Liu, et al. The oral health status and treatment needs of institutionalized children with cerebral palsy in Taiwan J Dent Sci 2010;5:75–89.
6. H.Y. Liu, C.C. Chen, W.C. Hu, R.C. Tang, C.C. Tsai, S.T. Huang The impact of dietary and tooth-brushing habits to dental caries of special school children with disability Research in developmental disabilities 2010;31:1160–1169.
7. Chia–Yu Chen, Ya–Wei Chen, Tzong–Ping Tsai, Wen–Yu Shih Oral health status of children with special health care needs receiving dental treatment under general anesthesia at the dental clinic of Taipei Veterans General Hospital in Taiwan Journal of the Chinese Medical Association 2014;77:198–202.

ВОЙТА ЭМЧИЛГЭЭНИЙ ҮР ДҮН БА ХҮРТЭЭМЖ

Н.Цэсэнжав, Д.Билгүүн, Н.Бат–Уянга, М.Ариунболд¹

¹Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн сэргээн засах хөгжлийн төв

Үндэслэл

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн сэргээн засах хөгжлийн төв нь улсын хэмжээнд 2019–2022 оны хооронд нийт давхардсан тоогоор 16260 хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүдэд сэргээн засах тусламж үйлчилгээг тэгш хүртээмжтэй үзүүлсэн байна. 2016 оноос войта эмчилгээний аргыг сэргээн засах анагаах ухаанд хэрэглэсэн. Войта эмчилгээ нь хөдөлгөөний хариу урвалыг сэргээх, мэдрэл булчингийн үйл ажиллагааг сайжруулах бөгөөд тухайн булчинд даралт өгч проприоцептив мэдрэхүйг идэвхжүүлж, булчингийн агшилт бий болгоно. Ингэснээр төв мэдрэлийн зам руу сэдэл өгөх хөдөлгөөний зөв дадал суулгаж хөдөлгөөний чадварыг нэмэгдүүлэх эмчилгээний арга юм.

Зорилго

Австралийн эрдэмтдийн 2021 оны судалгаанаас харахад тархины саа оноштой хөгжлийн хоцрогдолтой хүүхдүүдэд войта эмчилгээний аргыг ашиглах нь үр дүнтэй байсан байна⁵. Иймд энэ аргыг эмчилгээндээ нэвтрүүлж, эмчилгээний үр дүнг тооцоход ашиглана.

Судалгааны арга зүй

ХБХСЗХТ-өөр 2022 оны 01.01–10.30 сарын хооронд үйлчлүүлсэн тархины саа оноштой 628 (давхардсан тоогоор) үйлчлүүлэгчдээс 2–10 насны 100 оролцогчдыг сонгон хамруулсан. Войта эмчилгээний аргаар нэг удаагийн үргэлжлэх хугацаа 20–30 минутаар нийтдээ 10 хоног эмчилгээ хийсэн.

Войта эмчилгээг дараах техникээр:

1. Тодорхой хэмнэлтэй
2. Гар аргаар
3. Булчин богиносон байрлалд
4. Булчингийн эхлэл, төгсгөл хэсэгт эрхий хурууны өндгөөр даралт өгнө
5. Хажуугийн, хэвтээ, нүүрний шугамын дагуу
6. Эсэргүүцэлтэй гэсэн зарчмаар хийнэ.

Оролцогчдыг эмчилгээний өмнө болон дараа үнэлэхдээ хөдөлгөөний хөгжлийг GMFM–88-н аргаар (0–3 оноогоор), хөдөлгөөний хөгжлийн түвшин GMFCS-р (level 2–5) оноо, түвшин дээшлэх тусам үр дүн муу гэж үзнэ. Уг судалгааг кохорын аргаар явуулж, статистик боловсруулалтыг SPSS–25 paired программаар боловсруулсан.

Дүгнэлт

Тархины саатай хүүхдүүдэд войта эмчилгээний аргыг ашигласнаар хөдөлгөөний чадвар сайжирч, хөгжлийн түвшин нэмэгдэж байна.

Түлхүүр үг: Войта, GMFM–88, GMFCS, хөдөлгөөний чадвар.

Ашигласан материал:

1. Баасанхүү.Э “Тархины саатай хүүхдийн хөдөлгөөн засал эмчилгээний үр дүнд дүн шинжилгээ хийсэн байдал”. АУ-ны магистрын зэрэг горилсон нэг сэдэвт бүтээл. А. 2021.
2. Цагаанхүү Г. “Мэдрэл судлал”. 2 дахь хэвлэл. Улаанбаатар: Адмон; 2011.х.547–553.
3. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн сэргээн засах хөгжлийн төвийн стастик мэдээ (2022).

4. International Vojta Society. Vojta Therapy: Reflex Locomotion – The Fundamentals of Vojta Therapy. [online] [Accessed 16 Jun. 2018].
5. Gajewska, E., Huber, J., Kulczyk, A., Lipiec, J., & Sobieska, M. “An attempt to explain the Vojta therapy mechanism of action using the surface polyelectromyography in healthy subjects” A pilot study. *J Bodyw Mov Ther*, 2021; 22(2): 287–92
6. H.Lim,T.Kim “Effects of Vojta therapy on gait of children with spastic diplegia” *J Phys Ther Sci*, 2019; 25(12): 1605–8
7. Jung, M. W.,Landenberger, M.,Jung, T.,Lindenthal, T.,& Philippi,H. “Vojta therapy and neurodevelopmental treatment in children with infantile postural asymmetry: randomised controlled trail” *J Phys Ther Sci* 2018;29(4);72–6
8. Hok, P., Hlušík, P., Kutín, M., Opavský, J., Grambal, A., Tüdös, Z., Kaňovský, P. Changes in brain activation after therapeutic stimulation using Vojta therapy: Controlled study. *Clin Neurophysiol*, 2017;125(5): e34.

ХҮҮХДИЙН ХӨГЖЛИЙН БЭРХШЭЭЛИЙГ ҮНЭЛЭХЭД ОЛОН УЛСЫН ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНЫ АНГИЛЛЫГ АШИГЛАХ НЬ

П.Норовням, Н.Цэрэндулам, Э.Оюунханд, О.Туул, О.Амаржаргал,
Б.Балжинням, Э.Насантогтох, Ш.Алтантуяа, Д.Энхмаа¹

¹Эх Хүүхдийн Эрүүл Мэндийн Үндэсний Төв

norowoo0118@gmail.com

Үндэслэл

ДЭМБ-ын тооцооллоор 2021 оны байдлаар 1 тэрбум гаруй хүн хөгжлийн бэрхшээлтэй амьдарч байна. НҮБ-ын Хүүхдийн сангийн 2021 оны тайланд дурдсанаар дэлхийн дахинд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн тоо 240 саяд хүрчээ. Зүүн Ази, Номхон далайн орнуудад ойролцоогоор 43 сая хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд амьдардаг. МУ-ын Хүн ам орон сууцны 2020 оны тооллогод хөгжлийн бэрхшээлтэй 106.400 хүн тоологдсоноос 0–14 насны хүүхэд 7.6 хувийг эзэлжээ. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн тодорхой хэмжээгээр хөдөлмөрийн чадвар алдагддаг. ДЭМБ-аас хөгжлийн бэрхшээлийг үнэлэхдээ Олон улсын өвчний ангилал ба Олон улсын үйл ажиллагааны ангилал (ICF)-ийг хослуулан ашиглахыг зөвлөж байна. Олон улсын үйл ажиллагааны ангилал нь зөвхөн өвчний онош төдийгүй хүүхдийн хязгаарлагдаж буй боломж, орчныг үнэлдгээрээ онцлог юм. Манай улсад хүүхдийн хөгжлийн бэрхшээлийг тогтоохдоо Олон улсын үйл ажиллагааны ангиллыг ашигласан туршлага, шинжлэх ухааны нотолгоо бүрдээгүй байгаа нь энэхүү судалгааг хийх үндэслэл боллоо.

Зорилго

Хүүхдийн хөгжлийн бэрхшээлийг тогтооход олон улсын үйл ажиллагааны ангиллыг ашиглаж, үр дүнг тооцох.

Судалгааны арга зүй

Судалгааг ажиглалтын судалгааны агшингийн загвараар ЭХЭМҮТ-ийг түшиглэн хийж гүйцэтгэсэн. Мэдээ материалыг хүүхэд болон асран хамгаалагчаас асуумжийн аргаар цуглуулсан. Судалгааны асуумж нь оролцогчийн ерөнхий мэдээлэл, хүүхдийн хөгжлийн бэрхшээлийг үнэлэх “ОУҮАА”-ийн D кодын хүрээний үзүүлэлт гэсэн 2 бүлэгтэй байв. D кодын хүрээний үзүүлэлтээр хүүхдийн Зорилгот үйл, Нийгмийн оролцоо буюу D кодын хүрээнд үүсэж буй хөгжлийн бэрхшээлийг үнэлсэн. Тус асуумжийн асуулт тус бүрийг 0–4 онооны 5 хэмжээст Ликертийн системээр хэмжсэн. Статистик боловсруулалтыг R 3.5.1 программыг ашиглан хийж гүйцэтгэсэн. Хүчин төгөлдөр байдлыг асуулт тус бүрийн хувьд Раш (Rasch) моделийг ашиглан үнэлсэн. Асуумжийн найдвартай байдлыг Кронбахын альфа тестээр үнэлсэн.

Үр дүн

Судалгаанд 2–15 насны 32 хүүхдийг хамруулсан. Хүүхдийн 62.5% эрэгтэй, дундаж нас 8 ± 3.1 байв. Асуултууд хоорондын хамаарал өндөр ($r=0.79$), найдвартай байдал хангалттай байв ($\alpha=0.94$). Раш (Rasch) шинжилгээний дүнгээр сонгогдсон 36 үзүүлэлтийн дундаж, стандарт хазайлт нь стандартчилсан дундажтай ач холбогдол бүхий ялгаагүй байв. Шинжилгээний шалгуурт нийцээгүй 3 үзүүлэлт хасагдаж нийт 33 үзүүлэлтийг хүүхдийн хөгжлийн бэрхшээлийн хэмжихэд ашигласан. Дундаж infit MNSQ нь 1.06, outfit MNSQ нь 0.93 байв. Нийт оролцогчийн хувьд MNSQ нь 1.0–2.0 хооронд байв. Раш анализын дүнгээр хөгжлийн бэрхшээлийн 33 үзүүлэлтийн дундаж –1.6, стандарт хазайлт 1.2, дунджийн дээд хязгаар 3.6, доод хязгаар –3.4 байгаа бөгөөд D хүрээний үзүүлэлт нь хөгжлийн бэрхшээлийг хэмжихүйц тогтвортой байв. Хүүхдийн хөгжлийн бэрхшээлийн дундаж оноо 2.45 ± 1.3 байв. Хөгжлийн бэрхшээл тогтоогдсон буюу тархины саатай хүүхдийн хөгжлийн

бэрхшээлийн түвшин 2.9 ± 1.09 , уналт ба менингит оношоор хэвтэн эмчлүүлж буй хүүхдийн дундаж оноо 0.5 ± 0.3 байна. Мөн онооны нийт дундаж нь хөгжлийн бэрхшээл тогтоогдож халамжид хамрагддаг бүлэг 2.61 ± 1.2 , халамжид хамрагддаггүй бүлэгт 1.8 ± 0.21 буюу статистик ач холбогдол бүхий ялгаатай байсан.

Дүгнэлт, хэлцэмж

Олон улсын үйл ажиллагааны ангиллын Хүүхдийн хувилбар (ICF–CY)-ын “D” кодын хүрээний Зорилгот үйл, Нийгмийн оролцооны үнэлгээний 38 үзүүлэлтийг талбарт ашиглахад үзүүлэлт хоорондын уялдаа холбоо сайн, асуумжийн найдвартай байдал хангалттай байв. Rasch анализаар үнэлэхэд 33 асуулт бүтцийн хувьд, тогтвортой үнэлэгдсэн. Олон улсын үйл ажиллагааны ангиллыг хүүхдийн хөгжлийн бэрхшээлийг үнэлэхэд ашиглах боломжтой байна.

Niels Ove Illum нарын 2015 оны судалгаанд ДЭМБ-ын үйл ажиллагаа, хөгжлийн бэрхшээл, эрүүл мэндийн олон улсын ангилал (ICF)-ын хүүхэд, залуучуудын хувилбарын d кодын өгөгдөл нь янз бүрийн онош, нас, хүйсийн хүүхдүүдийн хөгжлийн бэрхшээлийн зэрэглэлийг уялдаатай хэмждэг гэсэн үр дүн гарсан нь бидний судалгаатай ижил байв.

Түлхүүр үг: *Хөгжлийн бэрхшээл, ICF, хүүхэд.*

Ашигласан материал:

1. WHO. Disability and health. World Health Organization. 2021.
2. UNICEF. Nearly 240 million children with disabilities around the world, UNICEF's most comprehensive statistical analysis finds. 2021.
3. UNICEF. Children with disabilities. 2021.
4. Үндэсний статистикийн хороо. Хүн ам, орон сууцны тооллого: Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн тоо, хөгжлийн бэрхшээлийн төрөл, насны бүлэг, дүнд эзлэх хувиар. 2020.
5. Монгол Улсын хууль. ХӨГЖЛИЙН БЭРХШЭЭЛТЭЙ ХҮНИЙ ЭРХИЙН ТУХАЙ: 4.1.1. Эрх зүйн мэдээллийн нэгдсэн систем Монгол Улсын Хууль. 2016 оны 2 дугаар сарын 05-ны өдөр.
6. Niels Ove Illum, Kim Oren Gradel. Assessing Children With Disabilities Using WHO International Classification of Functioning, Disability and Health Child and Youth Version Activities and Participation D Codes. Child Neurol Open. 2015 Oct 28;2(4):2329048X15613529. doi: 10.1177/2329048X15613529. eCollection 2015 Oct–Dec.

ТАВХАЙ УНЖИЛТТАЙ ХҮҮХДИЙН АЛХАХ ҮЕИЙН ШАГАЙН ҮЕНИЙ ДАЛАЙЦАД НАЙМЫН ТОО ХЭЛБЭРИЙН ТЭПИНГИЙН ҮЗҮҮЛЭХ НӨЛӨӨ

Н.Цэсэнжав, Б.Оюунсүрэн¹, Э.Баасанхүү²

¹ХБХСЗХТөв

²АШУҮИС, Сувилахуйн сургууль

Үндэслэл

Тархины саа нь ураг нярайн тархины хөгжлийн үед тохиолддог бөгөөд, хөдөлгөөний хоцрогдол, байршлын тогтвортой өөрчлөлтийн улмаас чадвар алдагддаг даамжрах явцгүй эмгэг юм. Тархины саагийн хөдөлгөөний эмгэг нь мэдрэхүй, танин мэдэхүй, ойлгох чадвар, харилцаа, төрх үйлийн өөрчлөлт болон уналт таталт, булчин араг ясны хоёрдогч эмгэгтэй хавсран тохиолддог гэжээ. Нийт тархины саатай хүүхдийн 70–80% булчингийн чангаралтай хэлбэр тохиолддог. Шилбэний арын булчин чангарснаар өсгий ясыг хойш татаж, шагай ээтийлгэх далайцыг хязгаарлаж, алхах үеийн хөл газарт байх үеийн болон өсгий газарт хүрэх үеийн алхааны фазыг алдагдуулж эмгэг алхаа буюу тавхай унжсан алхааг (**drop foot gait**) үүсдэг. Тавхай унжилттай хүүхдүүдэд дадал болсон эмгэг алхааг засаж, зөв алхааг хэвшүүлэн алхуулах нь хоёрдогч хүндрэл болох төрх байдлын өөрчлөлт, багана нурууны мурийлт, аарцаг ясны тэнхлэгийн хазайлт, шагайн үений контрактур, шилбэний арын булчингийн чангарал зэргээс урьдчилан сэргийлэх нэн чухал ач холбогдолтой юм. Мөн манай улсад тухайн чиглэлээр хийсэн судалгааны ажил ховор, хязгаарлагдмал байгаа нь энэхүү судалгааны ажлыг хийх үндэслэл боллоо.

Зорилго

Шагайн үений ээтийлгэх далайцыг 8-н тоо хэлбэрийн тэпингээр дэмжих нь хэрхэн үр дүнтэй болохыг судлах

Судалгааны арга зүй

ХБХСЗХТ-д 2022 оны 5–9 сарын хооронд үйлчлүүлсэн “тархины саа” оноштой 620 (давхардсан тоогоор) үйлчлүүлэгчдээс “тавхай унжилттай” бие даан алхах чадвартай 7–10 насны 50 оролцогчдыг сонгон хамруулсан. Учир нь 7 настайд хүүхдийн алхаа бүрэн гүйцэд хөгжсөн байдаг. Харин 10-аас дээш насны, тавхай унжилттай, бие даан алхах чадвартай хүүхдүүд манай төвөөр цөөхөн тоотой үйлчлүүлсэн байна. Уг судалгааг нэг агшны загвараар явуулж статистик боловсруулалтыг SPSS 21 paired программаар боловсруулсан.

Дүгнэлт

Тавхай унжилттай хүүхдүүдэд алхах үед нь 8-н тоо хэлбэрийн тэпинг ашигласнаар алхах үеийн шагай ээтийлгэх далайц нэмэгдэж тэнцвэр сайтай алхаж байна.

Түлхүүр үг: Тэпинг, шагайн далайц, алхааны фаз, тавхайн унжилт.

МЭРГЭЖЛЭЭС ШАЛТГААЛСАН ӨВЧНИЙ ХӨДӨЛМӨРИЙН ЧАДВАР АЛДАЛТЫГ ТОГТООХ ӨНӨӨГИЙН БАЙДАЛ, ОЛОН УЛСЫН ЧИГ ХАНДЛАГА

Ц.Сансарцэцэг, Б.Шинэбилэг¹, Д.Мягмарцэрэн², С.Мягмарчулуун³

¹ХАБЭМТ-ийн МӨСГ, АШУУИС

²АУС-ийн ӨАУТ

³НЭМС

Sansartsetseg90@gmail.com

Үндэслэл

Олон улсын хөдөлмөрийн байгууллага (ОУХБ)-аас ажил мэргэжилтэй холбоотой өвчин (АМХӨ)-ийг ажлын тодорхой орчин, хөдөлмөрийн үйл ажиллагааны үр дагавар, Мэргэжлээс шалтгаалсан өвчин (МШӨ)-ийг ажлын байрны онцгой өртөлтөөс шалтгаалж үүсдэг гэж тодорхойлдог [1]. Дэлхийн хэмжээнд өдөр бүр 7500 хүн ажлын байрны өртөлтөөс шалтгаалан нас барж, түүний 6500 нь ажил мэргэжилтэй холбоотой өвчин, 1000 нь мэргэжлээс шалтгаалсан өвчтэй холбоотой байна [2]. Монгол улсад 1972 оноос мэргэжлээс шалтгаалах өвчин оношлогдож, хөдөлмөр зохицуулалт хийх, эмчлэх, сувилах, нөхөн сэргээх үйл ажиллагааг эхэлсэн ба 1973–2021 оны хооронд МШӨ-ний 10119 тохиолдол бүртгэгдсэн байна. 2021 оны байдлаар 2810 өвчтөн идэвхтэй хяналтад байна. Үүний 52.6% нь тоос, тоосжилтын шалтгаант уушгины өвчин, 23.4% нь мэдрэл, 9.8% нь химийн бодисын хордлого, бусад хувийг чих хамар хоолой, арьс харшил, туяа, нүдний эмгэгүүд эзэлж байна [3].

Зорилго

Мэргэжлээс шалтгаалсан өвчний хөдөлмөрийн чадвар алдалтыг тогтоох өнөөгийн байдал, баримталж буй хууль эрхзүйн зохицуулалт олон улсын чиг хандлагатай нийцэж буй эсэхийг тодорхойлоход оршино.

Зорилгын хүрээнд дараах зорилтуудыг дэвшүүлсэн. Үүнд

1. МУ-д мэргэжлээс шалтгаалсан өвчний улмаас ХЧА тогтоох өнөөгийн байдал, тулгамдаж буй асуудлуудыг тодорхойлох
2. Бусад оронд баримталж буй ХЧА-ын талаарх хууль эрх зүйн орчныг харьцуулан судлах.

Судалгааны арга зүй

Судалгааны 1-р зорилтын хүрээнд

- Нэг агшингийн судалгааны загвараар хийж, асуумжийн аргаар МШӨ-ний ХЧА-ыг тогтоох аргачлал, хүндрэл, нөхөн сэргээх тусламж үйлчилгээний хүртээмжийг судалсан. Судалгаанд Мэргэжлийн өвчин судлалын эмнэлэгт МШӨ-ний улмаас ХЧА-аар идэвхтэй хяналтад байгаа өвчтөнүүдээс асуумж, ЭХК болон ЭХМСК-ийн эмч нараас асуумжаар мэдээллийг цуглуулсан. Асуумж судалгааг үнэлэхдээ ликертийн оноо өгч үнэлсэн.

Судалгааны 2-р зорилтын хүрээнд

- Бусад улс орнууд үүнд АНУ, Япон, Герман, БНСУ, Узбекистаны тэтгэвэр, тэтгэмжийн бодлого зохицуулалт, ХЧА тогтоох өнөөгийн байдал, оношилгоог холбогдох баримт бичиг, материалд үндэслэж, өөрийн оронтой харьцуулан судалсан.

Судалгааны мэдээ баримтыг SPSS 23 программаар статистик боловсруулалтыг хийлээ. Үзүүлэлтүүдийг параметрийн бус тестээр шалгаж, P утгууд < 0.05 нь статистикийн чухал ач холбогдолтой гэж үзэв.

Үр дүн

Мэргэжлийн өвчин судлалын эмнэлгийн идэвхтэй хяналтад байгаа 52 өвчтөн судалгаанд хамрагдсан ба дундаж нас 49.7 ± 0.5 , эрэгтэй 69.2% ($n=36$) эмэгтэй 30.7% ($n=16$), хөдөлмөрийн чадвар алдалтын хувь хугацаа нь өвчлөлийн байдалд тохирсон эсэх асуултад 90.3% ($n=47$) нь тийм, 9.6% ($n=5$) нь үгүй гэж хариулсан. Судалгаанд оролцогчид амьдралын чанар, эрүүл мэнддээ дунд зэрэг, эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээний хүртээмжийг сайн гэж үнэлсэн (Хүснэгт 1).

Хүснэгт 1. МШӨ улмаас ХЧА иргэдийн асуумж судалгааны үр дүн

№	Та амьдралынхаа чанарыг хэрхэн үнэлэх вэ?		Сэтгэл ханамжийг үнэлсэн байдал									
			Та өөрийнхөө эрүүл мэндэд хэр зэрэг сэтгэл хангалуун байна вэ?		Та өдөр тутмын амьдралын идэвх чадвартгаа хэр сэтгэл хангалуун байна вэ?		Та эрүүл мэндийн үйлчилгээний хүртээмжид хэр сэтгэл хангалуун байна вэ?		Та сувицлын үйл ажиллагаанд хэр сэтгэл хангалуун байна вэ?		Та хяналтын үйл ажиллагаанд хэр сэтгэл хангалуун байдаг вэ?	
	Тоо	Хувь	Тоо	Хувь	Тоо	Хувь	Тоо	Хувь	Тоо	Хувь	Тоо	Хувь
5	0		0		7	13.4%	11	21.1%	14	26.9%	17	32.6%
4	19	36.5%	17	32.6%	10	19.2%	22	42.3%	31	59.6%	29	55.7%
3	12	23%	26	50%	24	46.1%	16	30.7%	7	13.4%	6	11.5%
2	17	32.6%	7	13.4%	11	21.1%	3	5.7%	0		0	
1	4	7.6%	2	3.8%	0		0		0		0	

(5)–Үнэхээр сайн, (4)–Сайн, (3)–Дунд зэрэг, (2)–Хангалтгүй, (1)–Үнэхээр хангалтгүй

МШӨ-ний ЭХК болон ЭХМСК-ийн хурлын 11 эмчээс 72.7% ($n=8$) нь асуумж судалгаанд хамрагдсан. МШӨ-ний ХЧА тогтооход баримтлах тушаалын оношилгооны заавар ойлгомжтой гэсэн хариултыг 6 эмч, ажлын байрны нөхцөл, эрүүл ахуй сайжрахад эерэг нөлөө үзүүлж байна гэсэн хариултыг 2 эмч өгсөн байна. МШӨ-ний ХЧА-ын хувь хэмжээ, хугацааг тогтооход гарах хүндрэл бэрхшээлийн асуултад зарим аж ахуйн нэгж байгууллага (ААНБ)-н эрүүл ахуйн үзүүлэлтүүд тодорхой бус, нийгмийн даатгалын шимтгэл төлөгдөөгүйгээс ажилласан жил тодорхой бус байдаг гэсэн хариултыг судалгаанд оролцсон бүх эмч өгсөн (Шигтгээ 1, 2, 3).

Шигтгээ 1

МШӨ улмаас ХЧА баримтлахад мөрдөх тушаалын давуу талыг ЭХК, ЭХМСК-ийн дүрэм, ХЧА тогтоох заавар тодорхой, ойлгомжтой

Магадлагч эмчийн ярилцлагаас

Шигтгээ 2

Ажлын байрны нөхцөл, хөдөлмөрийн эрүүл ахуй сайжрахад эерэг нөлөө үзүүлж байна

Магадлагч эмчийн ярилцлагаас

Шигтгээ 3

Зарим ААНБ-ын хөдөлмөрийн нөхцөлийн тодорхойлолтод тухайн ажлын байрны эрүүл ахуйн үзүүлэлтүүдийг стандарт хэмжээтэй харьцуулаагүй, тодорхой бус

Магадлагч эмчийн ярилцлагаас

Хөгжингүй болон хөгжиж буй 5 орны тэтгэвэр, тэтгэмжийн даатгалыг өөрийн орны өнөөгийн байдалтай харьцуулж үзвэл хөдөлмөрийн чадвар түр болон бүрэн чадвар алдалт гэж ерөнхийд нь үздэг ч улс орон бүр хөдөлмөрийн чадвар алдалтын хувь, хугацааг харилцан адилгүй тогтоодог байна (Хүснэгт 2).

Хүснэгт 2. Нийгмийн хамгааллын үндсэн хөтөлбөрүүд

№	Улс орон	Тэтгэмжийн программ	Засгийн газрын оролцоо	Тэтгэмжийн хувь	Тэтгэмжийн хугацаа
1	БНСУ	Нийгмийн даатгалын тэтгэмж - Түр чадвар алдалтын тэтгэмж - Бүрэн чадвар алдалтын тэтгэмж - Сувилагчийн тэтгэмж	1953	- 70% - Тогтмол зардал - Тогтмол зардал	- Түр хугацаанд - Урт хугацаанд - Урт хугацаанд
2	АНУ	Ажилчдын хариуцлагын тэтгэмж - Түр чадвар алдалтын тэтгэмж - Бүрэн чадвар алдалтын тэтгэмж	1908	- 66.6% - 66.6%	- 6 долоо хоног - Урт хугацаанд
3	Узбекистан	Нийгмийн даатгалын тэтгэмж - Түр чадвар алдалтын тэтгэмж - Бүрэн чадвар алдалтын тэтгэмж		- 100% - 30–55%	- Түр хугацаанд - Урт хугацаанд
4	Герман	Нийгмийн даатгалын тэтгэмж - Бүрэн чадвар алдалтын тэтгэвэр - Шилжилтийн тэтгэмж - Түр чадвар алдалтын тэтгэмж	1884	- 66.7% - 68% - 80%	- Урт хугацаанд - Түр хугацааны ХЧА тэтгэмж - 78 долоо хоног
5	Япон	Нийгмийн даатгалын тэтгэмж - Ажлын тэтгэмж түр зогсолтын - ҮО болон өвчлөлийн нөхөн олговрын тэтгэвэр - Бүрэн ХЧА-ын тэтгэвэр - ХЧА-ын тэтгэлэг	1911	- 80% - Тогтмол зардал - Тогтмол зардал - Бөөнөөр олгох	- 18 сар - Түр хугацаанд - Урт хугацаанд -

ДЭМБ-аас 2022 оны 1-р сараас Мэргэжлээс шалтгаалсан өвчний оношилгоонд Өвчний олон улсын ангилал (ӨОУА) 11 ашиглах зөвлөмжийг гаргасан ба Мэргэжлээс шалтгаалсан бүх өвчнүүд багтсан болохыг онцолсон [4]. ОУХБ-аас 2022 онд гаргасан Мэргэжлээс шалтгаалсан өвчлөлийн оношилгооны шалгуурыг өвчлөл тус бүрээр гаргасан ба ӨОУА-ын 10, 11-ийг харьцуулж оношилгооны кодуудыг оруулсан байна [5].

Дүгнэлт

1. МШӨ улмаас ХЧА-тай идэвхтэй хяналтын өвчтөнүүд амьдралын чанарыг дунд зэрэг, эрүүл мэндийн хяналтын үзлэг, сувилал, нөхөн сэргээх тусламж үйлчилгээнүүдэд сэтгэл ханамжийн ликертийн оноогоор 100% дундаас дээш үнэлсэн.
2. МШӨ-ний ХЧА-ын хувь хэмжээ, хугацааг тогтооход зарим ААНБ-ын эрүүл ахуйн үзүүлэлтүүд тодорхой бус, нийгмийн даатгалын шимтгэл төлөгдөөгүйгээс ажилласан жил тодорхой бус байдаг бэрхшээлүүд үүсэж байна.
3. Бусад улс орнуудад хөдөлмөрийн чадвар алдалтыг түр болон бүрэн чадвар алдалтаар тогтоож даатгалын сангаас тэтгэвэр, тэтгэмжийг олгодог нь манай улсын бодлого зохицуулалттай адилхан байна. Цаашид ДЭМБ болон ОУХБ-аас Мэргэжлээс шалтгаалсан өвчний оношилгоонд ӨОУА 11-ийг ашиглах шаардлагатай байна.

Түлхүүр үг: Хөдөлмөрийн үйл ажиллагааны үр дагавар, чадвар алдалт, олон улсын чиг хандлага.

Ашигласан материал:

1. International Labor Occupational Data statistic 2019.
2. Олон Улсын Хөдөлмөрийн Байгууллага. “Олон улсын хөдөлмөрийн хэм хэмжээний танилцуулга”. Зууны хэвлэл. 2019 он.
3. ХАБЭМТ-ийн Мэргэжлийн өвчин судлалын газрын статистик бүртгэл. 2021 он.
4. International labour Organization, World Social Protection Database, based on SSI; ISSA/SSA, Social Security Programs.
5. Dr. Robert Jakob International Classification of Diseases 11th revision in Occupational Health 2022.

БҮЛЭГ IV

НИЙГМИЙН ХАМГААЛАЛ

ХӨГЖЛИЙН БЭРХШЭЭЛТЭЙ ИРГЭДИЙГ ХАРАХ ӨНЦӨГ ХҮЛЭЭН АВАХ, НИЙГМИЙН СЭТГЭЛ ЗҮЙГ БЭЛТГЭХ НЬ

А.Отгонзул, Б.Нандин-Эрдэнэ¹

¹Их Засаг ОУИС, Хууль зүйн сургууль
altanchimegotgonzul@gmail.com

Үндэслэл

Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн бол төрөхөөсөө, байгалиас заяасан өгөгдлөөр бусдаас өөр төрсөн, эсвэл бусдаар өөрөөр амьдрахаар заяагдсан хүмүүс бөгөөд тэдгээрийн бусад хүмүүсээс өөр байгааг нийгэм хүлээж авахгүй байх үед тэд цоожтой хаалганы цаана үлддэг. Тэдний бусдаас өөр байгааг хүмүүс бэрхшээл гэж үзэх эсхүл “эвэртэй туулай үзсэн” мэт хандлага гаргах нь тухайн иргэний амьдралын идэвх, өөрийгөө илэрхийлэх чадвар зэрэгт нөлөөлж байна. Гэтэл нийгмийн сэтгэл зүй буюу харах өнцгөөс хамааран өөрийгөө илэрхийлэх, бусадтай харилцах, хамт олонд түшиглэн хөгжих боломжийн хамгийн гол үндсэн суурь нь тэдгээрийг хүлээн зөвшөөрөх нийгмийн сэтгэл зүйг бэлтгэх зайлшгүй шаардлага үүссээр байна. Иймээс түүврийн аргаар иргэдээс хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг хүлээн авах нийгмийн талаар цахимаар судалгаа аван судалгааны үр дүнд бэрхшээлтэй биш онцгой заяагдсан хүнийг нийгэм хүлээн зөвшөөрөн эгнээндээ нэгтгэх шаардлагатай бөгөөд хэрэв нийгэм хүлээн зөвшөөрөхгүй бол бусдын адил харилцаанд орох хандлага, сонирхол буурдаг байна. Иймд эдгээр хүмүүсийг хүлээн авах харах өнцөг, сэтгэл зүйг бэлтгэх шаардлагатай ба энэ нь бага ангиас эхлэн хүүхдийн хүмүүжлийн суурь тавигдах үед сэтгэл зүйг бэлтгэх шаардлага хэдийн үүссэн байна.

Зорилго

Судалгааны ажлын хүрээ болон үр дүнд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг хүлээн авах нийгмийн сэтгэл зүйг бэлтгэх, бэлтгэхэд анхаарах асуудлыг олж тогтоох ба арга замыг мөн тодорхойлох зорилготой.

Судалгааны арга зүй

Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хамтын амьдралд нөлөөлж буй нөлөөллийг судлахдаа түүврийн болон анкетын аргыг ашиглан судалгаа хийсэн бөгөөд үндсэн хэсэгт анализ, синтезийн аргыг ашиглав.

Үр дүн

Олон арван жилийн туршид хөгжлийн бэрхшээлийг зөвхөн анагаах ухааны талаас нь тодорхойлдог байсан бол одоо нийгмийн амьдралд оролцох талаас нь авч үздэг болоод байна. Нийгмийн шинжлэх ухаанд хэрэглэдэг болон бусад тодорхойлолтод ажил, хөдөлмөр эрхлэх чадваргүй байдлыг харуулах эдийн засгийн загвар, хүмүүс өөрийн хөгжлийн бэрхшээлтэй байдалд сэтгэл зүйн талаас хандах байдлыг харуулсан зан суртахууны загвар зэргийг авч үздэг байна. НҮБ-ын конвенцод хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийг тодорхойлсон нь НҮБ-ын конвенцод хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнийг “Бие махбод, сэтгэл мэдрэл, оюун ухааны болон мэдрэхүйн согогтой, бусдын адил нийгмийн амьдралд бүрэн дүүрэн үр бүтээлтэй оролцоход нь саад тотгор учирч буй хүмүүс” гэж тодорхойлсон байна. Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн тоо 2021 оны байдлаар 106.169 байгаа бөгөөд эдгээрээс 15–59 насны хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн 28 хувь хөдөлмөр эрхэлдэг бол, 6–18 насны хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн 43 нь бичиг үсэг тайлагдаагүй байна. Эндээс дүгнэхэд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн нийгмийн оролцоо тун бага бөгөөд хамгийн гол үндсэн шалтгаан нь гадуурхалт, дээрэлхэл буюу тэднийг нийгэм хүлээж авах сэтгэл зүйгээ бэлтгээгүй учраас бага наснаас нь эхлэн тэднийг айлгах, ичээх, бүрэг болгох, тохуурхах зэрэг үйлдлүүдээр тухайн иргэнийг хаалганы цаана түгжиж орхидог байна.

Судалгааг 100 иргэнээс авсан бөгөөд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг хэрхэн хүлээн авч буй байдал, хэзээнээс энэ талаар мэдлэгтэй болсон гэх зэрэг хэзээнээс нийгмийн сэтгэл зүйг хэнд хэрхэн хандан бэлтгэх вэ? Гэсэн үндсэн асуултад хариулагдахаар бэлтгэсэн болно. Судалгааны үр дүнд:

1. 100 иргэнээс асуулгын аргаар “Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн талаар мэдээллийг аль насанд түлхүү авсан бэ” гэсэн асуултад судалгаанд оролцогчдын 66.7% дунд ангидаа, 11.1% ахлах ангид, 22.2% бага ангидаа авч байжээ.
2. “Таны иргэн тойронд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн байгаа юу” гэсэн асуултад 77.8% байгаа, 22.2% байхгүй гэж хариулсан.
3. “Та хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн талаар ямар ойлголттой явдаг вэ?” гэсэн асуултад 66.7% энэ бол бэрхшээл биш, 11.1% амар санагддаг, 22.2% байдаг л зүйл гэж хариулсан гэх мэт судалгааг нэгтгэв.

График 1. Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнийг хүлээн авах зөвөөр харах өнцөг хэнээс хамааралтай вэ?

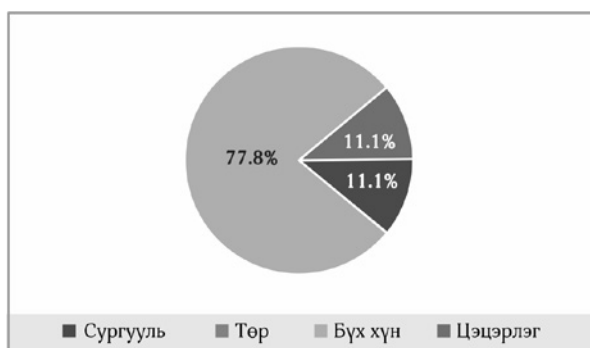

График 2. Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд илүү ээлтэй нийгмийн бүрдүүлэхэд юу шаардлагатай гэж үзэж байна вэ?

Дээрх судалгааг дүгнэн үзэхэд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн талаар зөв мэдээллийг иргэд хожуу гэж хэлж болох буюу зан харилцаа, хүмүүжил төлөвшин тогтох, эсхүл тогтсон үедээ мэдээллийг авч байгаа нь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг хүлээн авах сэтгэл зүй бүрдэхгүй байх нэг шалтгаан мөн юм.

Дүгнэлт

Манай улс хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн нийгмийн амьдралд оролцох оролцоо, хөгжих боломж зэргийг нэмэгдүүлэхээр төр, төрийн бус байгууллагуудаас тасралтгүй арга хэмжээг авч байна. Боловсрол олгох, мэдлэг, мэргэшил олгох явцад хамааралтай олон санал, зөвлөмж, заавар зэргийг боловсруулсаар байна. Ажил эрхлэлтийг дэмжих зорилгоор байгууллага 25 ажилтан тутамд 1 хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн ажиллуулах ба хэрэв ажиллуулаагүй бол нөхөн төлбөр олгох зохицуулалт болон хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд чиглэсэн албан тасалгаа, албан өрөө зэргийг хувийн байгууллагууд ихээхэн байгуулж, санаачилга гаргасаар байна. Гэхдээ материаллаг бааз, орчин нөхцөл, эрх зүйн орчин бүрдэхээс гадна хамгийн гол суурь нөлөөллийн хүчин зүйл болох нийгмийн сэтгэл зүй бэлтгэгдээгүй буюу хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг хүлээн авах сэтгэл зүйг бэлдэх шаардлага нэн тэргүүнд тулгарна. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийг юу ч чадахгүй мэтээр дүгнэх, түүнээс зайгаа барих, гадуурхах, өөрийгөө хамгаалах чадваргүйг далимдуулан хүч хэрэглэх зэрэг нь тухайн иргэний дахин нийгмийн харилцаанд орох сонирхол идэвхийг бууруулах, айдас түгшүүр бий болгох зэрэг сөрөг үр дүнд хүргэж байна. Ийм сөрөг нөлөөллийг даван туулж нийгмийн харилцаанд орох нь ихэнх хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд “Тараа түлсэн газраа, дахин хайрахвий” гэсэн айдас түгшүүрийг бий болгож байна.

Тиймээс дараах саналыг дэвшүүлж байна.

1. Ерөнхий боловсролын сургуулийн бага ангийн боловсролд хөгжлийн бэрхшээл гэж юу болох тухай нас, сэтгэхүйд тааруулан иргэний боловсрол хичээлийн үндсэн хөтөлбөрт тусган хэрэгжүүлэх, тэд бол та нарын адил хүүхдүүд гэхдээ тэд та нараас арай онцгой төрсөн гэдгийг ойлгуулах зүй ёсны шаардлага байна.
2. Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг харах өнцгийг өөрчлөх зорилгоор цахим сүлжээ ашиглан зөв мэдээлэл түгээх болон зохион байгуулж буй арга хэмжээг зорилтот бүлгийг тодорхойлон үр өгөөжтэй зохион байгуулах саналтай байна.

Түлхүүр үг: *Хөгжлийг бэрхшээл, харах өнцөг, сэтгэл зүй, ач холбогдол.*

Ашигласан материал:

1. НҮБ-ын Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн эрхийн тухай конвенц.
2. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай хууль.
3. Кристофер Касобон, НҮБХХ-ийн зөвлөх, “Монгол Улсад хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн эдийн засаг, нийгмийн оролцоог сайжруулах нь: Өнөөгийн нөхцөл байдал ба хэтийн төлөв”, 2010 он.
4. Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн асуудал: бодлого, үйл ажиллагаа. 2020.
5. www.1212.mn - Үндэсний статистикийн газар.

ХӨГЖЛИЙН БЭРХШЭЭЛТЭЙ ИРГЭДИЙН НИЙГМИЙН ОРОЛЦООГ ДЭМЖИХ НЬ

Б.Энхзул¹

¹Санхүү, Эдийн Засгийн Их Сургууль, Бизнесийн удирдлагын IV курсийн оюутан
B19fa1037@ufe.edu.mn

Үндэслэл

Монгол улс төдийгүй дэлхий нийтэд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн нийгмийн оролцоо, идэвхийг дэмжих дэмжлэг хэр байдаг вэ? Хөгжлийн бэрхшээл гэдэг нь хувь хүндээ биш нийгэмд байгаа гэж үздэг “Хөгжлийн бэрхшээлийн нийгмийн загвар”-ын ойлголт Монгол улсад хараахан нийтлэг болоогүй байгаа билээ. Тэр утгаараа хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг сул дорой хүмүүс гэсэн ойлголт давамгайлж, тэдний нийгмийн оролцоо бодит байдал дээрээ хангагдаж чадахгүй байсаар байна.

Зорилго

Бусад орны хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг дэмжих хуулийг судлан өөрийн улстай харьцуулан санал зөвлөмж боловсруулах.

Судалгааны арга зүй

Бичиг баримтын судалгаа.

Үр дүн

Монгол Улсын хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай хуульд заасны дагуу хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн гэдэгт бие махбод, оюун санаа, сэтгэл мэдрэл, мэдрэхүйн байнгын согог нь орчны бусад саадтай нийлсний улмаас бусдын адил нийгмийн амьдралд бүрэн дүүрэн, үр дүнтэй оролцох чадвар нь хязгаарлагдсан хүнийг хамааруулна гэж үздэг. Тэгвэл одоогоор дэлхийн 177 орон НҮБ-ын баталсан хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн эрхийн тухай конвенцыг дагадаг нь тухайн асуудал дэлхий даяар түгсэн нийгмийн асуудал юм. Судлагдсан байдал:

Хүснэгт 1. Дотоодын судлаачдын ажлууд

01	
Судалгааны ажлын нэр	Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хөдөлмөр эрхлэлтийн судалгаа
Судлаачийн нэр, он	Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын судалгааны институт, Хүн амын хөгжлийн бодлогын судалгааны сектор. 2018 он.
Судалгааны зорилго	Энэхүү судалгааны зорилго нь Монгол Улсын Хөдөлмөрийн тухай хуулийн 111 дүгээр зүйлийн 111.1.2, 111.2.3 дах хэсэг болон түүнийг хэрэгжүүлэхтэй холбогдон гаргасан тогтоол, тушаал, журмын хэрэгжилтийг үнэлэх, биелэлтийг сайжруулах арга замыг тодорхойлох, бодлогын зөвлөмж боловсруулах
Судалгааны арга зүй, дизайн	Судалгаанд нийслэлийн 6 дүүргийн 61 аж ахуйн нэгж, байгууллага, 48 хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн, сонгогдсон аймгийн төвүүдээс тус бүр 10 аж ахуйн нэгж, байгууллага, 16 хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн, сумын төвүүдээс 3–5 аж ахуйн нэгж, байгууллага, 8 хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн, нийт 117 аж ахуйн нэгж, байгууллага, 142 хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнийг хамруулан дараах аргуудыг ашиглан судалгааг боловсруулсан байна. Үүнд: - Байгууллагын асуулга - Хувь хүний асуулга - Ганцаарчилсан ярилцлага
Өөрийн судалгаанд авч, тусгасан зүйлс	

02	
Судалгааны ажлын нэр	Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн эрхийн хэрэгжилтийн судалгаа
Судлаачийн нэр, он	М.Анхтуяа, 2021.
Судалгааны зорилго	ХБИ-ийн эрхийн хэрэгжилт бодит байдалд хэр хангагдаж байгаа болон түүнд нөлөөлж буй шалтгаануудыг судлах, эрхийн хэрэгжилтийг хангуулах тал дээр хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн эрхийн талаарх ойлголт хэр байгааг тодорхойлох, эрхийн хэрэгжилтийг хангуулахад үүрэг хүлээгч буюу төрийн байгууллага, зорилтот иргэдийг төлөөлөх ИНБ-ын оролцоог нийгмийн эгэх хариуцлагын хүрээнд хэрэгжүүлэх шаардлага байгаа эсэхийг тус тус судлах
Судалгааны арга зүй, дизайн	Судалгааны онол, арга зүй нь эмпирик болон кэйс судлалын аргаар хийгдсэн. - Санал асуулгын арга - Кейс судалгааны арга - Фокус бүлгийн ярилцлага - Ганцаарчилсан ярилцлага - Баримт бичгийн судалгаа
Өөрийн судалгаанд авч, тусгасан зүйлс	

03	
Судалгааны ажлын нэр	Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн товч статистик, хөдөлмөр эрхлэлтийн байдал
Судлаачийн нэр, он	Түгээмэл хөгжил бие даан амьдрах төв, 2021
Судалгааны зорилго	Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн статистик тоо баримт болон, эрх зүйн өнөөгийн байдлыг тодорхойлох
Судалгааны арга зүй, дизайн	Судалгааны онол арга зүй нь эмпирик аргаар хийгдсэн. - Санал агуулгын арга - Баримт бичгийн судалгаа - Ярилцлагын арга
Өөрийн судалгаанд авч, тусгасан зүйлс	

Хүснэгт 2. Гадаадын судлаачдын ажлууд

01	
Судалгааны ажлын нэр	АНУ-ын хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хөдөлмөр эрхлэлтийн байдал
Судлаачийн нэр, он	АНУ-ын засгийн газар, 2021
Судалгааны зорилго	АНУ-ын хөдөлмөр эрхлэлтийн байдлыг тодорхойлох, өмнөх онуудтай харьцуулах
Судалгааны арга зүй, дизайн	Судалгааны онол арга зүй нь эмпирик аргаар хийсэн. - Санал асуулгын арга
Өөрийн судалгаанд авч, тусгасан зүйлс	

02	
Судалгааны ажлын нэр	Ажлын байран дахь хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс: Польш, Финландын ажил олгогчдын дунд явуулсан судалгааны үр дүн
Судлаачийн нэр, он	Miriam Sónchez–SanSegundo & Paul B. Tchounwou, 2021

Судалгааны зорилго	Польш болон Финланд улсын хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хөдөлмөр эрхлэлтийг тодорхойлох, тэдгээрт ажил олгож буй хүмүүсийн хүсэл шаардлагыг тодорхойлох
Судалгааны арга зүй, дизайн	Улс бүрээс 200 байгууллага түүвэрлэсэн - Ярилцлагын арга - Асуулгын хуудсаар
Өөрийн судалгаанд авч, тусгасан зүйлс	

Үндэсний статистикийн хорооноос гаргасан дүнгээр 2021 оны байдлаар хөгжлийн бэрхшээлтэй 106.000 иргэн манай улсад бий. Харин дэлхийн судалгаагаар 2021 онд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн 19.1 хувь нь ажил эрхэлж байсан бол 2020 онд 17.9 хувьтай байна гэж Хөдөлмөрийн статистикийн товчоо өнөөдөр мэдээлсэн. Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хувьд 2021 онд 63.7 хувь нь ажил эрхэлж байсан бол өмнөх онд 61.8 хувьтай байв. Хөгжлийн бэрхшээлтэй болон хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн ажилгүйдлийн түвшин 2020–2021 он хүртэл 10.1 хувиас 5.1 хувь болж буурсан гэсэн мэдээлэл байна. Энэ нь цар тахлын эд тархалт намжсантай холбоотойгоор гарсан үр дүн хэмээн үзэж байна. Манай оронд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих тухай хуульд байгууллага нийт ажилчдынхаа 4-өөс доошгүй хувьд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг ажиллуулах ёстой буюу 25 ажилтан тутамд 1 хүн харгалздаг. Харин одоогоор манай улсад энэхүү хууль нь төдийлөн хэрэгждэггүй ба “Оюу толгой ХК” гэхэд л 3000 ажилтны 130-аад нь ХБИ байх ёстой байтал ердөө 21 нь л тус иргэд байна.

Дүгнэлт

Манай улсад хөдөлмөрийн хуулиараа хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг дэмжих хууль баталсан байдаг хэдий ч энэ нь зүгээр л цаасан дээр бичигдсэн үг төдий байна. Өнөөг хүртэл ХБИ-ийг ялгаварлан гадуурхах явдал гарсаар байгаа бөгөөд үүнийг багасгахын тулд бүхий л системээ өөрчлөх хэрэгтэй юм.

Санал зөвлөмж

- Хуулиа шинэчлэх, засах залруулах бус, хэрэгжилтэд нь анхаарах
- ХБИ-ийн ар гэрийнхэн нь тухайн хүнийг асрах шаардлагаас болоод ажил эрхлэхэд хэцүү байдаг тул Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг дэмждэггүй юмаа гэхэд тэднийг асран хамгаалагчдад туслалцаа үзүүлэх (жишээлбэл, халамжийн бодлогоо сайжруулах)
- ХБИ-ийн 3-ны 1 нь олдмол байдаг гэсэн статистик байдаг бөгөөд хэн нэгний хариуцлагагүй үйлдлээс болоод насаараа гадуурхалд өртөж, бусдаас дутуу амьдруулж байгаа тул алдаа гаргаж хүнийг ийм байдалд оруулсан этгээдийг шийтгэх хуулийг батлах улмаар хүмүүсийн хариуцлага нэмэгдэх ач холбогдолтой
- Эдгээрийн дундаас хамгийн хэцүү нь хүүхэд байдаг ба тэднийг асрах тал асуудалтай. Тиймээс ХБ хүүхдийг асрах цэцэрлэг, сургах сургуулийн тоог нэмэгдүүлэх.

ХӨГЖЛИЙН БЭРХШЭЭЛТЭЙ ХҮҮХЭД, ГЭР БҮЛИЙН ХҮЧИРХИЙЛЭЛД ӨРТӨЖ БУЙ ПРАКТИК ОРЧИН ТУЛГАМДСАН АСУУДАЛ

Д.Батням¹

¹Хууль зүйн үндэсний хүрээлэн ХЗЗМ-ийн ажилтан
batnym0505@gmail.com

Үндэслэл

Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын сайд 2021 оны 11 дүгээр сарын 25-ны өдөр “Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнийг бие даан амьдрахад нь дэмжлэг үзүүлэх үйлчилгээний журам”-ыг баталж 2022 оны 07 дугаар сарын 1-ний өдрөөс мөрдөгдөж эхэлсэн. Уг журмын зорилго нь хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай хуулийн 32 дугаар зүйлд зааснаар хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн бие даан амьдрах эрхийг нь хувийн туслах үйлчилгээ, зөвлөлдөх бүлэг буюу харилцан суралцах, зөвлөгөө өгөх үйлчилгээгээр дамжуулан нийгмийн амьдралд оролцох боломж олгох зорилгоор баталсан. Гэвч дээрх журмын хэрэгжилт хангалтгүй зарим орон нутагт уг үйлчилгээ бүрэн гүйцэт үйлчлэхгүй байна. Иймд уг өгүүлэлдээ Хууль зүйн үндэсний хүрээлэнгийн хууль зүйн зөвлөгөө, мэдээллийн 1800–1202 тусгай дугаар, хүүхдийн тусламжийн 108 утасны үйлчилгээний төвд ирсэн гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй холбоотой дуудлага мэдээллийн тоо баримт дээр үндэслэж хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд гэр бүлийн хүчирхийлэлд өртөж буй практик орчныг судалж тулгамдсан асуудлыг илрүүлж цаашид сайжруулах санал хүсэлт дэвшүүлэх зорилгоор энэхүү сэдвийг сонгосон болно.

Зорилго

Уг эрдэм шинжилгээний өгүүлэл нь гэр бүлийн хүчирхийлэлд өртөж буй хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн практик орчинд тулгамдсан асуудлыг олон нийтэд мэдээлэх, хүчин зүйлийг олж ирүүлэх, төрийн болон ТББ-д ирж буй бодит дуудлага мэдээллийн үндсэн дээр бичигдсэнээр давуу талтай болно.

Судалгааны арга зүй

Өгүүлэлдээ шинжлэх ухааны нийтлэг арга болох анализ (задлан шинжлэх)¹ аргыг удиртгал, үндсэн хэсэгт, синтезийн (нэгтгэн дүгнэх)² аргыг дүгнэлт хэсэгт дедукцийн (таамаглал дэвшүүлж, түүнийгээ шалгах) аргыг өгүүлэл бичихийн өмнө судалгаа баримт цуглуулах шатанд шинжлэх ухааны тусгай аргууд болох санал асуулгын, ажиглалтын, чөлөөт ярилцлагын³ зэрэг аргуудыг илтгэлээ бичих явцдаа хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнтэй уулзах, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн эрх ашгийн үүднээс үйл ажиллагаагаа явуулдаг Хүчирхийллийн эсрэг үндэсний төв, Хүүхдийн тусламжийн 108 үйлчилгээний төвөөс санал, тоо баримт авах зэрэг үе шатуудад тус тус ашигласан.

Үр дүн

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай хуулийн 4 дүгээр зүйлийн 4.1.1 дэх хэсэгт “хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн” гэдэг нь бие махбод, оюун санаа, сэтгэл мэдрэл, мэдрэхүйн байнгын согог нь орчны бусад саадтай нийлсний улмаас бусдын адил нийгмийн амьдралд бүрэн дүүрэн, үр дүнтэй оролцох чадвар нь хязгаарлагдсан хүнийг хэлнэ⁴ гэж хуульчилсан. Монгол улсад 2021 оны байдлаар харааны хөгжлийн бэрхшээлтэй 11695 иргэн сэтгэцийн хөгжлийн бэрхшээлтэй 20414, хэл ярианы хөгжлийн бэрхшээлтэй 4074, хөдөлгөөний хөгжлийн бэрхшээлтэй 21011, сонсголын хөгжлийн бэрхшээлтэй 8430, хавсарсан хөгжлийн бэрхшээлтэй 7430 иргэн⁵ бүртгэлтэй байгаагаас 0–15 хүртэлх насны 9865 хүүхэд⁶ байна. Төрийн болон төрийн бус байгууллагын тусгай дугаарт ирж буй гэр бүлийн хүчирхийллийн дуудлага мэдээллийн дотор хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн талаарх дуудлага мэдээлэл баггүй хувийг эзэлж байна. Тухайлбал “Хүүхдийн тусламжийн утасны

108 үйлчилгээний төв”-д 2021 онд 3949⁷, 2022 оны 10 дугаар сарын 31-ний байдлаар 5707 иргэн⁸ “Хууль зүйн үндэсний хүрээлэн”-гийн хууль зүйн зөвлөгөө, мэдээллийн “1800–1202” тусгай дугаарт 2022 онд 394⁹ иргэнээс гэр бүлийн хүчирхийллийн талаар дуудлага мэдээлэл ирсэн байна.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд, гэр бүлийн хүчирхийлэлд өртөж буй практик орчин

Дээрх дуудлага мэдээллийн дотроос хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хандсан тоо мэдээллийг ялгахад хүндрэлтэй ч зарим дуудлага мэдээллийн хувьд иргэд өөрсдийгөө хөгжлийн бэрхшээлтэй гэдгийг хэлэх, утасны цаанаас авиа, дуу гаргах, найз нөхдөөрөө дамжуулан дуудлага мэдээлэл өгөх аргууд ажиглагддаг. Иймд судалгааны явцад “хүүхэд хамгааллын хариу үйлчилгээ” түр хамгаалах байрнаас судалгаа авч үзэхэд 2021 онд 14 хүүхэд, 2022 оны одоогийн байдлаар 18 хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд түр хамгаалах байранд амьдар ч байгаа¹⁰ судалгаа байна. Монгол улсын хэмжээнд түр хамгаалах 33 байр, нэг цэгийн үйлчилгээний төв¹¹ хэвийн ажиллаж байгаагаас дээрх тоо баримт зөвхөн нэг л түр хамгаалах байрнаас авсан тоо баримт юм. Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх тухай хуульд зааснаар хүчирхийллийг 4 нь хэлбэрт ангилж авч үздэг ч бусад судлаачдын үр дүнд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд хянах зан үйлийн (controlling behavior) болон сэтгэл санааны хүчирхийлэлд нийтлэг өртдөг байна¹². Хянах зан үйлийн хүчирхийлэл гэдэг нь шинэ ойлголт, нэр томьёо ба гэр бүлийн хүнийхээ үйлдлийг хянадаг, өөрийнхөөрөө байлгахыг хүсдэг найз нөхөд, үе тэнгийнхэн, гэр бүл, уулзахыг нь хориглох, зэрэг хувь хүний орон зай, шийдвэр гаргах байдалд нь нөлөөлөх, зан үйлийг нь хянах гэсэн үйлдлүүд үүнд багтдаг¹³ байна. Энэ үйлдэл нь ихэвчлэх хардалтаар илрэх ба хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнд ч биш эрүүл хүмүүс ч гэсэн ийм үйлдэл гаргадаг. Гэтэл манай улсын хувьд практикт бэлгийн болон бие махбодын хүчирхийллийг л үнэлж ял шийтгэл оноож байгаа бол хянах зан үйлийн болон эдийн засгийн хүчирхийллийг яаж үнэлж ямар шалгуур үзүүлэлтээр хэмжих нь практикт дутмаг байна.

Тухайлбал: Угэгч 2021.11.27-ны шөнө эхнэрээ 2 утасны дагуур барьсан гэж индүүгээр түлж СХД-т амьдардаг хөгжлийн бэрхшээлтэй С-ийг байнга хянаж “ээжийг зодлоо” гэсэн шалтгаанаар С-ийг алсан гэмт хэргийг хүндрүүлэх нөхцөл байдалтайгаар үйлдсэн¹⁴ байна. Энэ мэт хянах эхнэрээ хардах нөхцөл байдлын улмаас гэр бүлийн хүчирхийлэл үйлдэх гэмт хэрэг ихсэж байгаа бөгөөд тэр тусмаа хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн өртөгдөх магадлал их байна. Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд хүчирхийлэлд өртөж байгаа гол шалтгаан бол хүчирхийлэлд оруулж буй иргэдийн эс үйлдэл, мөн хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн бие даан амьдрах дэд бүтэц, тогтолцоо бүрдээгүй, олон нийтийн хандлага төлөвшөөгүй зэрэг нь шууд бусаар нөлөөлж, гэр бүлийн гишүүдээсээ хамааралтай байхаас өөр аргагүй байдаг¹⁵. Үүнийг арилгахын тулд “Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнийг бие даан амьдрахад нь дэмжлэг үзүүлэх үйлчилгээний журам”-ыг баталсан ч орон нутаг, сумдад хэрэгжилт байхгүй хяналт хариуцлагын эрх зүйн орчин дутмаг байна.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд, гэр бүлийн хүчирхийлэлд өртсөн тохиолдолд тулгамдсан асуудал

Хүүхэд гэр бүлийн хүчирхийлэлд өртсөн тохиолдолд цагдаагийн алба хаагч аюулын зэргийн үнэлгээ, нийгмийн ажилтан нөхцөл байдлыг үнэлгээ хийж эрсдэлтэй тохиолдолд түр хамгаалах байранд авч ирдэг. Гэтэл хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд түр хамгаалах байранд ирсэн тохиолдолд мэргэжлийн эмч болон тусгайлан асрах хүний нөөц хүрэлцдэггүй учраас хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн асаргаа сувилгаа дутаж, хүүхдийн биеийн байдал муудаж эрүүл мэндээрээ хохирох, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдэд зориулсан ээлтэй орчин байхгүй учраас хүүхэд бэртэж гэмтэх эрсдэлтэй, хөдөлгөөн хийхэд хүндрэлтэй нөхцөл байдал их гардаг¹⁶ байна. Мөн насанд хүрсэн асаргаа шаардлагатай хүүхдэд урт хугацааны тохирсон үйлчилгээг үзүүлдэг төрийн болон төрийн бус байгууллага байхгүй учраас түр хамгаалах байранд удаан хугацаагаар асрах, хамгаалах үйлчилгээ авч байна. Үүнтэй холбогдуулан дараах хоёр кейсийг дурдахад

- **Кейс 1.** Х нь 13 настай эмэгтэй. Хөдөлмөрийн чадвараа 90% алдсан, баруун тал давамгайлсан 4 мөчний саажилтай, оюуны хүндэвтэр хомсдолтой гэх оноштой. Төрсөн эцэг эх нь нас барсан ба төрсөн ах, бэр эгчийн зүгээс үл хайхрах, сэтгэл санаа, бие махбодын хүчирхийлэлд өртсөн шалтгаанаар 2017 оноос хойш түр хамгаалах байр болон хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийг сэргээн засах хөгжлийн төвийн хооронд үйлчилгээ авч амьдарч байна¹⁷.
- **Кейс 2.** Ц нь 3 настай эрэгтэй. Хоол тэжээл, өсөлт хөгжлийн онцгой хоцрогдолтой. Хүүхдийн биеийн жин 3 настай хүүхдийн байх ёстой биеийн жингээс 2 дахин бага. Төрсөн эхийн зүгээс үл хайхрах хүчирхийлэлд өртсөн. Хүүхдийг холын хамаатан болох өндөр настай эмээгийн дүнд үлдээгээд сураггүй алга болсон ба хүүхдийг асарч, тэжээж чадахгүй гэх шалтгаанаар түр хамгаалах байранд ирсэн¹⁸. Уг бодит жишээнээс дүгнэхэд дээрхтэй адил хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд түр хамгаалах байранд ирсэн тохиолдолд мэргэжлийн эмч болон тусгайлан асрах хүний нөөц хүрэлцдэггүй зэрэг олон тулгамдсан асуудал гарч байна.

Дүгнэлт

Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд гэр бүлийн хүчирхийлэлд өртөж буй гол шалтгаан тэдний хөгжлийн бэрхшээл биш харин гэр бүлийн орчин, эдийн засгийн амьжиргааны түвшин боловсрол зэрэг хүчин зүйл ихээр нөлөөлж байна. Мөн хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд хүчирхийлэлд өртсөн тохиолдолд хууль зүйн туслалцаа авах эрх хязгаарлагдмал, түр хамгаалах байранд ирсэн тохиолдолд мэргэжлийн эмч болон тусгайлан асрах хүний нөөц хүрэлцдэггүй, цаашид түр хамгаалах байрны тоог нэмэгдүүлэх зэрэг олон тулгамдсан асуудал үүсэж байна. Иймд цаашид хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдэд тохирсон үйлчилгээг үзүүлэх хүний нөөцийг нэмэгдүүлэх, түр хамгаалах байранд ирсэн хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийг шууд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийг сэргээн засах хөгжлийн төв рүү ямар нэгэн хүндрэл учруулахгүйгээр холбон зуучилдаг болгох, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдэд зориулсан ээлтэй орчныг бүрдүүлэх, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнийг бие даан амьдрахад нь дэмжлэг үзүүлэх үйлчилгээний журмын хэрэгжилтэд хяналт тавих ажлыг эрчимжүүлэх хэрэгтэй байна.

Түлхүүр үг: Хянах зан үйл, бие даан амьдрах, хардах, түр хамгаалах.

Ашигласан материал:

Ишлэл

- ¹ Т.Сэнгэдорж, Хууль зүйн шинжлэх ухаан: судалгааны арга зүй /УБ., 2014/ МУИС, 103 дахь тал.
- ² ХЗҮХ, Хууль зүйн шинжлэх ухааны судалгааны арга зүй /гарын авлага/ УБ., 2018 18 дахь тал.
- ³ Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний эрхийн тухай хууль ТМ эмхэтгэл, 2016 он, №9 дугаар.
- ⁴ Үндэсний статистикийн хорооны цахим сайт /www.1212.mn/
- ⁵ Үндэсний статистикийн хорооны цахим сайт /www.1212.mn/
- ⁶ “Хүүхдийн тусламжийн утасны 108 үйлчилгээний төв”-ийн 2021 оны үйл ажиллагааны тайлан.
- ⁷ “Хүүхдийн тусламжийн утасны 108 үйлчилгээний төв”-ийн 2022 оны үйл ажиллагааны тайлан.
- ⁸ Т.Сэнгэдорж, Хууль зүйн шинжлэх ухаан: судалгааны арга зүй /УБ., 2014/ МУИС, 103 дахь тал.
- ⁹ ХЗҮХ, Хууль зүйн шинжлэх ухааны судалгааны арга зүй /гарын авлага/ УБ., 2018 18 дахь тал.
- ¹⁰ ХЗҮХ, Хууль зүйн шинжлэх ухааны судалгааны арга зүй /гарын авлага/ УБ., 2018 18 дахь тал.

- ¹¹ Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний эрхийн тухай хууль ТМ эмхэтгэл, 2016 он, №9 дугаар.
- ¹² Үндэсний статистикийн хорооны цахим сайт /www.1212.mn/
- ¹³ Үндэсний статистикийн хорооны цахим сайт /www.1212.mn/
- ¹⁴ “Хүүхдийн тусламжийн утасны 108 үйлчилгээний төв”-ийн 2021 оны үйл ажиллагааны тайлан.
- ¹⁵ “Хүүхдийн тусламжийн утасны 108 үйлчилгээний төв”-ийн 2022 оны үйл ажиллагааны тайлан .
- ¹⁶ Т.Сэнгэдорж, Хууль зүйн шинжлэх ухаан: судалгааны арга зүй /УБ., 2014/ МУИС, 103 дахь тал.
- ¹⁷ ХЗҮХ, Хууль зүйн шинжлэх ухааны судалгааны арга зүй /гарын авлага/ УБ., 2018 18 дахь тал .
- ¹⁸ ХЗҮХ, Хууль зүйн шинжлэх ухааны судалгааны арга зүй /гарын авлага/ УБ., 2018 18 дахь тал.
- ¹⁹ Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний эрхийн тухай хууль ТМ эмхэтгэл, 2016 он, №9 дугаар.
- ²⁰ Үндэсний статистикийн хорооны цахим сайт /www.1212.mn/
- ²¹ Үндэсний статистикийн хорооны цахим сайт /www.1212.mn/
- ²² “Хүүхдийн тусламжийн утасны 108 үйлчилгээний төв”-ийн 2021 оны үйл ажиллагааны тайлан.
- ²³ “Хүүхдийн тусламжийн утасны 108 үйлчилгээний төв”-ийн 2022 оны үйл ажиллагааны тайлан.

Ном зүй:

1. Монгол Улсын Үндсэн хууль /1992/.
2. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай хууль /2016/.
3. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнийг бие даан амьдрахад нь дэмжлэг үзүүлэх үйлчилгээний журам /2021/.
4. Зөвлөлдөх бүлэг буюу харилцан суралцах, зөвлөгөө өгөх үйлчилгээнд тавигдах шалгуур /2021/.
5. Т.Сэнгэдорж, Хууль зүйн шинжлэх ухаан: судалгааны арга зүй /УБ., 2014/ МУИС.
6. ХЗҮХ, Хууль зүйн шинжлэх ухааны судалгааны арга зүй /гарын авлага/ УБ., 2018.
7. Г.Жаргалмаа “Хөгжлийн бэрхшээл нь гэр бүлийн хүчирхийлэлд өртөх гол шалтгаан биш”. Өнөөдөр сонин 2022.05.13.
8. “Хөгжлийн бэрхшээл судлал ба инновац–2020” эрдэм шинжилгээний хурлын эмхтгэл–VII.
9. Сонгино хайрхан дүүргийн эрүүгийн хэргийн анхан шатны шүүхийн шийтгэх тогтоол, 2022.10.05.
10. https://shuukh.mn/single_case/81003?daterange=2022-01-01%20-%202022-11-05&id=1&court_cat=2&bb=1
11. <https://mlsp.gov.mn/content/detail/2183>
12. <https://legalinfo.mn/mn/detail?lawId=16389877792661>
13. Үндэсний статистикийн хорооны цахим сайт /www.1212.mn/
14. www.irim.mn/annual-reports
15. Монгол Улсын Шүүхийн шийдвэрийн цахим сан (shuukh.mn)
16. “Хөгжлийн бэрхшээл судлал ба инноваци 2020” эрдэм шинжилгээний хурал боллоо. ХБХХЕГ (gadpwd.gov.mn)

ХӨГЖЛИЙН БЭРХШЭЭЛТЭЙ ИРГЭДЭД НИЙГМИЙН ХАМГААЛЛЫН ҮЙЛЧИЛГЭЭГ ХҮРГЭГЧ НИЙГМИЙН АЖИЛТАН

Д.Сонгохбаяр¹

¹ШУТИС-ийн докторант

Үндэслэл

Хөгжлийн бэрхшээл судлалын шинжлэх ухааны нэг салшгүй хэсэг бол Нийгмийн загвар бөгөөд тэрхүү загварын бүрэлдэхүүн хэсэг бол нийгмийн үйлчилгээ бөгөөд энэ нь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд гардан хүргэдэг хүмүүс бол нийгмийн ажилтнууд юм. Манай улсад Хөгжлийн бэрхшээл судлалын судалгаалы хөтөлбөрийг нийгмийн ажлын мэргэжлийн их, дээд сургуулиудын сургалтын программд оруулах шаардлагатай байна. Хөгжлийн бэрхшээлийг судлах философи ба хөгжлийн бэрхшээлийн эрхийн хөдөлгөөний үзэл баримтлал нь үнэндээ нийгмийн ажлын зарчимтай төстэй: тэгш эрх, тэгш боломж, нийгмийн шударга ёс, өөрийгөө хүндэтгэх, өөрийгөө тодорхойлох зорилготой ажилладаг. ХБИ-дэд тулгарч буй бэрхшээл нь мэргэжилтнүүдийн асуудалд хандах хандлага, дэмжлэг үзүүлэх үйлчилгээ хангалтгүй, архитектур, эдийн засгийн саад бэрхшээл гэж үздэг [1]. Түүхийн туршид хөгжлийн бэрхшээлийг янз бүрийн онолын үүднээс өөр өөрөөр хүлээн авч ирсэн. Манай нийгэмд хөгжлийн бэрхшээлийг тайлбарлах гэсэн хоёр үндсэн загвар байдаг. Энэ нь эмнэлгийн загвар ба нийгмийн загвар юм. Нийгмийн загвараар хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн тэгш хүртээмжтэй байх нь хүний эрхийн асуудал юм [2]. Нийгмийн загвар нь хөгжлийн бэрхшээлийг хүн амын дийлэнхтэй адил чадваргүй хүмүүст нийгмээс бий болгосон хязгаарлалт гэж үздэг. Хэдийгээр эмнэлгийн загвар ба нийгмийн загвар нь хөгжлийн бэрхшээлийг тодорхойлох хамгийн түгээмэл хүрээ байдаг ч хөгжлийн бэрхшээлийн онолд олон тооны бусад загварууд байдаг [1, 2]. Нийгмийн загварын бүрэлдэхүүн хэсэг бол Нийгмийн үйлчилгээ. Нийгмийн үйлчилгээг хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд гардан хүргэдэг хүмүүс бол нийгмийн ажилтнууд юм. Нийгмийн ажил нь нийгмийн өөрчлөлтийг дэмжиж, хүмүүсийн харилцаан дахь бэрхшээлтэй асуудлыг шийдвэрлэх, хүмүүсийн сайн сайхны төлөө тэднийг чадваржуулж эрх чөлөө, боломжийг нь өргөжүүлэхэд туслах, мэргэжлийн үйл ажиллагаа юм. Нийгмийн ажил нь хөгжлийн бэрхшээлийг экологи ба сэтгэл зүйн үүднээс авч үздэг [3]. ХБИ-тэй ажиллах НА-уудын ажил үүргийн онцлог болоод ур чадварыг хэрхэн эзэмшдэг, манай улсад энэ ажил үйлчилгээ хэр зэрэг явж байгааг үйлчилгээ үзүүлэгч байгууллага болон мэргэжлтнүүд, суралцаж буй оюутнуудтай холбож асуудлуудыг гаргаж тавьсанд оршино.

Зорилго

Мэргэжлийн нийгмийн ажилтан нарын ХБИ-ийн талаарх мэдлэг, тэдэнтэй ажиллах хүсэл сонирхол аль зэрэг байгаа, Нийгмийн халамжийн байгууллагат ажиллаж байгаа мэргэжилтнүүд шаардлага хангаж байгаа эсэх хуулийн дагуу мэргэжлийн нийгмийн ажилтан томилогддог уу гэх зэрэг асуудлыг дэвшүүлэх, цаашид хэрхэн ХБС-д НА-ны оролцоог нэмэгдүүлэх боломжийг судлахад оршино.

Судалгааны арга зүй

Судалгааг баримтын болон анкетын аргаар мэдээлэл цуглуулж боловсруулсан.

Үр дүн

Бидэнд яагаад ХБИ-тэй ажиллах НА хэрэгтэй вэ? ХБИ хүрээлэн буй орчиндоо бүрэн дүүрэн, үр бүтээлтэй амьдрахад нь туслахын тулд ХБИ-тэй ажиллах НА-ууд хэрэгтэй ба хөгжлийн бэрхшээлийн үр дагавар нь тэдний өдөр тутмын амьдралд хэрхэн нөлөөлөх талаар тайлбарлаж өгөх зэрэг арга барилд суралцсан байдаг тул ХБИ-тэй ажиллах НА-уудад найдаж байдаг. ХБИ-тэй ажиллах НА-ууд сэтгэцийн болон бие махбодын дан буюу

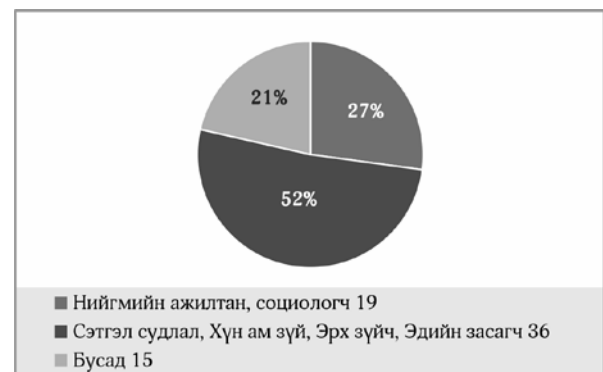
хосолмол бэрхшээлтэй хүмүүст гэрт нь шаардлагатай тусламжийг авахад тусалдаг. Мөн тээвэр харилцаа холбооны асуудал, орон байртай болох, ажлын байр зэргээр аюулгүй орчныг бүрдүүлэхэд нь туслах НА хэрэгтэй байдаг [4]. Мөн ХБИ-ийн бодлогын НА-ууд гэж байдаг. ХБИ-ийн бодлогын зарим ажилтнууд ХБИ-д зориулсан цоо шинэ бодлогыг бий болгож магадгүй юм. Зарим тохиолдолд ХБИ-ийн бодлогын ажилтнууд одоо байгаа бодлогыг шинэчлэх эсвэл өөрчлөхөд тусалдаг. ХБИ-ийг ялгаварлан гадуурхахын эсрэг хууль тогтоомж, бодлогыг үл харгалзан ХБИ өдөр бүр ялгаварлан гадуурхалттай тулгарсаар байна. Ийм учраас ХБИ-эд өөрсдийг нь төлөөлөх, эрхийнхээ төлөө тэмцэх хүн хэрэгтэй хэвээр байна. Тэд бол бодлогын НА-ууд юм. ХБИ-ийн бодлогын ажилтнууд ХБИ-ийн өмгөөлөгчөөр ажиллах боломжтой. Тэд ялгаварлан гадуурхсан хэргийг шалгаж болно, эсвэл ХБИ-д ялгаварлан гадуурхсан тухай нэхэмжлэл гаргахад нь тусалж болно. Дээр дурдсан НА-ийн үйлчилгээг гардан гүйцэтгэгч болон Бодлогын НА үйлчилгээг үзүүлж чадах нийгмийн ажилтныг бэлтгэх явдал хамгийн чухал бөгөөд оюутан залуусыг сонирхлыг татах явдал юм. Манай улсад нийгмийн ажлын мэргэжил олгодог 17 их дээд сургууль байна. Эдгээр их сургуулиудад “ХБИ-тэй ажиллах нийгмийн ажил” хичээл хөтөлбөрт нь байдаг хэдий ч зарим сургууль нь огт ордоггүй байна. Энэ нь оюутны тоо цөөн эсвэл багшийн хүрэлцээ муутай гэх шалтгаанаас болж энэ хичээл оролгүй байсаар сургуулиа төгсөж байна.

Нийгмийн хамгааллын тухай хуулийн 28 дугаар зүйл. Нийгмийн ажилтан

28.1 Нийгмийн ажилтны мэргэжлээр бакалавр болон түүнээс дээш түвшний боловсролтой, нийгмийн ажлаар мэргэшүүлэх сургалтад хамрагдсан ажил, үйлчилгээ явуулах эрх авсан иргэнийг нийгмийн ажилтнаар ажиллуулна [5] гэж заажээ. Мөн энэхүү хуулийн заалт дотор нийгмийн ажлаар сургалтад хамрагдсанаар мэргэжлийн нийгмийн ажилтан болж болохоор оруулж ирсэн нь мэргэжлийн нийгмийн ажилтны 4 жил суралцсан хөдөлмөрийг үнэгүйдүүлсэн, бакалаврын боловсролтой л бол хэдхэн хоногийн сургалтад хамрагдаад л хэн ч ажиллах боломжтой болгосон нь НА-ын мэргэжлийн ур чадварт суралцаагүй хүмүүсээр ХБИ-д мэргэжлийн үйлчилгээг үзүүлэх боломжгүй гэдэг нь өнөөгийн ХБИ-д үзүүлж байгаа үйлчилгээнээс харагдаж байна. ХБИ-тэй ажиллах НА нь дараах ур чадварыг бүрэн эзэмшсэн байх шаардлагатай. Үүнд:

- **Харилцаа холбоо:** ХБИ-тэй ажиллах НА-ууд үйлчлүүлэгчдэд оношийг тайлбарлаж, хөгжлийн бэрхшээл нь тэдний амьдралын хэв маягт хэрхэн нөлөөлөхийг хэлж өгөхийн тулд харилцааны өндөр ур чадвартай байх ёстой.
- **Асуудлыг шийдвэрлэх:** ХБИ-тэй ажиллах НА-ууд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүст өдөр тутмын амьдралдаа тулгардаг бэрхшээлийг даван туулахад нь туслахын тулд асуудлыг шийдвэрлэх чадвараа ашигладаг.
- **Судалгааны ур чадвар:** НА-ууд олон нийтийн үйлчилгээг судлах, үйлчлүүлэгчдэдээ тохирох хөтөлбөрийг сонгохын тулд судалгааны ур чадвараа ашигладаг.
- **Сонсох ур чадвар:** ХБИ-тэй ажиллах НА-ууд үйлчлүүлэгчдийнхээ үгийг анхааралтай сонсож тэдэнд тулгарч буй бэрхшээлүүдийн талаар олж мэдэх боломжтой.
- **Хүмүүстэй харилцах ур чадвар:** НА-ууд үйлчлүүлэгчид болон тэдний бэрхшээлд өрөвдөх сэтгэлтэй байх ёстой. Тэд харилцагчдынхаа ашиг тусын тулд хамтран ажиллагсадтайгаа харилцах чадвараа ашигладаг [4.1]. ДЭМБ, ДБ-аас гаргасан судалгаагаар нийгмийн тусламж үзүүлдэг

График 1. Нэг дүүргийн ХХҮХ-ийн нийт орон тоонд НА-ны эзлэх байдал

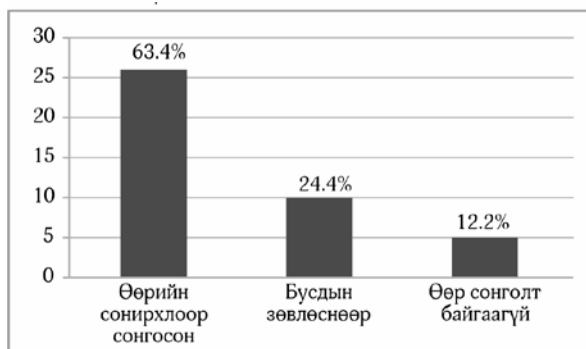

ажилтнуудын 80% нь албан ёсны сургалт аваагүй эсвэл албан ёсны мэргэшилгүй [6] байдаг гэжээ. Дээрх байдал нь Нийгмийн халамжийн байгууллагуудад бодит байдал дээр ямар байгаа, НА-ийн сургуулийн төгсөгчид ХБИ-тэй ажиллах мэдлэг мэдээлэл хэр байгааг судалж үзлээ. Төрөөс ХБИ-д хуульд заасны дагуу тэтгэвэр, тэтгэмж, хөнгөлөлт, тусламж олгож байгаа Хөдөлмөр, халамж үйлчилгээний ерөнхий газар, хэлтсүүдэд ажиллаж байгаа мэргэжилтнүүдийн мэргэжлийн байдалд 2 дүүргийн хэлтсийн бүтцээс харахад нийт ажилчдын 67.3; 72.9% нь мэргэжлийн бус, 32.7; 27.1% нь л мэргэжлийн хүмүүс байгаа нь ХБИ-д үзүүлж байгаа НА үйлчилгээ гэхээсээ илүү зөвхөн халамжийн түгээлтийн үйлчилгээ гэж харж болохоор байна.

Нийгмийн ажлын мэргэжлээр суралцаж байгаа төгсөх курсийн оюутнуудаас ХБС-ийг хэр сонирхож байгаа төгсөөд ямар чиглэлд хаана ажиллах хүсэлтэй байдаг талаар 4 их сургуулийн оюутнуудаас анкетын аргаар 3 асуултанд хариулт авахад дараах байдлаар хариулжээ.

Үүнээс харахад оюутнууд ихэвчлэн мэргэжлээ өөрсдөө дурлаж сонгож байгаа нь мэргэжлийн НА-уудын хэрэгцээ шаардлага байгаа ба энэ салбарт оюутан залуус ажиллах хүсэлтэй байгаа мөн хөгжих боломжтой гэдэг нь харагдаж байна (график 2).

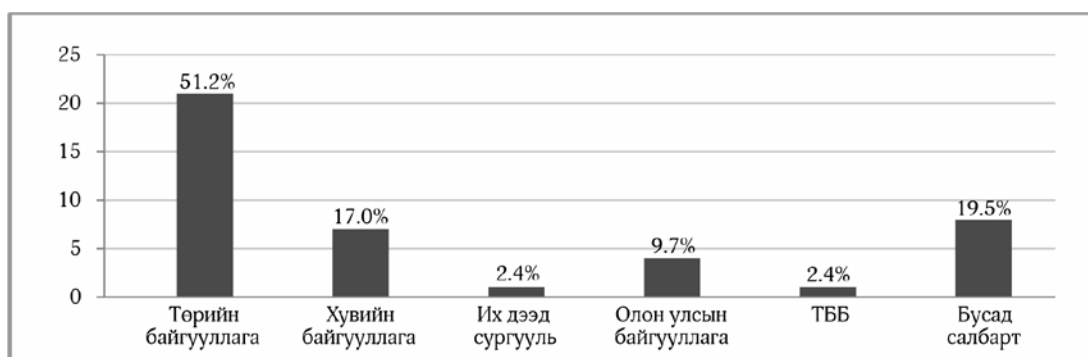
График 2. Мэргэжлээ хэрхэн сонгосон бэ?

Харин төгсөөд талаас илүү хувь (51.2%) нь Төрийн байгууллагад ажиллах сонирхолтой байгаагаа зорилтод бүлэгт үзүүлэх төрийн үйлчилгээг “Нийгмийн ажилтан л хүргэж чадна гэж боддог” гэсэн байхад, бусад салбарт гэж хариулсан (19.5%). Төрийн байгууллагад танил байхгүй л бол төрийн албанд орж чадахгүй, ажлын байрыг нь өөр мэргэжлийн хүмүүс эзэлсэн. Хувийн байгууллага (17%) гэсэн хариулт өгсөн оюутнууд цалин өндөр гэсэн байна.

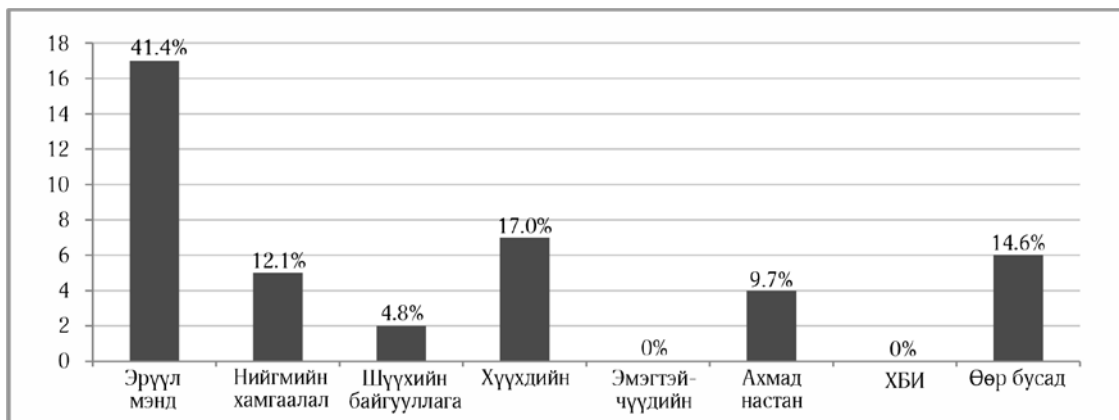
Бусад салбар ажиллах сонирхол бага буюу огт байхгүй гэдэг нь эндээс харагдаж байна (график 3).

График 3. Төгсөөд хаана ажиллах сонирхолтой вэ?

Ажиллах чиглэлээ сонгох тал дээр Төрийн байгууллагуудад харьяалагддаг салбаруудыг ихэнх төгсөх ангийн оюутнууд сонгосон байна (График 4). Харин ХБИ, Эмэгтэйчүүдийн чиглэлийг сонгох нэг ч оюутан байхгүй байгаа нь ХБИ-тэй ажиллах НА хичээл орохгүй байгаагаар мөн хөгжлийн бэрхшээлийн салбарын чиглэлээр оюутнуудын сонирхлыг татахуйц бүтээл судалгаа байхгүй байгаа, нийгэмд ХБИ-ийн талаарх мэдээлэл хомс, байгаагаас шалтгаалан мөн ажлын байрыг нь мэргэжлийн бус хүмүүсээр дүүргэсэн гэх мэт шалтгаануудаас болж ХБИ-тэй ажиллах боловсон хүчин дутагдалтай байна гэж харж болох юм.

График 4. Нийгмийн ажлын ямар чиглэлээр ажиллах вэ?

Дүгнэлт

Нийгмийн халамжийн байгууллага болон бусад нийгмийн чиглэлийн төрийн байгууллагуудад ажиллаж байгаа мэргэжилтнүүдийг мэргэжлийн нийгмийн ажилтнаар ажиллуулж НА-ын үйлчилгээг ХБИ-д үр дүнтэй хүргэхийн тулд НА-ын их сургуулиудын ХБИ-тэй ажиллах НА хичээлийг бүх сургуулиудад оруулж зөвхөн ажил үйлчилгээ талаас нь бус ХБС-ын талаарх түүх, соёл, археологи, техник технологийн, хууль эрх зүйн, эдийн засгийн гэх мэт бүхий л талаас нь судлах боломжийг оюутнуудад зааж сонирхлыг нь татахуйц өргөн хүрээнд нэвтрүүлэх, бодлогоор НА-ыг бэлтгэх тал дээр анхаарах шаардлагатай байна.

Түлхүүр үг: Хөгжлийн бэрхшээл судлал.

Ашигласан материал:

1. <https://en-m-wikipedia-org.translate.google/wiki/Disability?>
2. Toward a critical theory of disability in social work Vanmala Hiranandani, Ph.D., M.Phil., MSW, Assistant Professor, Department of Social Work, University of Northern Iowa, Cedar Falls, Iowa
3. <https://ojs-uwindor-ca.translate.google/index.php/csw/article/download>
4. https://www-psychologyschoolguide-net.translate.google/social-work-careers/disability-social-worker/?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=mn&_x_tr_hl=mn&_x_tr_pto=sc
5. Нийгмийн хамгааллын тухай хууль.
6. Хөгжлийн бэрхшээлийн талаарх дэлхийн тайлан.

ТУЛГУУР ЭРХТНИЙ ХӨГЖЛИЙН БЭРХШЭЭЛТЭЙ ИРГЭДИЙН НИЙГМИЙН ОРОЛЦООНД ТУЛГАМДАЖ БУЙ АСУУДЛУУД

Д.Нямхүү¹, М.Энхмаа, Э.Жаргалсүрэн, Б.Ойгонзаяа, Ц.Энхмаа²

¹УБХИС–АБС, Эдийн засаг менежментийн тэнхимийн “Эдийн засаг” хөтөлбөрийн багш

²УБХИС–АБС, Эдийн засаг менежментийн тэнхимийн “Эдийн засаг” хөтөлбөрийн

М1–304 бүлгийн оюутнууд

Үндэслэл

Монгол улсын хэмжээнд 106169 хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн байгаагаас 21011 нь тулгуур эрхтний хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн байна. Үүний 12544 нь эрэгтэй, 8467 нь эмэгтэй байна. Эдгээр иргэдийн харилцааг дэмжих үйлчилгээ байхгүй, дэд бүтэц, ялгаварлан гадуурхалт, санхүү, орчны хүртээмжгүй байдал зэргээс шалтгаалаад нийгмийн харилцаанд оролцоход маш олон асуудлууд тулгардгаас болоод тулгуур эрхтний хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд нь байнга гэртээ байдаг. Үүнээс болоод тэдгээр иргэд нь гэр бүлийнхээ орчинд хянах зан үйлийн хүчирхийлэлд өртөн нийгмээс гадуурхагдан өөртөө итгэх итгэлгүй болж улмаар, сэтгэл санааны, бие махбодын болон эдийн засгийн хүчирхийлэлд давхар өртсөөр байна. Нөгөө талаас 2020 онд цагдаагийн байгууллагад гэр бүлийн хүчирхийлэлд өртсөн тухай дуудлага өгч байгаа хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн хэр олон байгааг тодруулахад жилд ирж байгаа нийт дуудлагын нэг хүрэхгүй хувийг эзэлж байна гэсэн дүгнэлт гарсан. Үүнээс үзэхэд тулгуур эрхтний хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд далд хэлбэрээр хүчирхийлэлд маш их өртөж байгааг харж болно.

Зорилго

Тулгуур эрхтний хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн нийгмийн оролцоог нэмэгдүүлнэ.

Судалгааны арга зүй

Судалгааны асуултыг “Google Forms”-ийг ашиглан дараах судалгааг боловсруулсан болно. Судалгаанд нийт 30 иргэн хамрагдсан бөгөөд асуулга болон анкетын арга, мэдээлэл боловсруулах арга, нэгтгэн дүгнэх аргыг ашигласан.

Үр дүн

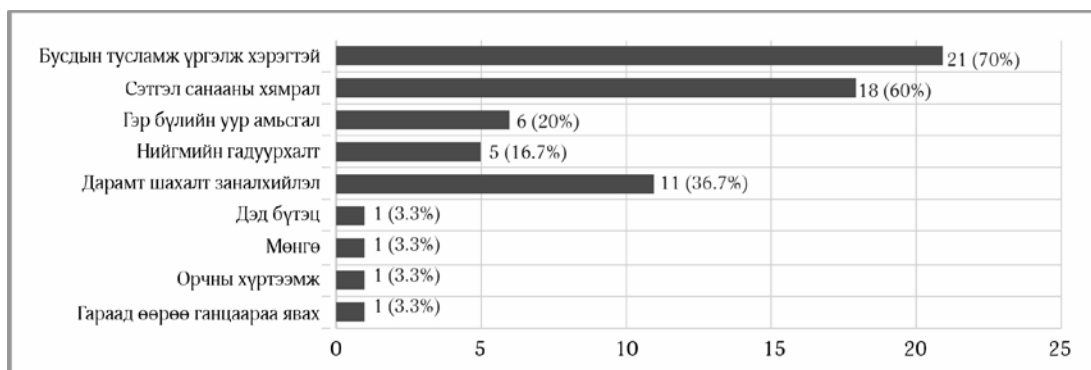
Түүвэр: Судалгаанд оролцогчдын 66.6% нь 31 нас ба түүнээс дээш насныхан хамрагдсан байна. Хүйсийн харьцааг авч үзвэл 72.4% нь эмэгтэй, 27.6% нь эрэгтэй байна. Гэрлэлтийн хувьд 36.7% нь огт гэрлээгүй бол мөн адил 36.7% нь гэрлэсэн байна. Нийт оролцогчдын 50% нь 3–4 гэр бүлийн гишүүнтэй бол 30% нь 1–2 гэр бүлийн гишүүнтэй байна. Үүнээс үзэхэд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хувьд ам бүл цөөн байдаг нь ажиглагдаж байна. Судалгаанд хамрагдсан иргэдийн 70% нь бүрэн дунд боловсролтой байгааг харахад эдгээр иргэд нь дээд боловсрол эзэмших буюу мэргэжил эзэмшин суралцахад хүндрэлтэй байгааг харж болно.

Хянах зан үйлд өртөж буй байдал:

Нийт оролцогчдын 40% нь хөдөө орон нутгаас хамрагдаж буйг харахад орон нутгийн хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд нь хянах зан үйлийн хүчирхийлэл буюу хэн нэгний хараа хяналтад өртөж байх магадлал их байгаа юм. Судалгаанд хамрагдсан иргэдийн 50% нь хүссэн үедээ гарахад заавал хэн нэгний тусламж хэрэгтэй болдог байна. Үүнээс үзэхэд хэн нэгний туслалцаа байнга хэрэг болдог нь харагдаж байгаа бөгөөд үүнийг хувийн туслах ажилтнаар дамжуулан шийдвэрлэх боломжтой юм. 40% нь хүчирхийллийн эсрэг мэдээллийг заримдаа л авдаг, 30% нь энэ талаарх мэдээлэл авдаггүй гэсэн үр дүн гарсан байна. Үүнээс үзэхэд тулгуур эрхтний хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд нь хүчирхийллийн талаар хангалттай мэдээлэлгүйгээсээ болоод өөрийгөө хүчирхийлэлд өртөж буйгаа

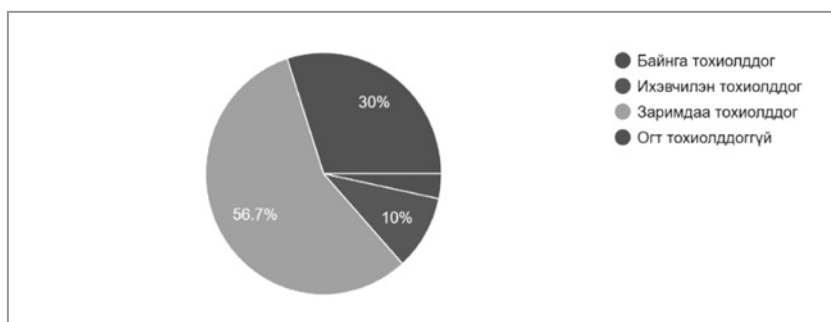
мэдэхгүй байх магадлал өндөр юм. Нийт оролцогчдын хувьд гэр бүлийн орчин нь ихэвчлэн тааламжгүй байдаг нь энэхүү асуултнаас харагдаж байгаа бөгөөд энэ нь гэр бүл дотроо ямар нэгэн байдлаар тэр дундаа хянах зан үйлийн хүчирхийлэлд өртдөг нь харагдаж байна.

График 1. Танд хамгийн их тулгамддаг асуудал юу вэ? (олон сонголттой - 30 хариулт)

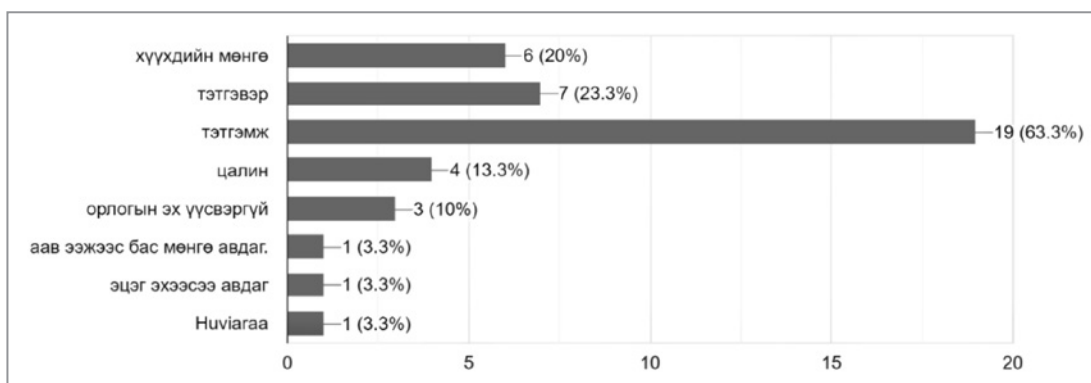
Тэдгээр иргэдэд хамгийн их тулгамдаж буй асуудал нь бусдын тусламж үргэлж хэрэг болохоос гадна сэтгэл санааны хямралын асуудал өндөр үзүүлэлттэй байна. Энэ нь ямар нэгэн зүйл хийхэд заавал бусдын тусламж хэрэг болдогоос шалтгаалаад тухайн иргэн бухимдах, өөртөө итгэх итгэлгүй болох зэрэг сөрөг нөлөөтэй юм. Энэ нь цаашлаад тухайн хүний эрүүл мэндтэй хүртэл холбоотой асуудал болно.

График 2. Танд хэн нэгний зүгээс бодол хүслийг тань үл тоох, айлган сүрдүүлэх, доромжлох, хэн нэгэн хяналтандаа байлгах гэх мэт зүйлс тохиолдож байсан уу? (30 хариулт)

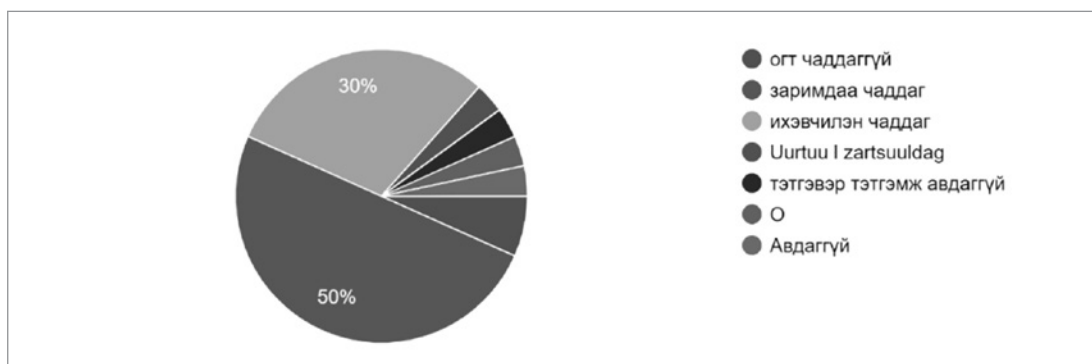
56.7%-д нь хэн нэгний зүгээс бодол хүслийг нь үл тоох, айлган сүрдүүлэх, доромжлох зэрэг зүйлс тохиолдож байснаас үзэхэд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг нийгэмд хүлээн зөвшөөрдөггүй, ялгаварлан гадуурхалтад өртдөг гэдэг нь харагдаж байна.

График 3. Таны орлогын эх үүсвэр вэ? (олон сонголттой)

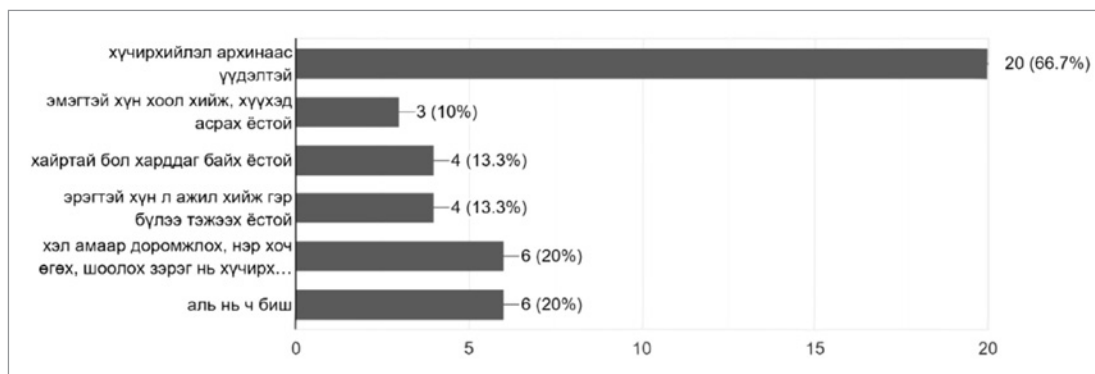
Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд нь стандартын бус дэд бүтэц зохион байгуулалтаас шалтгаалж нийгэмд идэвхтэй оролцож чаддаггүй. Тийм учраас ажил хөдөлмөр эрхэлж чадахгүй ихэнх нь тэтгэмжийн мөнгө нь л орлогын эх үүсвэр нь болдог байна.

График 4. Та тэтгэвэр тэтгэмжийн мөнгөө өөртөө зарцуулж чаддаг уу? (30 хариулт)

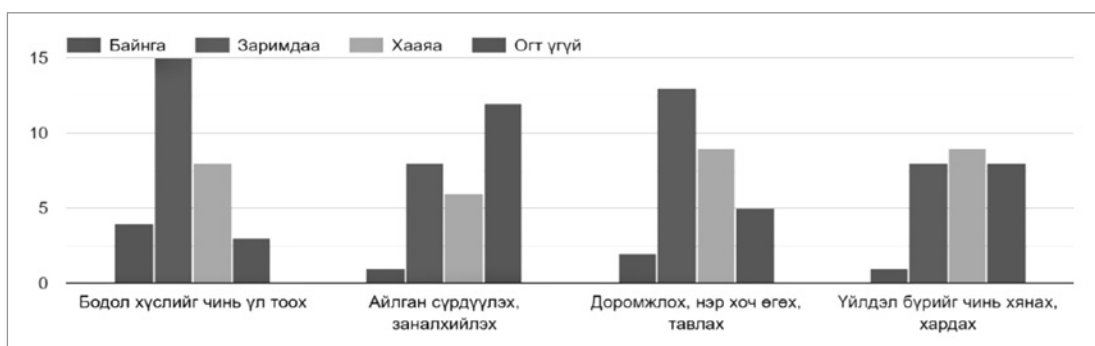
Энэ асуултнаас дүгнэхэд 80% буюу ихэнх нь хүчирхийллийн талаар буруу ойлголттой байдаг нь харагдаж байна. Үүнээс болоод хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд нь хүчирхийлэлд өртөж буйгаа ихэнхдээ мэдэхгүй өнгөрүүлсээр байна.

График 5. Дараах өгөгдлүүдээс санал нийлж буй хариултаа сонгоно уу? (олон сонголттой)

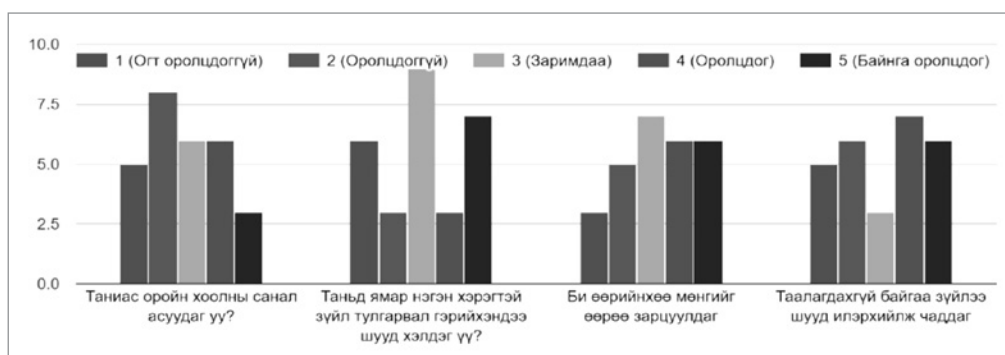
Судалгаанд хамрагдсан иргэдийн хувьд сэтгэл санааны хүчирхийлэлд давхар өртдөг нь харагдаж байна.

График 6. Танд дараах зүйлс тохиолдож байсан уу?

Энэ асуултнаас дүгнэхэд тулгуур эрхтний хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд нь гэр бүлийн хувьд тэгш бус байр суурь эзэлдэг нь харагдаж байна.

График 7. Та дараах шийдвэр гаргалтанд хэр зэрэг оролцдог вэ? (1-5 хооронд үнэлгээ өгнө үү)

Судалгаанд оролцогчдын 91% нь хувийн туслах үйлчилгээг маш их хэрэгтэй шаардлагатай зүйл гэж дүгнэсэн байна. Энэхүү асуултны үр дүнгээс харахад тулгуур эрхтний хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд нь далд хэлбэрээр хүчирхийлэлд өртсөөр байна.

Дүгнэлт, санал

Түгээмэл хөгжил бие даан амьдрах төв болон монголын тэргэнцэртэй иргэдийн үндэсний холбоотой хамтран тулгуур эрхтний хөгжлийн бэрхшээлтэй 15 иргэнээс ярилцлагын аргаар судалгаа аван дүгнэхэд тэдгээр иргэд нь дэд бүтэц, тогтолцоо бүрдээгүй, олон нийтийн хандлага төлөвшөөгүй зэргээс болж гэр бүлийн гишүүдээсээ хамааралтай байхаас өөр аргагүй байдал үүсэж байна. Үүнээс болж тэдгээр иргэд нь гэр бүлийнхээ хүрээнд хянах зан үйлийн хүчирхийлэлд өртөөд байгаагаа ихэнх нь мэдэхгүй байгаа нь ажиглагдсан. Энэ асуудлыг бууруулах арга нь хувийн туслах үйлчилгээг олон нийтэд таниулах, энэ үйлчилгээг тулгуур эрхтний хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд хүртээмжтэй байлгах асуудал дээр анхаарах явдал юм. Хувийн туслах үйлчилгээг шаардлагатай иргэдэд нь хүртээмжтэй болгосноор тухайн хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн нь хөдөлмөр эрхлэх, нийгмийн харилцаанд оролцох бүрэн боломжтой болох ба цаашлаад хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнийг асарч гэртээ байсан гэр бүлийн гишүүн нь ч хөдөлмөр эрхлэх бүрэн боломжтой болж байгаа юм. Үүний үр дүнд тухайн гэр бүлийн орлого нэмэгдэх, гэр бүлийн уур амьсгал эергээр нөлөөлөх, амьжиргааны түвшин нэмэгдэх, өөрийгөө хөгжүүлэх

График 8. Та хувийн туслах үйлчилгээг юу гэж боддог вэ?

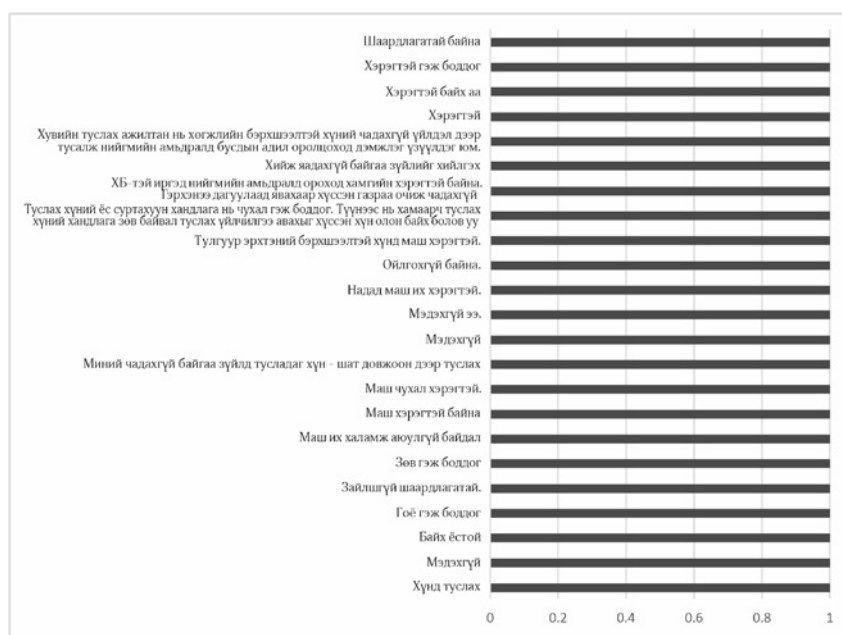
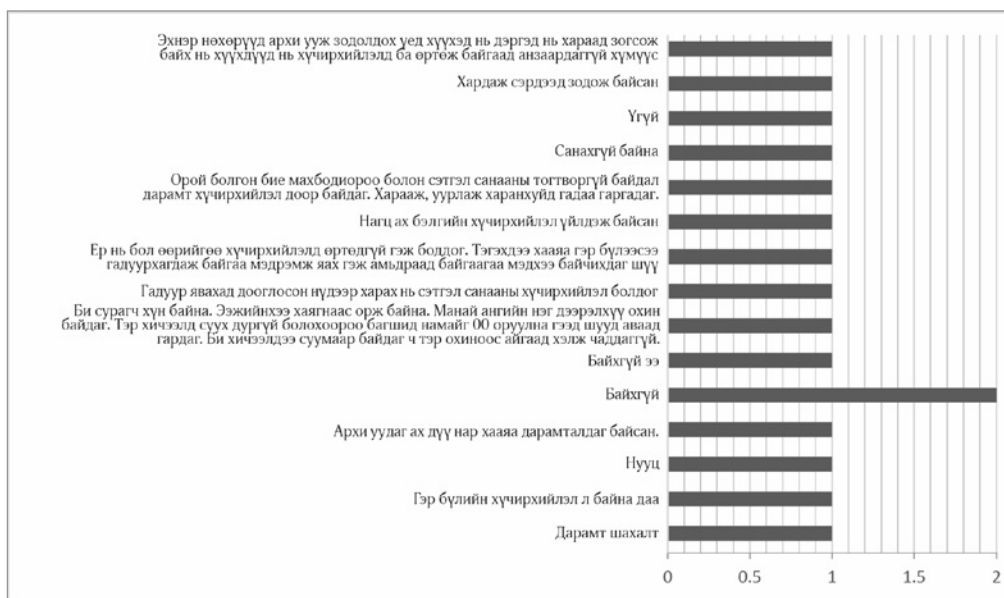

График 9. Та хүсвэл өөрт тохиолдсон хүчирхийлэл гэж бодож буй болсон явдлаасаа хуваалцана уу. (Жич: Таныг гэж хэн ч мэдэхгүй тул та санаа зоволтгүй бичнэ үү)

боломж бий болох зэрэг олон давуу тал бий болно. Хувийн туслах үйлчилгээг хүртээмжтэй болгохын тулд дараах арга хэмжээг хэрэгжүүлбэл зохимжтой. Үүнд:

- Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн төлөөх төрийн бус байгууллагуудтай хамтран тулгуур эрхтний хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг нийгэмд идэвхтэй оролцуулж тэдэнд тулгамдаж буй асуудал бэрхшээлийг бодитойгоор олон нийтэд харуулан, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн талаар зөв ойлголт хандлагатай болгох.
- Хувийн туслах үйлчилгээг олон нийтэд таниулан сурталчлах талаар системтэй үйл ажиллагаа хэрэгжүүлэх. Их дээд сургуулиудын боловсролын системд тулгуур эрхтний хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд хувийн туслах үйлчилгээг үзүүлэх талаар заавал судлах хичээл болгон нэвтрүүлэх, тэтгэлэгт хөтөлбөрт хамрагдаж буй залуучууд тодорхой цагийн хувийн туслах үйлчилгээг үзүүлсэн байх гэх мэт системтэй үйл ажиллагаа зохион байгуулан хуульчлах.

Санал

Тулгуур эрхтний хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд зориулсан өдөр өнжүүлэх төв байгуулах. Үүний зорилго нь тэдгээр иргэд нь гэртээ хэн нэгний хараа хяналтад байхын оронд тусгай зориулалтын ээлтэй орчинд өөрийгөө хөгжүүлэх, хамт олонтой болох зэрэг өдрийг бүтээлчээр өнгөрүүлэх боломж бүрдэх улмаар бие даан амьдрах арга барилд суралцах ба нөгөө талаас тухайн иргэнийг асарч байсан гэр бүлийн гишүүн нь хөдөлмөр эрхлэх бүрэн боломжтой болох юм.

Түлхүүр үг: Хянах зан үйл, хувийн туслах үйлчилгээ.

Ашигласан материал:

1. Гэр бүлийн болон бэлгийн хүчирхийлэлд өртсөн, өртөж болзошгүй хөгжлийн бэрхшээлтэй охид эмэгтэйчүүдийн нөхцөл байдлын судалгааны тайлан.
2. Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих хөтөлбөр 2021–2022.
3. <https://legalinfo.mn/mn/detail/11711> “Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай хууль”
4. <https://mlsp.gov.mn/content/detail/2183>

ХӨГЖЛИЙН БЭРХШЭЭЛТЭЙ СУРАЛЦАГЧДЫН БЭЛГИЙН ЦОГЦ БОЛОВСРОЛЫН МЭДЛЭГ, ХАНДЛАГЫГ СУДЛАХ НЬ

О.Мөнхтуул, Т.Багдулам¹

¹МҮИС-ийн АУС

o.munkhtuul@mnun.edu.mn

Үндэслэл

Дэлхий дээр нэг тэрбум гаруй хүн хөгжлийн ямар нэг бэрхшээлтэй амьдарч байна. ДЭМБ-ын судалгаанаас үзвэл 15-аас дээш насны үйл ажиллагааны ноцтой алдагдалтай 110–190 сая (2.2–3.8 хувь) хүн байгаа аж. Түүнчлэн 15 хүртэлх насны 20 хүүхэд тутмын нэг нь буюу 93 сая орчим хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд байна. Үндэсний статистикийн хорооны 2021 оны эцсийн мэдээгээр Монгол Улсад 106.169 хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн байгаа нь нийт хүн амын 3.2 орчим хувийг эзэлж байна. Манай улсад ерөнхий боловсролын сургуульд хамрагдах насны буюу 6–17 насны нийт 686.800 хүүхэд байгаагийн 98.0 хувь нь сургуульд хамрагдаж, 2.0 хувь нь хамрагдаагүй байгаа бол хөгжлийн бэрхшээлтэй 6–17 насны нийт 7800 хүүхэд байгаагийн 84.8 хувь нь сургуульд хамрагдаж, 15.2 хувь нь ерөнхий боловсролын сургуульд суралцаж чадахгүй байна. 2021–2022 оны хичээлийн жилд ЕБС-д 5606 хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд суралцаж байна. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүд нийт суралцагчдын 0.8 хувийг эзэлж байна. Ерөнхий боловсролын суралцаж байгаа нийт хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүдийн

- 950 (16.9%) нь харааны бэрхшээлтэй,
- 521 (9.3%) нь сонсголын бэрхшээлтэй,
- 647 (11.5%) хэл ярианы бэрхшээлтэй,
- 906 (11.2%) нь оюуны бэрхшээлтэй,
- 902 (16%) нь бие эрхтний,
- 1680 (30%) нь хавсарсан бэрхшээлтэй байна.

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн эрхийн тухай НҮБ-ын конвенцод хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийг бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн үйлчилгээ, хөтөлбөрүүдээр хангах тухай заасан байдаг. Тус бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн үйлчилгээ, хөтөлбөрт бэлгийн боловсролын асуудал багтах бөгөөд үүнийг бусад хүмүүст хүргэхтэй адил түвшинд авч үзнэ гэж заасан байдаг.

Зорилго

Хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчдын бэлгийн цогц боловсролын мэдлэг, хандлагыг судлах нь:

- *Зорилт 1.* Хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчдын бэлгийн цогц боловсролын мэдлэг хандлагыг тодорхойлох
- *Зорилт 2.* Хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчдын гэр бүлийн гишүүдэд бэлгийн цогц боловсролын талаарх мэдлэг, хандлагатай холбоотой тулгарч буй асуудлуудыг тодорхойлох

Судалгааны арга зүй

Аналитик судалгааны аргын нэг агшны загварыг ашигласан. Мэдээ материал цуглуулахдаа чанарын судалгааны аргын фокус бүлгийн ярилцлагын аргаар 2021 оны 12-р сарын 20-ноос 2022 оны 02-р сарын 21 хооронд хийсэн. Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн төрийн бус байгууллагуудтай хамтран 15–19 насны сургуульд суралцаж буй хөгжлийн бэрхшээлтэй сурагчид (хараа, сонсгол, хэл яриа, хөдөлгөөн, оюун) болон хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэдтэй эцэг эхчүүдийг зориудаар сонгон судалгаа авсан.

Үр дүн

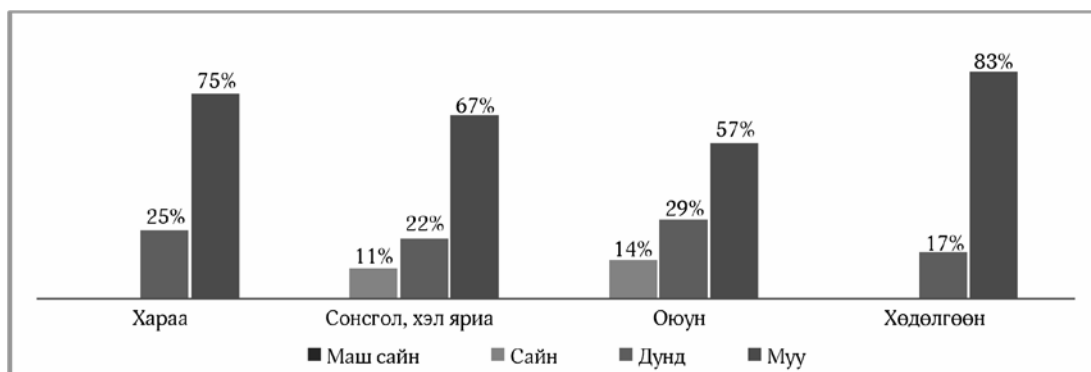
Фокус бүлгийн ярилцлагын үр дүн

Судалгаанд 116, 29, 25, МСҮТ-ийн 9–11-р ангийн 15–19 насны нийт 30 сурагч хамрагдсан. Насны дундаж нь 16.6 ($sd \pm 1.3$) байна. Мөн хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэдтэй 25 эцэг эх хамрагдсан.

Хүснэгт 1. Судалгааны үед ярилцсан гол сэдвүүд ба дэд сэдвүүдийг хүснэгтэд харуулав.

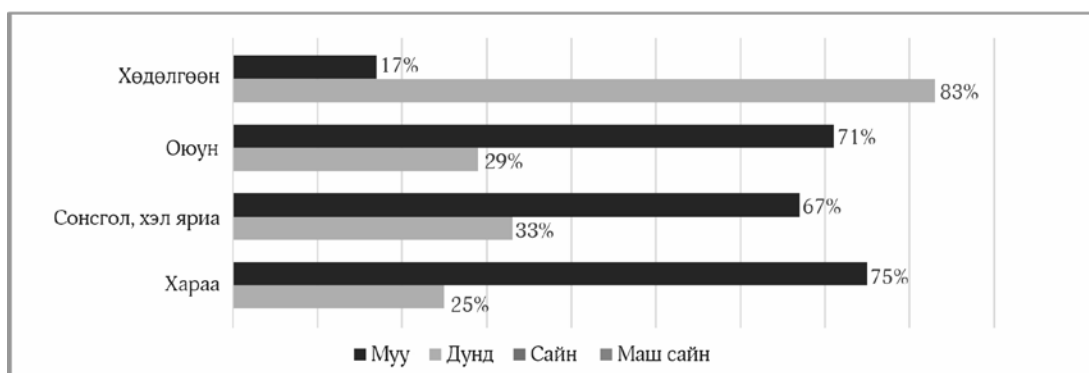
№	Сэдэв	Дэд сэдэв
А	Хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчдын суралцах орчин ба туршлага	- Хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчдын суралцаж буй сургуулийн сургалтын орчин нөхцөл - Хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчдыг хамруулан сургаж, бэлгийн цогц боловсролыг олгож буй байдал
Б	Бэлгийн цогц боловсролын талаарх ойлголт	- Хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчдын талаарх ойлголт - Эцэг эхийн талаарх ойлголт - Бэлгийн цогц боловсролыг олгох ач холбогдол

А. Хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчдын суралцах орчин ба туршлага

Зураг 1. Хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчид суралцаж буй сургуулийн орчин нөхцөлийг үнэлсэн байдал

Хөгжлийн бэрхшээлтэй сурагчдын 93% нь сургуулийн орчин нөхцөлийг дунд болон муу гэж үнэлсэн байна. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүд бүх шатны боловсролд хамран суралцахад сургуулийн орчин нөхцөлийг хүртээмжгүй байна. Хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчид сургуульдаа ирж очиход нийтийн зам, тээврийн хүртээмжгүй саадтай байдал нь бэрхшээл их учруулдаг.

Зураг 2. Бэлгийн цогц боловсролын талаар Эрүүл мэндийн хичээлээсээ мэдээлэл авч чаддаг эсэх

Судалгаанд хамрагдсан сурагчдын 60% нь бэлгийн цогц боловсролын талаар эрүүл мэндийн хичээл дээрээс мэдлэг авч чаддаг байна.

“Сул сонсголтой, сул хараатай хүүхдүүд энгийн сургуульд тэгш хамран сурч байгаа боловч багшийн яриаг сайн сонсохгүй, холоос самбар дээр бичсэн зүйлийг муу харж байгаагаас хамаарч хичээлээ сайн ойлгохгүй тохиолдол гардаг.”

FGD/Хөвгүүд, Охид P5,4

“Бид нар үерхэл нөхөрлөлийнхөө талаар найзуудтайгаа их ярилцдаг, тэр болгон эцэг эхчүүдтэйгээ сайн ярилцаж чаддаггүй ээ. Эрт хамаагүй эрэгтэй хүүхдүүдтэй найзалж болохгүй гэж ээж загнадаг.”

FGD/Охид, P3

Б. Хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчдын бэлгийн цогц боловсролын талаарх ойлголт

Хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагч нартай ярилцаж байхад тэд нар эрүүл мэндийн болон бэлгийн цогц боловсролыг заадаг энэ хичээлдээ их дуртай сонирхолтой гэж хариулж байсан. Мөн бид нар том болж байгаа учраас өөрсдийнхөө онцлог байдал болон бусадтай хэрхэн харилцах талаар багш нар маань зааж өгдөг болохоор бид их анхаарч сонсдог гэхдээ зарим зүйлүүдийг нь тэр болгон бэрхшээлээсээ хамаарч ойлгож төсөөлж чадахгүй тал гардаг гэж хариулж байсан.

“Би харааны бэрхшээлтэй 16 настай. Багшийн ярьж байгаа аюулгүй бэлгийн харилцаа хичээлийг сайн сонсоод ойлгодог гэхдээ надад зарим нэг зүйлийг ойлгоход хэцүү байдаг. Жишээ нь: Би бэлгэвч гэж юу байдаг, түүнийг яаж хэрэглэх талаар сайн ойлгодоггүй ээ. Ийм хичээлийг эрэгтэй хүүхдүүдэд эрэгтэй багш заавал арай асуухад дээр байх гэж боддог.”

FGD/Хөвгүүд, P1

“Эрүүл мэндийн хичээлээр орж буй бэлгийн цогц боловсролын хичээлийн зарим нэг сэдвүүдийг эрэгтэй, эмэгтэй хүүхдүүдэд тусад нь групп болгоод эрэгтэй, эмэгтэй багш нар хуваагаад орж байвал бид нар бие биенээсээ ичихгүй асуух зүйлээ асуугаад сайн ойлгож авах юм шиг санагддаг.”

FGD/Охид, P3

“Би унтаж байхдаа зүүдлээд дотуур өмд болон орны дэвсгэрээ норгосон байдаг байсан. Үүнээсээ их ичдэг байлаа. Гэтэл нэг өдөр манай эрүүл мэндийн хичээл ороод багш маань эрэгтэй хүүхдүүдэд том болохоор хааяа ийм шинж тэмдэг ажиглагдана. Энэ бол хэвийн зүйл чи том эр хүн болж байна гэсэн үг шүү гэж тайлбарласнаас хойш би тайвширсан.”

FGD/Хөвгүүд, P5

В. Эцэг эхийн бэлгийн цогц боловсролын талаарх ойлголт

“Хүү маань оюуны бэрхшээлтэй заримдаа их уурладаг. Тэр үед нь би яаж тайвшруулахаа мэддэггүй ээ. Мөн бэлгийн бойжилтын насны үед нь яанаа гэж санаа зовдог. Янз бүрийн бэлгийн харилцаатай нөхөн үржихүйн амьдралтай холбоотой ном кино үзүүлж болохгүй байх гэж боддог.”

FGD/ Эцэг эх, P3

“Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүдтэй эцэг эхчүүд бид нар хий хүүхдээ янз бүрийн зүйлээс хамгаалж болохгүй гэж хэлэхээс биш тэдгээр зүйлийн талаар тайлбарлаж ойлгуулж, хамгаалах, хариу авах арга хэмжээг зааж чаддаггүй ээ. Тиймээс сургуульд нь багш нар энэ эрүүл мэнд, бэлгийн цогц боловсролын талаар тэдний насны онцлог байдалд нь тохируулан сайн зааж чадах учраас энэ хичээлийг орох нь зөв гэж боддог.”

FGD/ Эцэг эх, P1

“Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүдийн эцэг эхчүүдэд энэ бэлгийн зан үйл болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэндтэй холбоотой асуудал тулгарахад зөвлөгөө авах, зааж сургах газар бараг олддоггүй ээ. Бид аргаа барахдаа эрэгтэйчүүдийн эмч дээр очиж асуухад зарим эмч нь эм уулгахыг л зөвлөдөг. Тиймээс бидэнд ийм зөвлөгөө, сургалт өгдөг газар хэрэгтэй байна.”

FGD/Эцэг эх, P4

Г. Бэлгийн цогц боловсролын сургалтын ач холбогдол ба үр нөлөө

Судалгаанд оролцогчид бүгд бэлгийн цогц боловсрол нь хөгжлийн бэрхшээлтэй ба бэрхшээлгүй бүх өсвөр насны хүүхэд, залуучуудад хэрэгтэй зайлшгүй олгох ёстой гэдэгт санал нэгтгэж байсан. Мөн хөгжлийн бэрхшээлтэй охидуудын хувьд давхар эмзэг бүлэгт хамаарч хүчирхийлэлд өртөх, эрт жирэмслэх, төрөх зэрэг эрсдэл өндөр учраас энэ талын ойлголтыг эрт авч эрсдэлээс өөрсдийгөө хамгаалах чадвартай болгох нь зөв гэж эцэг эхчүүд, багш нар нь үзэж байлаа.

“Орчин үеийн мэдээллийн энэ үед бэлгийн цогц боловсролын хүний эрх, соёл, зан заншил, жендер, хүчирхийлэл, аюулгүй байдлаа хангах, хүний биеийн хөгжил, бэлгийн зан үйл ба амьдрал, нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн энэ гол ойлголтуудыг бид сургуульд суралцаж мэдсэнээр цаашид сургуулиа төгсөөд ажил, хөдөлмөр эрхэлж, зөв шийдвэр гаргаж бие даан амьдрахад маш их хэрэгтэй гэж бодож байна.”

FGD/Хөвгүүд, Охид P7, P8

“Эцэг эхчүүд бид үргэлж хүүхдүүдээ хамгаалж, тэднийхээ төлөө санаа зовж явдаг. Бид мөнх биш бас хүүхдүүдээ дагуулаад явахгүй. Тиймээс эд нар маань биднээс хойш урт удаан амьдрах учраас аль болох эрт багаасаа сургуульд байхдаа, биднийг байгаа дээр олон зүйлийг сурч ойлгож мэдээд нийгэмд биеэ даан зөв алдаж эндэлгүй амьдраасай гэж боддог. Үүнд нь гол туслах олон зүйлийг ойлгуулах хичээл нь энэ бэлгийн цогц боловсролын хичээл юм байна гэдгийг би ээж хүний хувьд бас эмч мэргэжилтэй хүний хувьд маш сайн ойлгосон учраас хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүдэд маш сайн энэ хичээлийг тохируулан зааж, багш нарыг нь сургаж, сургуулийн анги танхимын нөхцөл бололцоог хангаж өгөөсэй л гэж хүсэж байна.”

FGD/Эцэг эх, P6

Дүгнэлт

Боловсролын бодлогод хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагч нарыг тэгш хамран сургах үзэл баримтлалыг гаргаж хэрэгжүүлж байгаа боловч, сургуулиудын хүртээмжгүй орчноос хамаарч, хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагч нар сургуулийнхаа хүртээмжгүй орчинд өөрсдөө дасан зохицон суралцаж байна. Бэлгийн цогц боловсролыг хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагч нарт заах арга зүйн удирдамжийг боловсруулах, сургалтын орчин бүрдүүлэх, сургалтын ганцаарчилсан хөтөлбөр төлөвлөгөөг боловсруулах, хүртээмжтэй гарын авлага хэрэглэгдэхүүнээр хангах, багш нараа сургах асуудлууд нэн чухал байна. Хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагч нарын эцэг эхчүүдэд бэлгийн цогц боловсролын талаарх мэдлэг ойлголтыг өгч, хандлагыг эергээр өгч сургаснаар ангийн багш, эрүүл мэндийн хичээлийг

заадаг багш нарт эцэг эхчүүдтэй хамтарч ажиллахад их дэмжлэг үзүүлэх болно. Бүх шатны багш бэлтгэх сургалтын хөтөлбөртөө бэлгийн цогц боловсролын хичээлийг хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагч нарт заах арга зүйг тусган оруулж мэдлэгтэй, ур чадвартай, эерэг хандлагатай багш нарыг бэлтгэн гаргах хэрэгтэй.

Түлхүүр үг: *Бэлгийн цогц боловсрол, хөгжлийн бэрхшээлтэй охид.*

Ашигласан материал:

Бэлгийн болон нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн үйлчилгээ, тэгш хамран сургах үзэл баримтлал, сургалтын хөтөлбөр

1. “Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний нийгмийн хамгааллын тухай” хуулийн 3 дугаар зүйл. Монгол Улс.
2. UNFPA/MNG/IC/2021. Ч.Байгалмаа “Тусгай сургуулийн эрүүл мэндийн хөтөлбөрийн үнэлгээ.
3. БСШУЯ. Боловсрол 100 жил. Бага дунд боловсролын ерөнхий үзүүлэлт. Улаанбаатар 2022 он.
4. НҮБ-ын Хүн амын сан. Нөхөн үржихүйн эрүүл мэндийн цуврал (мэдээлэл хуудас). 2013.
5. ЮНЕСКО (2018). Бэлгийн боловсролын олон улсын арга зүйн удирдамж.

НИЙГМИЙН ХАМГААЛАЛ БА ХӨГЖЛИЙН БЭРХШЭЭЛТЭЙ ИРГЭНИЙ АМЬЖИРГААНЫ ТҮВШИН

Т.Эрдэнэчимэг¹

¹Нийслэлийн Налайх дүүргийн ЗДТГ-ын Нийгмийн хөгжлийн хэлтэс

Үндэслэл

Налайх дүүргийн айл өрхийн өрхийн амьжиргааны түвшин тодорхойлох дахин хамрагдах хүсэлтэд тулгуурлан хөгжлийн бэрхшээлтэй гишүүнтэй өрхийн ам бүлийн тоо, хөдөлмөр эрхэлж буй гишүүд болон тэдний боловсролын түвшин, орон сууцны хэлбэр, чанар зэргийг судалж, амьдралын чанарыг тодорхойлж байна. Судалгааны үр дүнд Налайх дүүрэгт оршин сууж буй хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн амьдралын чанарыг сайжруулахад чиглэсэн төсөл, арга хэмжээний санал, зөвлөмж гаргах юм.

Зорилго

Нийслэлийн Налайх дүүргийн Өрхийн амьжиргааны нэгдсэн сангийн судалгаанд дахин хамрагдах хүсэлтээ гаргасан иргэд, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн амьжиргааны түвшин нөхцөл байдалд үндэслэн энэхүү судалгааны аргачлалыг оновчтой болгох хэрэгцээ шаардлагыг судлан тодорхойлж, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн амьдралын чанарыг дээшлүүлэхэд чиглэсэн гарын авлага боловсруулахад оршино.

Судалгааны арга зүй

Үр дүн

Нийслэлийн Налайх дүүрэг нь Их уурхайгаар овоглож социализмын үед Улаанбаатар хотыг нүүрсээр хангах их үүргийг 70 жил биелүүлсэн уурхайчдын тосгон, ажил хөдөлмөрийн их талбар байсан. Налайхад Шилний үйлдвэр, цэргийн анги, цэргийн оёдлын үйлдвэр, Уул уурхайн аврах алба зэрэг томоохон үйлдвэр албан байгууллагатай, хүн ам нь амьдралын түвшин боломжийн олон ястны өлгий болсон дүүрэг байсан. 1990 онд Налайхын их уурхайд гарсан осол нь нүүрс олборлолтыг зогсоож, уурхайг хаахад хүргэсэн. Мөн социалист нийгмээс зах зээлийн нийгэмд шилжих хүнд үед шилний үйлдвэр, цэргийн оёдлын үйлдвэр хаалгаа барьсан нь Их уурхай хаасантай зэрэгцэж 3000 орчим иргэн ажилгүйдэлд өртөж, Налайхын иргэдийн амьжиргаанд сөргөөр нөлөөлсөн. Налайхын нүүрсний их уурхай хаагдсанаас хойш иргэд 20 гаруй жилийн турш гар аргаар нүүрс олборлож байгаа ба энэ хугацаанд уурхайн ослоор нийт 198 хүн амь насаа алджээ. 2018 онд Уул уурхайн аврах албанаас явуулсан үзлэг, тооллогоор Налайхын уурхайн 174 аманд 1413 хүн ажиллаж байна. Эдгээр иргэдийн гэр бүлд дунджаар 4 гишүүн хөдөлмөрийнх нь үр ашгийг хүртэж байна гэж тооцвол уурхайд ажиллаж байгаа иргэд аюулгүй байдлаа хангаагүйгээс хөрсний нуралд дарагдах, агааргүй орчинд нам цохиулах, ковшийн тороос тасарснаас ковшид цохиулах зэргээс болж хүнд бэртэж тодорхой хугацаанд эсвэл бүр хөдөлмөрийн чадваргүй болохоос гадна амь насаа алдсан нөхцөлд өрхийн амьжиргааны эх үүсвэр хомсдож төрөөс үзүүлж нийгмийн үйлчилгээг хүртэхээс өөр аргагүй нөхцөл байдал бий болдог гэж үзэхээр байна. Тоон судалгаанаас харахад 2019 оны байдлаар хөдөлмөр эрхлэх чадвараа 50–69 хувь алдсан 216 иргэн, 70 ба түүнээс дээш хувийн чадвар алдалттай 76 иргэн нийгмийн халамжаас тэтгэмж авч энэ нь хүний тоогоороо 2018 оныхоос 50 нэгжээр өссөн үзүүлттэй байна. Энэ хэмжээгээр өрхийн орлого багасаж, тухайн өрхийн амьдралын чанарт нөлөөлснөөр төрөөс үзүүлж буй тусламж, дэмжлэгт хамрагдах байдал нэмэгдэж, архидалт ядууралд өртөх нь ихэссэн.

Уурхайд гарсан осол аваарыг сүүлийн 3 жилээр харуулбал (2016–2019 он)

Уурхайн ам цооног дахь гэнэтийн аваар ослоос үүдэлтэй гэмтэл бэртлийн улмаас хөгжлийн бэрхшээлтэй болсон иргэд нь улсад ажилласан жил бага хувиараа хөдөлмөр

эрхэлж байснаас нийгмийн халамжийн байнгын асаргаатай, хөгжлийн бэрхшээлтэй болсон иргэдийн тэтгэмжид хамрагдах болсон.

Нийгмийн халамжийн үйлчилгээ хүртэгчдийг хүн амын бүлгээр ангилан үзвэл тэтгэврийн насны иргэдийн 70 хувь, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн 87 хувь, 16-аас дээш насны хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний 63 хувь нь халамжийн хөтөлбөрт хамрагдаж байна.

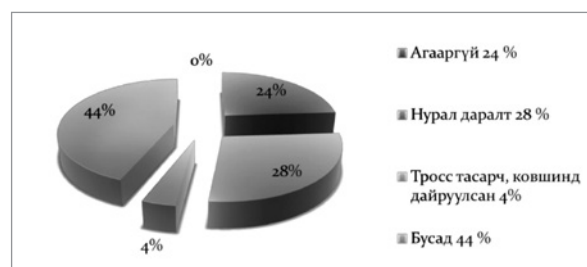
Хүснэгт 1. Өрхийн мэдээллийн нэгдсэн сангийн судалгаанд дахин хамрагдах хүсэлт гаргасан өрх

	2018	2019	2020	Нийт
Хүсэлт гаргасан өрх	1357	371	500	2228

Тус дүүргийн Өрхийн мэдээллийн нэгдсэн сангийн бааз дахь өрхөөс 2020 онд дахин судалгаанд хамрагдах хүсэлтээ өгсөн 500 өрхөөс журмын шаардлагын хүрээнд 155 өрхийг судалгаанд хамруулснаас 42 өрхөд нь бүтэц, судалгааны үнэлгээнд шинжилгээ хийсэн.

Дахин судалгаанд хамрагдахаар хүсэлтээ өгсөн өрхүүдийг ам бүлийн гишүүдийн байдлаар ангилан үзэхэд 4 гишүүнтэй өрх 20%, 5 гишүүнтэй өрх 22.5%, 6 гишүүнтэй өрх 12.9% буюу илүү хувь эзэлж байсныг онцолсон.

График 1. Сүүлийн 3 жилд уурхайн ослоор нас барсан шалтгааны судалгаа

Хүснэгт 2. Түүвэрлэсэн өрхийн амьжиргааны онооны үзүүлэлт

Өрх	1 гишүүн	2 гишүүн	3 гишүүн	4 гишүүн	5 гишүүн	6 гишүүн	7 гишүүн	8 гишүүн
a	378.44	559.84	425.52	150.04	248.83	359.47	272.02	334.27
b		497.83	398.61	150.32	242.75	842.96	339.75	297.17
c		329.42	540.63	351.67	318.94	294.14	206.40	186.26
d		269.29	388.16	169.18	174.45	123.33		821.00
f				371.60	292.03	185.60		
l				158.27	319.07	168.50		
m					271.60	247.45		
n						206.00		
s						185.25		
o						142.94		
z						185.33		
x						347.96		
y						138.12		

Дундаж буюу (х) өрхийн амьжиргааны оноо хамгийн байгааг шинжлэхэд Боловсролын дээд түвшний хэсэгт 1, 2 үзүүлэлттэй, Сууцны хэсгийн 25 үзүүлэлттэй, Удаан эдэлгээт барааны 29–32, 34–36 үзүүлэлттэй, газар, хөдлөх, үл хөдлөх хөрөнгийн бүртгэлгүй болон хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн байсан. Энэ амьжиргааны түвшний оноогоор 2 дугаар түвшин буюу “ХАРЬЦАНГУЙ БАГА ХЭРЭГЛЭЭТЭЙ” түвшинд хамаарч байна.

График 2. Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний тэтгэвэр

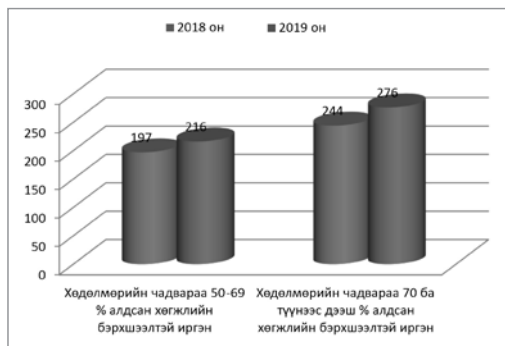
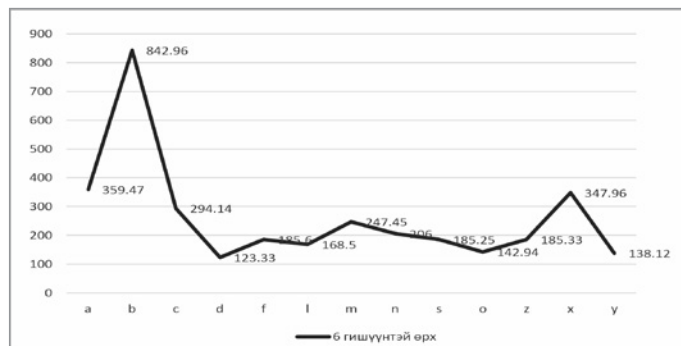

График 3. Өрхийн амьжиргааны үзүүлэлт

Дүгнэлт, санал зөвлөмж

Налайх дүүргийн өрхийн мэдээллийн нэгдсэн сангийн дахин судалгаанд хамрагдах хүсэлт гаргасан 154 өрхийн амьжиргааны суурь оноо 495.81–318.94 хооронд байгаа бөгөөд “ДООД” буюу “ХАРЬЦАНГУЙ БАГА ХЭРЭГЛЭЭТЭЙ” түвшинд хамаарч байна. Өрхийн эд хогшил, хөрөнгөнд ямар нэг байдлаар өөрчлөгдөөгүй, өрхийн гишүүн нэмэгдсэн эсвэл ажилгүй болсон, өрхийн аль нэг гишүүн гэнэтийн ослын улмаас хөгжлийн бэрхшээлтэй болж, байнгын асаргаанд орсон зэрэг шалтгаантай ч энэ нь өрхийн амьжиргааны оноог 14.69–30 бууруулж байгаа ч суурь түвшинд нөлөөлөхгүй байна. Ялангуяа хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнтэй болон хөгжлийн бэрхшээлийн улмаас байнгын асаргаанд орсон иргэдийн амьдралын чанарыг дээшлүүлэх зорилтыг дэвшүүлэх, нийгмийн амьдралд оролцоход нь дэмжлэг үзүүлэх тэгш хүртээмжтэй орчныг бүрдүүлэхэд анхаарч ажиллах шаардлагатай байна. Судалгааны ажлын үндэслэл, зорилго, таамаглалтай уялдуулан дараах санал зөвлөмжийг боловсрууллаа. Үүнд:

- Судалгаанд хот, хөдөөгийн өрхөөр авч үзэхэд адилхан гэрт амьдардаг ч малчин өрх доод буюу харьцангуй бага хэрэглээтэйд хамаарч байгаа нь өрхийн гишүүдийн боловсролын түвшин бага, хувиараа хөдөлмөр эрхэлдэг, хөдөө аж ахуйн салбарт ажилладаг, мод түлдэг зэргийн оноог багаар тогтоосонтой холбоотойг дахин шинэчлэн тогтоох хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн хувийн туслах үйлчилгээ авах боломжтой эсэхийг тодорхойлох асуулга нэмэх нь зүйтэй гэж үзлээ.
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн “Хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих Бойжих төв”-ийг байгуулж хөдөлмөр эрхлэх дадал, ур чадвар олгож, өөрөө өөртөө ажлын байр бий болгоход нь дэмжлэг үзүүлдэг болох.

Түлхүүр үг: Амьдралын чанар, нийгмийн үйлчилгээ, хөдөлмөр эрхлэлт.

Ашигласан материал:

1. ХНХЯ, Азийн хөгжлийн банк. Өрхийн мэдээллийн нэгдсэн сангийн мэдээллийг баталгаажуулах ажлыг гүйцэтгэх хэрэглэгчийн гарын авлага. УБ хот (2015).
2. ХХҮЕГ. Хүн ам, нийгмийн халамжийн үзүүлэлтүүд. УБ хот (2017).
3. ХХҮЕГ, Азийн хөгжлийн банк. Монгол улсын өрх, хүн амын аж байдлын дүр төрх. УБ хот (2017).
4. ХНХЯ, ХХҮЕГ. Нийгмийн халамжийн тухай хууль, тогтоомжийн эмхэтгэл. УБ хот (2019).

БҮЛЭГ V

ХӨДӨЛМӨР ЭРХЛЭЛТ

ХҮҮХЭД ӨӨРИЙГӨӨ ҮНЭЛЭХ ХӨДӨЛМӨРИЙН ҮНЭЛГЭЭНИЙ (COSA) МОНГОЛ ХУВИЛБАРЫН НАЙДВАРТАЙ, ХҮЧИН ТӨГӨЛДӨР БАЙДЛЫГ ХӨГЖЛИЙН БЭРХШЭЭЛТЭЙ ХҮҮХДҮҮДЭД СУДАЛСАН НЬ

Г.Тунгалаг¹, М.Эрдэнэцэцэг, Б.Мөнх-Эрдэнэ²

¹Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн сэргээн засах хөгжлийн төв

²АШУҮИС, Сувилахуйн сургуулийн ББСТ
ot14d001@st.mnnums.edu.mn

Үндэслэл

Хүүхэд өөрийгөө үнэлэх хөдөлмөрийн (COSA) үнэлгээ нь өөрийн чадамж болон үнэт зүйлийн талаар тодорхойлох боломжийг хүүхдэд олгодог үнэлгээ юм. Энэ үнэлгээний монгол хувилбарын найдвартай хүчин төгөлдөр байдлыг эрүүл болон хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүд дээр судалж шалгах шаардлагатай байна.

Зорилго

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүд хөдөлмөрийн чадамжаа өөрсдөө зөв үнэлэхийн тулд COSA-ийн монгол хувилбарыг найдвартай ашиглаж чадах эсэхийг тодорхойлох зорилготой.

Судалгааны арга зүй

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн сэргээн засах төвөөр үйлчлүүлсэн, 2008–2013 онд төрсөн, оюуны бэрхшээлгүй 80 (эр–42, эм–38, дундаж–10.5) хүүхдийг түүврийн аргаар хамруулан COSA үнэлгээг авч мэдээллийг SPSS 23 программ ашиглан дүн шинжилгээ хийсэн.

Үр дүн

COSA үнэлгээний монгол хувилбарын дотоод найдвартай байдал чадамж (.954 $p=0.05$) үнэт зүйл (.912 $p=0.05$). Хөдөлмөрийн үнэт зүйл болон чадамжийн асуултад категорин дагуу хүүхдүүд 2 дээд хариултын ангиллыг сонгох магадлал өндөр байсан. Үнэт зүйл: Судалгаанд оролцогчид 23 асуултад 10 болон түүнээс бага “Надад тийм ч чухал биш”, “Надад чухал” хариултуудыг сонгосон байсан (Хүснэгт 3). Хөдөлмөрийн чадамжийн хувьд 13 асуултад 10 болон түүнээс бага “Би энийг хийхэд маш их бэрхшээлтэй” хариултуудыг сонгосон байсан (Хүснэгт 1).

Хүснэгт 1. Судалгаанд оролцогсдын хүн ам зүйн үзүүлэлтүүд ($n=80$)

Хувьсагч	Нийт	%	Хувьсагч	Нийт	%
Хүйс			Онош		
Эр	42	52.5	Аутизмын хүрээний эмгэг	1	1.3
Эм	38	47.5	Тархины саажилт	57	71.3
Нас			Мөчний олдмол деформаци	1	1.3
Бага	8		Дауны синдром	2	2.5
Том	13		Хэл ярианы эмгэг	1	1.3
Дундаж	10.5		Булчин сулрах эмгэг	3	3.8
Харьяалал			Оюуны хөнгөн хомсдол	4	5.0
Улаанбаатар	50	62.5	Мөрний сүлжээний эмгэг	3	3.8
Хөдөө орон нутаг	30	37.5	Дээд мөч богиносох гаж хөгжил	1	1.3
			Энцофалит	1	1.3
			Үений бүтцийн өөрчлөлт	2	2.5
			Невропати	1	1.3
			Харвалтын үлдэц	3	3.8

Хүснэгт 2: Хөдөлмөрийн үнэт зүйл болон чадамжийн дотоод найдвартай байдал

Үнэлэмж			Чадамж		
Кронбак альфа		Нийт	Кронбак альфа		Нийт
.912	.914	25	.954	.953	25

Хүснэгт 3: Өдөр тутмын үйл ажиллагааны чадамж болон үнэт зүйлийн хүчин төгөлдөр

	Асуулт	r	P утга
Чадамж	> 3	.583	P < 0.05
Үнэт зүйл	> 3	.686	P < 0.05

$\alpha \geq 0.9$ маш сайн

Дүгнэлт

Судалгааны үр дүнгээс харахад үнэлгээний асуултууд нь хөдөлмөрийн чадамж, үнэт зүйлсийг тодорхойлох сайн хэмжүүр болж, хүүхэд өөрийгөө үнэлэхэд хүчин төгөлдөр байж чадаж байна. Иймээс хөдөлмөр заслын салбарт хэрэглэдэг, хүүхэд бие даан хариулж болох үнэлгээний хомс байдлыг нөхөж, өдөр тутмын үйл ажиллагааны төрөл бүрийн ур чадвар, үнэт зүйлсийн талаарх хүүхдийн ойлголтыг илүү сайн мэдэх боломжийг хөдөлмөр засалч нарт олгодог. Гэсэн хэдий ч энэ үнэлгээ нь үйлчлүүлэгчдийг хооронд нь ялгахад хангалттай найдвартай, мэдрэмтгий биш байсан нь үр дүнгийн хэмжүүр болгон ашиглах боломжийг хязгаарлаж байна. Судалгааг эрүүл хүүхдүүдийг хамруулж хийх шаардлагатай байна.

Түлхүүр үгс: *COSA, хөдөлмөрийн чадамж, хөдөлмөр засал.*

Ашигласан материал:

1. Keller J, Kafles A, Basu S, Federico J, Kielhofner G. *Child Occupational Self-Assessment* Version 2.2. Chicago. University of Illinois at Chicago. 2006.
2. Ayuso DMR, Kramer J. Using the Spanish Child Occupational Self-Assessment (COSA) With Children With ADHD. *Occupational Therapy in Mental Health*. 2009; 25:2, 101–114.
3. Alisha MOhl, Crook E, MacSaveny D, McLaughlin A. Test–Retest Reliability of the Child Occupational. 2015.
4. Salvador SDL, Moura R, Ferreira OF. The Mini Mental Examination for Children(MMC): Evidence of validity for children with learning difficulties. 2019.
5. Moura R, Andrade PMO8, Fontes PLB. Mini–mental state exam for children (MMC) in children with hemiplegic cerebral palsy 2017 Jul–Sep.

ХӨГЖЛИЙН БЭРХШЭЭЛТЭЙ ИРГЭД, ТЭДГЭЭРИЙН БОЛОВСРОЛ ХӨГЖЛИЙН БЭРХШЭЭЛТЭЙ ИРГЭД, ТЭДГЭЭРИЙН ХӨДӨЛМӨР ЭРХЛЭЛТ

А.Буянзаяа, П.Номуунзаяа, Т.Мөнхцэцэг¹

¹Санхүү Эдийн Засгийн Их Сургууль

b20fa1506@ufe.edu.mn, b20fa1532@ufe.edu.mn, b20fa1531@ufe.edu.mn

Үндэслэл

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн гэж бие махбод, оюун санаа, сэтгэл мэдрэл, мэдрэхүйн согогийн улмаас бусдын адил нийгмийн харилцаанд оролцох чадвар нь бүрэн болон 12 сараас дээш хугацаагаар хязгаарлагдсан хүнийг хэлнэ. Монгол улсад 2020–2021 оны судалгаагаар нийт бүртгэлтэй 107.075 иргэн буюу улсын нийт иргэдийн 3.3%-ийг хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд эзэлж байна. Үүний 38.460 буюу 33% нь Улаанбаатар хотод, үлдсэн 67% нь хөдөө орон нутагт суурьшин амьдарч байна. Нийт хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн 12.476 (11.1%) нь 0–18 насны иргэд эзэлж байгаа хэдий ч нийслэлийн хэмжээнд нийт 2 тусгай хэрэгцээт хүүхдийн цэцэрлэг, 4 бага болон дунд түвшний боловсрол олгох сургууль байдаг нь хангалттай бус. Мөн тусгай хэрэгцээт хүүхдүүдийн сурч боловсрох, хөгжих эрх болон тэдний нийгэмд өөрийн хувь нэмрээ оруулах, бусадтай адил эрх тэгш боловсрол эзэмших эрхийг төдийлөн сайн хангаж чадахгүй байна хэмээн үзэж байна. Монгол улсын засгийн газар 2016 онд Улсын Их Хурлаар хэлэлцэн баталсан Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай хуулиар тус иргэд нь улс төр, эдийн засаг, нийгэм, соёлын харилцаанд оролцох үндсэн эрх, эрх чөлөөг бусад иргэдийн адил эрх тэгш эдлэх мөн нийгмийн баялгаас тэгш хүртэх болон улсын хөгжилд өөрийн хувь нэмрээ оруулах гэх зэрэг зүйлсийг тодорхойлсон. Иймд тус хуулийн хэрэгжилт болон хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүдэд бага наснаас нь эхлэн боловсролыг тэгш хүртээх нь нэн чухал хэмээн үзэж байна. Иймд тулгамдаж байгаа асуудал болох хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүдийн сургуулийн өмнөх боловсрол эзэмшилтийн байдал, тус боловсролын байгууллагын чанар, стандарт хангасан байдал болон хүүхдэд ээлтэй талыг судлах, мөн түүнчлэн тус хүүхдүүдийн хэрэгцээ шаардлагад бүрэн нийцэж байгаа эсэх, багш нарын мэргэшсэн байдал болон хүний нөөцийн хангамжийг тодруулах шаардлагатай болж байна.

Зорилго

Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хөдөлмөр эрхлэлт болон тэдгээрийн боловсролын хүртээмж нь бусад иргэдтэй ижил байх шаардлагатай буюу нийгэмд ямар нэгэн гадуурхал болон тэгш бус байдлын зөрүү байх ёсгүй. Иймд бид тусгай хэрэгцээт иргэдийн боловсрол, түүний хүртээмжтэй стандартчилагдсан байдал болон хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хөдөлмөр эрхлэлт, түүнд тулгарч буй асуудал зэргийг судлахаар зорьсон болно. Тус зорилгын хүрээнд анхдагч өгөгдөл цуглуулан, түүнийгээ боловсруулах, мөн судлагдсан байдлаас дүгнэлт хийн хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд тэгш хандах нийгэм бүрдүүлэхэд энэхүү судалгааны зорилго оршино.

Судалгааны арга зүй

Сургуулийн боловсрол эзэмших насны (6–18) 8209 хүүхэд байдгаас 6301 хүүхэд улсын хэмжээнд сургуулийн боловсрол эзэмшиж байна. Тус хүүхдүүдийн онош нь хараа, сонсгол хөдөлгөөн, хэл яриа, оюун ухаан, хавсарсан бэрхшээлтэй хүүхдүүд байна. Нийт бүрэн дунд боловсрол эзэмших шаардлагатай хүүхдүүдийн 76.75% нь тус боловсролыг эзэмшиж байна. Гэсэн хэдий ч улсын хэмжээд нийт 4 сургууль, 2 цэцэрлэг тусгай хэрэгцээт хүүхдүүдэд зориулсан үйлчилгээ явуулж байна. Иймд 10-р цэцэрлэгийг судлахаар сонгон авсан. Тус цэцэрлэг нь нийт 165 хүүхдийн багтаамжтай ч яг одоогийн байдлаар 96 хүүхэд тус цэцэрлэгийн үйл ажиллагаанд хамрагдаж байна. Үүнээс бид 50 хүүхэд болон тэдгээр хүүхдүүдийн эцэг эхээс асуулгын байдлаар судалгаа авсан.

Үр дүн

Хүснэгт 1. Өдөр тутамдаа тоглодог тоглоом болон тэдний эрүүл ахуйн байдлын сэтгэл ханамж

Оноо	Абсолют тоо	Эзлэх хувь
1	7	14%
2	4	8%
3	15	30%
4	12	24%
5	12	24%
Нийт	50	100%

Тусгай хэрэгцээт хүүхдүүдийн боловсрол эзэмшиж байгаа байдал нь ердийн хүүхдүүдтэй адил хэмжээний боловсрол эзэмших ёстой байдаг. Тус цэцэрлэгийн хувьд тухайн хүүхдүүдийн боловсрол эзэмших, хөгжих нөхцөл байдал нь тус хүүхдүүдийн шаардлагад нийцэх эсэх асуулга дээр эцэг эхчүүдийн 48% нь хангалттай, сайн гэж хариулсан ба 22% нь шаардлага нийцдэггүй хэмээн хариулсан байна. Тус цэцэрлэгийн тоглоом шаардлагад нийцэхгүй хэмээн хариулсан хүүхдүүдийн онош нь хүнд хэлбэрийн саажилттай, доод мөч чангаралтай гэсэн хариултууд өгсөн байна.

Хүснэгт 2. Хүүхдүүд нийгэмд өөрийгөө илэрхийлж байгаа байдал

Оноо	Абсолют тоо	Эзлэх хувь
1	9	18%
2	8	16%
3	18	36%
4	7	14%
5	8	16%
Нийт	50	100%

Тус хүүхдүүдийн нийгэмд өөрийгөө илэрхийлж байгаа байдал нь бусад хүүхдүүдтэй харьцуулан авч үзэхэд тааруу байдаг ба эцэг эх нар хүүхдүүдийнхээ өөрийгөө илэрхийлэх байдлыг оноожуулан үзэхэд 70% нь өөрийгөө илэрхийлэхдээ сайн биш гэсэн хэмээн хариулсан байна. Тусгай хэрэгцээт хүүхдүүд нь цэцэрлэг, сургууль гэх боловсролын байгууллагад хамрагдсанаар өөрийгөө нийгэмд илэрхийлэх чадвар нь нэмэгдэнэ гэж үзэж байна.

Хүснэгт 3. Цэцэрлэгийн хоолны чанарт өгсөн үнэлгээ

Оноо	Абсолют тоо	Эзлэх хувь
1	0	0%
2	0	0%
3	14	28%
4	17	34%
5	19	38%
Нийт	50	100%

Нийт эцэг эхчүүдийн 72% нь тус цэцэрлэгийн хоолныг стандартад нийцсэн. Шим тэжээл сайтай хэмээн дүгнэсэн байна.

Хүснэгт 4. Нийгмийн халамжийн үйлчилгээнд хамрагддаг эсэх

	Абсолют тоо	Эзлэх хувь
Тийм	41	82%
Үгүй	9	18%
Нийт	50	100%

Нийт судалгаанд оролцсон хүүхдүүдийн 82% нь төрийн тэтгэмж, халамж үйлчилгээнд хамрагддаг хэмээн хариулсан байна.

Хүснэгт 5. Халамжийн үйлчилгээ болон тэтгэвэр тэтгэмжийн хүрэлцээтэй байдаг эсэх

	Абсолют тоо	Эзлэх хувь
Тийм	9	18%
Үгүй	41	82%
Нийт	50	100%

Төрийн зүгээс өгч буй халамж, үйлчилгээг хүртдэг хүүхдүүдийн хувьд тус үйлчилгээ нь тэдгээр хүүхдүүдийн хэрэгцээнд хангалттай эсэх тал дээр үгүй хэмээн хариулсан байна. Эцэг эхчүүдийн санал хүсэлтийг үзэхэд эм, тариа болон эмнэлгийн шаардлагатай бүтээгдэхүүн дээр тус халамж нь хүрэлцдэггүй хэмээн хариулсан байна.

Хүснэгт 6. Цэцэрлэгийн багш, боловсон хүчний мэргэшсэн байдалд өгсөн үнэлгээ

Оноо	Абсолют тоо	Эзлэх хувь
1	0	0%
2	0	0%
3	4	8%
4	8	16%
5	38	76%
Нийт	50	100%

Эцэг эхчүүдийн 76% нь тус цэцэрлэгийн багш, асрагч болон бусад ажилчдын мэргэшсэн байдал, ажлын чадвар дээр нь сэтгэл хангалуун байдаг хэмээн хариулсан байна. Улсын хэмжээнд нийт 2 цэцэрлэг тусгай хэрэгцээт хүүхдүүдэд чиглэсэн үйл ажиллагаа явуулдаг. Эцэг эхчүүдийн тус цэцэрлэгүүдэд өгч байгаа оноо нь 3.5-аас дээш буюу тус цэцэрлэгийн үйл ажиллагаанд сэтгэл хангалуун байдаг гэсэн хариултууд өгсөн байна. Иймд үйл ажиллагаа явуулж байгаа цэцэрлэгүүдийг хүчин чадлаар нь ажиллуулах мөн хүүхдүүдийг оношоор нь бүлэглэн тэдгээр хүүхдүүдэд тохирсон тоглоом болон хөгжүүлэх сургалтыг зохион байгуулах нь зүйтэй хэмээн дүгнэж байна.

Дүгнэлт

Монгол улсын хэмжээнд 2020 оны байдлаар нийт 108.399 хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд байгаа ба тэдний хөдөлмөр эрхлэлт, боловсролын чанар, стандарт, тэгш байдлыг дүгнэхийг зорьсон бөгөөд тэдгээрийн төлөөлөл болгон Өвөрхангай аймгийн 18–34 насны хөгжлийн бэрхшээлтэй залуус болон тусгай боловсролын 10-р цэцэрлэгээс судалгаа авсан юм. Үүний үр дүнд тус боловсролын байгууллагаас үйлчилгээ авч буй тусгай хэрэгцээт хүүхдүүд болон тэдгээрийн эцэг эх нар тус боловсролын байгууллагын үйл ажиллагаанд сэтгэл хангалуун байдаг хэдий ч 1-рт тус боловсролын байгууллага бүрэн хүчин чадлаараа үйл ажиллагаагаа явуулахгүй 2-рт тус боловсролын байгууллага нь хотын нэг л цэгт үйл ажиллагаа явуулж байгаа нь хүрэлцээтэй бус хэмээн үзэж байна. Мөн тухайн хүүхдүүдтэй

ажиллах багш, асрагч нар нь мэргэшсэн байдал болон цаашдын хүний нөөцийг бэлтгэх шаардлагатай гэсэн дүгнэлтэд хүрээд байна. Тусгай хэрэгцээт хүүхдүүдийг хөгжлийн бэрхшээлээр нь ангилж нэг ангид хамруулах нь тус хүүхдүүдэд тохирох хичээлийн хэрэгсэл, тоглоом болон сурган хүмүүжүүлэх арга барил нь илүү тохиромжтой байна гэж үзсэн болно. Өвөрхангай аймагт хийсэн судалгаанаас харахад хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн дунд дээд боловсрол эзэмшсэн хүмүүс дийлэнх хувийг эзэлж байгаа боловч энэ тоо ажил эрхлэлтэд буурь байна. Энэ нь нийгэм эдгээр хүмүүсийг энгийн бусадтай адил сурч, хөдөлмөрлөж, хөгжих боломжтойг нь ойлголгүй санаагүй магадгүй санаатай байдлаар ялгаварласнаас үүдэн нөөц бололцоогоо бүрэн гаргаж ажиллаж чадахгүй байгааг илтгэж байна. Иймд нийгэмд энэ талын мэдлэгийг түгээж, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд бусадтай адил сурч хөгжих боломжтойг нь түгээн эергээр хүлээн авах тал дээр анхааран ажиллах шаардлагатай юм.

Түлхүүр үг: *Мэргэшсэн байдал, стандарт, бодлого, хэрэгжилт, боловсрол.*

Ашигласан материал:

1. (2020). Retrieved from gogo.mn: <https://gogo.mn/r/qq6do>
2. (2020) Retrieved from unecap.org: <https://www.unescap.org/sites/default/files/3.3%20Social%20Inclusion%20in%20Infrastructure%20Development.pdf>
3. (2020). Retrieved from mlsp.gov: https://mlsp.gov.mn/uploads/files/hbi_nom2020.pdf
4. (2021). Retrieved from 1212.mn: <https://www.1212.mn/>
5. Borgy, V., Clerc, L., & Renne, J. (2009). Asset–price boom–bust cycles and credit: what is the scope of macro–prudential regulation? Banque de France Working paper 263. Borio, C.
6. (2003, February). Towards a macroprudential framework for financial supervision and regulation? BIS Working Paper No. 128.
7. Монголбанк. (2012). Сарын бюллетень. Улаанбаатар.

ХӨГЖЛИЙН БЭРХШЭЭЛТЭЙ ХҮНИЙ ХӨДӨЛМӨР ЭРХЛЭЛТЭД МЭРГЭЖЛИЙН СЭРГЭЭН ЗАСАЛТ ҮЙЛЧИЛГЭЭ ЧУХАЛ БОЛОХ НЬ

Б.Энхтуяа¹

¹Хан-Уул дүүргийн 63-р сургууль

Үндэслэл

Хүний амьдралын чанар ажил хөдөлмөр эрхэлж байгаа эсэхээс шалтгаалдаг бол ажил хөдөлмөр эрхлэх үндэс нь түүний мэргэжил ур чадвартай салшгүй холбоотой юм. Тиймээс мэргэжлийн сэргээн засалтын хүртээмж, сургалтын орчин хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд хүртээмжтэй, саадгүй байх шаардлага нөхцөлийг хангаж байгаа эсэх, мэргэжил ур чадвар эзэмшихэд нь тулгарч байгаа бэрхшээлтэй асуудлыг судлан, нэн чухал хэрэгцээтэй байгаа зүйлийг тодруулахыг чухалчлан үзлээ. Тусгай хэрэгцээт боловсролын стратеги нь тусгай хэрэгцээт боловсрол шаардлагатай суралцагч нэг бүрийн хөгжилд сурах танин мэдэхүйн үйлд ахиц гаргах, сэргээн засах, өөрчлөлтийг хангах, боловсролын үйл ажиллагааны үнэлгээний тогтолцоог боловсронгуй болгох, мэргэжлийн чиг баримжаа олгох зэргийг хамаарч байна.

Зорилго

Хөгжлийн онцлогтой суралцагсдын мэргэжил ур чадвар эзэмших, хөдөлмөр эрхлэхэд нь тулгарч буй бэрхшээлийг судлан, гарах арга замыг эрэлхийлэх.

Судалгааны арга зүй

Баримт бичгийн арга, ажиглалт, ярилцлагын арга, түүврийн арга, математик тооцооллын арга.

Үр дүн

Мэргэжлийн сэргээн засалт буюу мэргэшүүлэх сургалт

1955 оны Олон улсын хөдөлмөрийн байгууллагын (ОУХБ) 38-р чуулганаар мэргэжлийн сэргээн засалт, түүний зарчмыг тодорхойлохдоо: “Мэргэжлийн сэргээн засалт” гэж хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд мэргэжлийн чиг баримжаа олгох сургалт, тохирох ажлын байрны сонголт, ажил олж өгөх зэрэг үйлчилгээгээр хангах сэргээн засалтын тасралтгүй, зохион байгуулалттай үйл ажиллагааг хэлнэ. ХБИ-ийн мэргэжлийн сэргээн засалт нь дотроо тодорхой үе шатуудтай. Үүнд:

1. Чадамжийг нь тодорхойлж чиглүүлэх;
2. Мэргэжил ур чадвар олгох;
3. Тохирох ажлын байранд зуучлах;
4. Ажлын байран дахь хяналт;

Хүснэгт 1. Мэргэжлийн сэргээн засалтын явцын харьцуулалт–1

Мэргэжлийн сэргээн засалт	Монгол	Солонгос
Зорилго	• Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд зөвлөгөө өгөх • Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд мэргэжил, ур чадвар олгох сургалт • ХБИ-ийг ажилд зуучлах	• ХБИ-тэй ажиллах багш, мэргэжилтнүүд, туслах ажилтан бэлтгэх • ХБИ-дэд зөвлөгөө өгөх • ХБИ-дэд мэргэжил, ур чадвар олгох сургалт • Тохируулах сургалт • ХБИ-ийг ажилд зуучлах • ХБИ-ийг ажиллах орчныг тохируулан өөрчлөх

Оношлогоо	• Эрүүл мэндийн оношлогоо • Ерөнхий сурах чадварын оношлогоо • Мэргэжлийн оношлогоо	• Оюун ухаан эрүүл буюу бие эрхтний бэрхшээлтэй иргэд	• Эрүүл мэндийн оношлогоо • Ерөнхий сурах чадварын оношлогоо • Мэргэжлийн оношлогоо
		• Оюуны хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд	
Мэргэжлийн төрөл	• Оёмол бүтээгдэхүүн, гар урлал • Талх нарийн боов, үйлдвэрлэлийн ажилтан • Модон эдлэлийн мужаан • Тогооч • Гар урлалын ажилтан • Үсчин • Компьютерийн үйлчилгээний ажилтан	• Цахилгаан засвар • 10 хурууны бичээч • Компьютер засвар • Вэб дизайн зохиох • Талх нарийн боовчин • Машин угаах • Үйлчлэгч, цэвэрлэгээний ажилтан • Асрагч • Бараа бүтээгдэхүүн боох, савлах, цэцэг тарих	
Сургалт	• Мэргэжлийн технологи • Бизнес аж ахуй эрхлэх • Эрүүл мэнд, биеийн тамир • Компьютер ашиглах • Англи хэл • Харилцааны ур чадвар эзэмших	• Мэргэжлийн технологи • Ахуйн дадал • Нийгэмшүүлэх • Биеийн тамир • Эрүүл мэндийн • Англи хэл	

Хүснэгт 2. Монгол, Солонгос орны ХБИ-дэд үзүүлж буй мэргэжлийн сэргээн засалтын сургалтын процессын харьцуулалт–2

Сургалтын төрөл Сургалтын хугацаа		Сургалтын хэлбэр	Мэргэжил эзэмшүүлж байгаа үйл явц	Мэргэжлийн боловсон хүчний бааз	Тулгарч буй хүндрэл бэрхшээл
Монгол	Зах зээлийн эрэлтээс хамаарч 10 сар хүртэлх	• Онол–13% • Кабинетын дадлага–71.4% • Нийгэмтэй дасан зохицох сургалт–7% • Үйлдвэрлэлийн газрын дадлага–8.6%	Өмнө нь зөвхөн мэргэжил олгоход анхаардаг байсан. 2009 оноос оношлогоо, судалгаа, нөхөн сэргээлт, эмчилгээ, үйлчилгээг хамт цогцоор нь үзүүлэхэд анхаарч байна.	Дутмаг. 2014 оноос МУБИС-д тусгай сургуулийн багш нарыг 1 жилийн бакалаврын анги нээж боловсон хүчнээ чадавхжуулж байгаа.	ХБИ-ийн нийгэмтэй зохицох чадвар, эдийн засгийн чадавх муу, төр засгийн анхаарал халамж, дэмжлэг хангалттай биш.
		• Онол–15% • Кабинетын дадлага–61% • Нийгэмтэй дасан зохицох сургалт–11% • Үйлдвэрлэлийн газрын дадлага–7% • Сурагчийн чөлөөт цаг–6%	Мэргэжил олгохдоо оношлогоо, судалгаа, нөхөн сэргээлт, эмчилгээ, үйлчилгээг хамт цогцоор нь явагддаг.	Тусгай хэрэгцээт боловсролын багш нарыг бэлтгэдэг их дээд сургуультай.	ХБИ-д үзүүлэх төр засгийн анхаарал халамж сайн учир боловсрол болон мэргэжил олгох асуудлыг бүрэн шийдвэрлэж чадсан.

Тусгай хэрэгцээт боловсрол талын байр сууринаас нь авч үзвэл мэргэшүүлэх (мэргэжлийн чиг баримжаа олгох) сургалт нь хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчдын тогтсон сургуулийн хөтөлбөрийг судалж дууссаны дараа мэргэшүүлэх үйл ажиллагаатай холбогдуулах шаардлагатай тухайн суралцагчийн чадамж, түүн дээрээс ажил эрхэлж буй хүний хувьд байх ёстой нийгмийн дадал хэвшил, ур чадварыг хамарсан ерөнхий боловсрол юм. Энэхүү сургалт нь хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчдад ажил мэргэжлийн

Хүснэгт 3. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний хөдөлмөр эрхлэлт (статистик тоо 2010, 2020 он)

График 1. 2010–2015, 2016–2021 онд төгсөгчдийн хөгжлийн бэрхшээлийн байдал, харьцуулалт судалгаа (63 дугаар сүргүүлийн төгсөгчид)

2016–2021 OH

Хүчин зүйлс	Хувь
Хөгжлийн бэрхшээлээсээ болоод суралцаж чадаагүй	17.6%
Эрүүл хүмүүстэй харилцахад бэрхшээлтэй	20.4%
Хичээлдээ ирж очиход хүндрэлтэй	21.1%
Санхүүгийн байдал	13.7%
Хаана хандахаа мэдэхгүй	10.2%
Хүмүүсийн харилцаа, хандлага	11.9%
Бусад ...	5.1%

Нийт 316 төгсөгч (162 төгсөгч дэвшин суралцаагүй)

График 3. 2010–2020 онд төгсөгчдийн мэргэжил эзэмшсэн байдал
(63 дугаар сургуулийн төгсөгчдийн судалгаа)

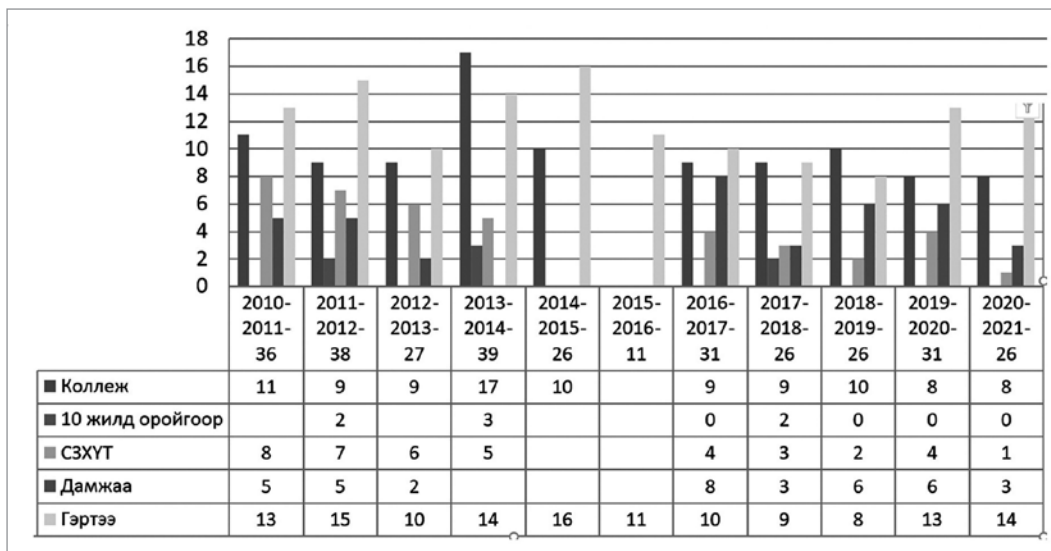
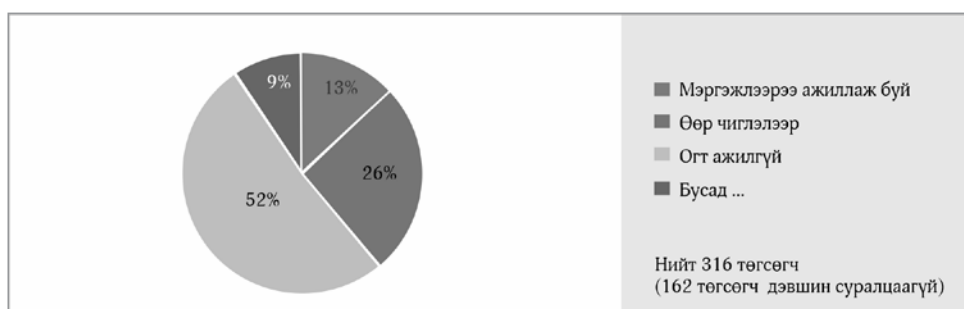

График 4. 2010–2020 онд төгсөгчдийн хөдөлмөр эрхлэлтийн байдал
(63 дугаар сургуулийн төгсөгчдийн судалгаа)

Дээрх судалгаануудаас харахад сурагчдын мэргэжил эзэмшихэд нийгмийн болон хувь хүний талаас маш олон зүйл нөлөөлж байна. Мэргэжил эзэмшсэн болон эзэмшихээр суралцаж буй 316 төгсөгчдийн 32 нь хараахан төгсөөгүй байна. Мэргэжил эзэмшсэн төгсөгчдийн (147 төгсөгч) 75 нь буюу 51% ажилгүй байгаа нь өмчийн харилцааны олон хэлбэрийг хүлээн зөвшөөрсөн өнөөгийн нийгэмд ур чадвартай, нийгэмд өрсөлдөхүйц хэмжээний боловсон хүчин бэлтгэн гаргах нь нэн шаардлагатайг харуулж байна.

Туршлага судалсан байдал

Солонгос, япон

Япон болон солонгос орны сургуулиуд дээр хичээллэж буй мэргэжлийн чиг баримжаа олгох сургалтаар сурагчдад мэргэжил, боловсрол олгохоос илүү нийгмийн харилцаанд бие даан оролцох, нийгмийн орчинд дасан зохицох, харилцааны чадваруудыг нь хөгжүүлэхэд анхаарч байна. Эдгээр орны хувьд улсын хувьд тусгай сургууль бүрт мэргэжлийн чиг

баримжаа олгох сургалт боловч газарзүйн байрлал, цаг агаарын онцлог, хүмүүсийн хэрэгцээнээс хамаарч явуулах төрлүүд нь харилцан адилгүй байна. Өдөр тутмын хичээл сургалтынхаа үйл ажиллагаагаар хүүхдэд ахуйн дадал төлөвшүүлэхэд чиглэгдэж байна. Мөн анхаарал төвлөрөлт болон сэтгэхүйн хөгжил багатай хүүхдүүдэд хэл яриа, харилцан ярих чадварыг нь хөгжүүлэхийн тулд хичээл сургалтаа төлөвлөн, заахдаа бусад хичээлүүдтэй холбон өгч байгаа нь маш үр дүнтэй.

Дүгнэлт

Манай улсын хувьд оюуны хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд суралцдаг тусгай сургууль бүрт (55-р сургуулиас бусад) мэргэжлийн чиг баримжаа олгох сургалтыг хичээлийн агуулгаар болон бусад дугуйлан, секц байдлаар тасралтгүй хичээллүүлж байгаа ч мэргэжлийн сэргээн засалтын цогц үйлчилгээ хаана хаанаа дутмаг байна. Үүнд төрийн бодлого, хэрэгжилт, хяналт хангалтгүй байгаатай шууд холбоотой. Хуулинд заагдсан зүйлийг бодит амьдарлын хөрсөнд буулгах хэрэгтэй байна. Төгсөгчдийн ажилгүй байгаагийн нэг шалтгаан бол улс орны нийгэм эдийн засгийн байдалтай шууд холбоотой. Нөгөө талаас сурагчид мэргэжил эзэмшсэн хэдий ч ажил хөдөлмөр эрхлэхгүй байгаа бидний ажил олгогч бүтээгдэхүүн хоёроо холбон, зуучлах үүргийн хэрэгжилт сул байгаатай холбоотой.

- Цаашид дэвшүүлэх санаа:
- Хамтран судалж, зөв сонгох (ойжуулалт, цэцэгжүүлэлт, үйлчлэгч, ... туслах ажилчин)
- Ажил олгогчтой нягт хамтарч ажиллах (гүүр)
- Төрийн бодлого – хэрэгжилт – хяналт
- Хуулинд оруулж буй нэмэлт өөрчлөлт нь хоёрдмол утга санаагүй байх.

Түлхүүр үгс: *Хөдөлмөр эрхлэлт – мэргэжлийн сэргээн засалт.*

Ашигласан материал:

1. Даваасүрэн,Л. (2007). ХБИ-ийн сэргээн засалтын талаарх эмхтгэл. Улаанбаатар.
2. Боловсрол Шинжлэх Ухааны Академи. (2015/02–110). Боловсрол судлал сэтгүүл. Улаанбаатар, Соёмбо принтинг ХХК.
3. СЗХҮТ. (2013). Хөгжлийн бэрхшээл судлал салбар шинжлэх ухааныг хөгжүүлэх нь. Улаанбаатар, Сэлэнгэ пресс ХХК.
4. Статистикийн мэдээллийн нэгдсэн сан – Хүн ам орон сууцны 2020 оны улсын ээлжит тооллого. Хуу 14, 45.
5. <http://www.naver.com>
6. www.Legalinfo.mn
7. www.nso.mn/Law

ХӨГЖЛИЙН БЭРХШЭЭЛТЭЙ ИРГЭДИЙН ХӨДӨЛМӨР ЭРХЛЭЛТЭД ТУЛГАМДАЖ БУЙ АСУУДАЛ

Б.Батцэцэг¹

¹Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын сургалт, үнэлгээ, судалгааны институт
battsetseg@institute.gov.mn

Үндэслэл

Монгол Улсад 106.169 гаруй хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн байна. Хөгжлийн бэрхшээлтэй 16 хүртэлх насны 11.400 гаруй хүүхэд бий. Улсын хэмжээнд 13.700 орчим хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн хөдөлмөр эрхэлж байна. Хөгжлийн бэрхшээлийн шалтгааны 78 хувь нь ердийн өвчлөл, 10 хувь нь ахуйн осол, 5 хувь нь мэргэжлээс шалтгаалах өвчлөл, 4 хувь нь зам тээврийн осол, 2 хувь нь үйлдвэрийн осол байна. Харааны бэрхшээлтэй 11.700 орчим, сонсголын бэрхшээлтэй 8400 гаруй, хэл ярианы бэрхшээлтэй 4000 гаруй, хөдөлгөөний бэрхшээлтэй 21.000 гаруй, сэтгэцийн бэрхшээлтэй 20.400 орчим, хавсарсан бэрхшээлтэй 7400 гаруй, бусад төрлийн бэрхшээлтэй 33.100 гаруй хүн байна. Хөгжлийн бэрхшээлтэй 9800 гаруй хүүхдээс 4300 орчим нь Ерөнхий боловсролын сургуульд сурч байна. 1218 хүүхэд Ерөнхий боловсролын тусгай сургуульд сурдаг бол 2818 хүүхэд огт сурдаггүй, 377 хүүхэд сургуулиас завсардсан байна.

Зорилго

Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн сурах, хөдөлмөр эрхлэх, хөгжих, бие даан амьдрах, төрийн үйлчилгээ авах, тэгш хүртээмжтэй нийгмийн харилцаанд ороход нөлөөлж буй тулгамдсан асуудлыг судлах.

Судалгааны арга зүй

Санамсаргүй түүврийн аргаар асуумж авах, Статистик өгөгдөлд дисперсийн шинжилгээ хийж нөлөөлөх хүчин зүйлийг тодорхойлох.

Нийт 200 хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнээс судалгаа авсан. Үүнд:

- ♦ Нийслэлийн ерөнхий боловсролын 6 тусгай сургуулийн 64 төгсөгч
- ♦ Хөдөлмөр эрхэлдэггүй хөгжлийн бэрхшээлтэй 136 иргэн

Үр дүн

НЭГ. Асуумжийн өгөгдлийн шинжилгээ:

1. Хөгжлийн бэрхшээлийн төрөл

- ♦ Тулгуур эрхтэн – 35%
- ♦ Сонсгол – 12%
- ♦ Хараа – 8%
- ♦ Хэл яриа – 25%
- ♦ Оюун ухаан – 20%

Хүснэгт 1. II. Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд мэргэжил эзэмшихэд тулгарч буй бэрхшээл

№	Хувь хүн		Нийгмийн сэтгэл зүй		Төрийн бодлого хэрэгжилт	
1	Миний сонирхож буй мэргэжлийн сургалт байхгүй	6%	Бусад хүмүүстэй харилцахад бэрхшээлтэй	20.5%	Хөгжлийн бэрхшээлээсээ болоод суралцах боломжгүй	11.5%
2	Гадаад төрх, бие бялдрын хөгжил муу учраас өөртөө итгэх итгэл бага	4%	Хичээлдээ ирж очиход хүндрэлтэй (Байнгын бусдын тусламж шаардлагатай)	17%	Мэргэжил эзэмших сургалт, дамжааны сонголт бага (бэрхшээлд тохирсон)	16.5%
3					Хаана хандахаа мэдэхгүй	8%
4					Мэргэжил сургалтын төв болон сургалт, дамжаанд хамрагдахад мэдээлэл дутмаг	9.5%
5					Алслагдсан дүүрэг болон хөдөө орон нутаг	7%
		10%			37.5%	52.5%

Хүснэгт 2. III. Ямар мэргэжлээр суралцахыг хүсдэг тухайд

№	Бэрхшээлийн төрөл	Сонирхсон мэргэжил (сонголт)
1	Тулгуур эрхтний бэрхшээл	- Компьютерын программист - Операторчин - Эх бэлтгэгч - Дизайнер - Багш - Зураач - Зохиолч
2	Хэл яриа, сонсгол	- Тогооч - Нарийн боовчин - Зөөгч - Угаагч - Үсчин - Худалдагч - Оёдолчин - Гар урлал
3	Оюун ухаан	- Мужаан - Барилгын өргөн мэргэжил - Гагнуурчин
4	Хараа	- Эмчилгээний бариа засалч - Кофе бэлтгэгч - Багш

IV. Яагаад ийм мэргэжилтэй болох шаардлагатай тухайд:

- ♦ Ажлын байрны хүртээмж их
- ♦ Энэ чиглэлээр ажиллаж чадна
- ♦ Миний сонирхож буй мэргэжил
- ♦ Миний мөрөөдөл
- ♦ Өөртөө итгэлтэй, хийж болохоор санагддаг
- ♦ Сурч чадна гэж боддог

- ♦ Ажлын байр олдох магадлал ихтэй
- ♦ Энэ чиглэлээр суралцах боломжтой.

Судалгаанд Нийслэлийн ерөнхий боловсролын тусгай сургуулийн 64 төгсөгч, хөдөлмөр эрхэлдэггүй хөгжлийн бэрхшээлтэй 136 иргэн хамрагдсан. Хөгжлийн бэрхшээлийн төрлөөр нь авч үзвэл: Тулгуур эрхтэн–35%, сонсгол–12%, хараа–8%, хэл яриа–25%, оюун ухаан–20% хамрагдсан. Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд мэргэжил эзэмшихэд тулгарч буй бэрхшээлүүд юу вэ? гэсэн асуултад давхардсан тоогоор 9 төрлийн бэрхшээлийг тоочсон байсан. Үүнийг нөлөөлөх хүчин зүйлээр нь гурван ангилалд хуваан үзэхэд:

- Хувь хүнээс шалтгаалах бэрхшээл нь – 10%
- Нийгмийн сэтгэл зүйгээс шалтгаалах бэрхшээл нь – 37.5%
- Төрийн бодлого хэрэгжилтээс шалтгаалах бэрхшээл нь хамгийн их буюу – 52.5% эзэлж байна.

Үүнээс үзэхэд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний онцлогт таарсан олон төрөлт мэргэжлийн чиг баримжаа олгох, сургалт дамжаа сонголт бага. Мэргэжил сургалтын төв болон сургалт дамжаанд хамрагдах мэдээлэл дутмаг сурталчилгаа, мэдээ мэдээллийн хүртээмж хомс. Хөгжлийн бэрхшээлээсээ болоод суралцах орчин нөхцөл бүрдээгүй. Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд суралцах, хичээлдээ ирж очиход хүндрэлтэй, байнгын бусдын тусламж шаардлагатай байдаг. Нийгэм болон бусад хүмүүсийн сэтгэл зүй, харилцаа сөргөөр нөлөөлдөг гэсэн хариултыг түлхүү өгсөн. Судалгааны 3 болон 4 асуултыг нэгтгэн дүгнэхэд хөгжлийн бэрхшээлийн төрлөөс хамааран өөр өөрийн онцлогт тохирсон мэргэжлүүдээр дийлэнх нь суралцах хүсэлтэй байдаг юм байна. Үүнд:

- **Тулгуур эрхтний бэрхшээл:** Компьютерын программист, операторчин, эх бэлтгэгч
- **Хэл яриа, сонсгол:** Тогооч, нарийн боовчин, зөөгч, орчуулагч
- **Оюун ухаан:** Мужаан, барилгын өргөн мэргэжил, хүлэмж, хот тохижилт, өрхийн аж ахуй эрхлэлт
- **Хараа:** Эмчилгээний бариа засалч, багш, орчуулагч, программист.

Эдгээр мэргэжлийг сонгох болсон шалтгаан нь амьдрал дээр гараад ажлын байрны хүртээмж их, энэ чиглэлээр суралцах боломжтой, сурч чадна гэсэн хариултуудыг өгч байгаа нь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг нийгмийн амьдралд идэвхтэй оролцож бусдын адил тэгш оролцоотой ажил хөдөлмөр эрхлэх хүсэлтэй байгааг харуулж байна.

ХОЁР. Статистик өгөгдлийн шинжилгээ

График 1. Төгсөгчдийн тоо

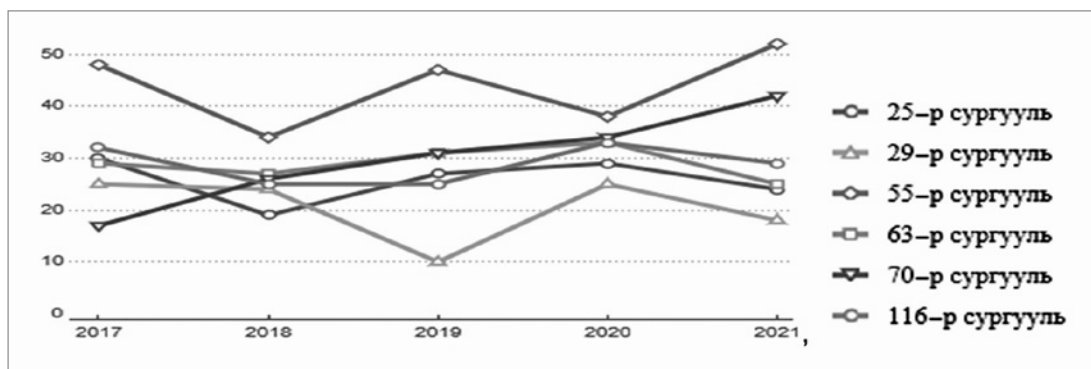
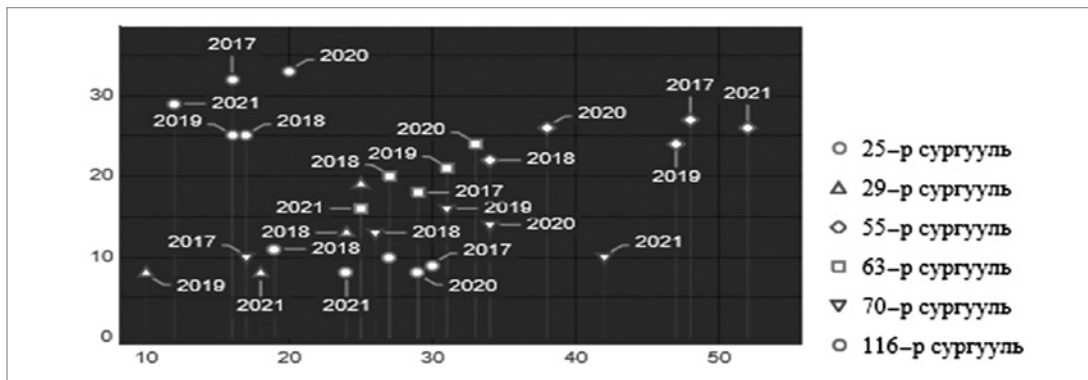

График 2. Төгсөгчид, үүнээс дараагийн шатны боловсролын байгууллагад суралцсан суралцагчид

Дүгнэлт

Асуумжийн шинжилгээний дүгнэлт

Өнөөгийн нийгэмд хиймэл оюун ухаанд суурилсан цахим хувьсгал, дижитал шилжилтийн эрин үе нь бидний амьдралын салшгүй нэг хэсэг болсоор байна. Өөрөөр хэлбэл хүн төрөлхтний уламжлалт аж үйлдвэр, нийгмийн хэв маяг, техник технологийн хөгжлөөс шалтгаалан бүхэлдээ хувьсан өөрчлөгдөж эхэллээ. НҮБ-ын Ерөнхий нарийн бичгийн даргын санаачилгаар “Хувьсаж буй боловсрол” акц өрнүүлэн Засгийн газрууд иргэдээ бүхий л амьдралынхаа туршид чанартай боловсрол эзэмших эрхийг баталгаажуулах, боловсрол бол нийтийн сайн сайхан, хамтын хичээл зүтгэл болохыг баталгаажуулна хэмээн амлалт авсан юм. Боловсрол бол иргэнийг өөрчлөх, шинэчлэх, хөгжүүлэх хөшүүрэг нь юм.

Хүн юуны тулд суралцдаг вэ?

- ♦ Хүн хийж чаддаг болохын тулд,
- ♦ Суралцахуйд суралцахын тулд,
- ♦ Амьдрахын тулд,
- ♦ Оршин байхын тулд

НҮБ-ын тогтвортой хөгжлийн бодлогод “Боловсролд бүх нийтийг хэнийг ч орхигдуулах ёсгүй” гэж үзсэн. Гэвч өнөөгийн байдлаар Монгол Улсын хэмжээнд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүдийн 1/3 нь боловсролын гадна үлдэж байна. Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн бүрийн бэрхшээл адилгүй. Тэдний бэрхшээл бие бялдрын, оюуны болон хэл яриа, хараа, сонсгол гэсэн төрөлтэй байдаг. Харааны бэрхшээлтэй иргэдээс эхлүүлээд тулгуур эрхтний бэрхшээлтэй (тэргэнцэртэй) хүн гадуур явахад нь дэд бүтэц хөгжөөгүй, сонсголын бэрхшээлтэй иргэд нийгмийн харилцаанд орох, мэдээ мэдээлэл хүлээн авах, боломж хязгаарлагдмал байдаг нь эдгээр хүмүүсийн нийтлэг тулгамдаж буй асуудлууд юм. Түүнчлэн энэхүү бэрхшээл нь төрөлхийн болон амьдралын аль нэг үед ахуйн болон үйлдвэрийн ослоос шалтгаалан үүссэн байж болдог. Хөгжлийн бэрхшээл нь тухайн хүнийг сурч боловсрох, ажил хөдөлмөр эрхлэх, нийгэмшихэд нөлөөлдөг бөгөөд ихэнх тохиолдолд дэмжлэг, туслалцаа бусдаас шаарддаг. Ажил, хөдөлмөр хийхийг хүсэж байгаа хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд олон саад бэрхшээл учирч байгаа улмаас хөдөлмөрлөж чадахгүй байна. Үүнд: Гадаад төрх, бие бялдрын хөгжил муу, боловсролын түвшин, мэргэжлийн үнэмлэх, ажлын дадлага туршлага, нийгмийн орчин, төрийн бодлого хэрэгжилт, дэд бүтэц, ар гэр болон бусад хүмүүсийн тусламж дэмжлэг муу, нийгмийн харилцаа хандлага тааламжгүй байдаг гэх мэт асуудлууд байна. Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнийг хөдөлмөрт бэлтгэх, дэмжлэгтэйгээр ажилд зуучлах, тэдний аж ахуй эрхлэлт болон хөдөлмөр эрхлэх ур чадвар олгох сургалтад хамруулах, урамшуулал, санхүүгийн дэмжлэг, хөдөлмөр эрхлэлтийн тусгай үйлчилгээ, арга хэмжээнд хамруулж дэмжлэг үзүүлэх замаар хөгжлийн

бэрхшээлтэй иргэнд зориулсан байнгын ажлын байрыг нэмэгдүүлэх, тэдний хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих шаардлагатай. Үүнд: ХБИ Хөгжлийн бэрхшээлийн түвшнээр дараах ажил хөдөлмөрийг эрхлэх боломжтой гэж хариулсан.

Хүснэгт 3. Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хөдөлмөр эрхлэлт

Хөгжлийн бэрхшээлийн түвшин	
Хөнгөн	Хүндэвтэр
• Гар урлал (шавар урлал, цаасан урлал) • Зураач • Тогооч, талх нарийн боовчин • Үсчин • Компьютер программист • Эх бэлтгэгч • Мужаан • Бариста • Багш • Орчуулагч, хэлмэрч • Хөтөч • Жолооч	• Гар урлал (лаа, саван, арьсан эдлэл, эсгий урлал, оёмол эдлэл, цаасан урлал) • Үйлдвэрийн туслах ажилтан • Барилгын өргөн мэргэжил • Зочид буудлын үйлчлэгч • Бариа засалч • Угтагч • Зөөгч • Үйлчлэгч • Газар тариалан • Хүлэмжний аж ахуй • Зөгийн аж ахуйн ажилтан

Бодит статистик шинжилгээний дүгнэлт

Улаанбаатар хотод үйл ажиллагаа явуулж байгаа 6 тусгай сургуулийн хувьд дараагийн шатанд суралцагчийн тоо харилцан адилгүй байгаа нь сургуулийн сургалтын чанар, сургалтын орчин, сургуулийн менежмент, удирдлага зохион байгуулалт зэрэг ялгаатай байгааг харуулж байна. Цаашид хүчин зүйлсийн нөлөөллийг илүү гүнзгийрүүлэн судлах хэрэгцээ байгааг харуулж байна.

Санал, зөвлөмж

Сонсголын бэрхшээлтэй хүүхдүүдийн хувьд авч үзвэл:

1. Сонсголын бэрхшээлтэй иргэдийн тоог тодорхой болгох: Монгол Улсад сонсгол, хэл ярианы бэрхшээлтэй 12500 гаруй иргэн байна. Үүнээс: хэл ярианы бэрхшээлтэй 4083, сонсголын бэрхшээлтэй 8500 гаруй иргэн байгаагаас 3789 нь эмэгтэй, 4194 нь эрэгтэй байна (Төрийн болон төрийн бус байгууллага, судалгааны газруудын статистик тоон мэдээлэл харилцан адилгүй байна. Үүнээс 0–17 насны сонсгол, хэл ярианы бэрхшээлтэй 670 гаруй хүүхэд байна.).
2. Хавсарсан оноштой хүүхдийн тоо нэмэгдэж байна: Тухайлбал ерөнхий боловсролын 29-р сургуульд сонсгол, хэл ярианы бэрхшээлтэй 280 сурагч суралцаж байна. 2021–2022 оны хичээлийн жилд сургууль завсардсан хүүхдийн тоо 22 суралцагч байна. Тус сургуульд 2022–2023 оны хичээлийн жилд сонсголын бэрхшээлээр ангилбал: сонсголын–185, хэл ярианы–75, сул сонсголтой–22, хавсарсан–22 (давхардсан тоо).
3. Сургуульд бэлтгэгдсэн байдал хангалттай бус байна: 2022–2023 оны хичээлийн жилд 18 хүүхэд элсэн. Ердийн сургалттай цэцэрлэгт хүмүүжсэн 2 суралцагч дохионы хэлний мэдлэггүй. Цэцэрлэгт хамрагдаагүй 16 хүүхэд дохионы хэл огт мэдэхгүй.
4. Сургуульд завсардалт, сургуулийн нас хэтэрсэн, суралцахуйн хоцрогдолтой орсон: Жишээ нь: Тэгш хамрагдах сургалтад хамрагдан суралцаж байгаад 29-р сургуульд 2021–2022 оны хичээлийн жилд 6 сурагч, 2022–2023 онд 8 сурагч, бага, дунд ангид элсэн суралцсан байна.
5. Тусгай хэрэгцээт сургуулийн өмнөх боловсролд хамруулах: 0–6 насны сэтгэхүйн болон танин мэдэхүйн хоцрогдол нь тухайн насны эрүүл хүүхэдтэй харьцуулахад 70–80 хувийн хөгжлийн хоцрогдолд ордог байна.

6. Эрт илрүүлэлт, оношилгоонд хамруулах: Төрийн байгууллага, эрүүл мэндийн байгууллага, өрхийн эмнэлэг, эцэг эхийн оролцоо чухал байна.
7. Эцэг эх, асран хамгаалагчийн үүрэг, хариуцлагыг нэмэгдүүлэх: Эцэг эхчүүд дохионы хэл сурах, хүүхэдтэйгээ дохионы хэлээр харилцах шаардлагатай байна. Сэтгэл зүйчид хандаж зөвлөгөө авах. Сургуульд элсүүлэн сургаад хүүхдээ үл хайхрах. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн сургуулийн багш, ажилчидтай байнгын харилцаатай байх.
8. Төрийн болон төрийн бус байгууллагууд, Гэр бүл хүүхэд залуучуудын газар эцэг эх, асран хамгаалагчдад сэтгэл зүйн зөвлөгөө үзүүлэх, хүүхэдтэйгээ харилцах чадварт сургах сургалтуудад хамруулах.
9. Сургалтын хөтөлбөрийг сайжруулах: Сонсголын бэрхшээлтэй хүүхдийн бэрхшээлийн онцлог, оюуны болон сэтгэл зүй, суралцах цагийн ачаалал, хэрэгцээ сонирхол, амьдралд нь тохирсон сургалтын төлөвлөгөө хөтөлбөрийг боловсруулах шинэчлэл хийх шаардлагатай байна. Одоо хэрэгжиж байгаа сургалтын төлөвлөгөө, хөтөлбөрийн агуулга их. Жишээ нь: Суралцагч хичээлээс залхах, дур сонирхолгүй болох зэрэг сөрөг үр дагавар гарч байна. Хичээлийг интеграцчлах, бие даан амьдрах чадварт бэлтгэх гэх мэт. Нэг хүүхдэд өдөрт ноогдох ачаалал нь хэт их буюу 1–5-р ангид 4–6 цаг, 6–9-р ангид 7–8 цаг, ахлах ангид 8 цаг байна.
10. Мэргэжлийн чиг баримжаа олгох сургалт долоо хоногт 4 цаг ордог боловч мэргэжлийн үнэмлэх олгох эрх зүйн орчин бүрдээгүй. 12-р анги төгсөөд мэргэжлийн үнэмлэхтэй болохын тулд МСҮТ-д суралцдаг.
11. МСҮТ-дэд дохионы хэлний хэлмэрч, орчуулагч эзэмшсэн багшлах боловсон хүчин хангалттай бус байна. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүдэд зориулсан МСҮТ байгуулах шаардлагатай байна.

Түлхүүр үг: Тусгай сургууль, бэрхшээлийн төрөл, мэргэжлийн чиг баримжаа.

Ашигласан материал:

1. “Хөдөлмөрийн тухай” хууль, Улаанбаатар хот, 1999.
2. “Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай” хууль, Улаанбаатар хот, 2016.
3. Хөдөлмөр нийгмийн хамгааллын яам, “Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн асуудал: Бодлого, үйл ажиллагаа” мэдээллийн лавлах, Улаанбаатар хот, 2017.
4. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн эрхийн тухай, НҮБ-ын конвенц, Улаанбаатар хот, 2007.
5. Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хөдөлмөр эрхлэлт судалгааны тайлан, Улаанбаатар хот, 2018.
6. Алтансүх.М, “Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хөдөлмөр эрхлэлтийн судалгаа”, Улаанбаатар хот, 2019.
7. Хөгжлийн бэрхшээл судлал нь салбар дундын шинжлэх ухаан болох нь, Улаанбаатар хот, 2019.
8. Уянга.М, Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хөдөлмөр эрхлэлтийн судалгаа, 2019.
9. Статистик мэдээллийн нэгдсэн сан, www.1212.mn

ХӨГЖЛИЙН БЭРХШЭЭЛТЭЙ ИРГЭДИЙН ХАМГИЙН СҮҮЛИЙН ҮЕИЙН ТООН СУДАЛГАА, ДҮН ШИНЖИЛГЭЭ

Г.Дөлгөөн, Б.Даваамягмар¹

¹Их засаг ОУИС

Үндэслэл

Монгол улсад хамгийн сүүлийн үеийн судалгаагаар 0–16 насны хүүхдийн хөгжлийн бэрхшээлтэй эсэхийг тогтоох, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийг эрүүл мэнд, боловсрол, нийгмийн хамгааллын үйлчилгээнд хамруулах үйл ажиллагааг уялдуулан зохицуулах, хэрэгжилтэд хяналт тавих чиг үүрэг бүхий Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн эрүүл мэнд, боловсрол, нийгмийн хамгааллын орон тооны бус комисс 21 аймаг, 9 дүүрэгт ажиллаж байна. Үндэсний статистикийн хорооны 2021 оны жилийн эцсийн мэдээллээр Монгол Улсад нийт 106.100 хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн байгаагийн 42.4 хувь нь төрөлхийн, 57.6 хувь нь олдмол шалтгаантай байна. Мөн 0–18 насны 11.800 хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд байна. Нийт хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн 11.600 нь хараа, 8400 нь сонсгол, 4000 нь яриа, 21.000 нь хөдөлгөөн, 20.400 нь сэтгэц, 7.400 нь хавсарсан, 33.300 нь бусад хэлбэрийн хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн байна. Хөдөлмөрийн насны 88.512 хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн байгаагийн 13.000 гаруй нь хөдөлмөр эрхэлж байгаа бол нийт хүүхдийн 7448 нь боловсролын үйлчилгээнд хамрагдаж байна. Хөдөлмөрийн тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөл 2021 онд Улсын Их Хурлаар батлагдахад хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн ажиллуулаагүйн ажлын байрны төлбөрийн хэмжээг хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээтэй уялдуулахтай холбоотой өөрчлөлт орсон гээд Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний хөгжлийн ерөнхий газраас ТББ-тай хамтран 2021 онд хийсэн судалгаагаар улсын хэмжээнд үйл ажиллагаа явуулж буй нийгмийн даатгалын санд бүртгэлтэй 25-аас дээш ажилтантай 6511 байгууллагын 3242 аж ахуйн нэгж, байгууллага буюу 50 гаруй хувьд нь Хөдөлмөрийн тухай хуулийн 144 дүгээр зүйлийн хэрэгжилтийн судалгаа хийхэд 9593 хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн ажиллуулахаас 7256 иргэн ажиллаж байгаа буюу хуулийн хэрэгжилт аж ахуйн нэгж, байгууллагад 61 хувь, төрийн байгууллагад 59 хувийн хэрэгжилттэй байна. Уг судалгаанаас үзэхэд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн тоо 2019 оноос хойш 300.000 орчмоор өссөн байна. Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнийг ажиллуулах хуулийн хэрэгжилт хангалтгүй буюу хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн ажиллуулаагүй улмаар төлөх торгуулийн хэмжээ өссөн байна. Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн ажиллах боломж нөхцөлийг бүрдүүлэх нь зүйтэй.

Нэг. Тусгай хэрэгцээт хүүхдүүдийн суралцах нөхцөл

Бүх шатны суралцагчид 1.094.892 (Улсын хэмжээнд)

График 1. 2021-2022 оны хичээлийн жилд ЕБС-ийн гадна байгаа хүүхдийн тоо
(насны ангиллаар)

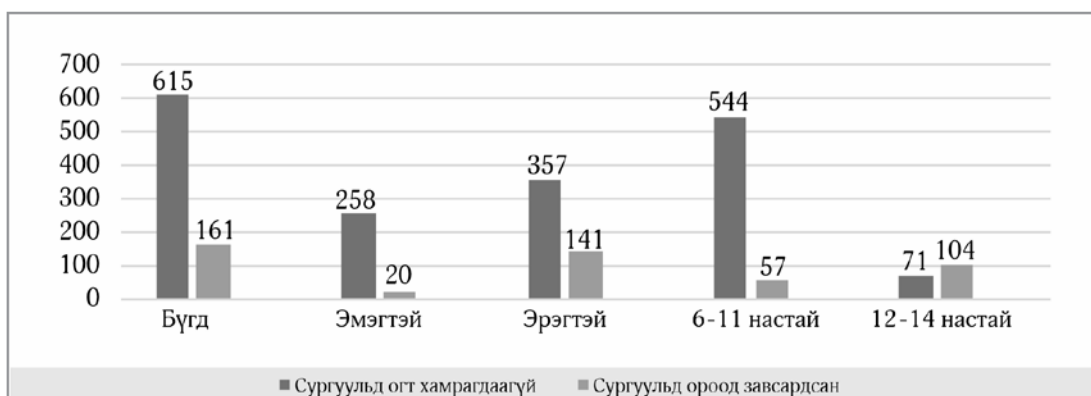
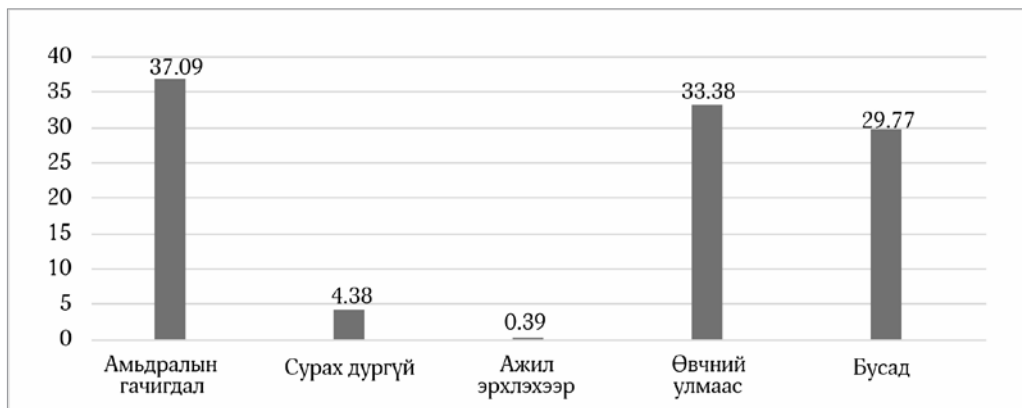

График 2. 2021-2022 оны хичээлийн жилд ЕБС-ийн гадна байгаа 6-14 насны хүүхдийн суралцахгүй байгаа шалтгаан (хувь)

Хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагч 7853 буюу 1%-ийг эзэлж байна. Улсын дүнгээр Хөгжлийн бэрхшээлтэй 97.962 иргэн байна. Ердийн сургууль тусгай сургуулийн гадна байгаа тусгай хэрэгцээт хүүхдүүд нөөц болон дэмжлэгийн хувьд харилцан адилгүй нөхцөлд суралцаж байна.

Монгол улсад хууль ёсоор оршин суугаа **хүн бүр** хууль шүүхийн өмнө **эрх тэгш** байна. “...сурч боловсрох эрхтэй” гэж Үндсэн хуульд заасан байдаг. Тусгай хэрэгцээт хүүхдүүдийг бусдын адил ЕБС-д сургах нь найз нөхөдтэй болох, нээлттэй харилцаатай болох давуу тал байгаа. Мөн хэнийг ч ялгаварлан гадуурхахгүй байх зарчимд ч нийцнэ. Гэхдээ сул тал бас бий. Монгол улсын ЕБС-ийн багш бүр хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийг сургах, төлөвшүүлэх арга барилд суралцаагүй. Хүмүүсийн хандлага өөрчлөгдөөгүй. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс ямар нэг байдлаар ялгаварлан гадуурхалд өртсөн байдаг ба хүүхэд, суралцагчид, эцэг эхчүүд буруу хандлагатай байдаг.

Хоёр. Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хөдөлмөр эрхлэлтэд хийсэн дүн шинжилгээ

Үндэсний статистикийн хорооны 2022 оны II улирлын байдлаар Монгол Улсад 15 ба түүнээс дээш хөдөлмөрийн насны 2.185.800 хүн байгаагийн 1.263.400 нь ажиллах хүч, 865.400 нь ажиллах хүчнээс гадуурх хүн ам байна. Монгол улсад 2022 оны байдлаар ажилгүй иргэдийн тоо 9.977.800, бүртгэлтэй ажилгүй иргэдийн тоо 6700 байна. Олон улсын хөдөлмөрийн байгууллагын Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн мэргэжлийн нөхөн сэргээлт, хөдөлмөр эрхлэлтийн тухай 159 дугаар конвенцод хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд ажил олох, ажлын байраа хадгалах, ахиж дэвших адил боломж олгох, тэгш хандах, тухайн ажил нь өөрийн сонголтод нийцэж, хувь хүний боломж чадварыг харгалзсан байх зэрэг нийтлэг хэм хэмжээг заасан байдаг. Түүнчлэн тус конвенцод мэргэжлийн нөхөн сэргээлтэд хамруулах, хөдөлмөрийн зах зээлд нээлттэй оролцуулах, хөдөлмөр эрхлэлт, нөхөн сэргээлтийн дэд бүтцийг бий болгох, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн ажлын цагийг богиносгох, тусгай зориулалтын тоног төхөөрөмжийг татвар, бусад төлбөрөөс ЧӨЛӨӨЛӨХ, Мэдээлэл хүргэх, тэднийг дэмжихэд чиглэсэн орон нутгийн оролцоог нэмэгдүүлэх, багш нарыг бэлтгэх, давтан сургах зэрэг үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэхийг гишүүн орнуудад зөвлөсөн. Конвенцын дагуу Монгол Улсын Засгийн газраас хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хөдөлмөрлөх эрхийг эдлүүлэхэд дэмжлэг, тусалцаа үзүүлэх талаар холбогдох хууль тогтоомжид тусгасан. Тухайлбал:

- Хөдөлмөрийн тухай хуульд 25, түүнээс дээш ажилтантай аж ахуйн нэгж, байгууллага нь ажил, албан тушаалынхаа дөрөв, түүнээс дээш хувийн орон тоонд хөгжлийн бэрхшээлтэй буюу одой хүнийг ажиллуулах, мөн хөгжлийн бэрхшээлтэй ажилтны ажлын цагийг богиносгох, ээлжийн амралтыг уртасгах, аж ахуйн нэгжид хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн ажиллуулах квот тогтоох, биелүүлээгүй тохиолдолд торгууль төлбөр ногдуулах

- “Аж ахуйн нэгжийн орлогын албан татварын татварын тухай тухай хуульд 25-аас дээш ажиллагчидтай аж ахуйн нэгжийн нийт ажиллагсдын 2/3 ба түүнээс дээш хувийг хараагүй ажилтан эзэлдэг бол уг аж ахуйн нэгжийг орлогыг албан татвараас чөлөөлөх” гэсэн заалттай.

Аж ахуй нэгж, байгууллага тогтоосон төлбөрийг 24 сарын турш тасралтгүй төлсөн бол дараагийн 12 сарын ноогдох хэмжээнээс чөлөөлнө. Хөдөлмөрийн тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төсөл 2021 онд Улсын Их Хурлаар батлагдахад хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн ажиллуулаагүйн ажлын байрны төлбөрийн хэмжээг хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээтэй уялдуулахтай холбоотой өөрчлөлт орсон. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний хөгжлийн ерөнхий газраас ТББ-тай хамтран 2021 онд хийсэн судалгаагаар улсын хэмжээнд үйл ажиллагаа явуулж буй нийгмийн даатгалын санд бүртгэлтэй 25-аас дээш ажилтантай 6511 байгууллагын 3242 аж ахуйн нэгж, байгууллага буюу 50 гаруй хувьд нь Хөдөлмөрийн тухай хуулийн 144 дүгээр зүйлийн хэрэгжилтийн судалгаа хийхэд 9593 хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн ажиллуулахаас 7256 иргэн ажиллаж байгаа буюу хуулийн хэрэгжилт аж ахуйн нэгж, байгууллагад 61 хувь, төрийн байгууллагад 59 хувийн хэрэгжилттэй байна. Хөдөлмөрийн тухай хуулийн 144 дүгээр зүйлийн хэрэгжилтийг хангах хүрээнд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнийг ажиллуулаагүйн ажлын байрны төлбөрөөс Хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих санд 2018 онд 1.1 тэрбум төгрөг төвлөрч байсан бол 2021 онд 11.5 тэрбум төгрөг болж өссөн байна. Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнийг Монгол улс гэлтгүй дэлхий даяар нийгэм, эдийн засаг, эрх зүйн орчны хүрээнд маш сайн дэмжиж ирсэн. Олон улсын гэрээ, конвенц, төсөл хөтөлбөрийг маш олон удаа явуулж, Монгол улс алсын 2030-д хүртэл багтаасан байдаг.

Дүгнэлт

Монгол бол Дэлхийн хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн конвенцод нэгдэж орсон 56 дахь орон. Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнийг Монгол улс гэлтгүй дэлхий даяар нийгэм, эдийн засаг, эрх зүйн орчны хүрээнд маш сайн дэмжиж ирсэн. Олон улсын гэрээ, конвенц, төсөл хөтөлбөрийг маш олон удаа явуулж, Монгол улс алсын 2030-д хүртэл багтаасан байдаг. Тусгай хэрэгцээт хүүхдүүдийг бусдын адил ЕБС-д сургах нь найз нөхөдтэй болох, нээлттэй харилцаатай болох давуу тал байгаа. Мөн хэнийг ч ялгавралан гадуулахгүй байх зарчимд ч нийцнэ. Гэхдээ сул тал бас бий. Монгол улсын ЕБС-ийн багш бүр хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийг сургах, төлөвшүүлэх арга барилд суралцаагүй. Хүмүүсийн хандлага өөрчлөгдөөгүй. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс ямар нэг байдлаар ялгаварлан гадуурхалд өртсөн байдаг ба хүүхэд, суралцагчид, эцэг эхчүүд буруу хандлагатай байдаг. Манай улсад хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн нийгмийн асуудал ор тас орхигдсон гэж хэлэхэд болно. Монгол улс маш бага үнэлгээтэй гээд хэлчихэд буруудахгүй. Жишээ нь Нийслэлийн 9 дүүргийн ямар ч чиглэлд ХБИ-д зориулсан автобус байхгүй. Гэтэл АНУ-ын нэг мужид ХБИ-д зориулсан 500 орчим автобус үйлчилдэг жишээний. Мөн хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн төлөө зүрх сэтгэлээ гарган ажиллаж байгаа иргэн улсаас ямарч төсөв авдаггүй. ХБИ-ийн хөдөлмөр эрхлэлтийн байдал хангалтгүй байгууллага, аж ахуй нэгжүүд дорвитой арга хэмжээ авахгүй байна. Иймд судлаачийн зүгээс дараах саналыг дэвшүүлж байна.

- **Санал 1:** Хөдөлмөрийн тухай хуулийн 144 дүгээр зүйлийн хэрэгжилтийг хангах хүрээнд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнийг ажиллуулаагүйн ажлын байрны төлбөрөөс Хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих санд 2018 онд 1.1 тэрбум төгрөг төвлөрч байсан бол 2021 онд 11.5 тэрбум төгрөг болж өссөн байна. ХБИ ажиллуулаагүй ААНБ-ын торгууль хөдөлмөрийн доод хэмжээний 50 хувиар тооцдог. Эндээс юу харж болох вэ гэвэл, торгууль бага учраас ААНБ-ууд торгуулиа л төлчихье гэх хандлагатай байна гэж үзэх үндэслэлтэй байна. Иймд торгуулийг хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээнээс дээгүүр тогтоох нь зүйтэй.
- **Санал 2:** Монгол улсад ажилгүй иргэдийн 35.7 хувийг бакалавр болон түүнээс дээш түвшний боловсролтой залуус эзэлж байгаа. Үндэсний статистикийн хорооны 2022 оны II улирлын байдлаар Монгол Улсад 15 ба түүнээс дээш хөдөлмөрийн

насны 2.185.800 хүн байгаагийн 1.263.400 нь ажиллах хүч. Монгол улсад 2022 оны байдлаар ажилгүй иргэдийн тоо 9.977.800, бүртгэлтэй ажилгүй иргэдийн тоо 6700 байна. 2021 онд хийсэн судалгаагаар улсын хэмжээнд үйл ажиллагаа явуулж буй нийгмийн даатгалын санд бүртгэлтэй 25-аас дээш ажилтантай 6511 байгууллагын 3242 аж ахуйн нэгж, байгууллага буюу 50 гаруй хувьд нь Хөдөлмөрийн тухай хуулийн 144 дүгээр зүйлийн хэрэгжилтийн судалгаа хийхэд 9593 хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн ажиллуулахаас 7256 иргэн ажиллаж байна. 2022 оны судалгаанаас харахад Монголын ажлын байр 11.000 гаруй ажиллах хүч дутуу байгаа ба ажлын байр хангалттай байгаа гэвч ажил горилогчоос шаардах шаардлага улам өссөөр байна. Ажлын байрны туршлага гэж шаардаж байгаа боловч энэ нь шинэ төгсөгч болон хөгжлийн бэрхшээлтэй буюу тусгай хэрэгцээт хүмүүст хортой шаардлага болдог. Тиймээс ч төрийн болон хувийн байгууллага шат шатанд нь хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих мэргэшүүлсэн сургалтын системийг нэвтрүүлэх нэн шаардлагатай байна. Энэ нь ажлын байрны эрэлт хэрэгцээг багасгаж боловсон ажиллах хүч бэлдэх онцгой ач тустай гэж судлаачдын хувьд үзэж байна.

- **Санал 3:** Мэдээ мэдээллийн эрин зуун болох XXI зуунд бид бүхэн мэдээ мэдээллийг олон янзаар авдаг болсон. Гэвч төрөөс санхүүждэг хэвлэл мэдээллийн сайт, болон сонин сэтгүүлд тэгш бус ялгамжтай мэдээ мэдээлэл түгээж байна гэж судлаачийн зүгээс үзэж байна. Тухайлбал: Хараагүй хүмүүст зориулсан сонин сэтгүүл тэр бүр нийтэлдэггүй ба мэдээллийн ямар ч сайт хэлмэрчтэй байдаг мэдээ мэдээлэл мэдэх эрхийг ялгамжтай хүргэж байгаа өнөөгийн нийгмийн тод жишээ билээ. Хараагүй хүмүүст зориулсан ном байдаг ч сонин сэтгүүл гэх зэрэг мэдээллийн урсгалаар бүрэн хангагдаагүй нь манай улсад хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн нийгмийн асуудал ор тас орхигдсон гэдгийг баталж байна.

Түлхүүр үг: *Хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагч, хөдөлмөр эрхлэлт.*

Ашигласан материал:

1. Үндэсний статистикийн хороо, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн судалгаа (2022 оны 11 сарын 18-ны өдөр хандав).
2. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний хөгжлийн ерөнхий газар, судалгаа 2021 (2022 оны 11 сарын 19-ний өдөр хандав).
3. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний хөгжлийн газар, судалгаа/баганан график УБ., 2022
4. Үндэсний статистикийн хороо, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн судалгаа (2022 оны 11 сарын 18-ны өдөр хандав).
5. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний хөгжлийн ерөнхий газар, судалгаа 2021 (2022 оны 11 сарын 19-ний өдөр хандав).
6. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний хөгжлийн газар, судалгаа (баганан график). УБ., 2022.
7. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний хөгжлийн газар (баганан график), судалгаа УБ., 2022.
8. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний хөгжлийн газар, судалгаа УБ., 2022.
9. Үндэсний статистикийн хороо, 2020.
10. Монгол улсын Үндсэн хууль, УБ., 1992.
11. Хөдөлмөр нийгэм хамгааллын яамны албан ёсны сайт (2022 оны 11 сарын 19-ний өдөр хандав).
12. Үндэсний статистикийн хороо, УБ., 2022 оны 3-р сарын судалгаа.
13. Нийслэлийн статистикийн газар, Хүн амын хөдөлмөр эрхлэлтийн үзүүлэлт, оны эцэст, ажиллах хүчний судалгаа, 2019.
14. Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн мэргэжлийн нөхөн сэргээлт, хөдөлмөр эрхлэлтийн тухай 159 дүгээр конвенц, Монгол улс 1998 онд соёрхон баталсан.

ХАРААНЫ БЭРХШЭЭЛТЭЙ ХҮМҮҮСИЙН ХӨДӨЛМӨР ЭРХЛЭЛТИЙГ ДЭМЖИХ

Д.Нямхүү, Б.Баянхишиг¹, Д.Хулан, М.Намуун–Эрдэнэ, А.Хулан, Э.Шиймаа, С.Цогзолмаа²

¹Удирдагч багш нар,

²Үндэсний батлан хамгаалахын их сургуулийн оюутнууд

Nyamkhuu582@gmail.com, bayanaa19821019@gmail.com

Үндэслэл

Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд нь хөдөлмөрийн зах зээл дээрх сул талуудыг ихээхэн мэдэрдэг, эдийн засгийн оролцоо багатай бөгөөд тэр дундаа хараагүй иргэдийн ажлын байр нь цөөхөн хэдэн мэргэжил дунд тойрон эргэлддэг ба үүнээс үүдээд харааны бэрхшээлтэй нийт иргэдийн 94.6 хувь нь амьжиргааны түвшнээс доогуур орлоготой байна гэсэн статистикийн үндэсний хорооны судалгаанаас үзэхэд эдгээр хүмүүсийн ажил эрхлэлтийг нэмэгдүүлэх шаардлагатай байна. Харааны бэрхшээлтэй иргэд бариа засал хийх, хөгжим тоглох, оёдол, үйлдвэрийн ажлууд түгээмэл хийдэг ба бусад мэргэжлээр ажиллах боломж дутмаг. Яагаад харааны бэрхшээлтэй иргэд харах чадвараа алдсанаас бусдаар ямар нэгэн дутагдалгүй байхад байгууллагын инженер, номын санч гэх мэт илүү олон төрлийн ажил хийдэггүй вэ гэсэн асуултыг үндэс болгон судалгааны асуултаа боловсруулан харааны бэрхшээлтэй иргэд, төрийн болон төрийн бус байгууллагуудын уялдаа холбоог судлан аль шатанд алдаа гаран харааны бэрхшээлтэй иргэдийн хөдөлмөр эрхлэх хувь ийнхүү бага байгааг судлах шаардлага тулгарч байна. Хэсэг бүлэг ажилгүй иргэдийн хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих нь ч улс орны ажилгүйдлийн түвшин буурах, дотоодын нийт бүтээгдэхүүний хэмжээ өсөх зэрэг өндөр ач холбогдолтой. Харааны бэрхшээлтэй иргэн нь харах мэдрэхүйн хувьд согогтой гэхээс бусдаар оюун санааны болоод бие организмын хувьд эрүүл буюу ажил хөдөлмөр хийх боломжтой хүн юм.

Зорилго

Харааны бэрхшээлтэй иргэдийн хөдөлмөр эрхлэлтийн түвшин харьцангуй бага байгаагийн шалтгаан, уг асуудлыг шийдвэрлэж болох боломж, арга замыг нээн илрүүлэх.

Судалгааны арга зүй

Монголын хараагүйчүүдийн үндэсний холбоо, хараагүйчүүдийн мэргэжил сургалт үйлдвэрлэлийн төв болон хараагүй иргэдийн дунд анкетын аргаар google forms ашиглан судлагч өөрөө асуултыг уншин өгөх замаар харааны бэрхшээлтэй иргэдийг судалгаанд ярилцлагын аргыг ашиглан судалгааг явуулсан ба төрийн болон төрийн бус байгууллагуудын дунд 10 асуулт бүхий асуулгыг анкетын аргаар судалгааг авлаа.

Үр дүн

Нэг. Онолын хэсэг

1. Харааны бэрхшээлтэй иргэн: Үндэсний статистикийн хорооноос гаргасан судалгаагаар манай улсад 2018 оны байдлаар 1.036.304 хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн байгаа нь нийт хүн амын 3.3 хувийг эзэлж байна. Энэхүү судалгаанд үндэслэн хөдөлмөрийн чадвараа алдсан иргэдийн үзүүлэлтийг харвал:

- ♦ “Эмнэлэг, хөдөлмөрийн магадлах комиссын дүрэм”-ийн 1.5-д заасны дагуу хөдөлмөрийн чадвар алдалтын хувийг:

50–69 хувиар тогтоосон бол хөдөлмөрийн чадвараа хагас алдсанд, 70 ба түүнээс дээш хувиар тогтоосон бол хөдөлмөрийн чадвараа бүрэн алдсанд тус тус тооцдог.

- ♦ Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хөдөлмөр эрхлэлтийн талаар “Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай НҮБ-ын конвенцын 27 дугаар зүйл Оролцогч улсууд нь хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн бусадтай адил тэгш байх үндсэн дээр хөдөлмөр эрхлэх, тухайлбал хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн хувьд хүртээлтэй, нээлттэй байгаа, оролцож болох хөдөлмөрийн зах зээл, **хөдөлмөрлөх орчинд ажиллахаар чөлөөтэй сонгосон, эсхүл зөвшөөрлөө чөлөөтэй өгсөн нөхцөлд эрхэлж буй хөдөлмөрийнхөө үр шимээр амьжиргааны эх үүсвэрээ олох боломжтой байх** хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийг хүлээн зөвшөөрнө” хэмээн заасан байдаг.

Манай улсад хөдөлмөрийн насны буюу 15 ба түүнээс дээш насны 94.800 хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн байгаагаас 27.8 хувь буюу 20.000 орчим нь хөдөлмөр эрхэлж байгаа гэсэн статистик мэдээ байдаг. ААНБ-дад ажиллаж буй ХБИ-ийн 38.9 хувь нь бусад буюу ямар нэгэн эмгэг болон өвчний улмаас өдөр тутмын үйл ажиллагааг гүйцэтгэх чадвараа алдсан, 21.9 хувь нь хөдөлгөөний, 13.3 хувь нь сонсголын, **8.0 хувь нь харааны**, 8.0 хувь нь ярианы бэрхшээлтэй иргэд эзэлдэг.

2. Төрийн болон төрийн бус байгууллагад ажилдаг харааны бэрхшээлтэй иргэд:

Судалгааны дүнгээр ХБИ-ийн дундаж цалин 576.100 төгрөг байгаа нь өмчийн хэлбэрээр харвал төрийн өмчийн ААНБ-д ажиллаж буй ХБИ дунджаар 546.500 төгрөг, хувийн ААНБ-д ажиллаж буй ХБИ 607.200 төгрөгийн цалин авч байна. Монгол Улсад харааны бэрхшээлтэй 11.800 иргэн бий. Үүнд, хөдөлмөрийн насны 7200 гаруй иргэн байгаагаас үүний 97 хувь нь ажил эрхэлдэггүй гэсэн судалгааг хараагүйчүүдийн үндэсний холбооноос танилцуулснаас 1200 нь хүүхэд байна. Тэдний 200 гаруй нь тусгай боловсролын сургууль, цэцэрлэгт хамрагдаж байгаагийн 22 нь ерөнхий боловсролын сургуулийн сурагч байна. 2019 оны судалгаагаар Монголын хараагүйчүүдийн үндэсний холбоонд бүртгэлтэй 9130 иргэн байдгаас 6200 гаруй нь хөдөлмөрийн насны иргэд байна. Тэдний 5.4 хувь нь массаж, багш, эрүүл мэндийн салбар, хүүхэд хамгааллын төвд зөвлөхөөр ажиллаж байна. Өөрөөр хэлбэл хөдөлмөр эрхлэлтийн байдал, нийгэмд оролцох оролцоо хангалтгүй байгаа юм.

Харааны бэрхшээлтэй иргэдийг дэмжих хууль:

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн конвенц (2016 он):

27.4. Шүүх, прокурор, хууль хяналтын байгууллага хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн. эрх ашгаа хамгаалахад хүртээмжтэй орчныг бүрдүүлэх үүрэгтэй бөгөөд тэдгээрийг текст уншигч, бичигч, дохионы хэлний хэлмэрч, орчуулагчаар үнэ төлбөргүй хангах ба үйлчилгээний зардлыг улсын төсөвт тусгана.

17.1. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн ажилд орох, албан тушаал дэвших, цалин хөлс, нөхөн олговор авах, хөдөлмөр эрхлэх, хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих арга хэмжээнд бусадтай адил тэгш хамрагдах эрхтэй.

17.3. Төрийн байгууллага, иргэн, хуулийн этгээд нь хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний бие эрхтэн, хөгжлийн онцлогт нийцсэн ажлын байрыг хөдөлмөрийн тухай хуульд заасны дагуу бий болгож ажиллуулах үүрэгтэй.

18.1. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний хөдөлмөр эрхлэлтэд төрөөс дараах дэмжлэг үзүүлнэ:

18.1.1. хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнийг ажиллуулж байгаа иргэн, хуулийн этгээдийг хууль тогтоомжийн дагуу татварын хөнгөлөлт, чөлөөлөлтөд хамруулах, тохирох хэрэглэгдэхүүн бүхий ажлын байр бий болгохыг урамшуулах;

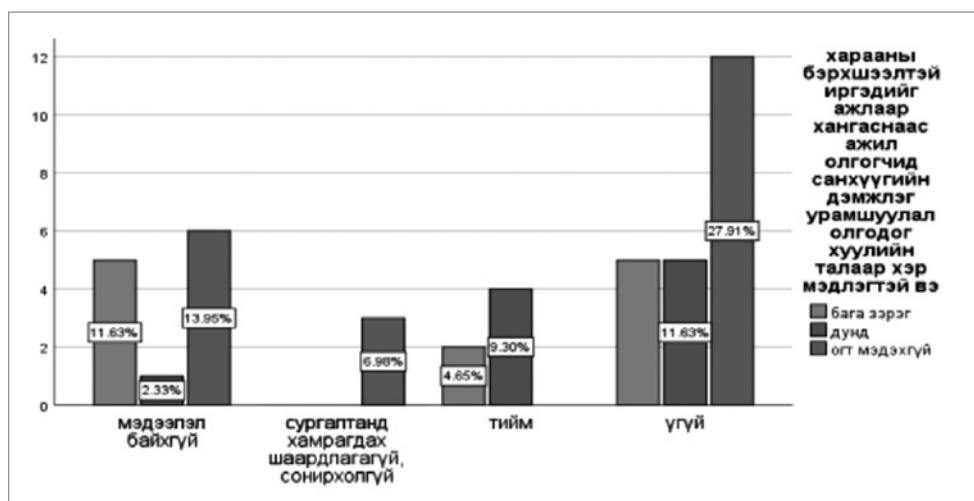
18.1.3. хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн мэргэжлээрээ ажиллахад шаардагдах ажлын багаж, тоног төхөөрөмж, материал болон бусад шаардлагатай

хэрэгслийг худалдан авахад нь хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих сангаас нэг удаа санхүүгийн дэмжлэг үзүүлэх

Хоёр. Төрийн болон төрийн байгууллагаас авсан судалгааны боловсруулалт

Судалгааны боловсруулалт 1:

График 1. Танай байгууллагын ажилчид харааны бэрхшээлтэй хүмүүсийн талаар танилцуулга сургалтад хамрагдаж байсан уу?

Дүгнэлт: Нийт 43 байгууллага судалгаанд хамрагдсанаас 27.91% буюу хамгийн өндөр хувийг харааны бэрхшээлтэй иргэдийг ажлын байраар хангаснаар ажил олгогчид санхүүгийн дэмжлэг урамшуулал олгодог хуулийн талаар огт мэдэхгүй гэж хариулсныг графикт харуулж байна. Иймээс харааны бэрхшээлтэй хүмүүсийн талаар мэдээлэлгүйн улмаас ажил олгож чаддаггүй байна.

Судалгааны боловсруулалт 2:

График 2. Харааны бэрхшээлтэй хүмүүс хөдөлмөр эрхэлж чадна гэж боддог уу?

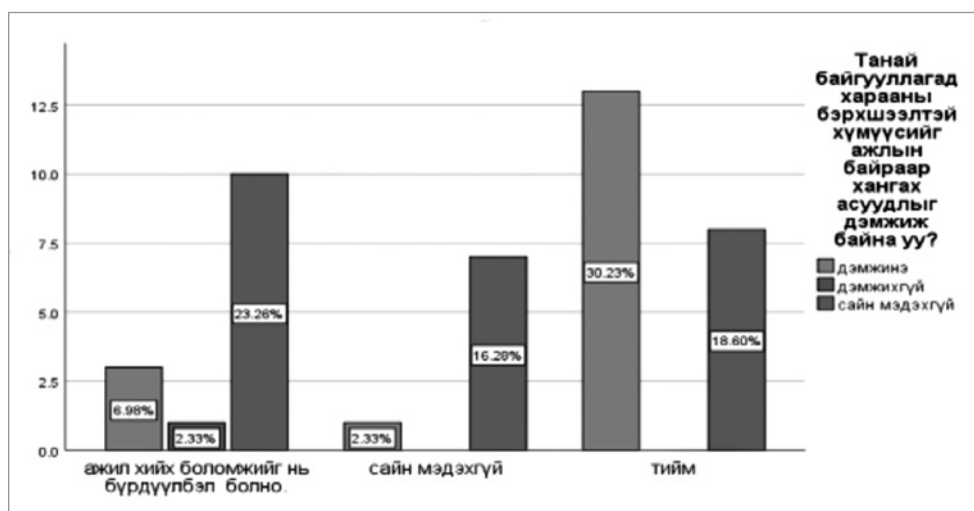
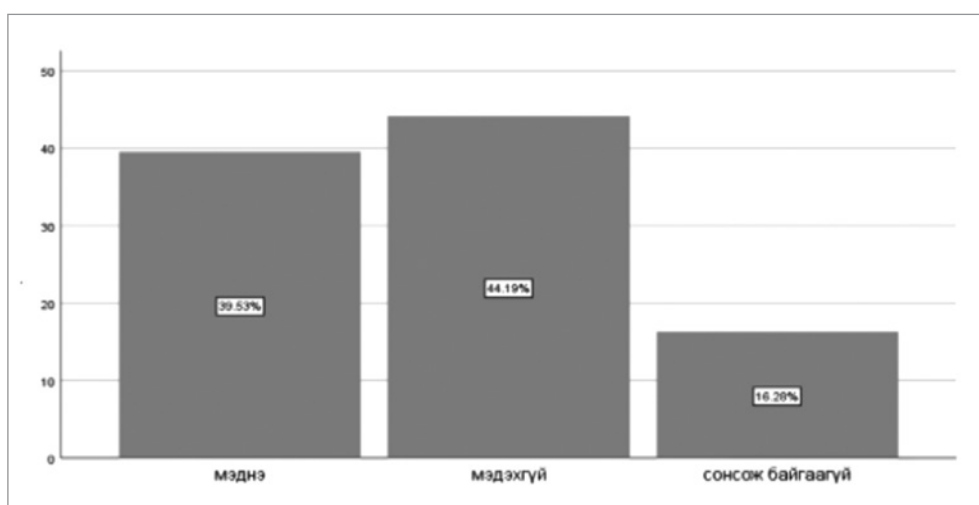

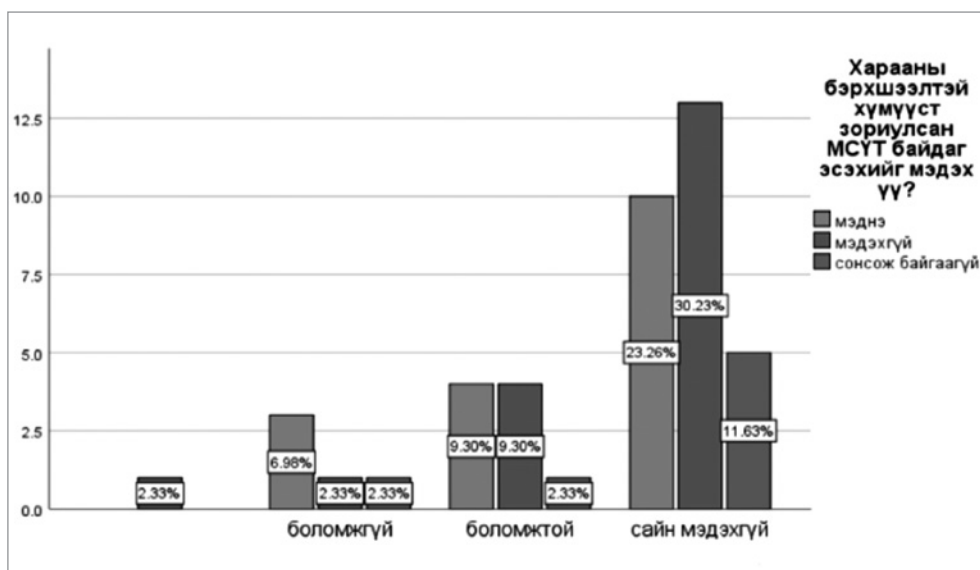
График 3. Харааны бэрхшээлтэй хүмүүст зориулсан МСҮТ байдаг эсэхийг мэдэх үү?

Дээрх хоёр графикаас харахад харааны бэрхшээлтэй иргэдийг ажлын байраар хангах асуудлыг дэмжих байгууллага 30.23% байгаа хэдий ч харааны бэрхшээлтэй иргэд хөдөлмөр эрхэлж чадах эсэхийг орчныг нь бүрдүүлж чадвал болно гэсэн байгууллага 23.26% байна. Гэвч тухайн байгууллага дэмжинэ гэсэн хэдий ч хэрхэн яаж дэмжихээ 44.19%-иар мэдэхгүй гэж хариулсан байна.

Судалгааны боловсруулалт 3

График 4. Танай байгууллага нийгмийн хариуцлагын хүрээнд харааны бэрхшээлтэй иргэн ажиллах нөхцөл бий болгох боломжтой юу? (цахим брайл г.м)

Харааны бэрхшээлтэй иргэдэд зориулсан МСҮТ байдаг эсэхийг мэдэхгүй 30.23% байна. Хэрхэн яаж ажиллах нөхцөл бий болгох боломжтойг сайн мэдэхгүй байна. Иймээс харааны бэрхшээлтэй иргэд ажилтан болж бэлтгэхэд хүндрэлтэй болж байна.

Гурав. Харааны бэрхшээлтэй иргэдээс авсан судалгааны асуулга

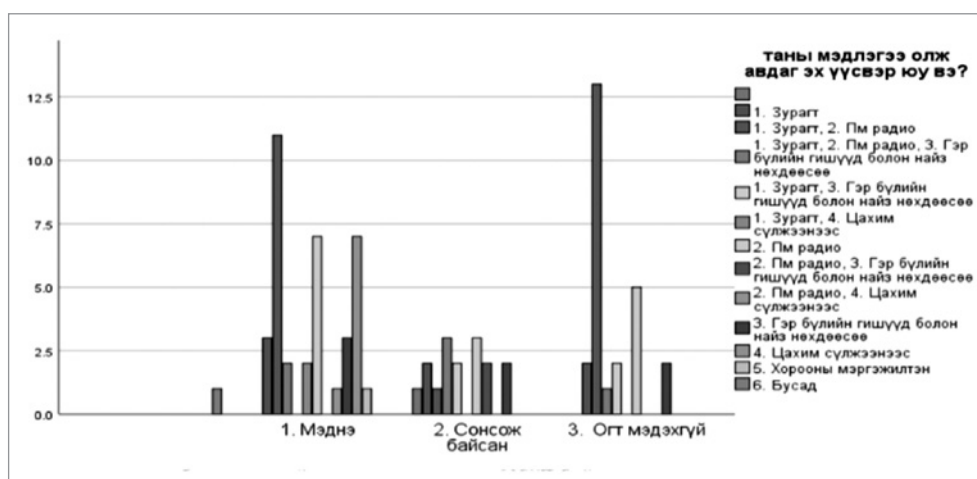
Судалгааны боловсруулалт 1:

Харааны бэрхшээлтэй хүмүүс бол маш олон төрлийн хөдөлмөр эрхлэх боломжтой хүсэлтэй гэвч чадахгүй байна. Бид харааны бэрхшээлтэй иргэдийн мэдлэг мэдээлэл, хүсэл сонирхол, хөдөлмөр эрхлэхэд тулгардаг бэрхшээл болон одоогийн амьжиргааны түвшин зэргийн талаар мэдээлэл олох зорилгоор санамсаргүй түүврийн аргаар судалгаа авсан ба судалгаанд нийт 79 харааны бэрхшээлтэй иргэд хамрагдсан.

Судалгааны боловсруулалт 1:

График 5. Харааны бэрхшээлтэй хүмүүст зориулсан МСҮТ байдаг эсэхийг мэдэх үү?

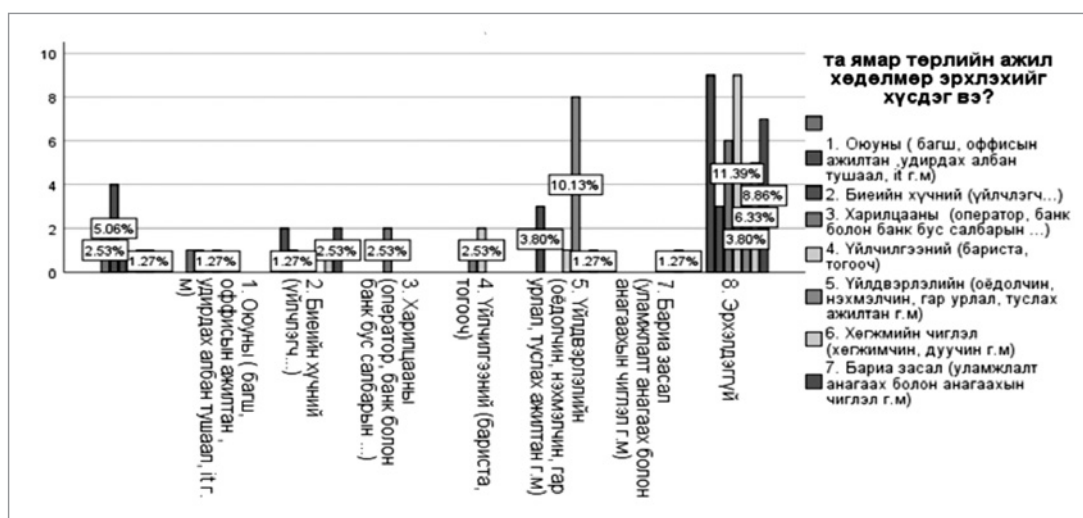
Та ны мэдлэгээ олж авдаг эх үүсвэр юу вэ?

Дээрх судалгааны үр дүнгээс, харааны бэрхшээлтэй нийт иргэдийн хувьд мэдлэг мэдээлэл олж авдаг мэдээллийн гол суваг нь зурагт, пм радио байна. Иймд тэдгээр бүлэгт нээлттэй байгаа ажлын байрны талаарх мэдээллүүдийг эдгээр сувгуудаар дамжуулбал хамгийн хүртээмжтэй байж чадна гэж дүгнэж байна.

Судалгааны боловсруулалт 2:

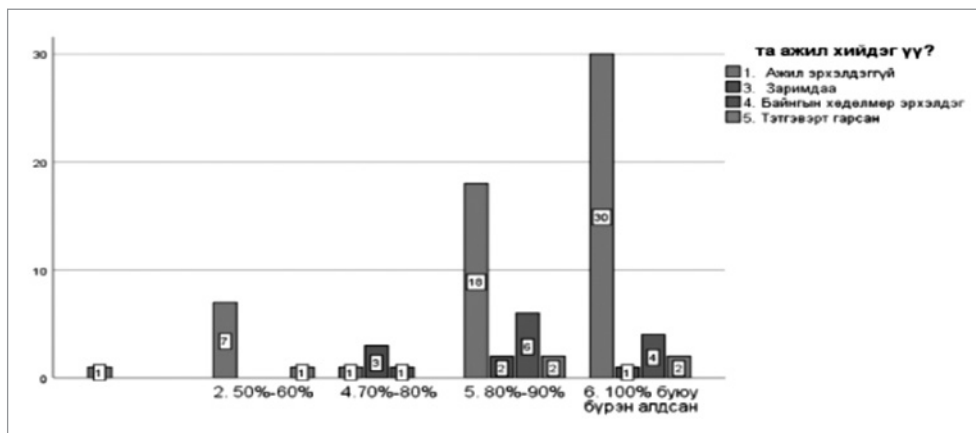
График 6. Та ямар төрлийн ажил хөдөлмөр эрхэлдэг вэ?

Нийт судалгаанд хамрагдсан иргэдийн 10.3% нь үйлдвэрлэлийн технологийн чиглэлийн ажил хөдөлмөр эрхэлдэг ба оюуны, үйлчилгээний болон бариа засал чиглэлээр түлхүү ажиллах сонирхолтой байна.

Судалгааны боловсруулалт 3:

График 7. Та хараагаа хэдэн хувиар алдсан бэ?

Дээрх судалгаанаас, харах мэдрэхүйн чадвараа бүрэн алдсан хүн ч ажил хөдөлмөр эрхлэх боломжтой байна, судалгаанд хамрагсдын дийлэнх хувь нь үйлдвэрлэлийн чиглэлийн ажил хийдэг болох нь харагдаж байна.

Судалгааны боловсруулалт 4:

Хөдөлмөр эрхэлдэггүйн улмаас судалгаанд хамрагсдын дийлэнх хэсгийн сарын хувийн орлогын хэмжээ 250.000–450.000 төгрөгийн хооронд хэлбэлзэж байна. Энэ дүн нь Монгол Улсын Статистикийн хорооноос тооцон гаргасан хүн амын амьжиргааны 2022 оны доод түвшний хэмжээнд (277.800 төгрөг) байгаа юм. Мөн Хөдөлмөр Нийгмийн Хамгааллын Яамнаас тодорхойлон гаргасан хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээтэй (420.000 төгрөг) дүйцэж байна.

Судалгааны боловсруулалт 5:

Хараагүй иргэд гэдэг нь огт юм хардаггүй хүн биш бөгөөд хэдэн хувь харах чадвараа алдсанаараа ялгаатай бөгөөд ажил эрхлэлтийн түвшин бөгөөд төрөл нь хүртэл өөр байгааг та бүхэн дээр графикаас харж болно.

Дүгнэлт

Монгол улсад нийт 1.036.304 хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн байгаагаас 11.800 нь харах чадвараа 100 хүртэлх хувиар алдсан иргэд байна. Тэндээс 7200 нь хөдөлмөрийн насны хүмүүс байгаа бөгөөд тэдний 97% нь ажилгүй. Ажилтай байгаа 3% нь массажиcт, бариа засалч, үйлдвэрлэлийн туслах гэх зэргийн цөөн хэдэн мэргэжлээр ажиллаж байгаа юм. Ийм учраас тэдгээр хүмүүсийн орлогын түвшин 450.000₮ байна. Харин эдгээр иргэдийн ажил хөдөлмөр эрхлэлтийн байдал маш бага байгаа бөгөөд цөөхөн хэдхэн мэргэжлээр л ажилладаг байна. Судалгаа хийж байх явцад нийтлэг ойлголттой байдаг, харааны бэрхшээлтэй иргэдтэй хэрхэн хамтарч ажиллахаа сайн мэдэхгүй? зэрэг нь ажиглагдсан. Харааны бэрхшээлтэй ажил хөдөлмөр эрхэлдэг хүмүүстэй ярихад зам талбай тоног төхөөрөмж бол маш том асуудал мөн гэхдээ харааны бэрхшээлтэй хүмүүс гэхээр л массаж хийж, толгой барьдаг биш бид ч гэсэн IT инженер хийж компьютер дээр хэрэглэдэг программ (Jaws 9, nvda) л суулгаад өгөхөд оффисын ажлыг хийж чадна гэж дийлэнх л хэлж байсан. Харин байгууллага аж ахуй нэгжээс судалгаа авахад хөгжлийн бэрхшээлтэй

иргэд халамжаар амьжиргаагаа залгуулдаг өөр ямар нэгэн ажил хийж болох бол толгой барих, бариста гэх мэт ажлыг л хийж чадна гэсэн нийтлэг ойлголттой байгаа нь харааны бэрхшээлтэй иргэдийн амьжиргааны түвшнийг дээшлүүлэхэд маш том саад учруулж байна гэж үзэж байгаа бөгөөд энэхүү асуудлыг шийдэхийн тулд хараагүй иргэдийн хөдөлмөрийн чадварын талаарх сургалт, мэдээ мэдээллийг маш өргөн цар хүрээтэйгээр олон нийтэл түгээх ёстой гэж үзэж байна.

Санал

- Харааны бэрхшээлтэй иргэдийн тусгай МСҮТ-ийн тухай мэдээ мэдээллийг зурагт, пм радио болон интернэт сүлжээнд зар сурталчилгаа, фостер хэлбэрээр байршуулан нийтэд сонирхуулах.
- 25-аас дээш тооны ажилтантай ААН албан байгууллага нь улиралд 1 удаа хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хөдөлмөр эрхлэх ур чадвар нөөц бололцоо, сэтгэл зүй болон хамтран ажиллах ёс зүйн талаар мэдээлэл олгоход чиглэгдсэн сургалт зохион байгуулж бүх ажилчдаа тэгш оролцоотой хамруулах ба үйл ажиллагааны явц үр дүнг Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний хөгжлийн төвд хагас жил бүр тайлагнадаг болох.
- Дүүргийн засаг даргад тухайн бүс нутаг дахь хараагүй оршин суугчдыг зохих ажлын байранд зуучлан хөдөлмөр эрхлэлтийг нь дэмжиж ажиллахыг үүрэгдэх.

Түлхүүр үг: *Тохирох хэрэглэгдэхүүн, ажлын байр.*

МОНГОЛЫН ХӨГЖЛИЙН БЭРХШЭЭЛТЭЙ ИРГЭДИЙН ХӨДӨЛМӨР ЭРХЛЭЛТ, ХУУЛЬ ТОГТООМЖИЙН ХЭРЭГЖИЛТ

Ц.Ганцэцэг¹

¹ Хөдөлмөр, нийгмийн харилцааны дээд сургууль
1965ganaa@gmail.com

Үндэслэл

Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих асуудалд төрийн бодлогын хэрэгжилтийг юуны өмнө хангах, тэднийг өөртөө итгэлтэй, нийгмийн идэвхтэй гишүүн болгож хөгжүүлэх, бусдын адил амьдрах боломж нөхцөл, нийгэмд оролцох оролцоо, хөдөлмөр эрхлэхэд тулгарч буй хүндрэл бэрхшээлийг илрүүлж, шийдвэрлэх арга замыг тодорхойлох явдал чухлаар тавигдаж байна.

Зорилго

Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд төрийн, төрийн бус, хувийн хэвшлийн байгууллагад ажил эрхлэхэд учирч буй бэрхшээл, тэдгээрийг шийдвэрлэхэд Монгол Улсын хууль тогтоомжийн хэрхэн үйлчилж байгааг тодорхойлох.

Материал ба арга зүй

Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хөдөлмөр эрхлэлттэй холбоотой хууль тогтоомжууд, Нийгмийн даатгалын ерөнхий газрын нийгмийн даатгалын шимтгэл төлөгч, 25 ба түүнээс дээш ажилтантай нийт аж ахуйн нэгж, байгууллагын тоо, Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын судалгааны институтийн хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хөдөлмөр эрхлэлтийн судалгаанууд, Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн тооны мэдээлэл, ХНХЯ, Жайка олон улсын хамтын ажиллагааны байгууллагын хамтарсан судалгаа зэрэг мэдээлэлд шинжилгээ хийж, дүгнэлт хийсэн.

Үр дүн

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний ажил эрхлэлтийн эрх зүйн зарим зохицуулалт

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний талаарх ойлголт, хандлага нийгмийн аль ч түвшинд хангалтгүй, хүний эрхийн хувьд адил тэгш бус, халамж хүртэгч, өвчтөн, нийгмийн идэвхгүй гишүүн мэтээр хандах хандлага байсаар байна. Монгол Улсад 2019 оны байдлаар 107.639 хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн байгаа нь нийт хүн амын 3.2 хувийг эзэлж байгаа бөгөөд 57.1 хувь нь эрэгтэйчүүд, 42.9 хувь нь эмэгтэйчүүд байна. Монгол Улсад Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай хууль (2016), МУ-ын Хөдөлмөрийн тухай хууль (1999) болон холбогдох бусад хууль, тогтоомжоор хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний хөдөлмөр эрхлэлтийг зохицуулж ирсэн. МУ-ын Хөдөлмөрийн тухай хууль (шинэчилсэн найруулга) 2021 оны нэгдүгээр сарын 1-ний өдрөөс хэрэгжиж эхэлсэн. Энэхүү шинэчилсэн хуулийн 144-р зүйлд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжсэн заалтуудыг тусгасан байна. Монгол Улсад Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай хууль (2016), МУ-ын Хөдөлмөрийн тухай хууль (1999) болон холбогдох бусад хууль, тогтоомжоор хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний хөдөлмөр эрхлэлтийг зохицуулж ирсэн. 2021 онд (2021.07.02) УИХ-аар батлагдсан Хөдөлмөрийн тухай хууль (шинэчилсэн найруулга) 2021 оны нэгдүгээр сарын 1-ний өдрөөс хэрэгжиж эхэлсэн. Энэхүү шинэчилсэн хуулийн 144-р зүйлд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжсэн дараах заалтуудыг тусгажээ (2021 оны 7 дугаар сард Хөдөлмөрийн тухай хууль шинэчлэгдэн, 2022 оны эхний өдрөөс мөрдөж эхэлсэн бөгөөд энэхүү шинэчилсэн хуульд Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжсэн заалт шинээр орсон байна). Тухайлбал:

- Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний болон хөгжлийн бэрхшээлтэй гэр бүлийн гишүүнээ гэртээ асарч байгаа хүний үйлдвэрлэсэн бараа, бүтээгдэхүүн, ажил үйлчилгээг

гэрээгээр байнга худалдан авах зэргээр тэдний үйл ажиллагаанд дэмжлэг үзүүлсэн ажил олгогчийг Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих дэд санд төлөх төлбөрөөс чөлөөлж, эсхүл хөнгөлөх.

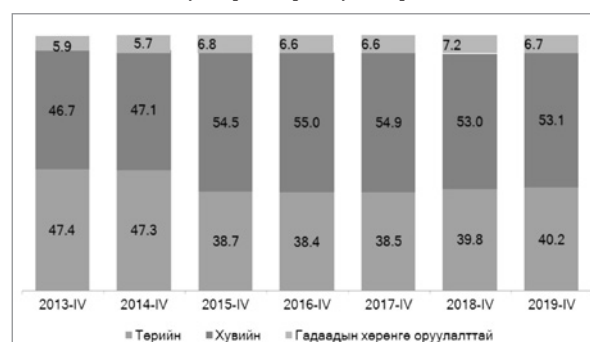
- Ажил олгогч хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнийг Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай хуульд заасан тохирох хэрэглэгдэхүүнээр хангах замаар хөдөлмөр эрхлэх боломжоор хангах үүрэгтэй. Тохирох хэрэглэгдэхүүнээр хангахгүйгээр хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний хөдөлмөр эрхлэлтийн харилцааг дуусгавар болгохыг хориглох.
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн тэтгэвэр, тэтгэмж авч байгаа нь түүний цалин хөлсийг бууруулах болон энэ хуульд заасан бусад эрхийг хязгаарлах үндэслэл болохгүй.
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнийг асардаг ажилтан хүсэлт гаргасан тохиолдолд ажил олгогч түүнд гэрээсээ, зайнаас, бүтэн бус цагаар ажиллах нөхцөлийг бүрдүүлэх боломжит арга хэмжээг авах.
- Харин 1999 оны Хөдөлмөрийн тухай хуульд 25 ба түүнээс дээш ажилтантай аж ахуйн нэгж нийт орон тооны дөрөв, түүнээс дээш хувийн орон тоонд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнийг ажиллуулахаар заасныг шинэчилсэн хуульд дөрвөн хувиас доошгүй орон тоонд ажиллуулна гэж заажээ.
- Аж ахуйн нэгж, байгууллага хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн ажиллуулаагүй бол ажиллуулбал зохих орон тоо тутамд ногдох төлбөрийн хэмжээ нь хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээтэй тэнцүү байх бөгөөд уг төлбөрийг сар бүр Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих дэд санд төлнө.

Аж ахуйн нэгж байгууллагад хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн ажиллуулах хууль тогтоомж, түүний хэрэгжилт

Монгол Улсын Хөдөлмөрийн тухай хуулийн (1999) 111.1 дүгээр зүйлд 25, түүнээс дээш ажилтантай аж ахуйн нэгж, байгууллага нь ажил, албан тушаалынхаа дөрөв, түүнээс дээш хувийн орон тоонд хөгжлийн бэрхшээлтэй болон одой хүнийг ажиллуулна гэж заасан байна. Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын судалгааны институтийн 2018 оны “Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хөдөлмөр эрхлэлтийн судалгаа”-аар улсын хэмжээнд 25, түүнээс дээш ажилтантай аж ахуйн нэгж, байгууллага 5230 байгаагаас 39.4 хувь нь буюу 2061 нь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн ажиллуулж байжээ. Эдгээрийн 41.9 хувь нь буюу 863 аж ахуйн нэгж, байгууллага хуульд заасан квотын дагуу, үлдсэн хувь нь квотоос цөөн орон тоонд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнийг ажиллуулж байна. Судалгааны дүнгээс харахад ажил олгогчдод хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг ажиллуулах сонирхол төдийлөн байдаггүй, тэдгээр иргэдийн ажлын бүтээмж, байгууллагын үйл ажиллагаанд оруулах хувь нэмэрт эргэлздэг зэрэг хандлага нь хуулийн хэрэгжилтэд сөргөөр нөлөөлж байна.

Үйл ажиллагаа явуулж байгаа 20, түүнээс дээш ажиллагчтай ААНБ-ын өмчийн хэлбэрийг үзвэл 2013 онд төрийн өмчийн байгууллага 47.4 хувийг эзэлж байсан бол 2019 онд 40.2 болж буурчээ байна. Харин хувийн өмчийн ААНБ 2013 онд 46.7 хувийг эзэлж байсан бол 2019 онд 53.1 болж өссөн байна. 2019 оны байдлаар Монгол Улсад үйл ажиллагаа явуулж байгаа нийт ААНБ-ын 6.7 хувийг гадаадын хөрөнгө оруулалттай байгууллага эзэлж байв. НДЕГ-ын мэдээгээр нийгмийн даатгалын шимтгэл төлөгч, 25 ба түүнээс дээш ажилтантай нийт аж ахуйн нэгж, байгууллагын тоо 2018 онд 7202, 2019 онд 7766 байгаа бөгөөд эдгээрийн хоёр байгууллага тутмын нэг нь

Зураг 1. Монгол Улсад үйл ажиллагаа явуулж буй 20 ба түүнээс дээш ажиллагчтай ААНБ-ын өмчийн хэлбэр, улирлаар (хувиар)

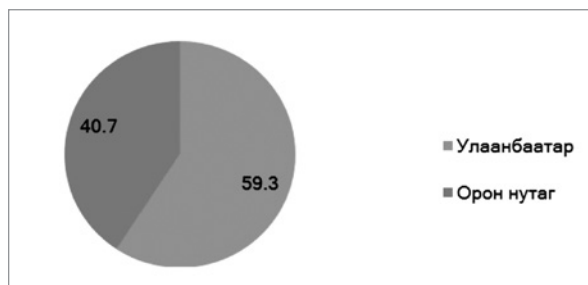
Эх сурвалж: Үндэсний статистикийн хороо, Бизнес регистрийн сан

хувийн өмчийн байгууллага байгаа ажээ (Зураг 1).

2019 оны байдлаар нийгмийн даатгалын шимтгэл төлөгч, 25 ба түүнээс дээш ажилтантай нийт 7700 гаруй аж ахуйн нэгж, байгууллага байгаагаас 59.3 хувь нь Улаанбаатар хотод, 40.7 хувь нь орон нутагт үйл ажиллагаа явуулж байна (Зураг 2).

Нийгмийн даатгалын ерөнхий газрын нийгмийн даатгалын шимтгэл төлөгч 25, түүнээс дээш ажиллагчтай ААНБ-ын тоо, өмчийн хэлбэрийг аймаг, дүүргийн тоогоор гаргасан (2019 он) судалгаанаас үзвэл орон нутагт үйл ажиллагаа эрхэлж буй 25, түүнээс дээш ажиллагчтай ААНБ-ын дийлэнх нь буюу 69.0 хувь нь төрийн, 22.9 хувь нь хувийн, 8.1 хувь нь орон нутгийн өмчит аж ахуйн нэгжүүд байна. Нийт 25, түүнээс дээш ажиллагчтай ААНБ-ын тоогоор Өмнөговь аймаг тэргүүлж, тус ангиллын хувийн хэвшлийн ААНБ-ын тоогоор мөн Өмнөговь аймаг тэргүүлж байна. Харин 25, түүнээс дээш ажиллагчтай ААНБ-ын тоо хамгийн бага аймаг нь Говьсүмбэр аймаг байна. Улаанбаатар хотод үйл ажиллагаа эрхэлж буй 25, түүнээс дээш ажиллагчидтай ААНБ-ын 70.5 хувь нь хувийн, 27.3 хувь нь төрийн, 2.2 хувь нь орон нутгийн өмчит ААНБ байна. Нийгмийн даатгалын шимтгэл төлөгч нийт 7766, ААНБ-д 8697 хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн ажиллаж байгаа бөгөөд хуулийн дагуу ажиллавал зохих орон тоо 33.018 байна. Орон нутагт Увс аймаг, Улаанбаатар хотод Багахангай дүүрэг ХБИ-ийг зохих орон тоонд ажиллуулах квотоос илүү ажиллуулж байна. Харин Өмнөговь аймаг, Улаанбаатар хотод Чингэлтэй, Сүхбаатар, Баянгол, Хан–Уул, Баянзүрх, Сонгинохайрхан дүүргүүдэд хуулийн хэрэгжилт хангалтгүй буюу хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнийг ажиллуулбал зохих орон тооны 30-аас доош хувьд ажиллуулж байжээ. НДЕГ-ын ААНБ-ын эдийн засгийн салбараар гаргасан (2019 он) судалгаанаас үзвэл нийгмийн даатгалын шимтгэл төлөгч, 25 ба түүнээс дээш ажилтантай нийт ААНБ-ууд Хөдөлмөрийн тухай хуулийн 111.1 дэх заалтыг хэрэгжүүлж буй байдлыг харвал 2018 онд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнийг ажиллуулбал зохих нийт орон тооны 26.1 хувьд, 2019 онд 26.4 хувьд ажиллуулсан нь хуулийн хэрэгжилт хангалтгүй байгааг харуулж байна. Хэрэв 25 ба түүнээс дээш ажилтантай бүх ААНБ Хөдөлмөрийн тухай хуулийн 111.1 дэх заалтыг хэрэгжүүлж ажилласан бол 2018 онд 22.381, 2019 онд 24.322 хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн ажлын байртай болох боломжтой байсан хэдий ч хуулийн хэрэгжилт хангагдаагүйгээс эдгээр ажлын байранд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд ажиллаагүй байна. Мөн хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг ажиллуулж байгаа ААНБ-д ажиллуулбал зохих орон тоондоо ХБИ ажиллуулаагүй нь харагдсан.

Зураг 2. Нийгмийн даатгалын шимтгэл төлөгч, 25 ба түүнээс дээш ажиллагчтай нийт ААНБ, байршлаар (хэмжих нэгж: хувиар)

Эх сурвалж: Нийгмийн даатгалын ерөнхий газар

Дүгнэлт

- 2022 оны эхний өдрөөс мөрдөж эхэлсэн Хөдөлмөрийн тухай хуульд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжсэн заалт шинээр орсон байна. Тухайлбал, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний болон хөгжлийн бэрхшээлтэй гэр бүлийн гишүүнээ гэртээ асарч байгаа хүний үйлдвэрлэсэн бүтээгдэхүүнийг байнга худалдан авч, дэмжсэн ажил олгогчийг Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих дэд санд төлөх төлбөрөөс чөлөөлж, хөнгөлөх, мөн хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнийг асардаг ажилтанд гэрээсээ, зайнаас, бүтэн бус цагаар ажиллах нөхцөлийг ажил олгогч бүрдүүлэх зэргээр заасан нь нэлээд ач холбогдолтой.
- Монгол Улсын Засгийн газраас хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн асуудалд анхаарч, нэлээд арга хэмжээ хэрэгжүүлж байжээ. Тухайлбал, Хөдөлмөрийн тухай хуулийн

(1999) 111 дүгээр зүйлийн хэрэгжилтийг эрчимжүүлэх зорилгоор Засгийн газрын 2019 оны 111 дүгээр тогтоол гарч, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн ажиллуулаагүй орон тоо тутамд төлөх төлбөрийн хэмжээг дундаж цалинтай уялдуулан төлж байхаар шинэчлэн тогтоосон. Ингэснээр хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнийг ажиллуулаагүй 25, түүнээс дээш ажиллагчтай ААНБ-д Улаанбаатар, Орхон, Дархан–Уул аймагт тухайн байгууллагын ажиллагчдын дундаж цалингийн хэмжээгээр, бусад аймагт дундаж цалингийн 60 хувиар тооцон төлбөр төлж, төлбөрийг хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих санд төвлөрүүлж байна. Тэгвэл 2022 оны Хөдөлмөрийн шинэ хуулийн 144.3-т “Аж ахуйн нэгж, байгууллага хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн ажиллуулаагүй бол ажиллуулбал зохих орон тоо тутамд ногдох төлбөрийн хэмжээ нь хөдөлмөрийн хөлсний доод хэмжээтэй тэнцүү байх”-аар тусгасан нь дээрх нөхцөл байдлыг өөрчлөх нөхцөл харагдаж байна.

3. Ажлын байрны төлбөр төлүүлэхээс илүүтэйгээр хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг байнгын ажлын байраар хангах, тэдний бэрхшээлийн онцлогт тохирсон хүртээмжтэй орчин бий болгох, ажил олгогч болон олон нийтэд хөгжлийн бэрхшээлийн талаарх ойлголт, хандлагыг сайжруулах нь үр дүнтэй.
4. НДЕГ-ын мэдээгээр нийгмийн даатгалын шимтгэл төлөгч, 25 ба түүнээс дээш ажилтантай нийт аж ахуйн нэгж, байгууллагын тоо 2018 онд 7202, 2019 онд 7766 байна. Эдгээр байгууллагыг өмчийн хэлбэрээр үзвэл бараг хоёр байгууллага тутмын нэг нь хувийн өмчийн байгууллага байгаа бөгөөд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнийг ажиллуулж буй ААНБ-ын 63.1 хувь нь орон нутагт, 36.9 хувь нь Улаанбаатар хотод үйл ажиллагаа явуулж байна. ХБИ-ийг хамгийн ихээр буюу 50-иас дээш хувиар ажиллуулж буй салбарууд нь боловсрол, эрүүл мэнд, төрийн удирдлагын салбар байгаа бол хамгийн бага хувиар ажиллуулж буй салбар нь худалдаа, барилга, уул уурхайн салбарууд байна.

Түлхүүр үг: ААНБ, ажил олгогч, хууль тогтоомж, хэрэгжилт.

Ашигласан материал:

1. МУ-ын Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай хууль, 2016.
2. Үндэсний статистикийн хороо (2019). Монгол Улсын статистикийн эмхэтгэл.
3. Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн тоо мэдээллийн баримтын хуудас, УБ, 2019.
4. ХНХЯ, Жайка олон улсын хамтын ажиллагааны байгууллага (2019). Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн асуудал: Бодлого, үйл ажиллагаа, УБ.
5. Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын судалгааны институт (2020). Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний хөдөлмөр эрхлэлтийн талаарх тоон шинжилгээ, УБ.

ТОГТВОРТОЙ ХӨГЖИЛ, ЗОХИСТОЙ АЖИЛ ЭРХЛЭЛТ

Э.Энхтөр¹

¹Санхүү Эдийн Засгийн Их Сургууль
enkhsaiha.enkhtur@gmail.com

Үндэслэл

Дэлхийн аль ч улсад гардаг ажилгүйдлээс үүдэлтэй бэрхшээл, боломж бололцооны асуудал манай улсад ч гарсаар байна. Өнөөгийн байдлаар манай улсад энэ талаар төрөөс дорвитой шийдвэр маш хомс байна. Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн бүрийн бэрхшээл адилгүй байдаг. Тэдний бэрхшээл нь дотроо бие бялдрын, мэдрэхүйн, оюуны болон сэтгэцийн гэх мэт хэлбэрээр байж болдог. Түүнчлэн бэрхшээл нь төрөлхийн болон аливаа нэг тохиох ослоос шалтгаалан үүсэн бий болж болдог болдог. Хөгжлийн бэрхшээл нь тухайн хүнд хөдөлмөрлөх, нийгэмшихэд маш сөргөөр нөлөөлдөг ба зарим тохиолдолд дэмжлэг, туслалцаа маш их шаардах үе бий. Гэсэн хэдий ч ажил, хөдөлмөр хийхийг хүсэж байгаа боловч олон саад бэрхшээлийн улмаас хөдөлмөрлөж чадахгүй байгаа хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд олон байна. Үндэсний статистикийн хорооны 2018 оны мэдээгээр хөгжлийн бэрхшээлтэй хөдөлмөрийн насны 19.974 хүн хөдөлмөр эрхэлж байна харин хөдөлмөрийн насны 73.285 хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн ажил хөдөлмөр эрхэлж чадахгүй байгаа тулгамдсан асуудлын нэг юм. Орчин үед дэлхий нийттэйгээ хөл нийлүүлэн алхаж ХБИ-ийн хэрэгцээ шаардлага, ая тухтай байдал дээр тулгуурлан тусгай хэлбэрийн ажлын бий болгох, хөдөлмөр эрхлэх боломжийг бий болгох, ядуурал амьдралын доройтлоос сэргийлэх нь зайлшгүй шаардлага байгаа билээ.

Зорилго

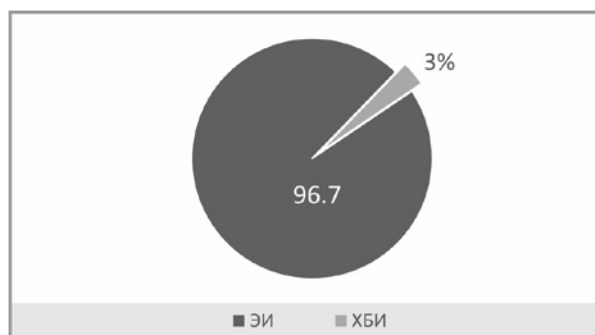
Тиймээс хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих асуудалд төрийн бодлогын хэрэгжилтэд хяналт тавих, сайжруулах, тэднийг өөртөө итгэлтэй, идэвхтэй нийгмийн нэг хэсэг болгох, бусдын адил ялгарах зүйлгүй амьдрах боломж нөхцөлийг бий болгох, нийгэмд оролцох оролцоо, шийдвэрлэх арга замыг тодорхойлох үүднээс энэхүү ажлыг хийж гүйцэтгэлээ.

Үр дүн

1. Статистик тоо

ҮСХ-ны 2018 оны судалгаагаар манай улсад ХБИ нь нийт хүн амын 3.3 хувь буюу 103.600 байгаа бөгөөд эдгээр 94.700 буюу 91.5 хувь нь 16 ба түүнээс дээш насныхан байна.

Зураг 1. Нийт хүм ам доторх
ХБИ-ийн эзлэх хувь

Зураг 2. Насны ангиллын хувь

Хүснэгт 1. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн ам, насны бүлэг, төрлөөр, 2017 он

Насны бүлэг	Нийт хүний тоо	Хөгжлийн бэрхшээлийн төрөл			
		Төрөлхийн		Олдмол	
		Хүний тоо	Дунд эзлэх хувь	Хүний тоо	Дунд эзлэх хувь
Бүгд	103630	44364	42.8	59246	57.2
0-14	8835	6656	75.3	2179	24.7
15-17	2618	1759	67.2	859	32.8
18 ба түүнээс дээш	92177	35969	39.0	56208	61.0
Улаанбаатар	34246	14106	41.2	20140	58.8
0-14	3617	2875	79.5	742	20.5
15-17	830	620	74.7	210	25.3
18 ба түүнээс дээш	29799	10611	35.6	19188	64.4

2. Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хөдөлмөр эрхлэлт

Манай улсад хөдөлмөрийн насны буюу 15, түүнээс дээш насны 94.800 хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн байгаагаас 27.8 хувь буюу 20.000 орчим нь хөдөлмөр эрхэлж байгаа гэсэн статистик мэдээ байдаг.

Зураг 3. Ажил хийж буй иргэдийн тоог дэлгэрэнгүй байдлаар үзүүлэв

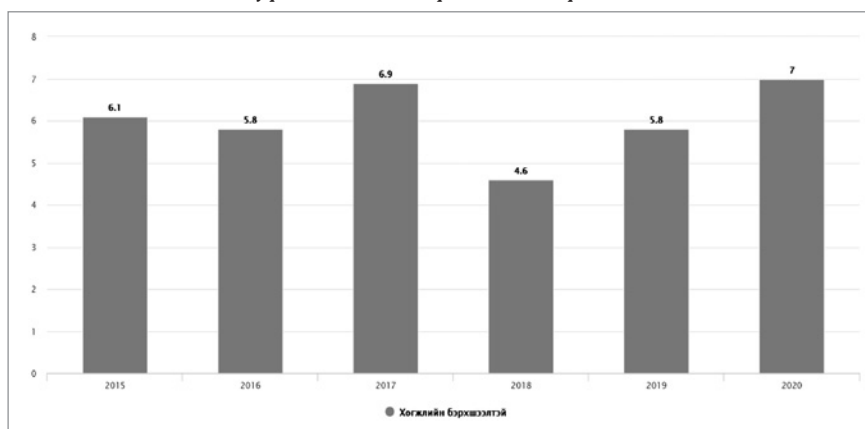

Эх сурвалж: Үндэсний статистикийн хороо

3. Ажилгүйдлийн түвшин

Манай улсад хөдөлмөрийн насны нийт 8000 хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн байгаа боловч жил ирэх тусам ажилгүйдлийн хувь бага багаар өссөөр байгааг энэхүү судалгаа харуулж байна.

Зураг 4. Ажилгүйдлийн түвшин

Шийдвэрлэх санал

1. ХБИ-д мэргэжлийн ур чадвар авч болох орчин сайжруулах нь чухал ба хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд тэр бүр ажлын байрандаа очиход дэд бүтцийн асуудлаас болж олон төрлийн асуудлууд тулгамддаг. Тиймээс хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний хөдөлмөр эрхлэлтэд туслалцаа, зөвлөгөө өгөх тусгай сайт болон аппыг хөгжүүлэх, мэргэжлийн сургалтад хамруулан цахим хэлбэрээр оролцуулан ажилд зуучлах, мэргэшсэн зөвлөх үйлчилгээг өгөх тал дээр Монголын өөрсдийн гэсэн платформыг хөгжүүлэх хэрэгтэй. Гэрээсээ ажиллах боломжийг бий болгох. Жишээ дурдвал:

Career Cast

Ability Jobs

Circa

Эдгээр нь дээр дурдсантай адилхан ХБИ-дэд тохирох ажлыг нь зуучилж өгөх, тэдэнд туслалцаа, зөвлөгөө өгөх, гэрээсээ ажиллах боломжийг бий болгодог зэрэг үйлчилгээг маш үр дүнтэйгээр үзүүлдэг билээ. Үүнтэй адил платформыг хөгжүүлэн ажиллуулах нь тулгамдсан асуудлыг шийдвэрлэхэд ихээхэн том туслалцаа үзүүлнэ.

2. Ажил олгогчдод зорилтот бүлэгт хандаг хандлагыг эергээр төлөвшүүлэх, урамшууллын систем зэргийг боловсронгуй болгох Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн ажилд авч ажиллуулснаар ажил олгогчийг урамшуулах, татварын хөнгөлөлт, болон чөлөөлөлт эдлэх, олон давуу тал байдгийг сурталчилна таниулах, мэдээллийг олон нийтэд хүртээмжтэй болгох хэрэгцээ байна. Жишээ дурдвал: Их Британид 10 сая гаруй хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс байдаг. 2010 оны “Тэгш байдлын тухай хууль” (ЕА) гэх зүйл гарсан ба энэ нь ажил олгогчдоос хөгжлийн бэрхшээлтэй ажилчдад туслах зохицуулалт хийхийг шаарддаг Мөн албан байгууллын хүн амын орлогын албан татвар болон нэмэгдсэн өртгийн албан татвар зэргээс тухайн жилд ажиллаж байгаа ажилчдаас хамааран 50–60% хувийн хөнгөлөлт үзүүлдэг.

Дүгнэлт

Манай улсын нийгэм, эдийн засгийн болон бусад хүчин зүйлийн нөлөөгөөр хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд хөдөлмөр эрхлэх боломж харьцангуй хязгаарлагдмал төвшинд байна. Тиймээс гэртээ суумгай байдаг болон зорчин явах боломжгүй хүмүүст гэрээсээ цахимаар ажиллах боломжийг бий болгох платформыг бий болгосноор 20000 гаруй хүмүүст туслах боломж буй ба Монгол улсын хэмжээнд 2018 онд хөдөлмөр эрхэлдэг 7199 хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн байгаа нь 3969 аж ахуйн нэгж, байгууллагад хуваагдан ажиллаж байна. Эдгээр байгууллагуудад төрийн зүгээс урамшууллын системээр бүрэн хангаж чадвал 14000 гаруй хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэн ажлын байртай болох боломжтой юм. Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэний ажлын байр олноор бий болгосон, энэ талаар илүү санаачилгатай ажиллаж байгаа ажил олгогчийг урамшуулах систем байхгүй байгаа нь тэдний цаашид хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнийг ажилд тогтвортой авах, дэмжих, ажлын байр нэмж бий болгоход хүндрэл учруулж, урам зоригийг мохоож байгааг ажил олгогчид илэрхийлж байгаа нь хуулийн ийм төрлийн хуулийн хэрэгжилт хэрэг болж байгааг харуулж байна.

Түлхүүр үг: Мэдээллийн систем, ажил эрхлэлт.

Ашигласан материал:

- ХӨГЖЛИЙН БЭРХШЭЭЛТЭЙ ИРГЭДИЙН АСУУДАЛ: БОДЛОГО ҮЙЛ АЖИЛЛАГАА
- <https://www.holded.com/blog/what-kind-of-taxes-does-a-company-pay> Sbd.gov.mn
- <https://turbotax.intuit.com/tax-tips/disability/tax-tips-for-the-legally-disabled/L2YSQylaq>
- <https://eu.boell.org/en/2020/08/11/peopledisabilities-working-home-using-tech-relief-and-struggle>

БҮЛЭГ VI БОЛОВСРОЛ

ХАРААНЫ БЭРХШЭЭЛТЭЙ 12–16 НАСНЫ ХҮҮХДИЙН СУРАЛЦАХУЙД ТУЛГАМДАЖ БУЙ АСУУДАЛ

(Тусгай хэрэгцээт боловсролын 29-р сургуулийн жишээн дээр)

А.Анужин¹

¹Нийгэм сэтгэл судлалын дээд сургууль, Сэтгэл судлал, нийгмийн ажлын тэнхим
anujinn112@gmail.com

Үндэслэл

Дэлхий дээр нэг тэрбум гаруй хүн ямар нэгэн хөгжлийн бэрхшээлтэй амьдарч байна гэж дүгнэхэд буруудахгүй. Монгол улсын хэмжээнд 2019 оны байдлаар 107.075 хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн байгаагийн дунд 0–18 насны 11.606 нь хүүхэд байна. Цэцэрлэг, сургуулийн 2–17 насны 10.857 хүүхдээс 6784 нь буюу 62.5% нь боловсролд хамрагдаж байна. Үүнээс харааны бэрхшээлтэй 1258 хүүхэд байна (БШУЯам, 2021). Сүүлийн хоёр жил дэлхий нийтийг хамарсан цар тахлаас үүдэлтэйгээр Монгол улс төдийгүй дэлхийн томоохон улс орнууд боловсролын салбар зогсонги байдалд орсныг зарласан билээ. Манай орны хувьд ойрын хоёр жилд хоцрогдлыг арилгах эрчимтэй арга хэмжээг авч ажиллахаар төлөвлөөд байгаа боловч энэ дунд харааны бэрхшээлтэй хүүхдүүдийн асуудлыг онцгойлон хөндөх нь зүйтэй гэж судлаач оюутан миний бие үзлээ.

Зорилго

Сурагчдын хангалттай мэдлэг боловсрол эзэмшиж чадаж байгаа эсэх, суралцахад тулгамддаг хамгийн том бэрхшээлүүдийг тодруулах, ерөнхий боловсролын сургуулийн сурагчдад тэр дундаа харааны бэрхшээлтэй хүүхдүүдийг боловсролд тэгш хамруулах, боловсрол эзэмшүүлэх, гэр бүлийн дэмжлэг туслалцааг тодорхойлох, харааны бэрхшээлтэй хүүхдэд тулгамдаж буй асуудлыг нийтэд таниулах, зарим талаар хэрхэн дэмжин туслах тухай санал зөвлөмж хүргүүлэхэд оршино.

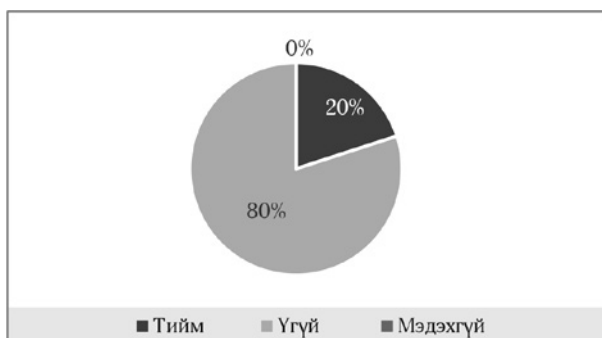
Судалгааны арга зүй

Судалгаанд “Тусгай хэрэгцээт ерөнхий боловсролын 29-р сургууль”-ийн 7–12 дугаар ангийн нийт 30 сурагчийг хамруулсан бөгөөд нийт сурагчдын 18 буюу 60% нь эрэгтэй сурагч, 12 буюу 40% эмэгтэй сурагч хамрагдав. Судалгааны үр дүнг SPSS 25 программаар боловсруулж, зарим хэсгийг Excel программ дээр бодож гаргав.

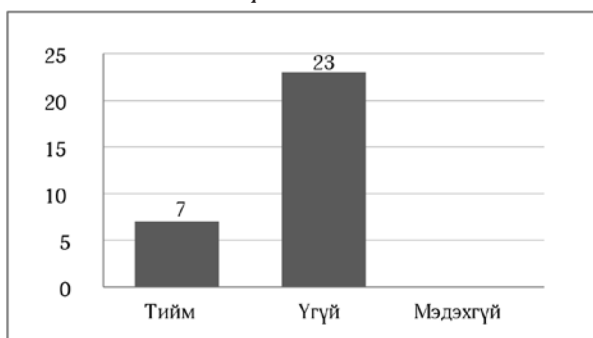
Судалгааны үр дүн

Диаграмм 1. Сурагчдаас өөрийн тухай ойлголтыг энэхүү асуултаар тодруулах гэж хичээсэн бөгөөд ихэнх нь энгийн хүмүүсээс ялгаагүй гэж өөрийгөө дүгнэж байгаагаар илрэв.

Диаграмм 1. Бусдаас өөр гэж боддог эсэх

Диаграмм 2. Энгийн сургуульд суралцахыг хүсдэг эсэх

Диаграмм 2. Энгийн буюу хэвийн хүүхдүүдтэй хамт суралцах хүсэл байдаг эсэхийг тодруулахад Үгүй буюу 76.7% нь жирийн сургуульд суралцах хүсэлгүй байв.

Мөн асуулгын 5-р асуулт болох Хангалттай мэдлэг эзэмшиж чадаж байгаа эсэх тухай асуултад үгүй гэдэг хариулт 16, тийм гэсэн хариулт 14 байна.

Диаграмм 3. Суралцахуйд тулгамдаж буй асуудлыг тордуулахад 30 хүүхдээс 18 буюу 46% нь суралцахад цаг их зарцуулдаг учраас ядардаг гэсэн сонголтыг хийжээ. 26% нь сургууль, багшийн арга барил нөлөөлдөг гэсэн бол 23% нь гэр бүлийн дэмжлэг бага, үлдсэн хувь нь сургуульд ирж очих зам харгуйн асуудлыг дурджээ.

Диаграмм 3. Энгийн сургуульд суралцахыг хүсдэг эсэх

Дүгнэлт

Хараагүй хүн орчин тойрноо таньж мэдэхийн тулд бусдын тусламж шаардлагатай. Харин хараагүй юм чинь гэсэн бодлоор хандаад байвал хүүхэд мөнхийн харанхуйд байна гэдгийг багш нар сануулсаар байна. Нэг талаас эцэг эхчүүд хүүхдээ сургуульд хамруулах сонирхолгүй, нөгөө талаас тус сургуулийн хангамж хэрэглээ хангалтгүй байгаа аж. Тодруулбал, брайль үсгэн сурах бичиг хэвлэгддэггүй, багш нар өөрсдөө шивж орчуулсан нь хуучирсан, бичдэг цаас нь дуусчихсан байна.

Түүнчлэн брайль үсэг бичдэг цаасыг монголд зардаггүй нь манай улсын нэлээдгүй хэсгийг эзэлж буй харааны бэрхшээлтэй иргэдийн хүний эрх, сурах эрхээ эдлэх боломжийг хаан боогдуулж байна. Бага, дунд боловсролын тухай хуульд орсон нэмэлт өөрчлөлтийн дагуу тусгай сургуулийн бага ангиуд туслах багштай болсноор ангийн багш хичээл сургалтдаа бүрэн анхаарал хандуулах, нэг сурагчид зарцуулах цаг ихсэхээс гадна хөгжлийн бэрхшээлтэй сурагчдад тавих анхаарал халамж сайжрах зэрэг давуу талууд бий болжээ.

Гэсэн хэдий ч эрх тэгш суралцах эрхээрээ хангуулж чадахгүй байгаа хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүд, тэр дундаа харааны бэрхшээлтэй хүүхдүүдэд бид хэрхэн туслах вэ? Мэдээж хэрэг харааны бэрхшээлтэй хүүхдэд бусдын тусламж маш их хэрэгтэй болдог. Тэр дундаа суралцах үйл явцад нь хамгийн их тусламж хэрэгтэй болно. Харааны бэрхшээлтэй хүүхдүүдэд орчныг баримжаалах хичээл, таягтай харьцах хичээл гэх мэт тусгай боловсролын хичээлүүд орохоос гадна ерөнхий эрдэмийн хичээлийг брайль үсгээр ордог. Харааны бэрхшээлтэй хүүхдийн хувьд гэр бүлийн оролцоо тусламж дэмжлэг тэдэнд маш хэрэгтэй байдаг. Тиймээс эцэг эх гэр бүлийн гишүүд нь энэ хүүхдийг амьд байлгах л зорилготой юм шиг гэрийн мухар сахиулалгүй эрхээ эдэлж бусдын адил суралцах, харилцах нийгмийн эрх үүргүүдийг эдлүүлэх хэрэгтэй.

Мөн тусгай боловсролын сургуульд өгөөд л орхих биш багш, сурган хүмүүжүүлэгч, сургуулийн нийгмийн ажилтан, сэтгэл зүйчтэй байнга харилцаа холбоотой байж туслан дэмжих хэрэгтэй байна. Нийгмийн зүгээс бид тусгай хэрэгцээт боловсролын сургуулиудад хэрэгтэй тоног төхөөрөмж, танин мэдэхүйн ном сонин, хичээлийн хэрэглэгдэхүүн, нийгмийн оролцоог дэмжсэн үйл ажиллагааг зохион байгуулах, хамтран дэмжин ажиллах хэрэгтэй байна. Монгол улсын хэмжээнд ганцхан л харааны бэрхшээлтэй хүүхдийн сургууль байх нь хангалтгүй байна. Хөдөө орон нутагт амьдарч буй хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн сурч боловсрох эрх бүрэн зөрчигдөж суралцахуйн хоцрогдолд орж байгаа нь нийгмийн эмзэг давхрага гэж нэрлэгдэх ажилгүйчүүдийг үүсгэх бас нэгэн шалтгаан болж байна.

Тиймээс бид тусгай хэрэгцээт боловсролд анхаарал хандуулж, тэднийг ажлын байраар хангах, боломжтой мэргэшсэн сургалтад хамруулан зохих цагаар ажиллуулж нийгмийн хөдөлмөр эрхлэх бүлгийг эрчимжүүлэх шаардлагатайг ч дурдмаар байна. Мөн нийгмийн зүгээс тусгай хэрэгцээт иргэн болоод хүүхдүүдтэй харилцах харилцааг дэмжих идэвхжүүлэх нь зүйтэй. Ингэснээр тэдний танин мэдэхүй, төсөөлөн болох харилцах чадвар зэрэг олон чадварууд энгийн хүүхэдтэй хамт хөгжих боломж бийг бид олж харж нийгмийн бүрэлдэхүүн хэсэг бүрийг боловсролд тэгш хамруулбал хөгжил нь тогтвортой улс болох гарц гэж харж байна.

Санал, зөвлөмж

- Харааны бэрхшээлтэй хүүхдүүдийг тэгш боловсролд хэрхэн хамруулах тухай санал зөвлөмж гаргах
- Харааны бэрхшээлтэй хүүхдийн сурч, хөдөлмөрлөхөд тулгамдаж буй асуудлыг тодруулах
- Өнөөгийн нийгмийн бүхий л бүлгүүд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн тухайн тодорхой ойлголттой болсноор хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэдтэй эцэг эхийг дэмжих
- Нийгэм аж ахуй нэгжүүд хэрхэн харааны бэрхшээлтэй хүмүүст ээлтэй үйл ажиллагаа явуулах тухай санал дэвшүүлэх байх болно.

Түлхүүр үг: Цар тахал, боловсролд тэгш хамруулах, бэрхшээл.

Ашигласан материал:

1. БШУЯ (2021). *Ерөнхий Боловсролын сургуулийн сурагчдын сурлагын хоцрогдлыг нөхөх, арилгах цогц хөтөлбөр*. Улаанбаатар: Боловсрол, шинжлэх ухааны сайдын тушаал.
2. Багшийн мэргэжил дээшлүүлэх институт. (2021). *Тэгш хамруулах боловсрол*. Улаанбаатар.

АНУ-ЫН БОЛОВСРОЛЫН САЛБАРЫН ХУУЛЬ ТОГТООМЖ ДАХЬ ХӨГЖЛИЙН БЭРХШЭЭЛТЭЙ ИРГЭДИЙН БОЛОВСРОЛЫН ТЭГШ ХҮРТЭЭМЖ БА ЭРХ ЗҮЙН БАТАЛГАА

А.Хандмаа, Г.Эрдэнэбилэг¹

¹*Их Засаг ОУИС, Их Засаг Хууль зүйн сургууль*
khdm6868@gmail.com, erdenebileg270@gmail.com

Үндэслэл

Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн сурч боловсрох эрхийн хүрээнд боловсрол эзэмших хэрэгцээ өсөхийн хэрээр энэхүү тусгай бүлэгт хэрхэн илүү сайн боловсролын үйлчилгээг үзүүлэх тухай асуулт дэлхийн улс орнуудын засгийн газрын анхаарлын төвд байгаа зайлшгүй чухал асуудал юм. Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн боловсролын тэгш хүртээмжийг хангахад боловсролын салбарын хууль тогтоомж чухал үүрэгтэй. Хүртээмжтэй боловсрол эзэмшүүлэх боловсролын чиг хандлага 1990-д оноос нийгэмд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг ялгаварлан гадуурхах, эсэргүүцэх хандлагыг өөрчлөх, хувь хүнийг хүндэтгэх, тэгш эрхийг хангах талаар улс орнууд эрчимтэй уриалж эхэлсэн тэгш эрхийг хангах чухал нөлөөг нийгэмд бий болгож эхэлсэн нь сайшаалтай. Хэдийгээр хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хувьд боловсролын тэгш хүртээмж, жирийн хүүхдүүд, оюутан залуустай мөр зэрэгцэн суралцахад тус дөхөм болохоос гадна бүх шатны боловсролын байгууллагад суралцаж буй оюутан залуусын олон талт, нээлттэй, хүсэл сонирхолд нийцэхүйц боловсролын шинэчлэлийн асуудалд боловсролын салбарын эрх зүйн хэм хэмжээг судлах нь зайлшгүй анхаарал татсан асуудал юм.

Зорилго

Дэлхийн томоохон улс орнуудын жишээн дээр тулгуурлан сайн туршлагыг нарийвчлан судалж, судалгааны ажлын агуулгыг өргөн цар хүрээтэй судлах, Монгол улсын боловсролын салбарт Үндсэн хуулиар олгогдсон хүн бүрийн тэгш эрхийг хангахад чухал ач холбогдолтой юм. АНУ-д хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн боловсролын хөгжил 200 гаруй жилийн түүхтэй. Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн боловсрол эзэмших эрхийг хамгаалах зорилгоор АНУ-ын засгийн газраас боловсролын тэгш хүртээмжийн талаарх үзэл баримтлалыг тодорхойлж боловсролын салбарын хэд хэдэн эрх зүйн акт, хууль тогтоомжийг боловсруулан батлан гаргасан. Боловсролын тогтолцооны дотор сургуулийн орчимд, олон нийт дунд гадуурхагдах үзэгдэл гарч, түүнийг хэрэгжүүлэх явцад оюутан суралцагчдад тэгш эрх, оролцооны талаар төлөвшүүлэхэд боловсролын салбарт үйлчилж буй хууль тогтоомж, эрх зүйн хамгаалалтын тогтолцоог боловсронгуй болгох энэхүү судалгааны гол зорилго чиглэгдэж байна.

Материал ба арга зүй

Хууль зүйн шинжлэх ухааны судалгааны арга зүйд түгээмэл хэрэглэгддэг судалгааны аргуудыг ашиглан эрх зүйн системийн хувьд шүүхийн жишгийн улсуудын гол төлөөлөл АНУ-ын боловсролын салбарын хууль тогтоомжуудыг харьцуулан судлах замаар (Individuals with Disabilities Education Act–IDEA, Americans with Disabilities Act–ADA, U.S. Department of Justice, A Guide to Disability Rights laws, Individualized Education Program–IEP, Least Restrictive Environment–LRE, No Child Left Behind–NCLB) зэрэг эрх зүйн актууд, хөгжлийн бэрхшээлтэй оюутан суралцагчдийн боловсролын салбар тулгамдаж буй асуудлыг (US Department of Education IDEA official website) data цахим орчны мэдээллийн эх сурвалжууд, боловсролын салбарын судлаачдын эрдэм шинжилгээний илтгэлүүдэд тулгуурлан агуулгын шинжилгээ хийж үр дүнг тодорхойлов.

Үр дүн

АНУ-д хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд зориулсан боловсрол олгох үйл явц XVIII зууны төгсгөл, XIX зууны эхэн үеэс бий болсон. Хөгжлийн эхний үе шатанд хөгжлийн бэрхшээлтэй оюутан суралцагчдын ялгааг анхааран үзэж, тэдгээрийн сурч боловсрох явцад тусгай хэрэгцээнд нийцүүлэх замаар суралцагчдад боловсрол олгох тусгайлсан шинж давамгайлж байсан. 1973 оны Нөхөн сэргээх тухай хууль (Rehabilitation Act) 504-р зүйлд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүдэд илүү хууль ёсны эрхийг бий болгож, өргөжүүлж, насанд хүрэх хүртэлх суралцах боломжийг олгож өгсөн (U.S. Department of Justice, A Guide to Disability Rights Laws). АНУ-ын Хууль зүйн яам, Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай хуульд зааснаар: Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн боловсролын тэгш хүртээмжийн тухайд, холбооны засгийн газраас санхүүжилт авах, бүх шатны боловсролын хөтөлбөрүүд нь бие бялдрын согогийн улмаас хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүдийг хасахгүй байх, янз бүрийн үйл ажиллагаанд оролцох эрхийг нь хасах, үүнтэй зэрэгцэн тэднийг зөвшөөрөхгүй байх ёстой гэж хуульчилсан.

1990 онд АНУ-ын холбооны засгийн газар “Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн боловсролын тухай хууль”-ийг шинэчлэн найруулсан бөгөөд чухал өөрчлөлт нь (Handicapped) нэршлийг өөрчлөн (Disability) болгон өөрчилсөн. Энэхүү өөрчлөлт шинэчлэл нь Америкийн нийгэмд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүст зориулсан боловсролын үзэл баримтлалыг өөрчилж, хөгжлийн бэрхшээлтэй оюутнуудын үйл ажиллагааны сул байдалд анхаарал хандуулахаас илүүтэйгээр тэднийг тусгай боловсролын хэрэгцээтэй хувь хүн гэж үзэж, өөр өөр боловсролын хэрэгцээг хангахад анхаарч байгааг илэрхийлж буйг харуулж байна. Хамгийн сүүлийн үеийн статистик тоон мэдээллийг авч үзвэл: АНУ-д 42.78 сая хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд байгаа нь нийт хүн амын 13.2 хувийг эзэлж байна. 2010–2017 оны хооронд АНУ-ын хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийг нийт хүн амын хувьд 2015 онд 12.5% байсан бол 2017 онд 13.2% болж мэдэгдэхүйц өссөн байна. 2016 онд АНУ-ын хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн дунд 6.68 сая орчим сурагч Америкийн хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн боловсролын тухай хуулийн дагуу тусгай боловсрол эзэмшсэний 11.1% нь 3–5 насныхан, 42.1% нь 6–11 насныхан, 12–17 насныхан 41.7%-ийг, 18–21 насныхан 5%-ийг тус тус эзэлж байна. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн боловсролын тухай хууль (Individuals with Disabilities Education Act, IDEA) нь АНУ-д хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд зориулсан бүх нийтийн боловсролыг тусгайлан чиглүүлдэг хуулийн төсөл юм. Үүнийг 1990 онд АНУ-ын Конгресс баталсан бөгөөд 6.5 сая гаруй нярай, хүүхэд, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн сурч боловсрох боломжийг бий болгож өгсөн. 2004 онд уг хуулийг хэрэгжүүлэхэд тулгарсан бодит бэрхшээлийн хариуд Ерөнхийлөгч Буш шинэчилсэн хуулийн төсөлд гарын үсэг зурж, нийтэд зарлаж, «Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн боловсролыг сайжруулах тухай хууль» болгон нэрийг албан ёсоор өөрчилсөн нь жирийн иргэдтэй адид хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд ижил боловсрол эзэмших боломж, эрхийг эдэлнэ. АНУ-ын Боловсролын яамны IDEA-ийн албан ёсны цахим хуудсанд мэдээлснээр, 2013–2014 оны намар хүртэл уг хуулийн В хэсэгт хамаарах сургуулийн насны (6–21 насны) сурагчдын эзлэх хувь 8.4 байснаас өссөн байна. 2014 оны намар тус хуулийн В хэсгийн үр шимийг хүртсэн оюутнуудын 2.267.532 нь суралцах өвөрмөц бэрхшээлтэй, 1.018.504 нь хэл ярианы бэрхшээлтэй, 408.519 нь оюуны бэрхшээлтэй, 345.936 сэтгэцийн эмгэг, 124.179 олон тооны хөгжлийн бэрхшээлтэй, 67.080 сонсголын бэрхшээлтэй, 45.865 ясны гэмтэл, 839.329 биеийн бусад гэмтэл, 24.921 харааны бэрхшээлтэй, 509.820 хүн аутизм, 1218 хоёр, хоёр хөгжлийн бэрхшээлтэй, 5 хоёр хөгжлийн бэрхшээлтэй, хөгжлийн бэрхшээлтэй 5541 иргэд эзэлж байна. Хөгжлийн бэрхшээлтэй оюутнууд болон жирийн суралцагч оюутнуудын хооронд янз бүрийн хөгжлийн бэрхшээлийн улмаас сурлагын амжилтын хувьд тодорхой ялгаа байгаа ч энэ тусгай бүлэгт боловсролын чанар үр дүнд шударга хандах ёстой. Энэ нь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд өөрийгөө таниулах боломжийг олгодог төдийгүй, үнэ цэнэтэй, нийгэмд бусдад хүлээн зөвшөөрөгдөх, боловсролын чанар үр дүнг хамгаалах асуудал нь суралцагчийн амжилтын үнэлгээний хувьд адил тэгш хандах, хоёрдугаарт, цаашдын боловсрол, ажилд ороход тэгш боломж олгох ач холбогдолтой юм.

2007 онд АНУ-ын Боловсролын яамнаас хөгжлийн бэрхшээлтэй оюутнуудын сурлагын амжилтыг үнэлэхэд илүү уян хатан байх боломжийг олгодог хэд хэдэн журам гаргасан. Энэхүү цуврал журам нь «Боловсролтой хүүхдийг ардаа орхихгүй байх тухай хууль (NCLB) болон Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн боловсролын тухай хуулийн (IDEA) дагуу муж улсууд хөгжлийн бэрхшээлтэй эсвэл тусгай хэрэгцээтэй боловсролын хүрээнд оюутнуудад зориулсан хөтөлбөр боловсруулах эсвэл сурлагын амжилтын үнэлгээний шалгуурыг шинэчлэх боломжийг муж улсын засгийн газруудад олгодог. Шинэчлэгдсэн сурлагын амжилтын стандартууд нь хөгжлийн бэрхшээлтэй оюутнуудын сурлагын амжилтыг зохих хэмжүүрээр хангах зорилготой бөгөөд ингэснээр ийм оюутнууд сурлагын дүнг үнэлэхэд оролцох шаардлагагүй талаар тусгасан нь оюутнуудын сурч боловсрох эрх, тэгш эрхийн асуудлыг оновчтойгоор тодорхойлсон байна. АНУ-д хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн боловсролын эрх зүйн баталгааны тогтолцоог бий болгосон туршлагыг судлан үзвэл хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн эрх зүйн байдлыг хүний эрх, сурч боловсрох эрхийг хангах тэгш оролцоог хангах ажлыг эрчимжүүлэх зайлшгүй шаардлагатай юм. Тэргүүн ээлжид нийгмийн бүлгийн дунд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн эрхийг хүндэтгэх, шударга хандах, нийгэмд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн талаар зөв хандлагыг төлөвшүүлэх зүй ёсны асуудлын талаар нэгдмэл шинжтэй, хууль тогтоомжийн үзэл баримтлалын агуулгад тэгш хүртээмжийг чухалчилж буйг агуулгыг харьцуулан судлахад илрэн гарч байна.

Дүгнэлт

Хөгжлийн бэрхшээлтэй оюутнууд болон жирийн суралцагч оюутнуудын хооронд янз бүрийн хөгжлийн бэрхшээлийн улмаас сурлагын амжилтын хувьд тодорхой ялгаа байгаа ч энэ тусгай бүлэгт боловсролын чанар үр дүнд шударга хандах ёстой. Энэ нь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд өөрийгөө таниулах боломжийг олгодог төдийгүй, үнэ цэнэтэй, нийгэмд бусдад хүлээн зөвшөөрөгдөх, боловсролын чанар үр дүнг хамгаалах асуудал нь суралцагчийн амжилтын үнэлгээний хувьд адил тэгш хандах, хоёрдугаарт, цаашдын боловсрол, ажилд ороход тэгш боломж олгох ач холбогдолтой юм. Улс орны боловсролын хөгжил нь хууль тогтоомжийн үр дүнтэй хэрэгжилт, эрх зүйн баталгааг бий болгож хамгаалахтай салшгүй холбоотой бөгөөд энэ нь ард иргэд шударгаар сурч боловсрох эрхийг хангахаас гадна боловсролтой хүмүүс боловсролын салбарт тэгш эрх эдлэх, тэдний боловсролын хэрэгцээг хангах боломжийг олгодог. Нийгмийн нэг гишүүний хувьд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн сурч боловсрох эрх нь хэрэгжихийн тулд холбогдох хуулиар хамгаалагдсан байх шаардлагатай. Тусгай хэрэгцээт боловсролын эрх зүйн хамгаалалт бүрэн хангагдсан эсэх нь тухайн улс орны хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдэд зориулсан тусгай боловсролын хэрэгцээ хангагдсан эсэх, тэгш хүртээмж, тэгш хамрагдах боломж, хүний эрхийг тэгш эдэлж байгаа эсэхийг хэмжих үндсэн шалгуур болсон байна.

Түлхүүр үг: Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн боловсрол, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн боловсролын эрх зүйн хамгаалалт.

Ашигласан материал:

1. Houtenville, A. and Boege, S. (2019). *Annual Report on People with Disabilities in America: 2018[D]*. Durham, NH: University of New Hampshire, Institute on Disability.
2. Niu Yingdi. *The U.S. Government Guarantees Equal Opportunities in Special Education*
3. Research on Education Regulations [J]. Northwest Normal University, 2013.
4. US Department of Education IDEA official website data
5. Steven J. Taylor. (1988). *Caught in the Continuum: A Critical Analysis of the Principle of the Least Restrictive Environment[J]*. The Association for Persons with Severe Handicaps.

ЦАХИМ СУРГАЛТЫН ҮЕД БОЛОВСРОЛЫН ТУСГАЙ ХЭРЭГЦЭЭ ШААРДЛАГАТАЙ СУРАЛЦАГЧДАД ЭЦЭГ ЭХИЙН ДЭМЖЛЭГ ЧУХАЛ БОЛОХ НЬ

Б.Оюунжаргал¹

¹МУБИС, Нийгэм хүмүүнлэгийн ухааны сургууль

Үндэслэл

Ковид–19 цар тахлын нөхцөл байдал хүндэрч, дотооддоо алдсан учир боловсролын бүх шатны үйл ажиллагааг цахим шилжүүлэх арга хэмжээг авсан. Гэвч чухамдаа тэр үед боловсролын тусгай хэрэгцээ сургалтад шаардлагатай, сургалтыг эзэмшдэг суралцагчдын хувьд цахим хичээлийг үр дүнтэй, тэгш хүртээмжтэй байх тал дээр олон талт асуудлууд бий болсон юм. Учир нь боловсролын тусгай хэрэгцээ шаардлагатай хүүхдүүдэд үйлчилдэг сургууль, энгийн сургуульд суралцдаг суралцагчийн хичээлийн агуулга, арга зүйтэй харьцуулахад энгийн суралцагчтай ерөнхий боловсролын сургуулиудын агуулга, арга зүйгээс хөнгөвчилсөн хэлбэрээр зохион байгуулагддаг. Тодорхой бие махбод, сэтгэхүйн бэрхшээлийн үүднээс суралцагч нь цахим хичээлийг хүлээн авах чадамж сул, бие даах чадвар сул, хэт хурдан бичих, тэмдэглэх цаг хугацаа байхгүй, дохионы хэлний дүрслэл хэт жижигхэн... гэх мэт олон саад бэрхшээлүүд тохиолдсон талаар “Хөгжлийн бэрхшээл судлал ба инноваци–2020” дурдсан байсан. Энэ асуудал нь тухай суралцагчдын хөгжих, сургалтаар эзэмших ерөнхий чадваруудыг дутуу эзэмшиж, хоцрогдох байдлыг бий болгосон. Энэ нь нэг талаас боловсролын зорилго бүрэн дүүрэн хэрэгжихгүй асуудал боловч нөгөө талаас танхимын сургалтаар боловсролын тусгай хэрэгцээ шаардлагатай суралцагчийг тасралтгүй маш удаан хугацаанд сургалт явуулж байж үр дүн харагддаг учир, цахим сургалт үр дүнгүй явагдах нь өмнөх хэдэн жилийн хөгжлийг таслах аюултай. Тиймээс бүх нийтэд хэрхэн хүртээмжтэй, тасалдахгүй сургалтын үйл ажиллагаа хүрэх тал дээр анхаарч цахим сургалтыг зохион байгуулахад гэр бүл, эцэг эхийн анхаарал халамж, хамтын ажиллагааг сайжруулах хэрэгцээ шаардлага тулгарсан юм.

Зорилго

Цахим сургалтын үед боловсролын тусгай хэрэгцээ шаардлагатай суралцагчдад эцэг эхийн дэмжлэг чухал эсэх талаар судалгаа явуулж, дүн шинжилгээ хийж, онцгой нөхцөл байдлын үед цахим сургалтыг ойлгомжтой, хүртээмжтэй үр дүнтэй зохион байгуулах арга замыг эрэлхийлэхэд оршино.

Судалгааны арга зүй

Тусгай хэрэгцээт боловсролын 4 багш болон боловсролын тусгай хэрэгцээ эзэмшдэг 9 суралцагч, 9 асран хамгаалагчаас ярилцлагын аргаар судалгаа авсан юм. Агуулгын хувьд хагас стандартчилагдсан, хамрагдах хүний хувьд багш нараас ганцаарчилсан аргаар, асран хамгаалагч, суралцагчдын хувьд бүлгийн ярилцлага хийсэн. Ярилцлага нь судлаач оролцогчтой шууд харилцаж түүний үзэл бодол, хүсэл эрмэлзэл, юмс үзэгдлийн тухай хувийн санал бодол, үнэлэлт дүгнэлтийн талаар мэдээлэл цуглуулдаг судалгааны арга учир тохиромжтой хэмээн үзэж сонгон авсан.

Үр дүн

Когнитив онолын үүднээс хүн бүр сэтгэгч ба бүтээгч гэж үзсэн байдаг бол конструктивизмын үзэл санаанд мэдлэг бол бодит байдлын (ертөнцийн) энгийн нэгэн хуулбар биш бөгөөд субъектээс нөгөөд дамждаггүй харин субьектийн идэвхтэй үйл ажиллагаагаар өөрөөр нь бүтээгдэнэ гэж үзсэн байдаг. Ийм учраас суралцагч бүр сэтгэгч, өдөр тутмын сургалтын үйл ажиллагааны үр дүнд тодорхой хэмжээнд өөртөө мэдлэг,

чадвар, хандлага бий болгож, бүтээж авч байдаг учир түүнийг тасалдуулах нь зүй ёсны асуудал биш юм.

Цахим сургалтын үед гэр бүлийн хүмүүс боловсролын тусгай хэрэгцээ шаардлагатай хүүхдэд туслалцаа дэмжлэг үзүүлэх, анхаарал халамж тавих, асран хамгаалах, теле хичээлийг үзэх үед тодорхой тулгарч буй бэрхшээлийг даван туулахад нь хамтран ажиллах, зөвлөх, харилцан ярилцах үүргийг хүлээх, биелүүлэх нь чухал юм.

- Хичээл хийх орчин, нөхцөл байдал, хичээлийн бэлтгэлийг хангах, элдэв хоол, уух зүйлс, эд зүйлсийг байлгахгүй байх,
- Цахим хичээл нь ухрааж, зогсоож, ахин үзэх боломжтой учир тухайн хүүхдийн насны болон бэрхшээл, онцлогт тохируулан хичээлийн агуулгыг төлөвлөх,
- Багш болон сэтгэл зүйчээс цахим хэлбэрээр нэмэлт зөвлөмж авч хүүхдийн сэтгэл санааны тогтвортой байдалд анхаарч, сэтгэхүй, ой тогтоолт, хэл яриа, танин мэдэхүйн үйлийг дэмжсэн дасгалыг авах,
- Ойлгохгүй байгаа ухагдахуун, ойлголтыг аль болохоор хүлээцтэй, ойлгомжтой тайлбарлаж хүргэхийг эрмэлзэх нь чухал,
- Өөрийн сонирхож, хийж чадаж буй үйлдлийг сайшаах, магтах, улам сурах сэдлийг нь төрүүлэх.

Гэвч дээрх үйл ажиллагааг шат дараалалтайгаар хийж гүйцэтгэхэд асуудлууд гарч ирэх юм. Жишээлбэл, Асран хамгаалагч болон гэр бүлийн гишүүд ажилд явах, олон хүүхэдтэй гэр бүлийн хувьд теле хичээлүүд давхцах, боловсролын тусгай хэрэгцээ шаардлагатай хүүхэдтэйгээ харьцаж, ойлголцоход зарим тохиолдолд хүндрэлтэй, мэргэжлийн ур чадвар дутмаг байх тохиолдол илэрдэг нь ярилцлагын аргын судалгаагаар илэрсэн юм.

Шийдэл 1.

Онцгой нөхцөл байдлын үед боловсролын тусгай хэрэгцээ шаардлагатай хүүхэдтэй төрийн албан хаагч, ажилтанд тухайн байгууллага ажлаа цахимаар гүйцэтгэх боломжийг бий болгож өгөх нь шийдэл болж буй юм. Үүнээс үзэхэд цахим хичээлийг суралцагчдад үр дүнтэй хүргэх, боловсролын үйл ажиллагааг чанартай явуулахад багш, эцэг эх бус нийгмийн бүх л салбарыг, субъектуудыг хамарч байгааг илтгэж байна. “Боловсролын тусгай хэрэгцээтэй хүүхэд гэж сурч, боловсроход нь ямар нэгэн саад бэрхшээл учирч байгаа, орчин нөхцөл нь бүрдээгүй хүүхдийг хэлнэ. Хүүхэд сурч, хөгжихөд саад болж байгаа зүйлийг нь арилгаад, боловсрол олгох нь боловсролын байгууллагын үүрэг” гэж БШУЯ-ны Тусгай хэрэгцээт боловсролын мэргэжилтэн Б.Гэрэлтуяа гуай ярилцлага өгсөн байсан юм.

Санал

Эцэг эх, асран хамгаалагч нарыг тодорхой хэмжээнд тусгай хэрэгцээт боловсролын мэргэжлийн ур чадварыг, эзэмшүүлэх боломжийг бий болгох санал, гаргалгаа энэхүү эрдэм шинжилгээний илтгэлийн сэдвийн хүрээнд ярилцлагын аргаар судалгаа явуулах үед гарсан. Учир нь, Жишээлбэл, УОК-ын шийдвэрээр Коронавирус халдварыг дотооддоо алдсаны улмаас гамшгаас хамгаалах бүх нийтийн бэлэн байдлын зэрэгт шилжүүлэхтэй холбогдуулан тусгай хэрэгцээт боловсрол шаардлагатай хүүхдийг гэр бүл, дотуур байр, асрамжийн байр, холбогдох хамт олны дунд дэмжих 5 алхамт зөвлөгөөнд:

Хүснэгт 1. 5 алхамт зөвлөгөө

Хүүхэдтэйгээ хамт нэг өдрийн төлөвлөгөө гаргах	Өглөө бүр хэдэн цагт босох, теле хичээл үзэх, тоглоом тоглох, салхинд гарах, дасгал хөдөлгөөн хийх, гэрээ цэвэрлэх, гэрийн даалгавараа хийх г.м
Хүүхэдтэйгээ чин сэтгэлээсээ ярилцах	Харилцан ярианд татан оролцуулж, хэл яриа танин мэдэхүйн хөгжлийг дэмжих асуулт асууж, амьдралын өдөр тутам тохиолддог үйл явдлаа харилцан ярилцах

Хичээллэх цагийг бага багаар сунгах	Алсын зайнаас теле хичээлээ болон бусад хэлбэрээр хичээлээ үзэж суралцахад тусалж, дасгах, аажмаар цагийг уртасгах
Цахим орчноос хүүхдээ хамгаалах	Утас, нөтбүүкийг хэзээ, хэрхэн, хэдэн минут хэрхэн ашиглах талаар хүүхэдтэйгээ ярилцаж тохиролцох ... г.м
Хүүхдээ хувийн эрүүл ахуйн дадал хэвшилд сургах	Хүүхдэд гарын ариун цэврийн талаар ярьж өгөх, гараа угаах дарааллыг заах, гараа ариутгах, гарыг тогтмол цэвэр байлгахын ач тусыг ойлгуулахгм

Эх сурвалж: БСШУЯ, Боловсролын хүрээлэнгээс 2020 оны 04 дүгээр сарын 30-ны өдрийн гаргасан зөвлөмж

Энэ зөвлөгөөг бодит байдалд хэрэгжүүлэх явцад тохиолдох бэрхшээл их байсан. Шаардлагатай заавар зөвлөгөөг багшаас утсаар, цахимаар асуух тохиолдол өдөр тутамд хэд хэдэн удаа илэрч байсан гэдгийг асран хамгаалагч нар хэлж байсан юм.

Шийдэл 2.

Тиймээс цахим сургалтад шилжсэн үед ч бас танхимын сургалтын үед давхар эцэг эхчүүдийг боловсролын тусгай хэрэгцээ шаардлагатай хүүхэдтэй хэрхэн харьцах, сургалтын үйл ажиллагааг ямар арга зүйгээр явуулах тал дээр мэргэжлийн ур чадварыг олгох сургалтыг мэргэжлийн багш, мэргэжилтнүүд сургууль, сургуульдаа тогтмол зохион байгуулдаг байх нь чухал үйл ажиллагаа болно. Бие бялдрын хөгжлийг дэмжихдээ өөрт тохирсон дасгалыг хийлгэх, танин мэдэхүй хөгжлийн дэмжихийн тулд юмсын энгийн зүй тогтлыг нь ойлгуулах, хүүхдээр тайлбарлуулах үйл ажиллагаануудыг сургалтын мэргэжлийн чиг баримжаатай хийх дадал хэвшлийг боловсролын тусгай хэрэгцээ шаардлагатай хүүхэдтэй эцэг эхчүүд, асран хамгаалагч нарт бий болгох шаардлага байна.

Шийдэл 3.

Түүнчлэн тусгай хэрэгцээт боловсролын багшийн мэргэжлээр элсэн суралцахыг хүсэж буй боловсролын тусгай хэрэгцээ шаардлагатай хүүхдийн эцэг эх, асран хамгаалагч өөрийн санал хүсэлтээ тус сургуульд хүргэвэл сургалтын төлбөрөөс хөнгөлөх гэх мэт боловсролын салбарт мэргэжилтэн бэлтгэх уян хатан бодлогыг эцэг эхчүүдэд явуулах нь үр дүнтэй шийдэл гарц болох боломжтой. Ярилцлагын аргаар судалгаа явуулах эцэг эхчүүд цахим сургалтын үед сургалтын үйл ажиллагаа явуулахад мэргэжлийн ойлголт, ур чадвар, арга зүйтэй байх нь чухал гэдгийг ойлгосон тухайгаа хэлж, санал хүсэлтээ дамжуулж байсан.

Судалгааны үр дүнд цахим сургалтын үед боловсролын тусгай хэрэгцээ шаардлагатай суралцагчдад эцэг эхийн дэмжлэг чухал талаарх санал дэмжигдэж байсан юм. Харин асран хамгаалагч, эцэг эхчүүдийн хувьд тулгарч буй асуудлууд хөндөгдлөө. Асуудлыг шийдвэрлэх арга замуудыг ярилцлагын аргаар тодруулж хэд хэдэн хувилбараар боломжтой саналыг дэвшүүлэв. Тухайлбал, онцгой нөхцөл байдлын үед боловсролын тусгай хэрэгцээ шаардлагатай хүүхэдтэй эцэг эх, асран хамгаалагчдыг цахимаар, уян хатан цагийн хуваарь, ажлын бага ачаалалтай ажиллах нөхцөл байдлыг тухайн байгууллага хангаж өгөх чухал санаа дурдагдлаа. Уг судалгаанд 9 эцэг эх асран хамгаалагч хамрагдсанаар 5 нь төрийн байгууллага, 4 нь хувийн байгууллагад ажилладаг ажлаа хийх явцдаа хүүхдэдээ анхаарал тавих боломж хомс учир эдийн засгийн хүнд нөхцөл байдал үүссэн учир ажил, үүргээ биелүүлэх хийх сонголтыг хийхээс арга үгүй байсан талаар өгүүлсэн. Цахим болон танхимын сургалтын үед тусгай хэрэгцээт боловсролын багш нар болон мэргэжилтнүүд мэргэжлийн сургалтын үйл ажиллагааг хэрхэн хүүхдэдээ хүргэх, ойлгох, зааж, хамтран ажиллах ур чадварыг (мэргэжлийн) дээшлүүлэх үе шаттай сургалтыг тогтмол явуулж байх нь чухал юм. Яг сургалтын үйл ажиллагаа хүүхдэдээ зааж сургах үед мэргэжлийн ур чадварын асуудал дутмаг учир арга эв дүйгээ олохгүй, ойлголцож чадахгүй байх асуудлууд тулгарсан талаар судалгаанд оролцсон эцэг эх, асран хамгаалагч бүгд хэлсэн юм. Түүнчлэн тусгай хэрэгцээт боловсролын багш мэргэжилтнээр суралцахыг хүссэн боловсролын

тусгай хэрэгцээ шаардлагатай хүүхдийн эцэг эх, асран хамгаалагч суралцах санал хүсэлт гаргавал сургалтын төлбөрийг хөнгөлөх уян хатан байдлыг бий болгох нь нэгэн гаргалгаа юм. Тусгай хэрэгцээт боловсролын багшаар суралцахыг хүсдэг эцэг эхчүүд судалгааны үр дүнд олон байсан буюу 9 эцэг эхээс 5 нь тийм санаа бодолтой байсан юм. Цахим сургалтын үед боловсролын тусгай хэрэгцээ шаардлагатай суралцагчдад эцэг эх, асран хамгаалагчийн дэмжлэг чухал нь харагдаж байна. Дэмжлэг үзүүлж хамтран ажиллахад тулгарсан асуудал, шийдэх арга зам ч тодорхой болсон юм.

Дүгнэлт

Онцгой нөхцөл байдлын үед боловсролын тусгай хэрэгцээт шаардлагатай хүүхдүүдэд цахим сургалт нь үр дүн, хүртээмж муутай явагдсан талаар “Хөгжлийн бэрхшээл судлал ба инноваци–2020” судалгаанд тоо баримттай харуулсан байсан ба судалгааны тойм хийж, танилцаж уг асуудлыг шийдвэрлэх арга замыг илэрхийлэхийг эрмэлзэн эрдэм шинжилгээний илтгэлээ, судалгаат ажлаа эхлүүлсэн. Цахим сургалтын теле хичээлийг чанартай бэлтгэж, олон нийтэд түгээх нь чухал асуудал боловч нөгөө талаас эцэг эх, асран хамгаалагчийн боловсролын тусгай хэрэгцээ шаардлагатай хүүхдийг дэмжиж, төлөвлөгөөтэй хамтарч ажиллах онцгой нөхцөл байдлын үед хамгийн чухал үүрэг, роле хүлээх нэгэн субъект бол эцэг эх, асран хамгаалагч гэж тодорхойлсон. Учир нь боловсролын тусгай хэрэгцээ шаардлагатай хүүхдүүдийн хувьд танхимаар сургалт явуулахад маш удаан хугацааны туршид тасралтгүй сургалтын үйл ажиллагаа явуулсны эцэст үр дүн, тухайн хүүхдийн хөгжил тодорхой бэрхшээлээс үүдэж ахиц дэвшил ажиглагддаг. Тийм учраас цахим сургалтын хугацаанд сургалтын үйл ажиллагаа чанаргүй явагдах үед өмнөх хугацаанд явуулж байсан сургалтын үр дүн буурах юм. Эцэг эхчүүд, асран хамгаалагч нар багш, сурган хүмүүжүүлэгч, сэтгэл зүйчээс чиглэл авч, цахимаар сургалтын үйл ажиллагаа явуулахад тохиолдож бэрхшээлийг харилцан ярилцаж, цаг тухай үед тулгарч буй асуудлуудыг шийдэх боломжтой. Хүүхдийнхээ бэрхшээл, бие сэтгэхүйн онцлогт тохируулж, хувийн зохион байгуулалт, нэмэлт биеийн хөгжил, танин мэдэх сэтгэхүйг хөгжүүлэх, сэтгэлзүйн тайван байдлыг хангах тал дээр анхаарч төлөвлөгөөтэй үйл ажиллагаа явуулснаар суралцагч цахим сургалтыг үр дүнтэйгээр ойлгож хүлээн авах боломжтой хэмээн арга зам гаргасан. Ярилцлагын аргаар судалгаа явуулж цахим сургалтын үед хүүхэдтэйгээ сургалтын үйл ажиллагаа явуулж, хамтарч ажиллахад учирсан бэрхшээл, хүндрэлийг тодруулж шийдэх арга зам, цаашид юуг анхаарах талаар асуусан юм. Судалгаанд хамрагдсан тусгай хэрэгцээт боловсролын багш боловсролын тусгай хэрэгцээ шаардлагатай суралцагчдын эцэг эх, асран хамгаалагчтай ярилцаж, дүн шинжилгээ хийхэд:

- Эцэг эхчүүд, асран хамгаалагчийг танхимын болон цахим сургалтын үед тодорхой хэмжээнд хүүхдэдээ тусгай хэрэгцээт боловсролын (мэргэжлийн) сургалтын үйл ажиллагаа явуулж чадахуйц чадвар, чадамжтай болгох сургалтыг тогтмол явуулах,
- Багштай илүү, илүү сайн хамтарч ажиллаж байх, эцэг эхчүүд асран хамгаалагчид хоорондоо мэдээллээ солилцох үйл ажиллагааг өргөжүүлж сайжруулах
- Онцгой нөхцөл байдалд боловсролын тусгай хэрэгцээ шаардлагатай хүүхэдтэй эцэг эхчүүдийг цахимаар ажлаа хийх боломжийг тухайн байгууллага бий болгох
- Эцэг эх, асран хамгаалагч тухайн тусгай хэрэгцээт боловсролын багш мэргэжлээр суралцахыг хүссэн, өөрийн санал хүсэлтээ илэрхийлсэн тохиолдолд тус сургууль төлбөрийн хувьд уян хандах гэх дөрвөн чухал санаа гарсан.

Боловсролын тусгай хэрэгцээ шаардлагатай суралцагчдыг цахим сургалтаар хөгжүүлэх, сурах боломжийг бий болгоход эцэг эхчүүд, асран хамгаалагчдын үүрэг, оролцоо чухал ба цахим сургалтыг үр дүнтэйгээр хүүхдэдээ хүргэж, хамтран ажиллахад эцэг эхчүүдэд тулгамдсан асуудлын талаар судалж, эргэцүүллээ. Хүүхэд бүхэн боловсролыг тэгш хүртээмжтэйгээр, тасралтгүй эзэмшиж байхыг үргэлж хүсэж байна. Боловсрол өөрөө тэгш бус байдлыг бууруулах цор ганц арга, хэрэгсэл юм.

Түлхүүр үг: Боловсролын тусгай хэрэгцээ, тэгш хамруулах боловсрол, цахим хичээл, хамтын ажиллагаа.

Ашиглах материал:

1. Баасандорж.Ц (2021). “Хичээлийн технологи”. Улаанбаатар хот.
2. Дэмбэрэл.Ц (2010). “Ирээдүй өөрчлөлт хандлага”. Улаанбаатар хот.
3. Ичинхорлоо.Ш (2006). “Багшийн ном”, Улаанбаатар хот.
4. Эрдэм шинжилгээний хурлын эмхэтгэл (2020). “Хөгжлийн бэрхшээл судлал ба инноваци–2020”. Улаанбаатар хот.

Цахим материал:

1. Монгол улсын засгийн газар, Мянганы хөгжлийн зорилтын хэрэгжилт (2004). Үндэсний илтгэл. Улаанбаатар хот.
2. Монгол улсын засгийн газар (2002). Хүүхдийн хөгжил хамгааллыг сайжруулах үндэсний хөтөлбөр. Улаанбаатар хот.
3. “Хүүхэд хөгжил 2005” судалгаа. Улаанбаатар хот.

ОЮУН УХААНЫ ХҮНДЭВТЭР БОЛОН ХҮНД БЭРХШЭЭЛТЭЙ СУРАГЧДЫН СУРГУУЛЬ ТӨГСӨЛТИЙН ДАРААХ БОЛОВСРОЛ

Ц.Отгонбаяр¹, Б.Саранзаяа², Б.Нямсүрэн, С.Анхтуяа³

¹Монгол Улсын зөвлөх багш, 25-р сургууль

²МУБИС, Тусгай хэрэгцээт боловсролын багш

³25-р сургууль

Үндэслэл

Оюун ухааны бэрхшээлийн хүндэвтэр болон хүнд хэлбэрийн хүүхдүүдийн тусгай сургууль төгсөлтийн дараах боловсрол сэдэв нь орчин үеийн боловсролын салбарт тулгамдаж буй асуудлын нэг болоод байна. Монгол Улсад энэ талаар судалгаа шинжилгээний ажил маш дутмаг байна. Оюун ухааны бэрхшээлтэй хүүхдийг тусгай болон энгийн сургууль төгсөлтийн дараа эцэг эх, багш нар олон улсын сайн туршлагыг судлах түүнд тулгуурласан хамрагдах боломжтой хүмүүсийн хэрэгцээ шаардлага байгаа талаар судалгаа хийх нь цаг үеэ олсон сайн судалгаа болсон гэж үзэж байна.

Зорилго

Оюун ухааны бэрхшээлийн хүндэвтэр болон хүнд түвшний бэрхшээлтэй хүүхдүүдийн сургууль төгсөлтийн дараах боловсрол сургалтын үйл явц, олон улсын сайн туршлагыг судлан энэ чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулах шаардлагатай байгааг илрүүлэхэд оршино.

Судалгааны арга зүй

Ерөнхий боловсролын тусгай сургуульд суралцдаг хүүхдийн эцэг эх болон багш нараас асуулга, ажиглалт, ярилцлагын аргаар судалгаа авсан. Мөн Оросын холбооны улсын Турмалин төв, Амьдрах төв, Өмнөд солонгос улсын Бусан хотын Оюуны бэрхшээлтэй иргэдийн халамжийн нийгэмлэг, Гванжу нийгэмлэгийн үйл ажиллагааны агуулгад шинжилгээ хийн үр дүнг боловсруулав.

Үр дүн

Хүснэгт 1. Улс орнуудын оюун ухааны бэрхшээлтэй хүүхдийн сургууль төгсөлтийн дараах боловсролд анхаарч буй байдал (Орос улс):

№	Боловсролын байгууллагын нэр	Байгууллагын ерөнхий үйл ажиллагааны чиглэл	Хамрагдаж буй хүмүүсийн насны хязгаар	Хамрагдаж буй суралцагчдын хөгжлийн бэрхшээлийн ангилал	Тухайн боловсролын төвийн хүний нөөц, мэргэжилтнүүд	Суралцах хугацаа
1	Турмалин төв	Насанд хүрсэн хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнд ажил мэргэжлийн чиг баримжаа олгох зорилготой нийгмийн нөхөн сэргээх, засан сайжруулах төв. Оюун ухааны бэрхшээлтэй хүмүүсийг нийгмийн үйл ажиллагаанд хамруулах, найз нөхөд хамт олонтой болгох, амьдралдаа	18–65 насны 48 хүн хамрагдаж байна. Өдрөөр ажилладаг төв 10:00 – 17:00 хооронд үйл ажиллагаа явуулдаг.	• Өсвөр насныханд зориулсан хөгжлийн 1 бүлэг, бүтэн цагийн хөтөлбөрийн 48 • Аутизмын хүрээний эмгэг • Тулгуур хөдөлгөөний, • Оюун ухааны • Сэтгэцийн эмгэг	• Захирал–1 • Хөгжмийн засалч–1 • Мужаан ба керамикийн багш–3 • Мужааны багш–2 • Лаа урлалын багш–3 • Шил хайлуулах цехийн багш–1 • Арга зүйч–1 • Нийгмийн сүлжээ холбоо хариуцсан–1 • Бүжиг, театр, урлагийн багш–1	Тухайн суралцагч хүсвэл тасралтгүй суралцах боломжтой

		олон зүйл хийж суралцахад дэмжлэг үзүүлж эцэг эх, бусад байгууллагуудтай хамтран ажилладаг. 2005 онд байгуулагдсан.		• Дауны синдром зэрэг хүндэвтэр хүнд хэлбэрийн бэрхшээлтэй хүнийг хамруулдаг.	• Ажлыг алхамчлагч багш–2 • Хандив цуглуулагч–1 • Дасан зохицуулах, хөдөлгөөн засалч–1 • Сэтгэл судлаач–1	
2	Амьдрах төв	Бие даан амьдрах ур чадварыг эзэмшүүлэх, тэдний чадварыг нээж, мэргэжлийг эзэмшихэд нь туслах, тэднийг том хотын амьдралд бэлтгэхэд чиглүүлэх явдал юм.	18-аас дээш насны бүх хүмүүс хамрагдах боломжтой	Эдгээр залуус 18 нас хүртлээ асрамжийн газарт амьдардаг бөгөөд дараа нь сэтгэл мэдрэлийн интернэт руу шилждэг.	Хоёр давхар барилга нь 60 хүртэлх хүний багтаамжтай 10 айлын орон сууцтай. Сургалтын дотуур байранд 51 хүн амьдардаг. Сэтгэл судлаач, дефектологич, мэргэжилтнүүд өдөр бүр ажилладаг.	

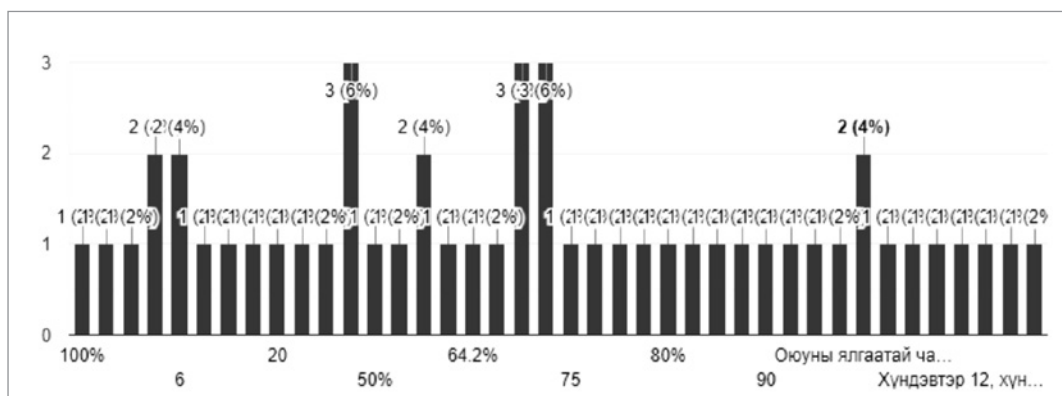
Хүснэгт 2. Оюун ухааны бэрхшээлтэй хүнийг хөгжүүлж засан сайжруулж, нөхөн сэргээх сургалттай холбоотой мэдээлэл (Солонгос улс):

№	Боловсролын байгууллагын нэр	Байгууллагын ерөнхий үйл ажиллагааны чиглэл	Хамрагдаж буй хүмүүсийн насны хязгаар	Хамрагдаж буй суралцагчдын хөгжлийн бэрхшээлийн ангилал	Тухайн боловсролын төвийн хүний нөөц, мэргэжилтнүүд	Суралцах хугацаа
1	부산광역시 지적발달장애인 복지협회 Busan association on intellectual and developmental disabilities	Бусан хотын Оюуны бэрхшээлтэй иргэдийн халамжийн нийгэмлэг Пусан хотын Оюуны бэрхшээлтэй иргэдийн халамжийн нийгэмлэг нь хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн эрх ашгийг хамгаалах, нийгмийн халамжийг дэмжих зорилгоор 1988 оны 7-р сард үүсгэн байгуулагдсан бөгөөд сургалтын төсөл, соёл урлаг, спортыг дэмжих төсөл, олон улсын солилцоо, хамтын ажиллагааны төсөл, бие даасан амьдралыг дэмжих төсөл, тогтолцоог сайжруулах төслүүдийг хэрэгжүүлэн ажиллаж буй болно.	18–60 насны хүмүүс хамрагдах боломжтой. Өдрөөр ажилладаг төв 09:00 – 17:00 хооронд үйл ажиллагаа явуулдаг.	Оюуны бэрхшээлтэй иргэдийн бие даах чадварыг дэмжих төвийн үйл ажиллагаанаас гадна хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн нийтийн өргөө 6, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн өдөр өнжүүлэх төв 1, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн мэргэжлийн нөхөн сэргээх 8 байгууламжийг ажиллуулж байна.	• Захирал–1	Тухайн суралцагч хүсвэл тасралтгүй суралцах боломжтой

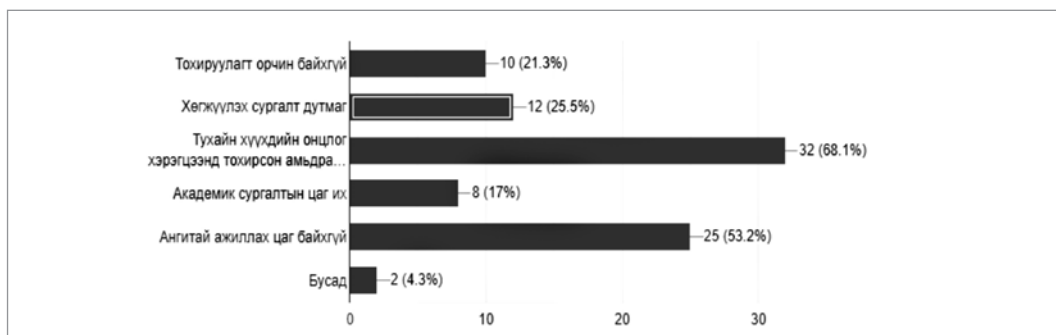
2	광주광역시지 적발달장애인 복지협 Guanju association on intellectual and developmental disabilities	Гванжу нийгэмлэг нь 1992 оны 4-р сарын 10-нд үүсгэн байгуулагдсан хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн нийгмийн халамжийн чиглэлээр мэргэшсэн байгууллага бөгөөд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн эрх ашгийг хамгаалах, нийгмийн халамжийг дэмжихэд хувь нэмрээ оруулдаг байгууллага юм.	9–18 насны бүх хүмүүс хамрагдах боломжтой	Оюуны хүнд болон хүндэвтэр бэрхшээлтэй, аутизмын хүрээний эмгэг, дауны хам шинж, тархины саажилтын хүндэвтэр.	- Захирал–1 - Бие даах чадварыг дэмжих төв–1 - Үйл ажиллагааг дэмжих байгууллага–1 - Цех–1 - Гэр бүлийн төв - Цайны газар - Со–Гу салбар - Бук–гу салбар - Гвансан–гу салбар - Нам–гу салбар	
---	---	---	--	--	---	--

Багш нараас авсан асуумж судалгааны үр дүн:

Зураг 1. Танай ангийн нийт сурагчдын хэдэн хувь нь хүнд болон хүндэвтэр түвшний сурагчид байгаа вэ? (50 хүн)

Зураг 2. Танай ангийн хүнд болон хүндэвтэр түвшний сурагчид суралцахад тулгарч буй асуудал нь юу байна вэ? (47 хүн)

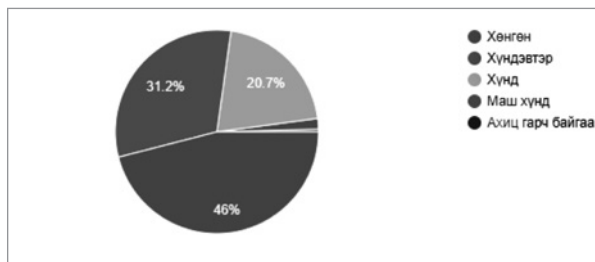

Судалгаанд нийт 55 багш оролцсоноос ангийн сурагчдын 64.2 хувь нь хүнд болон хүндэвтэр бэрхшээлтэйгээс тухайн сурагчдыг суралцахад сурагчийн онцлог хэрэгцээнд тохирсон амьдралд бэлтгэх сургалтын цаг бага гэдэг дээр 68.1 хувь нь тулгамдаж буй асуудал болоод байгаа нь харагдаж байна.

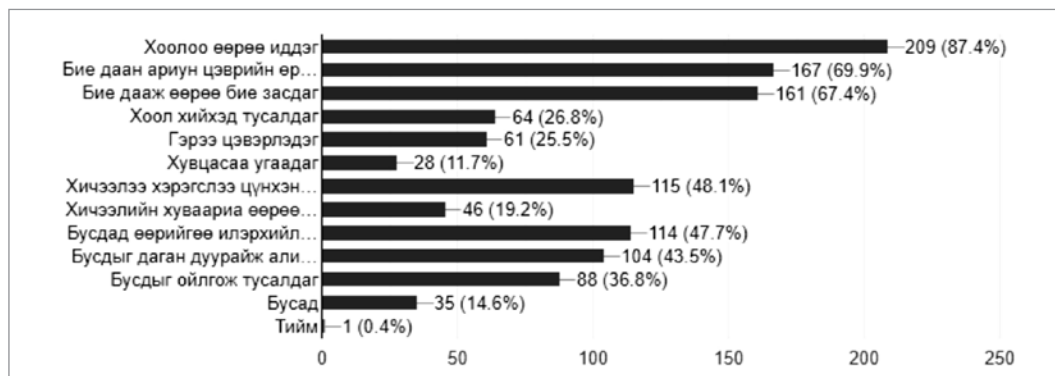
Эцэг эхээс асуумж судалгааны үр дүн

Судалгаанд хамрагдсан нийт 255 эцэг эхийн судалгаанаас 77.6 хувь нь тусгай сургуульд хамрагдаж байна. Үүнээс оюуны хүнд, дауны хам шинж, аутизмын хүрээний эмгэгтэй хүүхэд нийт 70 хувьтай харагдаж байна.

Зураг 3. Танай хүүхэд тухайн бэрхшээлийн ямар түвшинд вэ? (237 хүн)

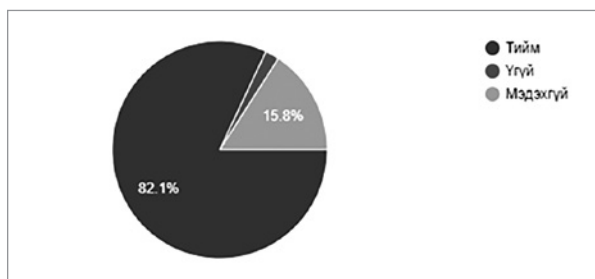
Зураг 4. Танай хүүхэд дараах өөртөө үйлчлэх чадвараас аль, алийг нь чаддаг вэ? (239 хүн)

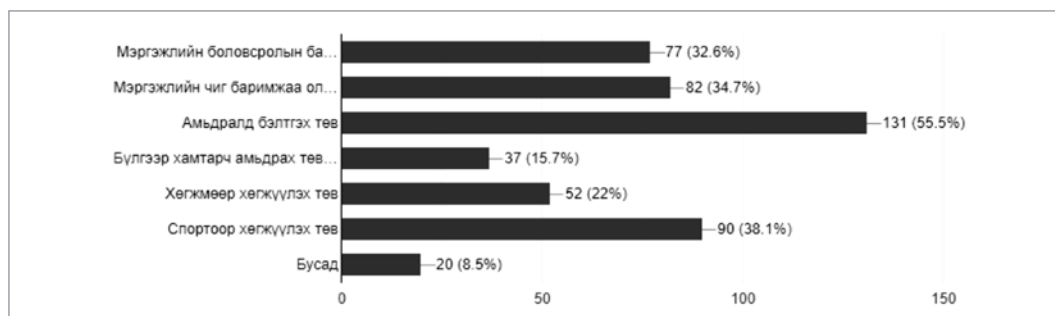
Судалгаанаас харахад нийт 53 хувь нь хүндэтгэр болон хүнд түвшний хүүхэд байгаа нь байгаа бөгөөд тэдгээр хүүхдүүд хувцсаа угаах, хоол хийхэд туслах, гэр орны цэвэрлэгээнд оролцох чадварууд нь 20 гаруй хувьтай байгаа нь харагдаж байна.

Нийт судалгаанд оролцсон багш нараас сурагчдын өөртөө үйлчлэх чадваруудаас хувцсаа өөрөө өмсөх, бие даан ариун цэврийн өрөө орох болон бие даан бие засаж чаддаг дээр 25–29 хувь нь л чаддаг гэсэн бол хоол хийхэд туслах, гэр цэвэрлэхэд оролцох болон хувцсаа угааж чадах эсэх дээр 1 хувь ч хүрэхгүй байгаа нь харагдаж байна. Мөн эцэг эх хүүхдийн хөгжлийн үйл ажиллагаанд оролцдог идэвх нь 40 хувийн үзүүлэлтэй судалгаанаас харагдаж байна.

Зураг 5. Та хүүхдээ суурь боловсролын дараагийн боловсролд хамруулах хүсэлтэй байна уу? (240 хүн)

Зураг 6. Та хүүхдээ сургууль төгссөний дараа ямар боловсролын үйлчилгээнд хамруулахыг хүсэж байна вэ? (240 хүн)

Судалгаанд оролцсон нийт 255 эцэг эхээс хүүхдээ сургууль төгсөлтийн дараах боловсролд үргэлжлүүлэн суралцуулмаар байгаа нь 83 хувьтай гарсан ба 56 хувь нь амьдрах чадварт сургах хөтөлбөрт хамруулах хүсэлтэй байна.

Дүгнэлт

Олон улсын туршлагаас харахад сургууль төгсөлтийн дараах оюун ухааны бэрхшээлтэй суралцагчдын суралцах үйлийг дэмжсэн, амьдралд бэлтгэх төвүүд байна. Эдгээр амьдралд бэлтгэх төвүүдээр дамжуулан оюун ухааны хүндэвтэр болон хүнд бэрхшээлтэй суралцагчдын сурах явцыг хязгаарлахгүйгээр тэгш хамруулж өгснөөр тэдний өөртөө итгэх итгэл нэмэгдэх, амьдралын энгийн чадвар дадалд сургадаг байна. Оюун ухааны хүндэвтэр болон хүнд бэрхшээлтэй суралцагчдыг хөгжүүлэх, тэдэнд бүрэн дүүрэн амьдрах боломжийг бий болгох, тусгай хамгаалалтай орчинг бүрдүүлэх, нийгэмд дасан зохицох, эцэг эхийг дэмжин хамтран төрийн зүгээс тусламж үзүүлэн ажилладаг байна.

Бидний судалгааны үр дүнгээс нийт 55 багш оролцсоноос ангийн сурагчдын 64.2 хувь нь хүнд болон хүндэвтэр бэрхшээлтэй байна. Тухайн сурагчдыг суралцахад сурагчийн онцлог хэрэгцээнд тохирсон амьдралд бэлтгэх сургалтын цаг бага гэдэг дээр 68.1 хувь нь тулгамдаж байгаа нь харагдаж байна. Сурагчдын өөртөө үйлчлэх энгийн чадвар дадал болох хоол хийхэд туслах, гэр цэвэрлэхэд оролцох болон хувцсаа угааж чадах эсэх дээр 1 хувь ч хүрэхгүй байна. Оюун ухааны бэрхшээлийн хүнд болон хүндэвтэр сурагчдаа үргэлжлүүлэн мэргэжлийн чиг баримжаа олгох хүсэлтэй 36 хувь байгаа бол амьдралд бэлтгэх сургалтын үйл ажиллагаанд хамруулах хүсэлтэй нь байгаа нь 43 хувь байна. Судалгаанд хамрагдсан нийт 255 эцэг эхийн 77.6 хувь нь тусгай сургуульд хүүхдээ хамруулсан бөгөөд оюуны ухааны, дауны хам шинж, аутизмын хүрээний эмгэгтэй хүүхэд нийт 70 хувьтай байна. Үүнээс 53 хувь нь хүндэвтэр болон хүнд түвшний бэрхшээлтэй байна. Эцэг эхийн зүгээс сургууль төгсөлтийн дараах боловсролд 83 хувь нь үргэлжлүүлэн суралцуулмаар байгаа бөгөөд 56 хувь нь амьдрах чадварт сургах хөтөлбөрт хамруулах хүсэлтэй байна.

Эндээс харахад сургууль төгсөлтийн дараах боловсролын үйлчилгээ зайлшгүй шаардлагатай байна.

Тиймээс оюун ухааны хүндэвтэр болон хүнд бэрхшээлтэй суралцагчдыг хөгжүүлэх, тэдэнд бүрэн дүүрэн амьдрах боломжийг бий болгох, тусгай хамгаалалтай орчинг бүрдүүлэх, нийгэмд дасан зохицох чадвар олгох, эцэг эхийг дэмжин хамтран ажиллах төвүүдийг ажиллуулах, төрийн зүгээс дэмжлэг үзүүлэн ажиллах шаардлагатай.

Түлхүүр үг: *Амьдралын гэр, мэргэжлийн чиг баримжаа.*

Ашигласан материал:

1. “Хөгжлийн бэрхшээл судлал нь салбар дундын шинжлэх ухаан болох нь” УБ., 2019 он.
2. Статистик мэдээллийн нэгдсэн сан, www.1212.mn
3. “Тэгш хамруулах ба тусгай боловсролын бодлого, практик үйл ажиллагаа” эрдэм шинжилгээний бага хурлын эмхтгэл УБ. 2021 он.
4. Боловсролын Ерөнхий газрын статистик мэдээлэл УБ. 2022 он.
5. 부산광역시지적발달장애인복지협회 and 광주광역시지적발달장애인복지협
6. <https://dspeace.spbu.ru/bitstream/117>

ТАРХИНЫ СААЖИЛТТАЙ СУРАГЧДЫН ХӨДӨЛГӨӨНИЙ ЧАДВАРЫГ GMFM88 ҮНЭЛЭХ НЬ

Б.Сумъяа, Д.Отгончимэг¹

¹Нийслэлийн 63-р тусгай сургууль
yakosu.sanfrept@gmail.com

Үндэслэл

Тархины саажилт гэдэг нь тархины гэмтэл ба тархины бүтэц дэх гажгаас шалтгаалдаг булчин болон хөдөлгөөний хүндрэлүүдийг ерөнхийд нь хэлэх нэр томъёо юм. Тархины саажилт нь 300 хүүхэд тутмын нэгд тохиолддог¹. Орчин үед тархины саажилттай хүүхдэд нотолгоонд суурилсан үнэлгээ хэрэглэн, сэргээн засах эмчилгээ болон хөдөлгөөн заслын эмчилгээний олон аргууд шинээр нэвтэрч эмчилгээнд ашиглаж байна. Gross Motor Function Measure–88 (GMFM) үнэлгээ нь тархины саажилттай хүүхдийн хөдөлгөөний үйл ажиллагааны чадварыг үнэлэх зорилготой ажиглалтын эмнэлзүйн үнэлгээ юм.

GMFM үнэлгээ нь дотроо хөдөлгөөний үйл ажиллагааны чадвар:

- ♦ (А) хэвтэх ба эргэх,
- ♦ (В) суух,
- ♦ (С) мөлхөх өвдөглөх,
- ♦ (D) зогсох,
- ♦ (Е) явах гүйх ба үсрэх хөдөлгөөний 5 чадварыг оноогоор үнэлнэ.

Тус үнэлгээг хөдөлгөөн засалч нар сэргээх засах эмчилгээнд хамрагдаж байгаа тархины саажилттай хүүхдэд үнэлгээг хэрэглэдэг.

Зорилго

Тархины саажилт оноштой сурагчдын хөдөлгөөний чадварыг GMFM–88 үнэлгээгээр харьцуулан үнэлгээний үр дүнг тооцох.

Судалгааны арга зүй

Нийслэлийн 63-р сургуулийн 2019–2020 болон 2021–2022 оны эмчилгээний биеийн тамир хичээлд хамрагдаж байгаа тархины саажилт оноштой бага, дунд бүлгийн 4 (эрэгтэй 3, эмэгтэй 1) сурагчийн хөдөлгөөний чадварын түвшинг GMFM–88 үнэлгээгээр харьцуулан үнэлсэн. Сурагчдыг эмчилгээний биеийн тамирын нэгж ээлжит хичээлийн хөтөлбөр, ганцаарчилсан сургалтын төлөвлөгөөний дагуу хичээлд хамруулсан.

Үр дүн

2019–2020 болон 2021–2022 он хүртэлх эмчилгээний биеийн тамирын хичээлд хамрагдсан 4 сурагчийн хөдөлгөөний чадварын түвшинг GMFM–88 үнэлгээг харьцуулахад 1 дэх сурагч хөдөлгөөний чадварын түвшин (IV–III) хүрсэн. Хэвтэх эргэх 80.3%, суух 68.3%, мөлхөх өвдөглөх 78.5%, зогсох 17.9%, явах гүйх ба үсрэх 11.1% болж нэмэгдсэн байна. 2 дох сурагч хөдөлгөөний чадварын түвшин (IV–III), Хэвтэх эргэх 92.1%, суух 60%, мөлхөх өвдөглөх 35.7%, зогсох 12.8%, явах гүйх ба үсрэх 11.1%. 3 дахь сурагч хөдөлгөөний чадварын түвшин (IV–II), хэвтэх эргэх 96%, суух 73.3%, мөлхөх өвдөглөх 66.6%, зогсох 33.3%, явах гүйх ба үсрэх 18%. 4 дэх сурагч хөдөлгөөний чадварын түвшин V, хэвтэх эргэх 25.4%, суух 15%, мөлхөх өвдөглөх 2.3%, зогсох 2.5%, явах гүйх ба үсрэх 1.3%-иар нэмэгдсэн үр дүнг үзүүлсэн байна.

Дүгнэлт

Судалгааны үр дүнгээс харахад тархины саажилттай 4 сурагчдын 2019–2020 болон 2021–2022 оны эмчилгээний биеийн тамирын нэгж ээлжит хичээлийн хөтөлбөр, ганцаарчилсан сургалтын төлөвлөгөөний дагуу хичээлд хамруулсны дагуу GMFM–88 үнэлгээний үр дүнгээс харахад сурагч 1, 2, 3 хөдөлгөөний чадварын түвшин сайжирсан, харин сурагч 4-ийн хөдөлгөөний чадварын түвшин өөрчлөлт үзүүлээгүй байсан.

Түлхүүр үг: *Тархины саажил, хөдөлгөөний чадвар, GMFM 88=the Gross Motor Function Measure.*

Ашигласан материал:

1. <https://apdc.mn>
2. https://www.physio-pedia.com/Gross_Motor_Function_Measure

ХӨГЖЛИЙН БЭРХШЭЭЛТЭЙ ХҮҮХДИЙГ ТЭГШ ХАМРУУЛАН СУРГАХ ОЙЛГОЛТ, ХАНДЛАГА, НӨХЦӨЛ БОЛОМЖ

Б.Төмөрчулуун¹

Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын сургалт, үнэлгээ, судалгааны институт
Tumurchuluun.b@gmail.com

Үндэслэл

Тогтвортой хөгжлийн зорилгод “Тэгш хамран сургах, тэгш боломжийг хангасан чанартай боловсрол, бүх нийтийн насан туршдаа суралцах боломжийг дэмжих” талаар тусгасан. Энэ хүрээнд “2030 он гэхэд боловсролын бүх түвшин, мэргэжлийн сургалтад хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийг татан оролцуулж, тэгш боломжоор хангана” хэмээн тусгажээ. 2021–2022 оны хичээлийн жилд ЕБС-д 5606 хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд, СӨБ-д 1065 хүүхэд хамрагдан суралцаж байна. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүдийг тэгш хамруулан суралцах нөхцөл байдал, тулгарч буй хүндрэл бэрхшээл, хууль эрх зүйн үйлчилж буй хүрээ, оролцогч талуудын хамтын ажиллагааны хэрэгжилтийг судлах хэрэгцээний улмаас тус судалгааг хийж гүйцэтгэсэн.

Зорилго

Ерөнхий боловсролын сургууль болон цэцэрлэгийн насны хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийг тэгш хамран сургахад оролцогч талуудын ойлголт хандлага, тулгарч буй хүндрэл бэрхшээлийг судлах.

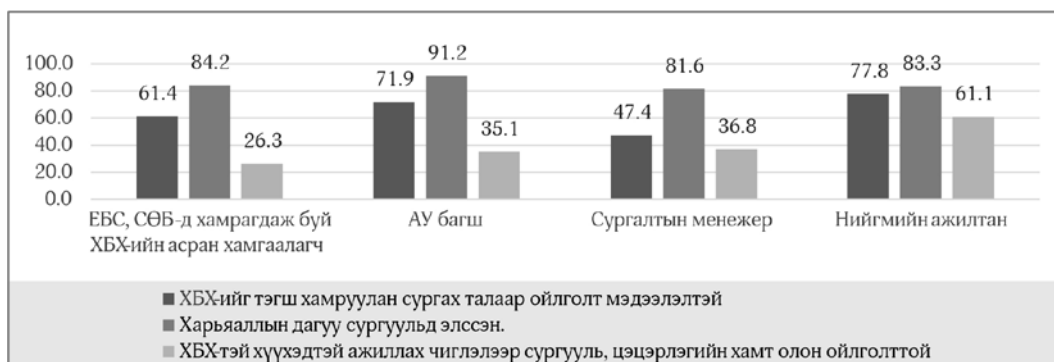
Судалгааны арга зүй

ЕБС, СӨБ-д суралцдаг хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд хамгийн олон (*нийт хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн тоотой харьцуулахад*) нийслэлийн төвийн болон алслагдмал 2 дүүрэг, хамрагдалтын түвшин хамгийн өндөр 2 аймаг, хамгийн бага 2 аймаг сонгон ЕБС, СӨБ-д суралцдаг болон суралцдаггүй хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд, болон бусад оролцогч талуудаас чанарын судалгааны ганцаарчилсан болон фокус бүлгийн ярилцлагын аргаар судалгааг авсан.

Үр дүн

Судалгаанд 6 оролцогч тал буюу нийт 284 респондентыг оролцуулан чанарын судалгааны ганцаарчилсан, фокус ярилцлагын аргаар судалгааны мэдээлэл цуглуулалтыг хийж гүйцэтгэсэн ба асуулгын аргаар ерөнхий мэдээллийн хэсгийг цуглуулсан. Мэдээлэл цуглуулалтын тоо мэдээлэл ярилцлагуудын үр дүнд үндэслэн хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийг тэгш хамруулан сургах оролцогч талуудын ойлголт хандлага, бодит нөхцөл байдлыг “Тэгш хамруулах бодлого”, “Тэгш хамруулах соёл”, “Тэгш хамруулах практик үйл ажиллагаа”, “Тэгш хамруулах боловсролын төлөөх талуудын хамтын үйл ажиллагаа” гэсэн 4 үндсэн ойлголтын хүрээнд үнэлгээг хийлээ. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнийг боловсролд тэгш хамруулах бодлогын хүрээнд тэгш хамруулан сургах талаар оролцогч талуудын ойлголт ямар түвшинд байгааг судлахад асран хамгаалагч нарын хувьд 2 хүн тутмын нэг нь мэдээлэлтэй, хүүхдээ энгийн сургуульд сургаж болох талаарх ойлголттой байна. Харин анги удирдсан багш, нийгмийн ажилтны хувьд дээрх үзүүлэлт 3 хүн тутмын 2 нь мэдээлэлтэй байна. Хүүхэд анх яаж сургууль, цэцэрлэгт элсэн орсон талаарх асуултад асран хамгаалагч нар, анги удирдсан багш, сургалтын менежер нар нийт хүүхдийн 80.0 хувь нь аймаг, дүүргийн хамран сургах тойргийн харьяаллын дагуу орж ирсэн гэсэн хариулт өгсөн. Нийт хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд нь сургууль цэцэрлэгт хамрагдаж буй 90 асран хамгаалагчаас 5 хүн орон нутаг болон дүүргийн “Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн эрүүл мэнд, боловсрол, нийгмийн хамгааллын салбар комисс”, хорооны халамжийн мэргэжилтэн, сургуулийн сургалтын менежер нараас зөвлөгөө мэдээлэл авсан байна.

Зураг 1. ХБХ-ийг боловсролд тэгш хамруулах бодлогын талаарх оролцогч талуудын ойлголт

Хөгжлийн бэрхшээлийн талаарх ойлголт, хүүхдүүдтэй хэрхэн ажиллах чиглэлээр асран хамгаалагч, сургалтын менежер, анги удирдсан багш нар бүгд ойлголт мэдээлэл хангалтгүй байгааг дурдсан. Ялангуяа асран хамгаалагч нарын хувьд зөвхөн ангийн багш нь хүүхдийг ойлгож ажилладаг гэвч хүүхдийн онцлогт тааруулж сургах заах арга зүйд суралцаагүй, сургууль, цэцэрлэгийн анги удирдсан багшаас бусад багш нар, ажилтан нар ойлголт, хандлага маш муу байгаа гэсэн үнэлгээг өгсөн.

Шигтгээ 1.

Тэр сургуульд аутизмын талаар ойлголт байхгүй. Багш нь гэхдээ байнга ойлгож ажиллаж байгаа. Манай ах хамт суралцаж байгаа. Туслах багшийн асуудал маш хүнд байна. Туслах багш байхгүй болохоор ах маань байнга хичээлд нь хамт суудаг. Одоо хэнийгээ ажлаас нь гаргахаа мэдэхгүй л байна.

Асран хамгаалагч

Сургууль цэцэрлэгийн багш нар, албан хаагчид ойлголт мэдээлэл, хандлага муу, цаашлаад хамт суралцаж буй хүүхдүүдийн эцэг эхэд мэдээлэл өгөөгүйн улмаас гомдол санал, дургүйцэх хандлагыг гаргасан тохиолдлууд илэрч байв.

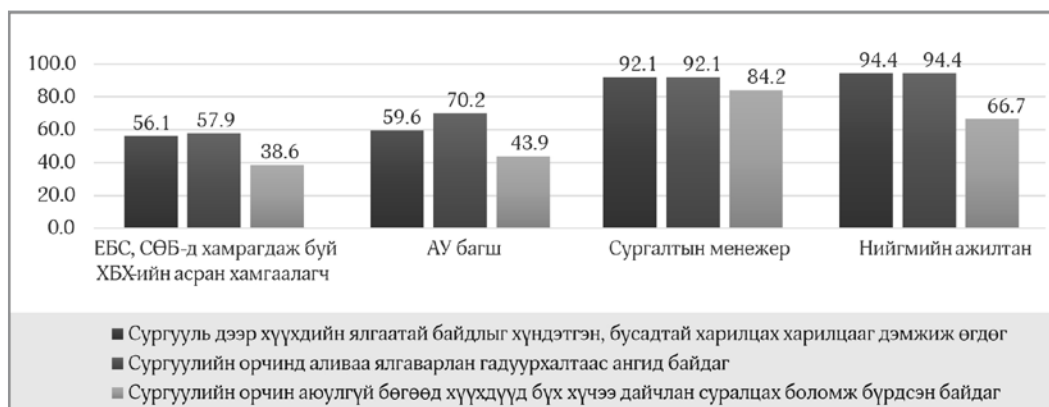
Шигтгээ 2.

Бага ангид байхдаа шал өөр байсан. Ангийнхан нь ойлгодог багш нь ойлгодог байсан боловч дунд ангид ороод бүх нөхцөл байдал өөрчлөгдсөн. Одоо өсвөр насны хүүхэд маш их ялгаварлан гадуурхалтад өртөөд маш их сэтгэлийн дарамтад өртөж байна. Сонсголын аппаратыг нь хүүхдүүд дамжуулж шидсээр байгаад алга болгочихсон. 3 сая төгрөгийн үнэтэй аппаратыг дахин авч өгч чадахгүй байна. Хичээлдээ явах маш дургүй болсон, амархан уурладаг, сэтгэл санааны хямралд өртсөн.

Асран хамгаалагч

Сургууль, цэцэрлэгийн анги дүүргэлт дунджаар 30–40 энэ нь нийслэлд болон аймгийн төвийн сургуульд илүү өндөр байгаа ба 40 хүүхдийн дунд сургуулийн анги удирдсан нэг багш хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийг сургах нь маш их хүндрэлтэй байгааг оролцогч талууд бүгд санал нэгтэй зөвшөөрч байсан. Ялангуяа бага ангийн анги удирдсан багш нарт хөгжлийн бэрхшээлийн талаарх ойлголт бага, дээрх чиглэлээр сургалтад хамрагдсан багш цөөн, ажиллах арга барилаа мэдэхгүй байх зэрэг олон хүндрэлтэй асуудал тулгарч байна. Дээрх хүндрэлүүд нь ихэнхдээ даунтай, аутизмтай, хүнд хэлбэрийн ДЦП буюу саажилттай хүүхдүүдийн хувьд тулгарч байна.

Зураг 2. Сургууль, цэцэрлэгийн орчинд ХБХ-ийг тэгш хамруулсан соёл

Сургууль, цэцэрлэгээс зохион байгуулж байгаа арга хэмжээ бүгд нээлттэй зарлагддаг боловч хүүхдүүд бэрхшээлийн онцлогоос болоод оролцож чаддаггүй. Хэдийгээр бэрхшээлтэй ч оролцож болохоор арга хэмжээ, үйл ажиллагаа зохион байгуулах хэрэгтэй талаар асран хамгаалагч нар саналаа хэлж байв.

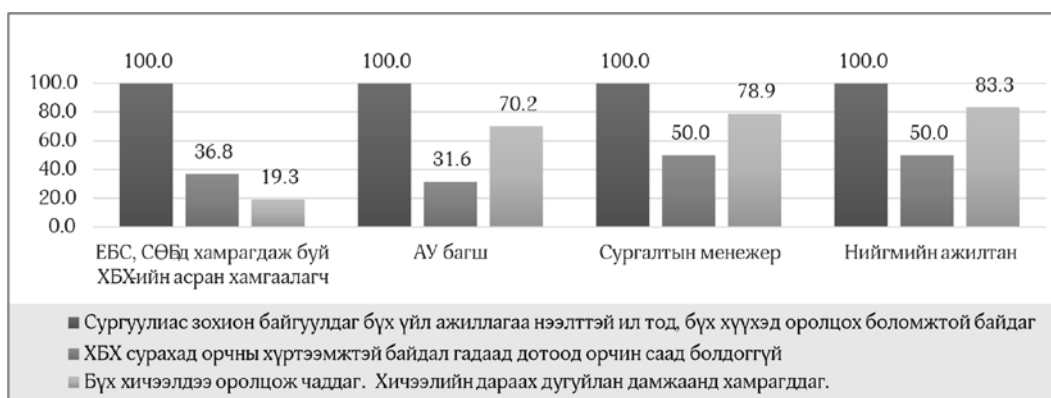
Шигтгээ 3.

Хэдий хэлдэг зарладаг ч гэсэн тийм арга хэмжээнд орохоор хүүхэд маань гүйж харайж чадахгүй болохоороо хямраад би өөрөө дагаж хямраад гарж ирдэг. Дуу дуулж чадахгүй, гүйж харайж чадахгүй ч гэсэн тэр хүүхдүүд чинь зурах бодохдоо сайн байж болно. Гэвч тэр чаддаг юмаар нь хөгжүүлэх ямарч арга хэмжээ байдаггүй.

Асран хамгаалагч

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн сурахад сургууль, цэцэрлэгийн орчны хүртээмжтэй байдал саад болдоггүй гэж асран хамгаалагч, анги удирдсан багшийн 4 хүн тутмын 1 нь үзэж байна. Харин 75 хувь нь сургуулийн гадна болон дотор хүртээмжтэй орчин бүрдээгүй, налуу зам байгаа ч бариулгүй байх, босготой, ариун цэврийн тусгай өрөө байхгүй, тэргэнцэртэй хүүхэд 2 давхарт гарж хичээлд суух шаардлага гарвал тэргэнцрийг болон хүүхдийг өргөж зөөхөөс өөр аргагүй үүнээсээ болоод биеийн тамир, мэдээлэл зүйн хичээлд орох боломжгүй болдог, цөөн сургууль сургуулийн хашаан дотор машин оруулдаггүйн улмаас тэргэнцэртэй хүүхдээ холоос түрж ирдэг гэх мэт асуудал, бэрхшээлүүд тулгарсаар л байна. Боловсрол соёл, шинжлэх ухаан, спортын сайдын А/184 тоот тушаалаар “Бүх

Зураг 3. Сургууль, цэцэрлэгийн орчинд ХБХ-ийг тэгш хамруулсан практик үйл ажиллагаа

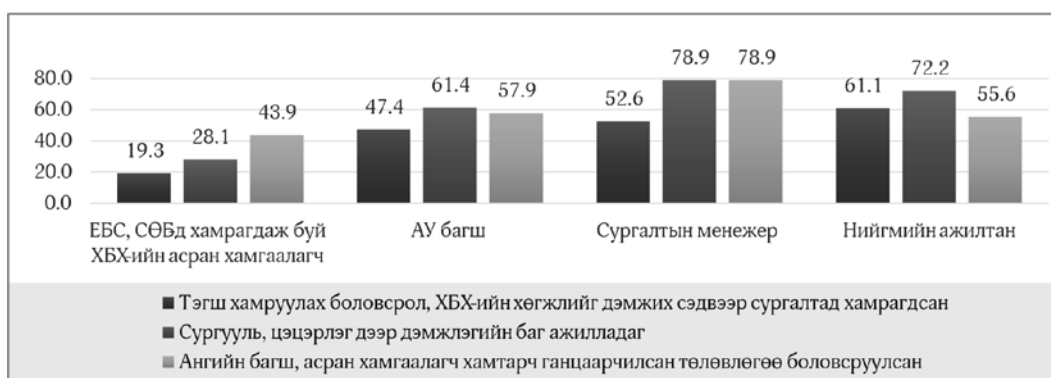

шатны сургалтын байгууллагад хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчийн онцлогт тохирох хэрэглэгдэхүүн сургалтын орчныг бүрдүүлэх журам” гарсан ч бодит байдал дээрээ дээрх шийдвэр хэрэгжиж төсөвтөө суулгуулсан сургууль нэг ч байхгүй байна. Учир нь дээрх тушаал шийдвэр нь хаана яаж хэрэгжих нь тодорхойгүй, хэрхэн төсөвтөө суулгах талаар сургуулийн захиргаа мэдээлэлгүй, уялдаа холбоогүйн улмаас судалгаагаа явуулсан ч цаанаасаа батлагдаж ирдэггүй гэх хариултыг сургалтын менежерүүд өгсөн.

Тэгш хамруулах боловсролын төлөөх талуудын хамтын ажиллагаа нөхцөл байдал дээрээ хэрхэн хэрэгжиж байгаа талаар авч үзэхэд асран хамгаалагчдын 6 хүн тутмын 1 нь хүүхдээ хөгжүүлэх, тэгш хамруулах боловсролын чиглэлээр сургалтад хамрагдсан бол энэ үзүүлэлт нь анги удирдсан багш, сургалтын менежер, нийгмийн ажилтны хувьд 50.0 хувьтай хамрагдалттай байна.

Хүүхдийн хөгжлийг үнэлэн зааврын дагуу төлөвлөгөөг боловсруулж хүүхэдтэй ганцаарчлан ажиллан үр дүн, ахиц дэвшлийг үнэлж байгаа сайн жишээнүүд цөөнгүй байсан.

Зураг 4. Тэгш хамруулах боловсролын төлөөх талуудын хамтын ажиллагаа

Дүгнэлт

- Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийг тэгш хамруулан сургах ойлголт цэцэрлэг, сургуулийн орчинд бүрэн бий болоогүй байна. Анги удирдсан багш хүүхдийг тэгш хамруулахын төлөө ажиллаж байгаа боловч хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийг хэрхэн яаж сургах арга барилд суралцаагүй, бусад сургуулийн хамт олон ойлголт, хандлагагүй байх, асран хамгаалагч нарын зүгээс хүүхдээ сургахын төлөөх уялдаа холбоо муу байх зэрэг асуудал үүсэж байна. Зөвлөгөө мэдээлэл хэнээс авах нь тодорхойгүй журмын хэрэгжилтийг хангах үүднээс сургууль, цэцэрлэг хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийг харьяаллын дагуу элсүүлж байгаа ч орчин нөхцөл, ойлголт бий болоогүйн улмаас бодлого, тушаал, журам бодит байдал дээрээ хэрэгжихгүй байна.
- Ойлголт, хандлагыг өөрчлөөгүйн улмаас сургууль, цэцэрлэгийн орчинд анги хамт олондоо дасахгүй байх, ялангуяа бусад суралцагч хүүхдүүдийн эцэг, эхчүүд дургүйцэх хандлага нийслэлд болон аймгийн төвийн сургуулиуд, дунд ангийн сурагчдын хувьд илүү гарч байна. Багшийн үр дүнг сурагчдын үнэлгээгээр дүгнэх нь хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд ангид нь суралцах хандлагыг дэмжихгүй байх нэг шалтгаан болж байна. Тэгш хамруулан сургах талаар маш олон тушаал, шийдвэр журам гарсан ч бодит байдал дээрээ багшийн үр дүнг сурагчдын үнэлгээгээр үнэлэх, тусгай хэрэгцээт боловсролын багшид цахим журнал ажиллахгүй байх зэрэг нь зөрчилдөөнтэй байна.

- Сургууль, цэцэрлэгийн хүртээмжтэй орчин хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд саадгүй суралцах боломжийг бий болгоогүй. Сургууль, цэцэрлэгийн олон нийтийн арга хэмжээ нь хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд оролцож болохоор зохион байгуулагддаггүй, сургуулийн орчны хүртээмжгүй байдлаас болоод бүх хичээлдээ оролцож чадахгүй байна гэх мэт хүндрэл бэрхшээлүүд гарсаар байгаа нь тэгш хамруулах практик үйл ажиллагаа хэрэгжихгүй байгааг харуулж байна.
- Бага ангийн багш, анги удирдсан багшийн ачааллыг хэд дахин нэмсэн шийдвэрүүд нь үндэслэлгүй. Жишээ нь нэг багшид олон хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийг хуваарилах, туслах багшийн дэмжлэг байхгүй байх, 40–50 хүүхдийн дунд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийг хоцрогдолгүй хөгжүүлэн сургах шийдвэрүүд нь бодит байдалд нийцэлгүй байна.

Түлхүүр үг: Оролцогч талууд, боловсрол, хүртээмжтэй орчин.

Ашигласан материал:

1. ХБХХЕГ. (2022). *Хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчдын тулгамдаж буй саад бэрхшээлийг тодорхойлох судалгаа*. Улаанбаатар.
2. Карин Шелциг, К. Н. (2020). *Монгол улсад тэгш хамруулах боловсролыг дэмжих нь*. Улаанбаатар.
3. ХНХЯ, JICA. (2022). *Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн эрүүл мэнд, боловсрол, нийгмийн хамгааллын комиссын үйл ажиллагаатай холбоотой хууль эрх зүйн актын эмхэтгэл*. Улаанбаатар.
4. YCX. (2022). *Монгол улсын статистикийн эмхэтгэл – 2021*. Улаанбаатар.

ДЭМЖЛЭГИЙН БАГТ МЭРГЭЖЛИЙН БАГШ ОРУУЛАХ ТУХАЙ ХАРЬЦУУЛСАН СУДАЛГААНЫ АЖИЛ

Б.Ундармаа, Б.Золзаяа¹

¹Дотоодын хэргийн их сургууль

Bundarmaa800@gmail.com

Үндэслэл

Боловсролыг тэгш хүртээмжтэй хамруулах үүднээс тусгай хэрэгцээт хүүхдүүд энгийн сургуульд сурах эсэх нь өөрсдийнх сонголт ба сурах боломжоор нь хангаж өгөх нь сургагчийн үүрэг юм. ТХХ сургуульд хамрагдах үед тухайн орон нутгийн дэмжлэгийн зөвлөл нь сургуульд дэмжлэгийн баг байгуулдаг бөгөөд дэмжлэгийн баг тухайн хүүхдэд бүх талаар нь сурах бололцоог хангаж өгөх үүрэгтэй байдаг байна.

Зорилго

Сургуулийн дэмжлэгийн багийн бүрэлдэхүүнд мэргэжлийн багш нарыг оролцуулснаар багшийн ачаалал болон хүүхдүүдийн чадавх нэмэгдэх тухай олон Улсын туршлагаас суралцах.

Судалгааны арга зүй

Улс орнуудын туршлагыг судлахдаа Америк, Европ, Азийн улс орнуудаас тэгш хамруулах боловсролыг үр дүнтэй хэрэгжүүлж буй улс орнуудыг сонгож боловсролын тухай хууль, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай хууль, хөгжлийн бэрхшээлтэй баримт бичгийн судалгаа хийсэн. Мөн зарим Улсын туршлагыг Монгол Улсынхтай харьцуулан судалсан.

Үр дүн

ТХХ-үүд ЕБС-д суралцаж буй байдлыг харьцуулан үзвэл 6518 байгаа нь нийт хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүдийн тал хувьтай тэнцэж байна. Статистик мэдээгээр Италийн ЕБС-ийн энгийн ангид 170000 (99.6%), тусгай ангид 0, тусгай сургуульд 693 суралцагч (0,4%) байна. Америкийн Нэгдсэн Улсад ХБХ-ийн 95% нь ЕБС буюу (regular school)-д суралцаж байгаа бол үлдсэн 5% нь Тусгай сургууль (special school)-д суралцаж байгаатай харьцуулж үзвэл мэргэжлийн багш багш дэмжлэгийн багт байснаар үнэмлэхүйц ахиц гарах боломжтой.

Дүгнэлт

Сургуулийн дэмжлэгийн багт дор хаяж нэг мэргэжлийн хүн байх нь илүү үр дүнтэй гэдгийг олон улсын жишээ харуулж байна. Харин Монгол Улсын хувьд мэргэжлийн хүн дэмжлэгийн багт байдаггүйгээс болоод багш нар хэнээс зөвлөгөө туслалцаа авахаа мэдэхгүйн улмаас тодорхойгүй нөхцөл байдал үүсдэг. Одоогийн байдлаар ЕБС-ийн сургуулийн багш нар нэг ангид дунджаар 40 орчим хүүхэдтэй зэрэг ажиллаж байгаа нөхцөл байдал нь тухайн багшийн хувьд ажлын ачаалал асар их байдгийг харуулж байна.

Түлхүүр үг: Багш, тэгш хүртээмж, дэмжлэгийн баг, тусгай хэрэгцээт хүүхэд.

Ашигласан материал:

1. Үндэсний статистикийн хороо (2017). 2017 оны үндэсний статистикийн тайлан. Монгол Улс, Улаанбаатар хот.
2. ХБХХЕГ (2020). “Хөгжлийн бэрхшээл судлал ба инноваци–2020” эрдэм шинжилгээний хурлын эмхэтгэл. Монгол улс, Улаанбаатар хот.
3. Азийн хөгжлийн банк (2020). Монгол улсад тэгш хамруулах боловсролыг дэмжих нь техникийн цуврал тайлан. Монгол улс, Улаанбаатар хот.

ХҮҮХЭД ХАРАХ ҮЙЛЧИЛГЭЭ ХӨТӨЛБӨРТ АЖИЛЛАДАГ БАГШ НАРЫН ХӨГЖЛИЙН БЭРХШЭЭЛТЭЙ ХҮҮХЭДТЭЙ АЖИЛЛАХ АРГА ЗҮЙН ОЙЛГОЛТЫГ ҮНЭЛЭХ НЬ

Б.Цэнд-Аюуш¹, Б.Солонго, Л.Лхагвасүрэн, Б.Тулга, Д.Энхмөнх²

¹Нийслэлийн 186-р тусгай цэцэрлэг

²Сэргээн засах эмчилгээний баг

Үндэслэл

НҮБ-ын хүүхдийн сан (UNICEF)-д зааснаар хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд гэдэг нь «нийгэмд тэгш эрхтэйгээр бүрэн, үр дүнтэй оролцоход саад болохуйц удаан хугацааны туршид бие бялдар, оюун ухаан, мэдрэхүйн урт хугацааны эмгэг согог бүхий бэрхшээлтэй хүүхдүүд хамаарна» хэмээн тодорхойлсон байдаг. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүд амьдралын турш стресстэй үйл явдалтай тулгарч, үр дүнд нь сэтгэлийн түгшүүр, хямралд орох нь элбэг байдаг. Дэлхийн хүн амын 15 хувь буюу дор хаяж нэг тэрбум хүн төрөлхийн болон хожуу насандаа олдмол хөгжлийн бэрхшээлтэй байдаг. Тэдний 240 сая орчим нь хүүхэд байна. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүд дэлхийн нийт хүүхдийн дөнгөж 5 орчим хувийг эзэлдэг ч Ази, Номхон далайн орнуудад ямар нэгэн шалтгааны улмаас сургуульд сурдаггүй хүүхдүүдийн талаас илүү хувийг эзэлж байна. Тэд амьдрах явцад хүрээлэн буй орчинтой холбоотой үйл ажиллагааны бэрхшээлтэй тулгардаг бөгөөд энэ нь харах, алхах, харилцах, өөрийгөө халамжлах, найз нөхөдтэй болох зэрэг үйл ажиллагаанд бэрхшээлтэй байдаг. АНУ-д хийгдсэн судалгаанаас харахад тусгай боловсролын хэрэгцээ өндөр боловч хөгжлийн бэрхшээлтэй сурагчидтай ажиллах багш нарын мэдлэг маш хязгаарлагдмал. Энэ нь багш нарын хүртээмжтэй байдал, боловсролын үйл ажиллагааны бодлого, арга зүйн талаарх мэдлэг дутмаг байгааг харуулсан. Хүртээмжтэй боловсрол нь бүх хүүхдийг хөгжлийн бэрхшээл, суралцах бэрхшээл, бусад онцлог шинж чанараас үл хамааран амжилттай сурахад урамшуулан дэмждэг байх шаардлагатай. Энэ нь суралцагчдын хэрэгцээ шаардлагад нийцүүлэн заах, сурах үйл явцыг идэвхжүүлэн суралцагч бүрийн боловсрол, хөгжлийн чадварыг нь дэмждэг. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүд нас, бэрхшээлийн онцлогоос хамааран үе тэнгийнхний хамт суурь боловсролд амжилттай суралцах боломжтой. Тэгш хамруулан сургах нь уламжлалт «нэг төрлийн» загвараас онцлогтой сургалт, эсвэл илүү хувь хүнд чиглэн заах, сургах арга барилд шилжихийг шаарддаг. Онцлогтой хүүхдийг сургахдаа багш нар хүүхдүүдийг бие даан суралцах явцыг дэмжиж, хүүхдийн хэрэгцээнд нийцүүлэн заах, сурах арга барилыг төлөвлөдөг. Багш нь сурагч бүрийн бэлэн байдлын түвшин, өмнөх хичээлийн туршлага, бие бялдар, сэтгэл зүйн байдал, сүүлийн үеийн хөгжлийн үе шат, эсвэл тодорхой чадварыг үнэлсэн байх шаардлагатай. Сургалтын агуулга, үйл явц, хэрэглэгдэхүүн хөгжлийн бэрхшээлтэй сурагчдын хэрэгцээнд нийцүүлэн сурах боломжийг олгохын тулд сургалтын хөтөлбөрийг хувь хүн, сурах арга барилд тохируулна. 2022 оны байдлаар манай улсын хэмжээнд ХБ хүүхэдтэй ажилладаг 584 багш, ажилчид байдаг ба 2013 оноос бэлдэж эхэлсэн бөгөөд 200 багш төгсөж мэргэжлээрээ ажилладаг. 2013 онд хийгдсэн асуумж болон ярилцлагын судалгаанд оюутнуудыг БС–29.2%, БоСС–49.5%, СӨБС–21.3% суралцдаг бөгөөд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэдтэй ажиллах багш бэлтгэх ажлын хүрээнд шинэ хичээлийн хөтөлбөр боловсруулах, хөтөлбөрийн агуулгад лекц, семинарын цаг нэмж оруулах, сонгоны хичээл хэлбэрээр оруулах, хөтөлбөрт агуулгын шинэчлэл хийх замаар 2003 онд ЭМ, НХХЯ, БСШУЯ-ны хамтарсан “Тэгш хамруулан сургах хөтөлбөр” батлагдсан. Бэрхшээлийн төрөл, гэмтэл согогийн талаар мэдлэг олгох хичээл, Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн тусгай сэтгэл судлал, чадвар алдалтанд тохируулан, нийгмийн дасан зохицолд нь туслах нөхөн сэргээх, заслын бүлэг хичээлүүд баймаар байна гэсэн дүгнэлт гарч байжээ. Монголд статистикийн мэдээллийн нэгдсэн сангаас гаргасан 2022 оны 09-р сарын судалгаагаар нийт 106.169 иргэн байдгаас 10.512 нь 0–16 насны хүүхэд байдаг байна. Тэдгээрийн

СӨБ-д 1087, ЕБС– 6518 хүүхэд хамрагддаг байна. Тэгвэл 2907 хүүхэд ямар нэг байдлаар боловсролын байгууллагад хамрагдаж чаддаггүй бөгөөд хүүхэд харах үйлчилгээ болон өдөр өнжүүлэх хөтөлбөрт хамрагдах хэрэгцээ шаардлага бий болж буй нь бид энэхүү судалгааг хийх үндэслэл болж байна.

Зорилго

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэдтэй ажиллах арга зүйн ойлголтыг үнэлэх.

Судалгааны арга зүй

Сургалтад оролцож буй үйлчлүүлэгчдээс судалгааг авч нийт 600 хүнээс санамсаргүй түүврээр сонгож хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэдтэй ажиллах арга зүйн ойлголттой холбогдолтой 15 асуулт бүхий асуумжийг авсан. Түүнээс зориудын түүврийн аргаар бүрэн бөглөгдсөн 60 асуумжийг сонгон авч үр дүнг SPSS 22 программ ашиглан тооцсон туршилт судалгааг хийсэн.

Үр дүн

График 1. Та хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэдтэй ажиллаж үзсэн үү?

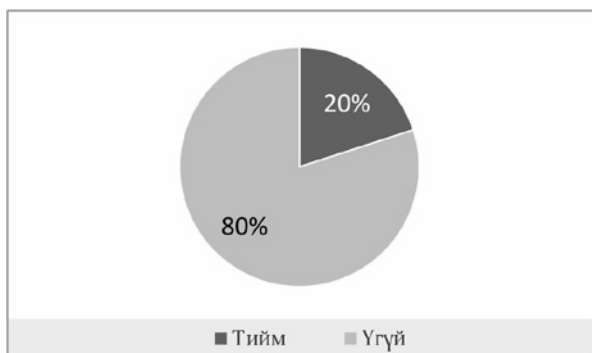

График 2. Хамгийн хүнд бэрхшээл аль нь вэ?

График 3. Хөгжлийн бэрхшээл бүрэн эдгэрэх боломжтой юу?

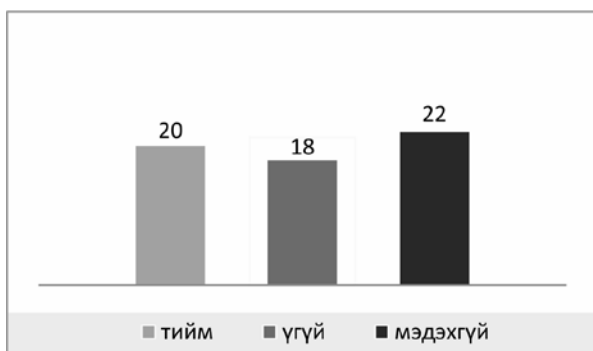

График 4. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд сурч, хөгжих боломжтой юу?

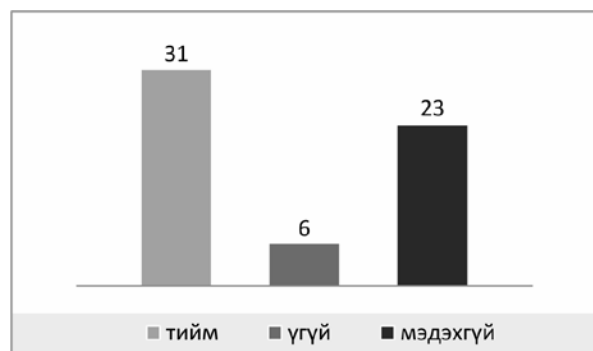

График 5. Портеж хөтөлбөрийг мэдэх үү?

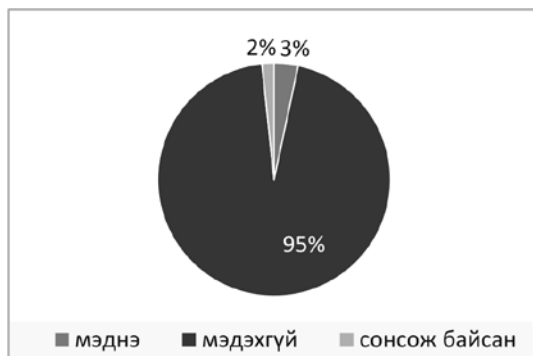

График 6. Тархины саа хүүхдийн биеийн байрлал хөдөлгөөнийг саатуулж бэрхшээлтэй болгодог уу?

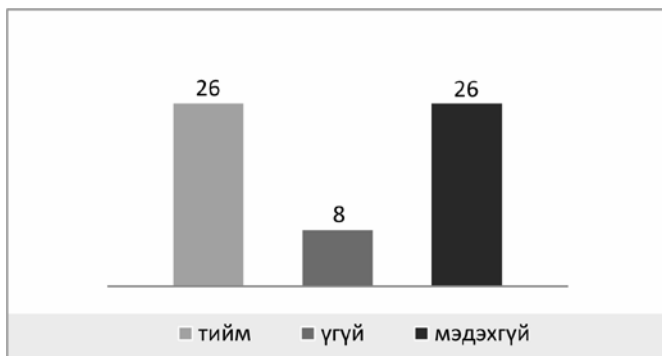

График 7. Тархины саажилт 1 төрлийн хэлбэр онцлогтой байдаг уу?

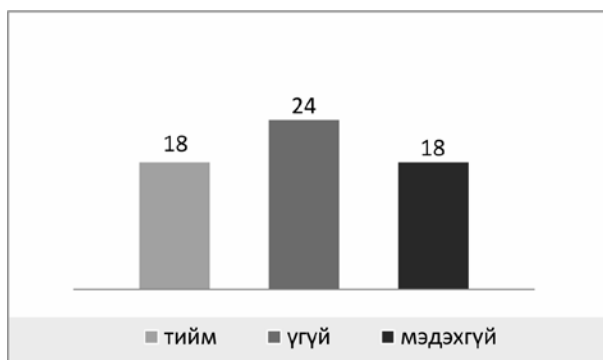

График 8. Тархины саажилт удамших хэв шинжтэй юу?

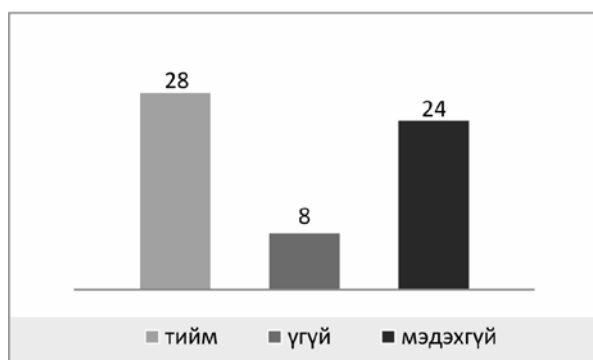

График 9. Ярьж чадахгүй хүүхэд өөрийгөө илэрхийлэх боломжгүй?

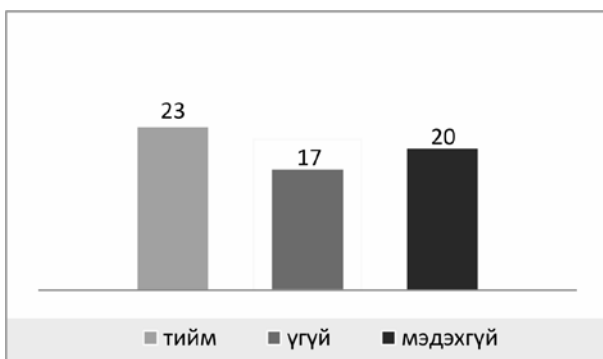

График 10. Оюуны бэрхшээлтэй бүх хүүхэд хэл ярианы чадамжгүй байдаг?

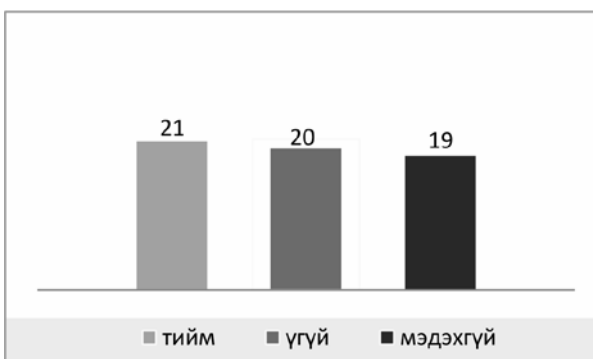

График 11. Аутизмын хүрээний эмгэгтэй хүүхдүүд бүгд гоц байдаг?

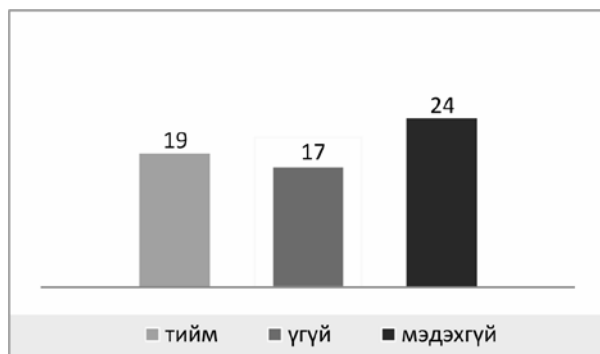

График 12. Жингийн дутагдал, суралцахын хоцрогдлоос өөр хавсарсан эмгэггүй хүүхэд хөгжлийн бэрхшээлд хамрагддаг?

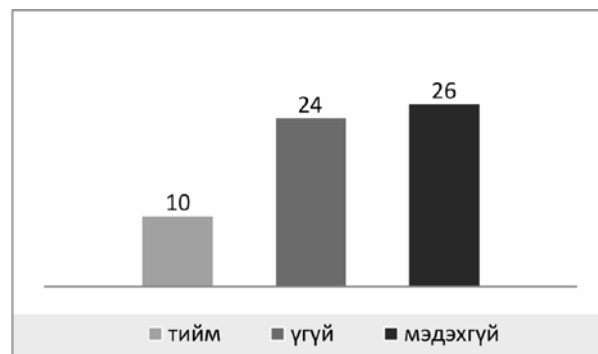
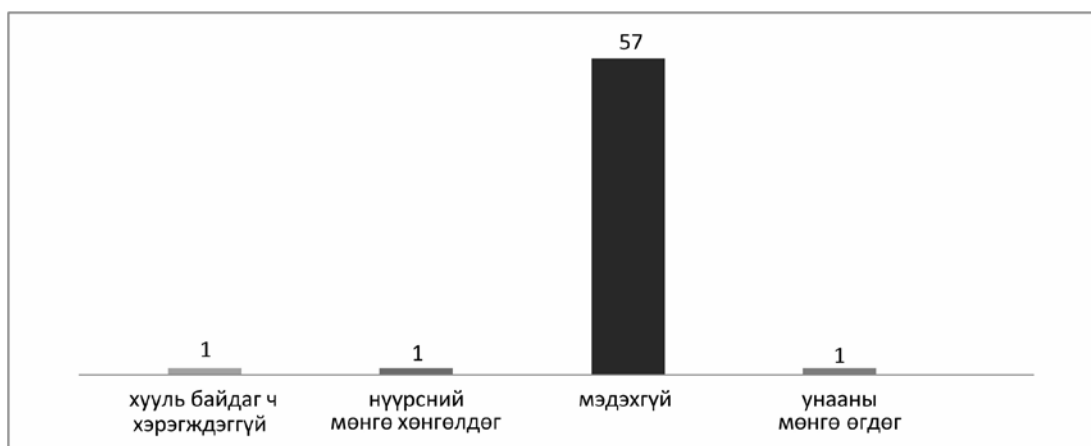

График 13. Та ХБ хүүхдийн хууль эрх зүйн талаар мэдэх үү?

Хүснэгт 1. Таны бодлоор хөгжлийн бэрхшээл гэж юу вэ? (давхардсан тоогоор)

№	Бэрхшээлийн төрөл	Тоо	Хувь
1	Бусдын тусламж, асаргаа шаардлагатай	9	15.3%
2	Бие эрхтнээ өөрийн хүссэнээр удирдаж чадахгүй байх	4	6.8%
3	Биемахбодийн хөгжлийн хоцрогдол	5	8.5%
4	Хэл ярианы хөгжлийн хоцрогдол	4	6.8%
5	Сэтгэцийн хөгжлийн хоцрогдол	6	10.2%
6	Мэдэхгүй	29	48.3%

Хүснэгт 2. Хөгжлийн бэрхшээл үүсгэж буй хүчин зүйлс (давхардсан тоогоор)

№	Шалтгаан	Тоо	Хувь
1	Агаарын бохирдол	2	3.4%
2	Төрөхийн хүндрэл	11	18.7%
3	Архи, тамхины зохисгүй хэрэглээ	1	1.7%
4	Ээж, аавын хариуцлагагүй байдал	3	5.1%

5	Осол гэмтэл	5	8.5%
6	Эрүүл мэндийн байгууллагын буруутай үйлдэл	4	6.8%
7	Хоол хүнсний аюулгүй байдал	4	6.8%
8	Удамшил	8	13.6%
9	Дэлгэцийн хамаарал	1	1.7%
10	Мэдэхгүй	31	51.7%

Судалгаанд 18–60 насны 60 оролцогч оролцсон. Үр дүнг харуулсан график, хүснэгтээс харахад оролцогчид хөгжлийн бэрхшээлийн талаар ойлголт болон тэдгээр хүүхэдтэй ажиллах мэдлэг, арга зүй хомс байдаг нь харагдаж байна. “Эрүүл мэндийн ялгаатай байдлыг дэмжих хэрэгцээ” сэдэвт өгүүлэлд багш нарын туршлагын чанарын шинжилгээнд *Амберли Бригден, Алисон Шоу болон Эстер Кроули* нарын 2018 онд хийсэн судалгааны үр дүнд бага анги, СӨБ багш нар ХБ-тэй хүүхдүүдэд үр дүнтэй дэмжлэг үзүүлэхийг хүсэж байна. Тус судалгаанаас харахад багш нарын тухайн хүүхэдтэй ажиллах ур чадвараас илүү тэдний ажлыг урагшлуулах, дэмжих бодлого шаардлагатай гэж үзэж байсан бол *Shirli Werner, Tom P Gumpel, Judah Koller, Vered Wiesenthal, Naomi Weintraub* нарын 2021 онд хийгдсэн “Бие даах чадварт, багш нарын дэмжлэг, тэгш хамруулах боловсролын холбоо хамаарал” судалгаанд боловсролын практикийг хэрэгжүүлэхэд үр дүнтэй байдлыг нэмэгдүүлэхийн тулд орон нутгийн болон үндэсний боловсролын бодлого, хөтөлбөрийн талаар мэдлэгтэй байх нь чухал болохыг бидний үр дүн харуулж байна. Хамтран сургах ажлыг сайжруулахын тулд тусгай хэрэгцээт боловсролын хөтөлбөр арга зүйг багш нарт тодорхой хүргэх ёстой хэмээн гарсан нь багш нарыг илүү чадавхжуулж мэргэшүүлэх шаардлага байгаа нь бидний судалгаатай ижил тал болж байна.

Дүгнэлт, санал зөвлөмж

Судалгааны үр дүнгээс харахад хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн сурах хөгжих тэгш хамруулах үүднээс багш нар болон иргэдэд аливаа бэрхшээлийн талаарх ойлголт тэдгээр хүүхэдтэй ажиллах арга барил эзэмшүүлэх хэрэгцээ шаардлага байна гэж үзэж байна. Манай улсын хувьд Тусгай хэрэгцээ шаардлагатай хүүхэдтэй ажиллах эрүүл мэндийн мэргэжилтэн, тухайн арга зүйд мэргэшсэн багш байх шаардлагатай гэж үздэг. Эцэг эх, асран хамгаалагч, иргэд, ЕБС болон ердийн цэцэрлэгийн багш нарт зөв ойлголт өгөх шаардлага их байгаа тул ялгаатай байдлаас үүдэн тулгардаг асуудал буюу ялгаварлах үзлийг (өрөвдөх, өрөвдсөн харцаар харах, хөөрхийлөх, сэжиглэх) багасгах нөлөөллийн ажил хийх, цэцэрлэг, сургуулийн сургалтын программд тухайн ойлголтын талаар хичээл оруулж байхаар тусгах шаардлага байна.

Түлхүүр үг: Хүүхэд харах үйлчилгээ, тэгш хамруулах, хөгжлийн бэрхшээл.

Ашигласан материал:

1. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/>
2. <https://www.1212.mn/> (статистик мэдээллийн нэгдсэн сан)
3. <https://www.uptodate.com/login>
4. Судалгааны статистик боловсруулалт 2020 он (АШУҮИС Ц.Басбиш) хуудас 8–43.

ОЮУНЫ ХӨГЖЛИЙН БЭРХШЭЭЛТЭЙ БАГА АНГИЙН СУРАГЧДЫН ДАСАН ЗОХИЦОХ БАЙДЛЫГ СУДАЛСАН НЬ

Б.Энхцэцэг¹

¹Нийслэлийн Ерөнхий Боловсролын 25-дугаар сургууль
enhtsetseg877@gmail.com

Үндэслэл

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд нь бусад хүүхдийн нэгэн адил сурах, хөгжих, боловсрол эзэмших, нийгмийн амьдралд идэвхтэй оролцох, санаа бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх эрхтэй. НҮБ-ын Хүүхдийн Эрхийн Конвенцын 23-р зүйлд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийг нийгмийн амьдралд аль болох өргөнөөр хамруулахыг чухалчилсан байдаг. Үүнд: Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн тусгай хэрэгцээг хүлээн зөвшөөрснөөр хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд нь боловсрол эзэмших, сургалтад хамрагдах, эрүүл мэндийн үйлчилгээ авах, нөхөн сэргээлтэд хамрагдах, ажил эрхлэлтэд бэлтгэгдэх, чөлөөт цагаа өнгөрөөх өөрийн бүрэн интегралчлагдах, үүнийг өөрийн соёлын болон оюун санааны хүрээнд хийж гүйцэтгүүлэх бүрэн эрхтэйг заасан байна. Оюун хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд нь өөрийн үзэл бодлоо зөв цэгцтэй илэрхийлж чаддаггүй, олон нийтийн дунд биеэ авч явах чадвар муу зэргээс шалтгаалан нийгмийн амьдралд оролцох оролцоо нь хомс байдаг. Иймээс тусгай сургуульд суралцаж байгаа оюуны хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн жишээн дээр дасан зохицлын байдлыг судалж тэдэнд тулгарч буй бэрхшээлийг тодорхойлох, арга замыг боловсронгуй болгох шаардлагатай байна. Оюуны хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн дасан зохицох чадварыг судалснаар нийгмийн харилцаа, амьдралд оролцох оролцоог нэмэгдүүлэх боломжтой юм. Миний энэ судалгаагаар оюуны хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн дасан зохицох чадварын шалгуур үзүүлэлтийг өөрийн боловсруулсан арга зүйгээр судалж байгаа нь шинэлэг бөгөөд тусгай сургуульд суралцдаг оюуны хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн жишээн дээр тэднийг нийгэм, хамт олны үйл ажиллагаанд өргөн хүрээтэй оролцуулах арга замыг тодорхойлох оролдлого хийснээрээ практик ач холбогдолтой.

Зорилго

Оюуны хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн дасан зохицох чадварын талаар судлахыг зорилоо.

Судалгааны арга зүй

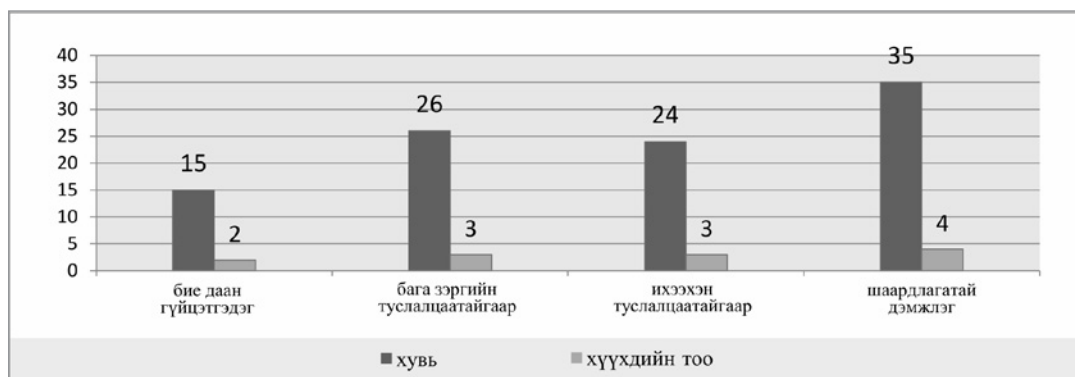
Судалгааг хийхдээ дараах аргуудыг ашиглалаа. Үүнд:

1. Ажиглалтын арга
3. Туршилт
4. Фокус бүлгийн ярилцлага
5. Асуулгын арга
6. Хяналтын хуудас сорил.

Үр дүн

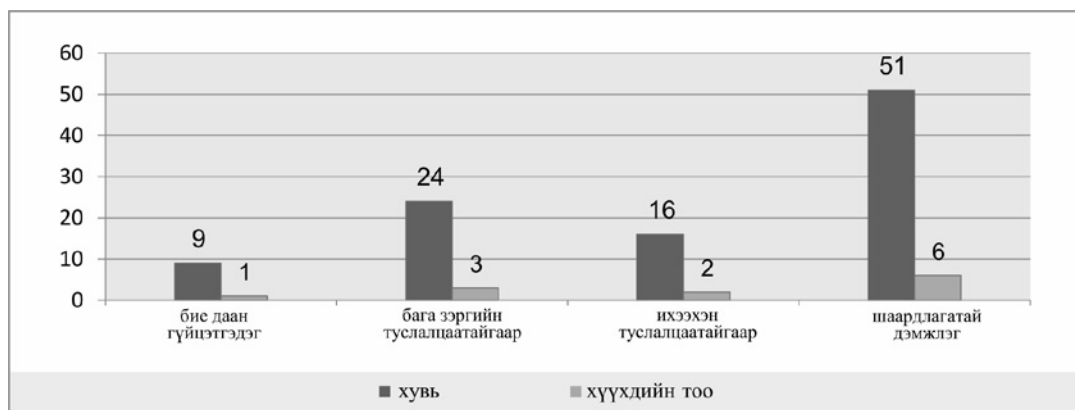
Нийслэлийн ерөнхий боловсролын 25 дугаар сургуульд суралцаж буй оюуны хөгжлийн бэрхшээлтэй 12 суралцагч.

График 1. Харилцах чадвар

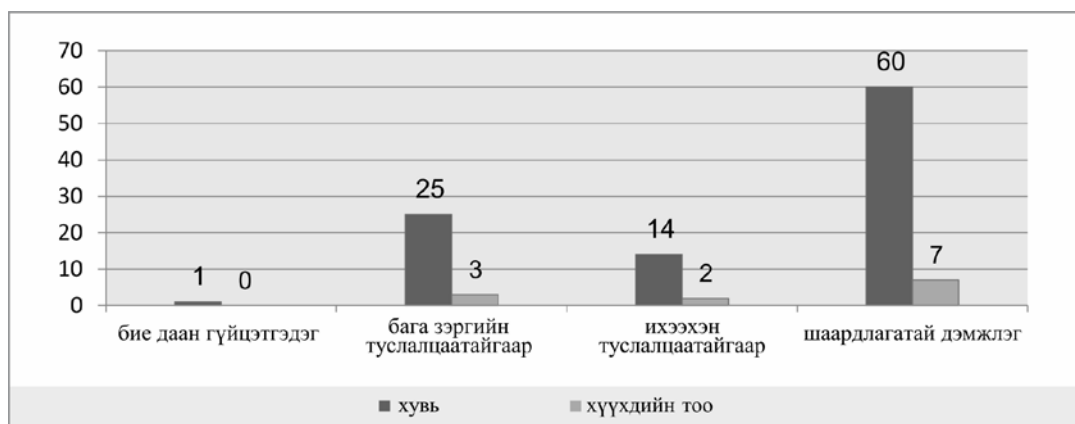
Харилцах чадварын дасан зохицох чадварт судалгаанд оролцсон дээрх хүүхдийн 35 хувь нь дэмжлэг шаардлагатай гэж гарсан нь тэдний бусадтай харилцах харьцаанд бэрхшээл байгаа нь харагдаж байна.

График 2. Өөрийгөө илэрхийлэх чадвар

Өөрийгөө илэрхийлэх дасан зохицох чадварт судалгаанд оролцсон 12 хүүхдийн 51 хувь нь дэмжлэг шаардлагатай гэсэн байгаа нь тэдний өөрийгөө илэрхийлэх чадвар үнэхээр сул байна.

График 3. Сурсан мэдсэнээ амьдралд хэрэглэх

Сурсан мэдсэнээ амьдралд хэрэглэх чадварын дасан зохицох чадвараас бага зэргийн тусламжтайгаар гүйцэтгэдэг гэсэн үзүүлэлт 25 хувь, ихээхэн тусламжтайгаар гүйцэтгэдэг

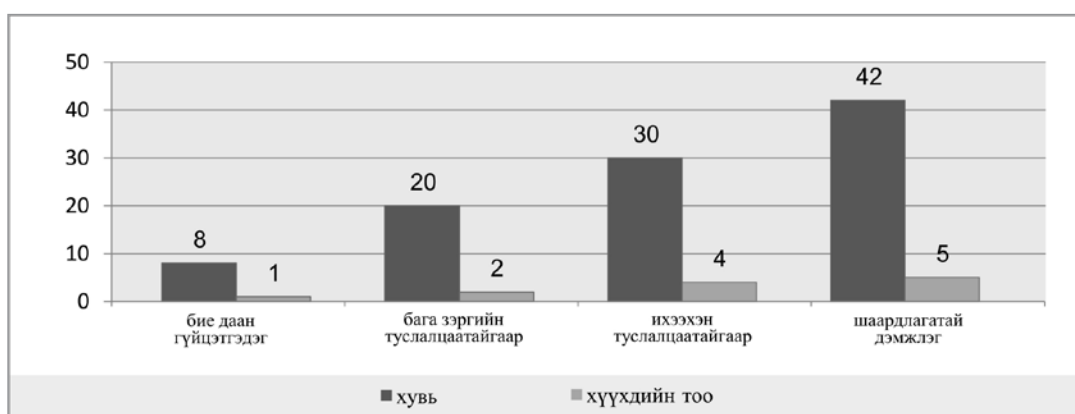
гэсэнд 14 хувь дэмжлэг шаардлагатай 60 хувь байгаа нь цаашид анхаарч ажиллах нь зүйтэй.

График 4. Өөрөө өөртөө үйлчлэх

Өөрөө өөртөө үйлчлэх чадварт бие даан гүйцэтгэдэг гэсэн чадварт 11 хувийг, бага зэргийн туслалцаатайгаар гүйцэтгэдэг гэсэнд 31 хувийг эзэлсэн байна. Ихээхэн дэмжлэг шаардлагатай 26 хувийг, дэмжлэг шаардлагатай гэсэн чадвар 32 хувийг эзэлсэн байна. Энэ нь багшаас болон бусдаас байнгын туслалцаа авдаг нь харагдаж байна.

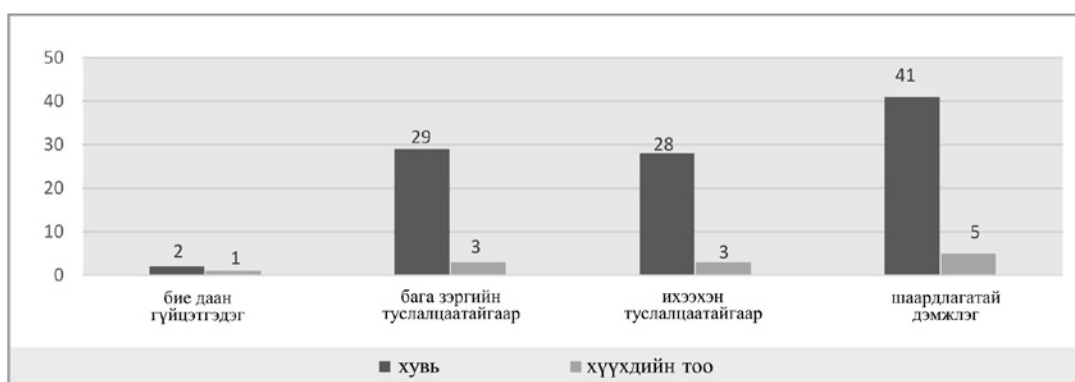
График 5. Эрүүл мэнд аюулгүй байдлаа сахих

Эрүүл мэнд аюулгүй байдлаа сахих чадварт дэмжлэг шаардлагатай гэж 42 хувь гарсан байна.

Судалгаагаар эрүүл мэнд, аюулгүй байдлаа сахих чадварыг харуулахад бие даан гүйцэтгэдэг гэдэгт 8 хувь байгаа нь дэмжүүштэй үзүүлэлт юм.

График 6. Нийгэмд биеэ авч явах

Нийгэмд биеэ авч явах чадварт бие даан гүйцэтгэдэг гэсэн чадвар нь бусдаас хамааралтай байгаа нь харагдаж байна. Нийгэмд биеэ авч явах чадварт шаардлагатай дэмжлэг хэрэгтэй гэж 41 хувь нь гарсан байна.

Дасан зохицох чадварын сорилоор оюуны хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийг судалсан дүнгээс үзэхэд оюун ухааны хөгжлийн түвшин, сурагчдын дасан зохицох чадвар нь шууд хамааралтай болох нь харагдлаа. Зааварчилгааг хэд хэдэн удаа авч байж гүйцэтгэх ба дуустал нь оролцож гүйцэтгэж чадахгүй. Мэдрэлийн ерөнхий сульдаа, зоригийн үйл дутуу хөгжсөн тул үйл ажиллагаанд удаан оролцох, эхэлсэн ажлыг дуусгаж чаддаггүй. Үйл ажиллагааны явцад сэтгэлийн хөдөлгөөний оновчгүй байдал ажиглагддаг. Оюуны хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд насанд хүрэгчидтэй санаа бодлоо хуваалцах, өөрийгөө танилцуулах, үзсэн харсан зүйлийнхээ талаар бусдад ярих чадвар сул байгаа нь харагдаж байна. Өөрийгөө илэрхийлэх чадварт хүүхдүүд дуртай зүйлээ бие даан илэрхийлэх нь давуу, харин өөрийн давуу болон сул талаа хэлэх, өөртөө итгэлтэй байх, мөрөөдөл гэсэн үзүүлэлтэд оюуны бэрхшээлтэй хүүхдүүд илт тааруу байна. Санаа бодлоо, зураг наамал хайчилбар, баримал зэргээр илэрхийлэх чадварт дэмжлэг шаардлагатай. Харин бие даан гүйцэтгэдэг хэрэгцээтэй хүнсний зүйлээ худалдан авах мөнгөний хариулт авах гэсэн үзүүлэлтэд 12 хүүхдээс 4 сурагч нь чаддаг гэсэн байна. Эндээс үзэхэд сурсан мэдсэнээ амьдралд хэрэглэх чадвар нь хэрэглээ болдоггүй. Өөрөө өөртөө үйлчлэх чадварын хувьд судалгаанаас харахад бие даан ямар нэгэн хүний тусламжгүйгээр хооллож чаддаг гэсэн 5 сурагч байна. Хамгийн их дэмжлэг шаардлагатай гэсэн үзүүлэлт нь усанд орох байна. Үүнээс үзэхэд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүд бие даан усанд орж чаддаггүй. Бие бялдрын ерөнхий чадварын хувьд баруун зүүн хөл дээрээ тэнцэж зогсох, үсрэх чадвар нь дэмжлэг их шаардлагатай харин өрж байгуулах, бөмбөг шидэх, өшиглөх, хөгжмийн хэмнэл дагаж хөдлөх чадварууд нь бие даан гүйцэтгэдэг гэсэн судалгаа гарлаа. Үүнээс үзэхэд бие бялдрын чадвар нь харьцангуй сайн байгаа нь харагдаж байна. Эрүүл мэнд аюулгүй байдлыг сахих чадварын хувьд судалгаанд оролцсон 12 хүүхдүүдийн 9 нь ямар хүнс эрүүл мэндэд хэрэгтэй болохыг мэддэггүй мөн 9 сурагч эрсдэл тохиолдоход хэрэгтэй газартаа хандаж чаддаггүй гэсэн байна. Үүнээс харахад оюуны хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүд эрүүл мэнд аюулгүй байдлаа сахих чадвар тааруу байна. Ахуйн нөхцөлөө зохицуулах чадвараас харахад бага зэргийн туслалцаатайгаар гүйцэтгэдэг, ихээхэн туслалцаатайгаар гүйцэтгэдэг гэсэн үзүүлэлтүүд тэнцүү гарч харин бие даан гүйцэтгэдэг үзүүлэлт бага буюу хамгийн их шаардлагатай дэмжлэг нь 44 гарсан байна. Үүнээс үзэхэд ахуйн нөхцөлөө зохицуулах чадвар сул байгаа нь харагдаж байна. Нийгэмд биеэ авч явах чадвар нь эмнэлэг болон эмийн сангаар үйлчлүүлж чаддаггүй мөн нийтийн тээврээр бие даан үйлчлүүлдэггүй болох харагдлаа. Харин үе тэнгийнхэнтэйгээ бие даан тоглох чадвар 12 хүүхдээс 4 хүүхэд чаддаг гэж гарлаа.

Дүгнэлт

Монгол хүүхдийн онцлогт тохирсон судалгааны арга зүйн хувилбар боловсруулан чадваруудын давуу талуудыг авч үзлээ. Оюуны хөгжлийн бэрхшээлтэй 12 сурагчдын оношны байдлаас нь харахад:

- **Хөнгөн хэлбэрийн буюу түр зуурын дэмжлэг туслалцаа хэрэгтэй хүүхдүүд** хийсвэр сэтгэхүй муу хөгжсөн, хэл ярианы хөгжил сул, үгийн баялаг муутай юмны учир зүйн холбоо агуулга чанарыг дутуу ойлгодог. Мөн аливаа далд үг, тооны болон шинжлэх ухааны мэргэжлийн нэр томъёо, хийсвэр ухагдахууныг сул эзэмшдэг. Харин өдөр тутмын амьдралд байнга хэрэглэгддэг үг, ойлголт, үзэгдэл юмсын холбоог ойлгоно. Хүрээлэн буй орчин юмс үзэгдлийн ойлголт, харьцуулалт хангалтгүй байна.
- **Хүндэвтэр хэлбэрийн тодорхой хугацааны дэмжлэг хэрэгтэй хүүхдүүд** үгийн нөөц маш хязгаарлагдмал, амьдралын шаардлагын дагуу үүссэн хамгийн энгийн ярианы хэлтэй, бие даах болон өөртөө үйлчлэх чадвар муу. Ойр зуурын хэрэгцээний механик ойтой, юмыг зөвхөн мэдэрч танин мэдэх чадвартай, сэтгэлийн хөдөлгөөн тогтворгүй байдаг нийтлэг шинж илэрч байна.

- **Хүнд хэлбэрийн урт хугацааны бүх талын дэмжлэг туслалцаа хэрэгтэй байгаа хүүхдүүдийн** нийтлэг шинж нь хүнтэй үгээр харилцаанд орох боломжгүй. Хүний хандсан яриа, түүнд өгч байгаа зааврыг ойлгохгүй. Байнгын асаргаа, халамжид байна. Өөрийн хэрэгцээгээ дохио зангаа, дуу авиагаар илэрхийлдэг. Иймд урт хугацааны дэмжлэг шаардагдах бөгөөд гол нь амьдрахад чиглэгдсэн байх нь судалгаагаар харагдаж байлаа.

Түлхүүр үг: *Боловсролын эрх тэгш байдал, эрсдэл, Хөгжлийн ялгаатай хүүхэд.*

Ашигласан материал:

1. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийн хүний эрхийн тухай конвенц (НҮБ, ХНХЯ)
2. JICA, БСШУСЯ, ЭМЯ, ХНХЯ. (2019). Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдэд хөгжлийн цогц дэмжлэг үзүүлэх гарын авлага. Монгол Улс, Улаанбаатар хот.
3. БМДИ. (2020). Тэгш хамруулан сургахад багшид туслах арга зүй. Монгол Улс, Улаанбаатар хот.
4. МУБИС, Ногая Их сургуулийн хамтарсан баг. (2016). Боловсролын тусгай хэрэгцээ шаардлагатай хүүхэдтэй ажиллах арга зүй. Монгол Улс, Улаанбаатар хот.
5. Хүүхдийг ивээх сан, МУБИС. (2017). Багш бэлтгэх, багшийн мэргэжил дээшлүүлэх сургалтын хөтөлбөрт тэгш хамруулан сургах асуудлыг тусгасан байдлын үнэлгээний зөвлөмж. Монгол Улс, Улаанбаатар хот.
6. Одгэрэл,Д., Намираа,Б., Шинкава,М., Ариунтунгалаг,М. (2016). Тэгш хамруулах боловсрол. Монгол Улс, Улаанбаатар хот.
7. Ишикура.К, Исава.Ш, Батцэнгэл.Г. (2010). Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэдтэй ажиллах онол арга зүйн зарим асуудал. Монгол Улс, Улаанбаатар хот.
8. www.baidu.com
9. www.cnki.net
10. <http://mlsp.gov.mn/>– “Хөдөлмөр Нийгэм Хамгааллын яам” (ХХҮЕГ)

АУТИЗМЫН ХҮРЭЭНИЙ ЭМГЭГТЭЙ ХҮҮХЭДТЭЙ ЭЦЭГ ЭХЧҮҮДИЙН ӨНӨӨГИЙН БАЙДЛЫГ СУДАЛСАН НЬ

Г.Батцэнгэл¹, Х.Бямбажав²

¹Монгол Улсын Боловсролын Их Сургууль, Боловсрол судлалын сургууль,
Тусгай хэрэгцээт боловсролын тэнхимийн эрхлэгч

²Тусгай хэрэгцээт боловсролын тэнхимийн багш
tsengee_518@yahoo.com, byambajav.kh@msue.edu.mn

Үндэслэл

АНУ-д ойролцоогоор 68 хүүхэд тутмын нэг нь аутизмын хүрээний эмгэгтэй (цаашид АХЭ) гэж оношлогдож байна. АХЭ-тэй хүүхэдтэй сая сая гэр бүлүүд энэхүү эмгэгийн судалгааны салбарын ахиц дэвшлийг хүлээж байдаг (Michael Ronemus, 2014–15). Сүүлийн үеийн генетикийн шинжлэх ухааны томоохон судалгаагаар АХЭ-ийн нэг шалтгаан нь генийн мутацилалтай холбоотой гэж үзэж байна. Мөн тархины агшилт (жигжирэлт) нь АХЭ-ийн бас нэг шалтгаан байж болох юм. Түүнчлэн АХЭ-тэй хүүхдүүдийн тархины цагаан бодисын замууд өөр байдаг байна (Martha Burns, 2022). АХЭ-тэй хүүхдүүдэд тусламж дэмжлэг үзүүлэх хамгийн үр дүнтэй арга нь эрт үеийн оролцооны хөтөлбөрүүд юм. Тухайлбал, АХЭ-тэй хүүхдийн Early Start Denver Model зан үйлийн эрт оролцооны эмчилгээний хөтөлбөрийг ашигладаг эрдэмтэд энэхүү хөтөлбөр нь АХЭ-тэй хүүхдүүдийн IQ болон хэлний чадварыг эрс сайжруулдаг болохыг харуулсан байна. Манай Монгол улсад ч мөн адил сүүлийн жилүүдэд АХЭ-тэй гэж оношлогдож буй хүүхдийн тоо ихэссээр байна. Үүнтэй холбоотойгоор тэдгээр хүүхдүүд, тэдний гэр бүл эцэг эхэд хэрхэн дэмжлэг үзүүлэх, боловсролын байгууллагын мэргэжилтнүүдийг чадавхжуулах шаардлага үүсэж байна.

Зорилго

Бид Монгол дахь АХЭ-тэй хүүхэд, эцэг эхийн өнөөгийн байдал боловсролд хамрагдалт, хүүхдэд үзүүлж буй дэмжлэгийн байдал, эцэг эхийн хэрэгцээг тодорхойлох.

Судалгааны арга зүй

Баримт бичгийн анализ, ажиглалт, ярилцлага, асуулгын аргаар АХЭ-тэй хүүхэдтэй 136 эцэг эх хамрагдсан.

Үр дүн

Аутизмын хүрээний эмгэгийн талаар:

АХЭ-ийн шинж тэмдэг нь ихэвчлэн төрснөөс хойш 3 хүртэлх насанд илэрдэг боловч зарим тохиолдолд үүнээс ч хожуу илрэх нь бий. АХЭ-тэй хүнд дараах 3 чадварт нь өөрчлөлт үүсдэг.

- Нийгэмшлийн чадварын бэрхшээл
- Хэл яриа, харилцааны бэрхшээлд хамаарах нөхцөл байдал
- Төсөөлөн бодох чадвар, хэвшмэл, хэт туйлшрах бэрхшээлд хамаарах нөхцөл байдал.

АХЭ нь нэлээд олон сэтгэцийн эмгэгийн шинж тэмдэгтэй адил байдлаар илэрдэг боловч, хүүхдийн хөгжлийн эрт үед илэрдэг хүнд хэлбэрийн үр дагавартай, хүүхдийн сэтгэхүйн хөгжилд бүхэлд нь нөлөөлдөг эмгэг юм.

АХЭ-тэй хүүхдэд үзүүлэх дэмжлэгийн үндэс нь дараах үйл ажиллагаанууд байна.

1. Аутизмтай хүүхдэд зориулсан ойлгоход хялбар орчныг бүрдүүлэх
2. Аутизмын гол бэрхшээл болсон нийгмийн харилцааны бэрхшээлийг арилгахад чиглэсэн сургалт явуулах

3. Аутизмын үед илрэх үйлдлийн бэрхшээл (төлөвшөөгүй зан үйл)-д зориулсан харилцааны өвөрмөц арга замуудад сургах.

Аутизмын хүрээний эмгэгтэй хүүхэдтэй эцэг эхчүүдээс авсан судалгааны үр дүн

Бид АХЭ-тэй хүүхэдтэй 136 эцэг эхээс 24 асуулт бүхий асуулгаар судалгаа авсан. Судалгааны асуулгыг бүлэглэвэл:

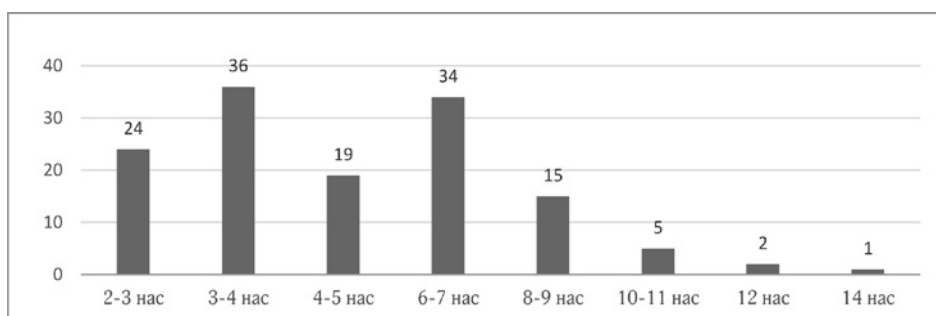
- Эцэг эхийн тухай ерөнхий мэдээлэл, эцэг эхийн АХЭ-гийн тухай ойлголт болон хүүхдийн тухай, хүүхдийн оношийн тухай ерөнхий мэдээлэл
- Дэмжлэг авч буй эсэх, хэрэв дэмжлэг авч байгаа бол ямар төрлийн дэмжлэг авч байгаа
- Эцэг эх, хүүхэд хоорондын харилцааны талаарх мэдээлэл, хүүхдийн сургуульд хамрагдалт
- Эцэг эхчүүдийн цаашдын хүүхдэдээ дэмжлэг авахыг хүсэж буй байдал зэрэг.

Судалгааны асуулгуудын үр дүнг танилцуулъя.

Судалгаанд хамрагдсан АХЭ-тэй хүүхэдтэй 20–60 насны 136 хүн судалгаанд оролцсоноос хамгийн өндөр давтамжтай буюу 34 настай 9 хүн байсан. Мөн эцэг эхчүүдийн 90% нь дээд боловсролтой бөгөөд 95.4 хувь нь УБ хотын харьяат байв. Эцэг эхчүүдийн ажил эрхлэлтийн байдлыг авч үзвэл эцэг эх нь хоёулаа ажил эрхэлдэг 41%, эцэг эхийн нэг нь ажил эрхэлдэг 55%, эцэг эх хоёулаа ажил эрхэлдэггүй 4% байв.

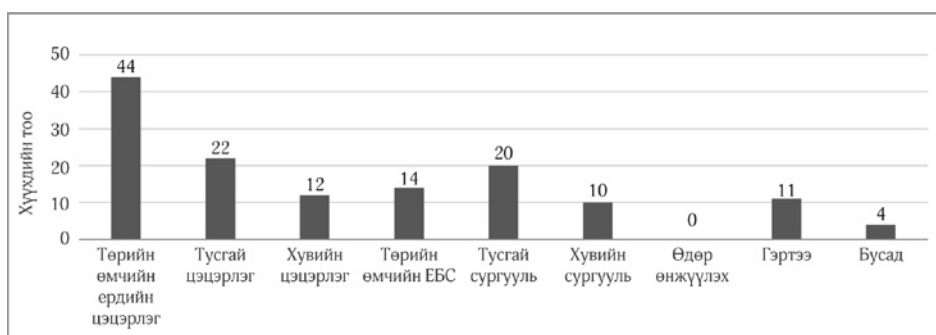
Эцэг эхчүүдийн АХЭ-ийн талаарх мэдлэгт үнэлгээ өгсөн байдлын авч үзвэл хангалттай сайн 9%, сайн 40%, дунд 44%, хангалтгүй 7% гэж хариулсан байна.

Зураг 1. АХЭ-тэй хүүхдүүдийн нас

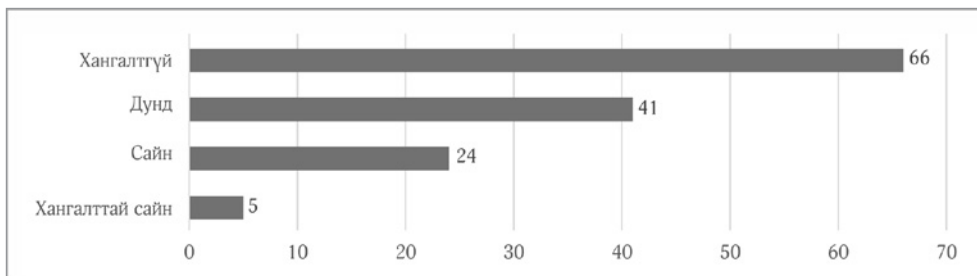
Судалгаанд оролцсон АХЭ-тэй эрэгтэй эмэгтэй хүүхдүүдийн хүйсийн харьцаа 4:1 байв. Эдгээр хүүхдүүдээс хамгийн их нь буюу 110 хүүхэд СЭМҮТ-өөр, 27 хүүхэд “Аутизм ба онцгой хүүхдийн академи”, 18 хүүхэд Монголын аутизм судлалын хүрээлэн” зэрэг байгууллагаар дийлэнх нь 2–3 насандаа оношлогдож, 102 хүүхэд F84 оноштой ба эцэг эхийн 4 хувь нь хүүхдэдээ онош тогтоолгож чадаагүй байна. Хүүхэд онош тогтоолгосны

Зураг 2. Хүүхдийн одоогийн хамрагдаж буй боловсролын байгууллага

дараа 67 хувь нь эрүүл мэнд, боловсрол, нийгмийн халамжийн чиглэлээр ямар нэг дэмжлэг авсан үлдсэн 33 хувь нь ямар нэг дэмжлэг аваагүй байна. Эрүүл мэндийн үйлчилгээг хорооны өрхийн эмнэлэг, ХБХСЗТ-өөс, харин боловсролын үйлчилгээг төрийн өмчийн болон цэцэрлэг сургуулиас авч байна.

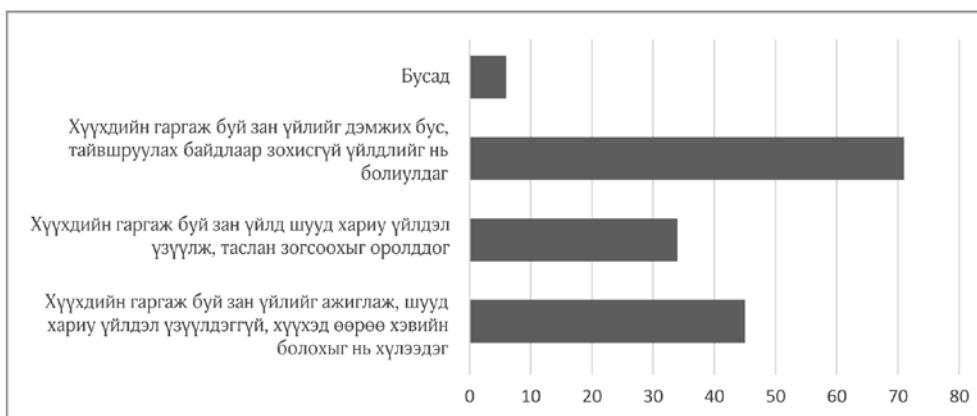
Зураг 3. Эцэг эхчүүдийн хүүхдээ хамруулж буй боловсролын байгууллагын боловсролын үйлчилгээнд өгч буй үнэлгээ

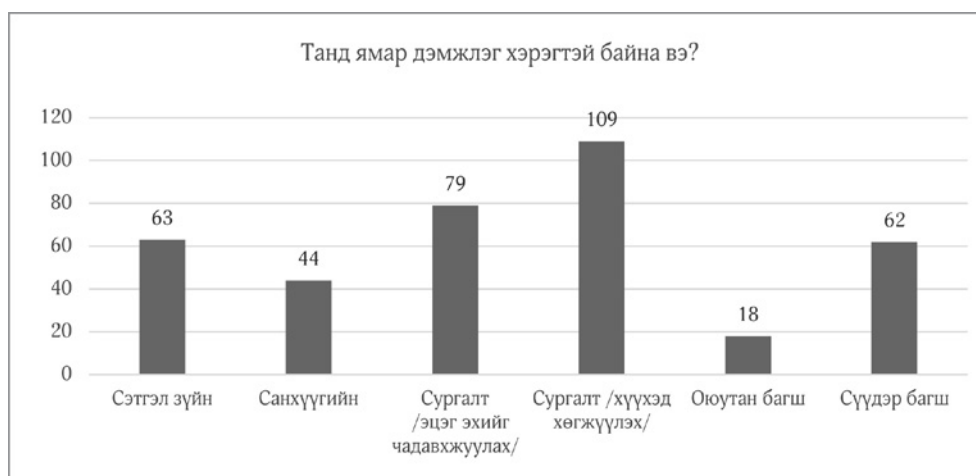
Зураг 4. Эцэг эхчүүдийн хүүхэдтэйгээ харилцаж буй харилцааны хэлбэр

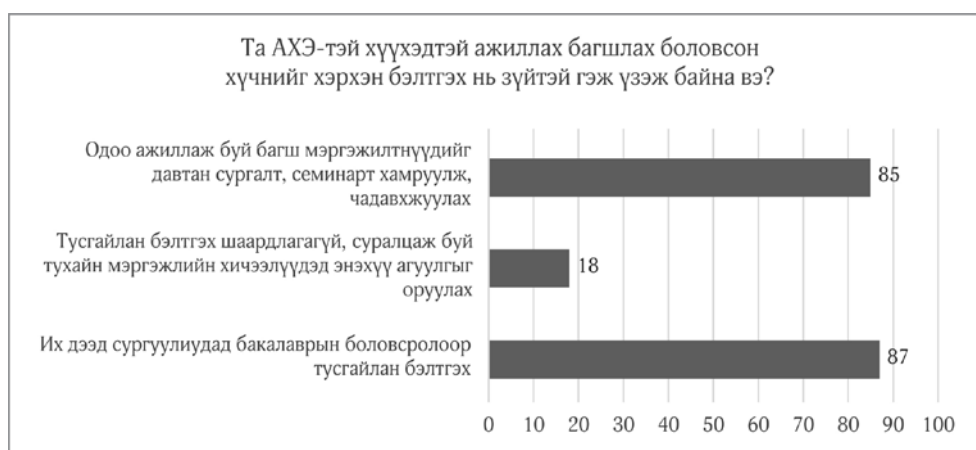
Зураг 5. Эцэг эхчүүдийн хүүхдээ асуудалтай зан үйл гаргахад үзүүлдэг хариу үйлдэл

Зураг 6. Эцэг эхчүүдэд шаардлагатай байгаа дэмжлэгүүд

Зураг 7. Эцэг эхчүүдийн АХЭ-тэй ажиллах боловсон хүчнийг бэлтгэх бодлогод өгч буй санал

Эцэг эхчүүд тулгамдаж буй асуудлаа хүүхдийг сургах сургалтын орчин бүрдээгүй, багшлах боловсон хүчин дутагдалтай, багш нар АХЭ-тэй хүүхэдтэй ажиллах арга зүйгээ мэдэхгүй байна гэж тодорхойлсон байна. Эцэг эхчүүд хүүхдээ хамгийн их нь ердийн цэцэрлэг сургууль, нэмэлт хөтөлбөр боловсруулан сургахыг илүү хүсэж байна.

Дүгнэлт

Дээрх судалгааны үр дүнд үндэслэн АХЭ-тэй хүүхдэд үзүүлэх боловсрол, эрүүл мэнд, нийгмийн халамжийн үйлчилгээний төрөл, чанар, хүртээмж, сургалтын хөтөлбөрийг сайжруулах, тэдэнд үзүүлэх дэмжлэгийн ажил, багш нарыг бэлтгэх, мэдлэг мэргэжлийг дээшлүүлэх хэрэгцээ өндөр байгааг, боловсрол, эрүүл мэнд, нийгмийн халамжийн шат бүрийн байгууллага эцэг эх бүрийн санал хүсэлтийг анхааран судалж ажиллах шаардлагатай нь харагдаж байна.

Түлхүүр үг: Аутизмын хүрээний эмгэг, аутизмын хүрээний эмгэгтэй хүүхэд, дэмжлэг.

Ашигласан материал:

1. Martha Burns, P. (2022). [www.fastfword.com](https://www.fastfword.com/autism-4-issledovania): <https://www.fastfword.com/autism-4-issledovania>-ээс Гаргасан
2. Michael Ronemus, I. I. (2014– 15). The role of de novo mutations in the genetics of autism spectrum disorders. *Nature Reviews Genetics*, 133–141.

МОНГОЛЫН БАГА ДУНД СУРГУУЛЬД ТУСГАЙ БОЛОВСРОЛЫН КООРДИНАТОРЫГ НЭВТРҮҮЛЭХ ТАЛААР

(Япон улсын туршлагад суурилсан судалгаа)

Д.Энхзаяа¹

¹МУБИС, Нагояа их сургуулийн хамтарсан “Хүүхдийн хөгжлийг дэмжих төв”-ийн мэргэжилтэн

Үндэслэл

2006 онд НҮБ-аас батлан гаргасан хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай хуулийн 24-р зүйлд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийг хүлээн зөвшөөрч ямар нэгэн алагчлалгүйгээр боловсролд тэгш хамруулах үүрэгтэй хэмээн заасан байдаг. Үүнтэй холбогдуулан Япон улс 2007 онд тусгай боловсролоос тусгай дэмжлэгт боловсрол (цаашид ТДБ) гэх руу бодлогын шилжилт хийсэн бөгөөд тусгай хэрэгцээтэй хүүхдэд үзүүлэх дэмжлэгийг улам бүр сайжруулахыг зорьсоор ирсэн. Түүний нэг жишээ нь ТДБ-ын судалгааны багийн зүгээс ТДБ-ыг хэрэгжилтийг дэмжих дундын түлхүүр хүн болох ТДБ-ын координатор буюу зохицуулагч (цаашид координатор гэх)-ийг томилох саналыг гаргасан. 2007 онд Япон улсын боловсролын яамнаас гарсан ТДБ-н тухай 125 тоот тушаалд координаторын үндсэн үүргийн талаар “Координатор нь сургуулийн гадна болон доторх холбогдох байгууллагатай хамтран ажиллах, тэдгээрийн хоорондын харилцааг зохицуулах болон асран хамгаалагчийн санал хүсэлтийг хүлээн авч зөвлөгөө өгөх үүрэгтэй” хэмээн заасан байдаг. Монгол улсын хувьд Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн конвенцыг 2009 онд соёрхон баталсан бөгөөд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийг хамгаалах тал дээр төрөл бүрийн бодлого авч хэрэгжүүлэн ажиллаж байна. Жишээлбэл, МУ-ын ЗГ-аас хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнд эмнэлэг, нийгмийн хамгаалал, боловсролын талаас цогц дэмжлэг үзүүлэх зорилго бүхий Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай хуулийг батлан гаргасан. Ийнхүү манай улсад хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийг хамгаалах тал дээр бодлогын хэмжээнд бичиг баримтууд бий болсоор байгаа хэдий ч бодит байдал дээр шийдвэрлэгдээгүй асуудлууд олон бий. Түүний дотроос хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн боловсрол тойрсон асуудал нэн түрүүнд тулгамдаж буй. Жишээлбэл, тусгай сургууль МУ-ын хэмжээнд 6 байдаг ба бүгд нийслэл хотод төвлөрсөн байдаг. Гэвч нийслэл хотын тусгай сургуульд л гэхэд хөгжлийн бэрхшээлтэй 0–17 насны хүүхдийн 1303 хүүхэд хамрагддаг. Үүнээс үзэхэд хөгжлийн бэрхшээлтэй болон тусгай дэмжлэг шаардлага бүхий хүүхэд жирийн хүүхэдтэй ижил орчинд суралцаж байгаа болон нийслэлээс алслагдсан боловсролын дэмжлэг сул орон нутагт амьдарч буй тэдгээр хүүхдүүдийн хувьд боловсролын гадна хоцрох болон өөрт тохирсон дэмжлэгийг хүртэж чадахгүй байх явдал амархан төсөөлөгдөнө. Мөн хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд (цаашид ХБХ гэх)-ийн боловсролын асуудлын хүрээнд мэргэжлийн багш боловсон хүчний хомсдол байна.

ХНХЯ, БСШУЯ, ЭМЯ-ын 2018 оны 11 дүгээр сарын 15-ны өдрийн А/304, А/699, А/460 дугаар хамтарсан тушаал “ЗААВАР, МАЯГТ БАТЛАХ ТУХАЙ” дотор “Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдэд хөгжлийн цогц дэмжлэг үзүүлэх заавар”-ыг баталсан. Тус зааварт тусгай хэрэгцээт хүүхдийг хүлээж авсан сургууль нь дотроо дэмжлэгийн багийг байгуулна хэмээн заасан байдаг. Энэхүү дэмжлэгийн багийн үйл ажиллагааг идэвхжүүлэхэд биднээс түрүүлж хэрэгжүүлж ирсэн Япон улсын координатор буюу хүний нөөцийг томилох нь зүйтэй хэмээн үзэж байна. Энэ нь манай улсын дээр дурдсан нөхцөл байдлыг харгалзан үзсэн ч ХБХ-д үзүүлэх дэмжлэг, тэгш хамруулах боловсролын хэрэгжилтэд чухал нөлөө үзүүлэгч нэг хүчин зүйл болох юм.

Зорилго

Тус судалгааны зорилго нь Япон улсын бага дунд сургуулийн координаторын бодлоготой холбоотой анхан шатны судалгааны ажлуудыг нэгтгэн дүгнэлт хийсний үндсэн дээр МУ-ын бага дунд сургуулийн багш нараас авсан судалгаагаар дамжуулан координаторыг нэвтрүүлэх боломжтой эсэх талаарх тандалт хийж боломжит хувилбарыг гарган ирэхэд оршино.

Судалгааны арга зүй

Судалгаа 1. Япон улсын бага дунд сургууль дахь координаторын бодлогын чиг хандлагыг тодорхой болгохын тулд “Cinii” эрдэм шинжилгээний өгүүллийн сангаас “ТДБ-ын координатор, (特別支援教育コーディネーター)” түлхүүр үгийг ашиглан цахим хэлбэрээр харах боломжтой өгүүллийг цуглуулсан. Түүнчлэн, 2021 оны 5 дугаар сарын байдлаар 275 ширхэг эрдэм шинжилгээний өгүүлэл илэрсэн ба тэдгээрийн гол агуулга нь бага дунд сургуулийн координаторын үүрэг, тулгамдаж буй асуудлын талаар эсэхэд үндэслэн гар аргаар ялган сийрүүлэлт хийж эцсийн байдлаар 17 ширхэг өгүүллийг судалгааны материал болгон ашигласан.

Судалгаа 2. Увс аймгийн А сум, Дорноговь аймгийн Б сумын багш, захирал, нийслэлийн тусгай хэрэгцээт сургуулийн багш нийт 4 хүнээс хагас загварчилсан ярилцлага хэлбэрийн судалгааг Zoom ашиглан алсын зайнаас зохион байгуулсан.

Судалгааны агуулгын тухайд

- ① Сургуулийн ерөнхий мэдээлэлтэй холбоотой асуумж,
- ② Багшийн тэгш хамруулах боловсролын талаарх мэдлэг, тусгай дэмжлэг бүхий хүүхэдтэй ажиллаж байсан туршлага, тулгамдаж буй бэрхшээлийн талаар,
- ③ Монголын бага дунд сургуульд координаторыг нэвтрүүлэх боломжийн талаар зэрэг 3 бүлэг 23 асуумжтай хийсэн.

Түүнчлэн 1 болон 2 дахь бүлэгт координаторыг нэвтрүүлэхэд шаардлагатай үндсэн мэдээллийг гаргаж ирэхийг зорьсон бол 3 дахь бүлгийн асуумжийг Судалгаа 1-ийн дүгнэлтэд үндэслэн боловсруулсан.

Ярилцлагын өгөгдөл буюу датаг дуу хураагуураас бичигт буулгаж чанарын судалгаа боловсруулах аргыг ашиглан боловсруулсан. Тухайлбал, бичигт буулгасан датаг ахин дахин уншиж координаторыг нэвтрүүлэхтэй холбоотой хэсгийг боловсруулах өгөгдөл болгон сонгон авч утга төгөлдөр хамгийн жижиг хэсгүүдэд хуваан код хийсэн. Кодолсон өгөгдлийг утга агуулгын хувьд ижил байхаар ангилан ялгаж категорижуулж, улмаар дэд категориуд хуваан гарчиг болгон ашигласан.

Үр дүн

Судалгаа 1.

1). Координаторын үүрэг

Япон улсын боловсролын яамнаас 2004 онд гаргасан “Бага дунд сургууль дахь суралцахуйн бэрхшээл (LD, анхаарал дутмагших, хэт хөдөлгөөнтөх эмгэгтэй (ADHD) хүүхдэд боловсролын дэмжлэг үзүүлэх тогтолцоог бий болгох тухай гарын авлага”-д бага дунд сургуулийн координаторын үүргийг дараах байдлаар тодорхойлсон байдаг. Үүнд,

- ① Сургуулийн дотор болон гаднах холбоо хамаарал бүхий байгууллага хувь хүнийг холбон зуучлах, тэдний харилцааг зохицуулах,
- ② Асран хамгаалагчийн зөвлөгөө авах цонх болох,
- ③ Анги удирдсан багшид зөвлөн туслах,
- ④ Эргэлтээр зөвлөгөө өгөх болох мэргэжилтнүүдийн багтай хамтран ажиллах,

- ⑤ сургуулийн зөвлөлийн үйл ажиллагааг эрхлэн явуулах, тус үйл ажиллагааг эрчимжүүлэх гэсэн үүргүүд өгөгдсөн.

Эдгээр үүргүүдийн тухай 村田・青山 (2013) нар аль нь ч холбоо хамаарал бүхий хүмүүсийн хамтын ажиллагааг дэмжих, хүнийг хүнтэй холбох “Холбоо тогтоох, зохицуулалт хийх (連絡調整)” гэсэн түлхүүр үгээр илэрнэ хэмээсэн. Мөн адил 緒方ら, (2018), 家塚・加瀬, (2018), 飯田・池本(2020) нар координаторын гол үүргийг “Дэмжлэг үзүүлэгч нар, дэмжлэгийн баг хамт олныг холбох явдал 支援者同士をつなぐこと” хэмээн үзсэн. Дээрхээс үзэхэд тусгай дэмжлэг шаардлага бүхий хүүхдэд дэмжлэг үзүүлэх баг, асран хамгаалагчийг холбон зуучлах, тэдний хамтын ажиллагааг үр дүнтэй явуулах нь координаторын гол үүрэг ба түүгээр түүний ажлын үр дүн хэмжихүйц гол зүйл гэлтэй.

田中(2017) 高橋・山本(2014) нарын үзэж буйгаар координаторын хамаарал бүхий байгууллага хоорондыг холбох үүргийн тухайд сургууль доторх үүрэг нь тодорхой хэмжээнд хэрэгжин үр дүнгээ өгч буй боловч сургуулийн гаднах байгууллага болон асран хамгаалагчтай хамтран ажиллах тал нь хангалтгүй байгаа нь тодорхой болсон.

Мөн судалгаануудын үр дүнгээс харвал координаторын бодитоор холбон зуучилж буй хүмүүс нь

- ① багш болон мэргэжилтэнг холбох,
- ② асран хамгаалагчийн санал хүсэлтийг хүлээн авах,
- ③ нийгмийн ажилтнуудтай хамтран ажиллах,
- ④ тусгай дэмжлэгт сургуулийн координатортай холбоо тогтоох,
- ⑤ эргэлтийн зөвлөх ажилтан болон эмнэлэг, нийгмийн хамгааллын байгууллагатай хамтрах зэрэг юм.

Гэвч, 三宅ら, (2008) нь энэхүү ажлууд нь үндсэн ажлынхаа хажуугаар хийж гүйцэтгэхэд цаг завын хувьд хангалттай бус учир чанарын өндөр түвшинд зохион байгуулагдахгүй байгааг онцолсон.

高橋・山本(2014) нарын үзэж буйгаар координатор ажил үүргээ гүйцэтгэхэд бэрхшээлтэй байгаагийн шалтгаан нь сургууль болон цэцэрлэгийн хувьд цаг зав гаргах юм. Ийнхүү координатор олон төрлийн бэрхшээлтэй тулгарангаа үүргээ гүйцэтгэж буй бөгөөд гол шалтгаан нь түүний байр суурь, цаг завын хангалттай эсэх юм.

2) Координаторт тавигдах шаардлага, ур чадвар

Олон төрлийн үүрэг хүлээж буй координаторт

- ① Холбоо харилцаа тогтоох, зохицуулахтай холбоотой зүйл,
- ② Тусгай хэрэгцээт хүүхэд болон асран хамгаалагчийг ойлгохтой холбоотой зүйл,
- ③ ХБ-тэй хүүхдийн боловсролын сайжруулалттай холбоотой ур чадварууд нэрлэгдсэн байдаг 文部科学省(2004).

Мөн 独立行政法人国立特別支援教育総合研究所(2006)-аас үзвэл координаторт тавигдах шаардлага, ур чадварт

- ① хүмүүс хоорондын харилцааг зохицуулах чадвар,
- ② зөвлөгөө өгөх ур чадвар,
- ③ Зан төлөвийн эмгэг бүхий хүүхдээс авхуулаад нийтлэг хөгжлийн бэрхшээлтэй холбоотой мэдлэг,
- ④ Ганцаарчилсан сургалтын төлөвлөгөө боловсруулах гэх мэт ассэсмэнт ур чадвар,
- ⑤ анги удирдах болон хүүхэдтэй ажиллах аргагүй зэрэг өгөгдсөн.

Эдгээрээс гадна 吉利・石橋(2010) нарын судалгаанаас үзвэл, тусгай дэмжлэгт боловсролын хэрэгжилтийн талаарх чин хүсэл эрмэлзэл, онолын мэдлэг ур чадвар, бусад хамтран ажиллагч багш нарын итгэлийг хүлээсэн байдал зэрэг нь эхний чухал 3 ур чадварт нэрлэгдсэн байна.

池田・若松(2017) нар өөрийн санаачилгаар ажиллан мэдээлэл цуглуулах чадвар, хүн хоорондыг холбон зохицуулах чадвар, мэргэжлийн ур чадвар өгөгдсөн. Ийнхүү координатораас шаардах ур чадвар нь яам гэх мэт томоохон байгууллагын гаргасан зүйлээс гадна хэрэгжилтийн явцад судалгаагаар олж илрүүлсэн ур чадварууд байгааг харж болох юм. 曾山・武田(2006)と宮木・木船(2012) нарын онцолж байгаачлан “Хүмүүн хоорондын харилцааг зохицуулах (人間関係調整力)” ур чадвар нь бүх координаторуудаас шаардагдаж буй зүйл бөгөөд тухайн бодлого хэрэгжиж эхэлсэн цагаас эхлэн өнөөг хүртэл яригдсаар байгаа чухал ур чадвар юм.

3) Координаторын тулгамдаж буй асуудал, түүний шийдэл

Тусгай дэмжлэгт боловсролын хэрэгжилтийг эрчимжүүлж сургууль доторх дэмжлэгийн тогтолцоог бий болгох гол үүрэг бүхий координаторыг томилох үйл явц бүрэн дууссан ч үйл ажиллагааны шатанд олон асуудлуудтай нүүр тулаад буй. Жишээлбэл, 宮木・木船(2012) нарын өнөөг хүртэлх хийсэн координаторын судалгааны нэгтгэлд

- ① координаторын тулгамдаж буй цаг завын хомёдлын асуудлын тухайд “зохицуулалт хийх цаг байхгүй”, “хичээл болон анги хариуцан ажиллахын сацуу координаторын үүрэг биелүүлэхэд гар хүрэлцэхгүй”, “мэргэжлийн ур чадвараа дээшлүүлэхэд цаг гардаггүй” гэх мэт асуудал болон
- ② координатор хийхэд ур чадвар хангалтгүй ба түүнээс улбаатай бэрхшээлүүд,
- ③ сургуулийн доторх дэмжлэгийн тогтолцоог бүрдүүлэх нь хэцүү бөгөөд сургууль доторх бүтцээс үүсэх асуудлууд тэмдэглэгдсэн байдаг.

田中・上村2017, 家塚・加瀬, 2018 нар мөн адил координаторын цаг завгүй болон ур чадвар дутмаг байдлаас үүдэн асуудалтай тулгарч буйг онцолсон. Эдгээр асуудлыг шийдвэрлэх арга замын талаар координаторын тоог нэмэгдүүлэх, координаторыг зөвхөн тухайн ажил үүргийг гүйцэтгэх байдлаар төрөлжүүлэн мэргэшүүлэх саналууд гарч хэрэгжсэн. Гэвч асуудал бүрэн шийдвэрлэгдээгүй хэвээр байгаа нь 松本(2012)、田中・上村(2017) нарын судалгаагаар тодорхой болсон.

4). Координаторын хувьд ажиллахад үр дүнтэй таатай гэгдэх байр суурь ажлын байрны нөхцөл

Дээр өгүүлсээр ирсэнчлэн олон төрлийн үүрэг хүлээж, олон асуудлуудтай нүүр тулан ажиллаж буй координаторын хувьд түүний үйл ажиллагааг дэмжин тогтвортой байлгах нөлөө бүхий орчин нөхцөл юу байх вэ? Энэхүү асуултын хариултыг олон судалгаанаас харж болох ба ерөнхийдөө координаторын өөрийн ур чадвар, ажил үүрэгтээ хандах хандлага, чин хүсэл эрмэлзэл, цаг завын байдал зэрэг хувь хүнээс шалтгаалах элемент өгөгдөхөөс гадна, координаторыг ажил үүргээ саадгүй гүйцэтгэхэд ойлгон дэмжих эргэн тойрон хүрээлэн буй хүмүүсийн нөлөө гэсэн хэсэгт ангилж болно. Иймд координатор үр бүтээлтэй ажиллахад сургуулийн удирдлага, хамт олны дэмжлэг, мөн эргэлтийн мэргэжилтний зөвлөгөө хамтын ажиллагаа гэх мэт гадаад хүчин зүйлийн дэмжлэг чухал юм.

Судалгаа 2.

1). Сургуулийн доторх дэмжлэгийн зөвлөлийг байгуулсан эсэх талаар

Дорноговь аймгийн Б сумын сургуулийн хувьд бол дэмжлэгийн багаа байгуулан тэгш хамруулах боловсролын талаарх сургалтад хамрагдсан багшийг багийн ахлагчаар томилон ажиллуулж байгаа бөгөөд одоогийн байдлаар цаасан дээр л байгуулсан ба үйл ажиллагаа явуулж эхлээгүй гэв. Тус сургуулийн багшаас ижилхэн асуултыг асуухад дэмжлэгийн баг байгуулагдсан тухай сонсоогүй гэв. Үүнээс аливаа үйл ажиллагаа, бодлого хэрэгжихэд хамаарал бүхий хэдэн хүмүүсийн дунд үлдэж байгууллагын бүх хүнд мэдээлэл түгэхгүй байгаа нь харагдаж байгаа юм. Харин Увс аймгийн А сумын сургуулийн тухайд дэмжлэгийн баг байгуулагдаагүй байгаа ба ийм баг байгуулах ёстой тухай анх удаа сонсож буй юм. Гэвч

энэхүү багш нь тухайн оны 11 сараас эхлэн тархины саажилттай хүүхэдтэй ажиллахаар төлөвлөж буй бөгөөд тухайн сургуульд 5 тусгай дэмжлэг бүхий хүүхэд суралцдаг ба дэмжлэгийн багийг байгуулах хэрэгцээ шаардлага байгааг дурдаж байсан.

Үүнээс үзэхэд орон нутгийн зарим хэсэгт улсаас гаргасан бодлого хэрэгжиж, зарим хэсэгт нь хүрэхгүй байх тохиолдол байгаа буюу удирдлагын ойлголт, авч хэрэгжүүлэх гэсэн хүсэл сонирхлоос шалтгаалах магадлалтай юм.

2). Багшийн тусгай дэмжлэг шаардлага бүхий хүүхэдтэй ажиллаж байсан туршлага, тулгамддаг бэрхшээлүүд болон тэдгээр хүүхэдтэй ажиллах арга зүйн сургалтад хамрагдсан эсэх талаар

Судалгаанд хамрагдсан ердийн сургуулийн багш нар бүгд дауны хам шинжтэй, суралцахуйн бэрхшээлтэй гэх мэт тусгай дэмжлэг шаардлага бүхий хүүхэдтэй ажиллаж байсан нь тодорхой болсон. Түүнчлэн тулгардаг бэрхшээлүүдийн тухайд

- ① туслах багш байхгүйн улмаас тухайн хүүхдэд ганцаарчилсан сургалт дэмжлэг үзүүлэх боломжгүй байдал,
- ② эрүүл мэндийн байдлаас болоод хичээл тасалсан тохиолдолд гэрээр очиж сургалт явуулах цаг зав хомс,
- ③ сургалтын үйл ажиллагаа явуулахад мэргэжлийн мэдлэг, тухайн хүүхдэд тохирсон заах арга барил дутмагаас үүдэлтэй асуудлууд, сургуулийн тохируулгат орчин бүрдээгүй зэргийг нэрлэсэн юм.

Багш нарын хувьд тухайн хүүхдийн ганцаараа шийдэх гэж хэсэг хугацаанд оролддог боловч эцэст нь хүчин мөхөстөж бууж өгөх тохиолдол олонтой. Ингэснээр тухайн хүүхдийн сурч боловсрох эрх зөрчигдсөн хэвээр үлддэг. Иймд анги удирдсан багш ганцаараа асуудалтай нүүр тулах бус тухайн багш дээр төвлөрсөн дэмжлэгийг баг ажиллах нь зүйтэй ба аль ч багшийн ангид тусгай дэмжлэг шаардлага бүхий хүүхэд байлаа нийтээрээ зөвлөлддөг ярилцдаг тийм уур амьсгалыг бүрдүүлэх нь чухал юм. Дээрх багш нарын хувьд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэдтэй ажиллах арга зүйн сургалтад хамрагдсан хүн байхгүй ба түүний шалтгаан нь тэр төрлийн сургалт авах үүрэг байхгүй мөн боломж байдаггүй явдал юм. Гэвч өдөр тутамдаа тусгай дэмжлэг шаардлага бүхий хүүхэдтэй ажиллах шаардлага аль ч багшид тулгарч буй тул бүх багш бэлтгэдэг их дээд сургуульд энэ төрлийн агуулгыг багтаасан сургалтын хөтөлбөртэй болох шаардлага үүсэж байгаа юм. Түүнчлэн манай улсад “Тэгш хамруулах боловсрол”-ыг хэрэгжүүлэхийг зорьж буй өнөө үед түүний хэрэгжилтэд багш нарын хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэдтэй ажиллах аргазүйн талаарх мэдлэг ойлголт нэн тустай. 石倉ら(2015)-н онцолсончлон Монгол улсад тусгай хэрэгцээт боловсролын багш нарыг сайтар бэлтгэхийн зэрэгцээ ердийн сургуульд аль болох тусгай дэмжлэг бүхий хүүхдийн талаар ойлголттой багшийг нэмэгдүүлэх нь зүйтэй юм.

3). Координаторыг нэвтрүүлэх боломжийн талаар

Энэ хэсгийн өгөгдлөөс

- ① 【Монголын бага дунд сургуульд координаторын бодлого шаардагдаж буй нөхцөл байдал】,
- ② 【Координаторын нэвтрүүлэхтэй холбоотой тулгамдаж болзошгүй асуудал, шийдвэрлэх арга зам】,
- ③ 【Координаторор томилоход тавигдах шаардлага】,
- ④ 【Координаторын хүлээх үүрэг】 гэсэн 4 төрлийн категори үүссэн ба тус бүрийн талаар доор товчхон дурьдсан.

①【Монголын бага дунд сургуульд координаторын бодлого шаардагдаж буй нөхцөл байдал】

Тус категори нь 『Орон нутагт тусгай хэрэгцээт сургууль байхгүй буюу тусгай дэмжлэг шаардлага бүхий хүүхдэд боловсролын үйлчилгээ үзүүлэх мэргэжлийн байгууллага

байхгүй], 『Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн боловсролд хамрагдах эрх биелэгдэхгүй байна』, 『Ердийн сургуулийн багш нарын тусгай дэмжлэг шаардлага бүхий хүүхэдтэй ажиллахад дэмжлэг үзүүлэх хамтрагч шаардлагатай』 гэсэн зүйлүүдээс бүрдсэн ба эдгээр нь координаторын бодлого шаардлагатай байгаа цаад мөн чанарыг илэрхийлж байгаа юм.

②【Координаторын нэвтрүүлэхтэй холбоотой тулгамдаж болзошгүй асуудал, шийдвэрлэх арга зам】

Энэхүү категори нь координаторыг нэвтрүүлэх эхлэл цэг болох бөгөөд 『Шаардлагатай санхүүгийн асуудлыг шийдвэрлэх』 болон 『Хууль эрх зүйн зохицуулалт хийх』 гэсэн хэсгээс бүрдсэн. Үүнд: БШУЯам болон орон нутгийн захиргаа гэх мэт газруудаас санхүүгийн асуудлыг шийдвэрлэж, хууль зүйн хүрээнд зохицуулалт хийснээр координаторыг нэвтрүүлэх анхны алхам тавигдах юм. Гэвч энэхүү үйл явц нь удаашралтай байхыг үгүйсгэхгүй тул хамгийн боломжит хувилбар бүхий координаторын бодлогыг хэрэгжүүлснээр нэг ч гэсэн хүүхдэд үзүүлэх дэмжлэг биеллээ олох юм.

③【Координатороор томилоход тавигдах шаардлага】

Манай улсын бага дунд сургуульд координаторыг нэвтрүүлэх үед ямар боловсон хүчин томилбол зохимжтой эсэх талаар дараах зүйлүүд өгөгдсөн. Координаторт тохиромжтой боловсон хүчин гэдэгт 『Одоогийн байр суурь, ажил мэргэжилд үндэслэсэн томилгоо хийх』 буюу сургуулийн сэтгэлзүйч, анги удирдаагүй багш, сургуулийн нийгмийн ажилтан гэх мэт тус бүрийн мэргэжлийн онцлог, цаг завьн боломжит байдал зэргийг голчлон үзэж томилох нь зүйтэй гэсэн үр дүн гарсан. Мөн 『Тусгай дэмжлэг шаардлага бүхий хүүхдэд үзүүлэх дэмжлэгт хүч хөдөлмөрөө зарцуулах чин хүсэлтэй эсэх』-ийг харгалзан үзэх нь зүйтэй гэжээ. Эдгээр нь Япон улсын координаторт тулгамдаж буй асуудлыг шийдсэн координаторын томилгоо хийх гэсэн санаа агуулж буй юм.

④【Монгол улсын координаторын хүлээх үүрэг】

Манай улсын сургуулийн координаторын хүлээх үүргийг [Японы координаторын үүргүүдээс авч хэрэгжүүлэх зүйл] болон түүн дээр нэмэх зүйлүүдийг гаргаж ирсэн. Ерөнхийдөө Японы координаторын бүх үүрэг манай улсад ч хэрэгтэй бөгөөд нэмэлтээр олон үүргүүд нэрлэгдсэнийг нэгтгэвэл, тусгай дэмжлэг шаардлага бүхий хүүхдэд хандах хүрээлэн буй хүмүүсийн ойлголтыг нэмэгдүүлж зөв хандлагыг төлөвшүүлэх, улмаар нийгэмд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнийг чанартай амьдрах боломжоор хангах, тэдгээр хүмүүс болон энгийн хүмүүс хоорондын харилцааг зохицуулахад чиглэсэн үйл ажиллагааг зохион байгуулах үүрэг юм. Координаторт оноох үүргийн тухайд биелүүлэх боломж бүхий зүйлийг шаардах тал дээр анхаарах нь зүйтэй.

Дүгнэлт

Судалгаа 1, 2-н үр дүнгээс үзвэл манай улсад “Үүргийг хуваан гүйцэтгэх координатор”-ын хэлбэр тохиромжтой юм. Координаторын үүргийг олон төрлийн мэргэжлийн янз бүрийн ур чадвар, нөөц бүхий хүмүүс нэгдэн багаараа хийж гүйцэтгэх нь манай улсын хувьд биелэх боломжит хувилбар юм. Японы координаторын сайн жишээн дээр сургуулийн удирдах багийн гишүүн координаторын үүрэг гүйцэтгэх нь өөрийн албан тушаал байр суурийг ашиглан ажил хэргийг амжилттай явуулж буй жишээ дурдагдсан байдаг (田中・上村, 2017). Мөн бидний тулгарч болзошгүй хууль эрхзүйн зохицуулалт, санхүүгийн асуудал, координатороор томилоход тохиромжтой хүний нөөцийн хомсдол зэргийг харгалзан үзсэн ч багаараа хамтран ажиллах нь дээрх асуудлын шийдэл мөн хэмээн хэлж болно.

А. Сургуулийн доторх үүрэг

Энэхүү доторх үүрэгт ① анги удирдсан багшид дэмжлэг үзүүлэх, ② сургуулийн зөвлөл буюу дэмжлэгийн багийн үйл ажиллагааг эрчимжүүлэх, ③ тусгай дэмжлэг шаардлага бүхий хүүхэд суралцах таатай уур амьсгалыг сургууль, анги хамт олон

дунд бүрдүүлэх зэрэг үүрэг багтсан үүнийг сургуулийн сэтгэлзүйч болон тэгш хамруулах боловсролын талаарх сургалтад хамрагдсан багш голлон хариуцна.

Б. Сургуулийн гаднах хамаарал бүхий байгууллага, хувь хүнтэй холбоо тогтоох, харилцааг зохицуулах үүрэг

Тус үүрэгт, ① хамаарал бүхий газрын мэдээлэл цуглуулан цэгцлэх, холбон зуучлах, ② мэргэжлийн байгууллага зэргээс зөвлөгөө авах, харилцааг зохицуулах, ③ Нийгэмлэг холбоодууд, тусгай хэрэгцээт сургууль, насан туршийн боловсролын төвийн мэргэжилтэн, багштай холбон зуучлах, ④ нийгэмд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний оролцоог хангахад чиглэсэн үйл ажиллагаа зэрэг үүргүүд шаардагдана. Эдгээр үүргүүдийг сургуулийн нарийн бичиг буюу захирлын туслах, захирал, нийгмийн ажилтан, эмч гэх мэт хүмүүс хариуцан гүйцэтгэх боломжтой.

В. Асран хамгаалагчийн санал хүсэлтийг хүлээн авах, зөвлөн туслах үүрэг

Энэхүү үүрэгт асран хамгаалагч тус бүрийн сэтгэл зовниж буй асуудлыг сонсож тэдэнтэй хамтран асуудлыг шийдвэрлэх арга замыг эрэлхийлэх зүйл шаардагдана. Үүнийг хамгийн үр дүнтэй хийж хэрэгжүүлэх боломжтой гэж үзэж болох хүмүүс бол анги удирдсан багш нар болон сэтгэлзүйч, тэгш хамруулах боловсролын талаар сургалтад хамрагдсан багш нар юм. Ийнхүү тус судалгаагаар ердийн сургуульд суралцаж буй тусгай дэмжлэг шаардлага бүхий хүүхдэд дэмжлэг үзүүлэх координаторын боломжит хувилбарыг дэвшүүлж үзсэн ба түүнийг бодитоор хэрэгжүүлэх шатанд дахин хэлэлцүүлэх шаардлагатай.

БОЛОВСРОЛЫН ТУСГАЙ ХЭРЭГЦЭЭ ШААРДЛАГАТАЙ ХҮҮХДИЙГ ХӨГЖҮҮЛЖ ҮР ДҮНД ХҮРСЭН БАГШ НАРЫН СУРГАЛТ, АРГА ЗҮЙГ СУДАЛСАН БАЙДАЛ

Д.Шинэцэцэг¹

¹Баянзүрх дүүргийн 32-р цэцэрлэгийн багш
shineehongor@gmail.com

Үндэслэл

Багш бидний эзэмшсэн мэргэжил хайр халамжаар дүүрэн орчинд сэтгэл зүрхээ шингээж ажилладаг онцлогтой. Хүүхэд бүр дахин давтагдашгүй өөр өөр ертөнц. Хөнгөн болоод дунд хэлбэрийн тусгай хэрэгцээ шаардлагатай хүүхэдтэй ажиллах, хөгжүүлэх нийгмийн хэрэгцээ шаардлага багш бидэнд гардаг. Иймд залуу багш нарт тулгамдаж байгаа асуудлыг олж илрүүлэх болон боловсролын тусгай хэрэгцээ шаардлагатай хүүхэдтэй ажиллаж байсан багш нарын сургалт, арга зүйг судлан хэрэгжүүлэх арга замыг эрэл хийллээ. Хүүхэд насанд өнгөрүүлсэн амьдралын туршлага нь хүний насан туршийн амьдралын чанарт нөлөөлдөг учраас бага нас бол хүний өсөлт, хөгжил, төлөвшлийн чухал үе юм. Амьдралын эхний хэдэн жилд тохиолдох зүйлс нь хүний эрүүл мэндийн байдал, нийгмийн амьдралын чадамжид хамгийн хүчтэй нөлөө үзүүлдэг байна. Удамшлын хүчин зүйлс нь хүүхдийн хөгжлийн явцад тодорхой нөлөө үзүүлдэг ч бага насанд хүүхдийн хөгжилд хүрээлэн буй орчин нь хамгаас илүү нөлөөлдөг болохыг нотлох нотолгоо нэмэгдсээр байна. СӨБ-ын тухай хуулийн 9.9-д **хөнгөн хэлбэрийн хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийг цэцэрлэгийн ердийн бүлгийн хүүхдүүдтэй хамт сургаж болох бөгөөд хөнгөн хэлбэрийн хөгжлийн бэрхшээлтэй хоёр хүртэл хүүхэд нэг бүлэгт байж болно** гэж заасан байдаг. Уг хуулийн дагуу тусгай хэрэгцээт хүүхдийг цэцэрлэгт дасгах, тэгш хамруулах боломжийг бүрдүүлэн амжилттай суралцуулахад багш нар анхааран ажиллах болсон. Үүнд шинэ залуу багш нарт тулгамдаж байгаа асуудал болон ахмад, туршлагатай багш нараас тусгай хэрэгцээт хүүхэдтэй ажиллах арга зүйг судалж эргэх холбоотой ажиллах шаардлага үүсэж байна. Хүүхдийн хэрэгцээнд тохирсон үйлчилгээ, сургалтыг зохион байгуулах нь бүх нийтийн боловсролд тэгш хамрагдах боломжийг нээдэг. Олон улсын конвенцод нэгдсэн орны хувьд Монгол улс хөгжлийн бэрхшээлийг нийгмийн үзэгдлийн хувьд ойлгох, таатай орчин бүрдүүлэхэд анхаарсаар ирсэн байна. *Цэцэрлэгт өдөр тутмын үйл ажиллагааны явцад үеийнхээ хүүхдүүдээс хөгжлийн хувьд хоцрогдолтой, хөгжлийн бэрхшээлтэй байж болзошгүй хүүхдийн илрүүлэг, хөгжлийг дэмжих үйл ажиллагааны зохион байгуулалт дутмаг байгаа нь практикт ажиглагдаж байна* гэж зарим судлаач эрдэмтэн багш нар үзсэн байна. Орчин үед тусгай сэтгэл судлал, сурган хүмүүжүүлэх ухаанд хөгжлийн бэрхшээл, эмгэгийн талаарх ойлголтыг тодорхойлоход хэвийн–нормал хэвийн бус–аномал гэсэн ойлголтын шалгуур үзүүлэлтүүдийг тодорхойлж, тэдгээрийн зааг ялгааг тогтооход судлаачид анхаарлаа хандуулж байна. Нэрт эрдэмтэн Л.В.Выготский хувь хүний хөгжлийн аномал байдал буюу эмгэгийн хүрээг хамруулан үзэж “Дизонтогенез” онол буюу “Хувь хүний хөгжлийн хазайлтын онол”-ийг бий болгосон бөгөөд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн хөгжил ердийн хүүхдийнхтэй нэг адил зүй тогтлоор явагддаг болохыг тогтоожээ. Уг онолоор хөгжлийн бэрхшээл нь дан ганц бие махбодын эмгэгээр бус нийгэмшихүйн эмгэгээр давхар илэрдэг. Нийгмийн зүгээс хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдэд хандах хандлагын ялгаатай байдлаар тодорч байдаг биологийн болон нийгмийн хосолсон үзэгдэл тул хүүхдийг дан ганц эмчилгээ сувилгаанд түшиглэх бус нийгмийн үйлчилгээнд тэгш хамруулах замаар засах боломжтой гэж үзсэн байна. Манай орны хувьд 1998 оноос интеграцчилсан сургалт, 2003 оноос тэгш хамруулан сургах боловсролын үзэл санаа хүчтэй яригдах болсон. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэдтэй ажиллаж байгаа багш нартай ярилцахад дийлэнх нь портеж хөтөлбөрөөр хүүхэдтэй ажилладаг тухайгаа ярьж байв.

Зорилго

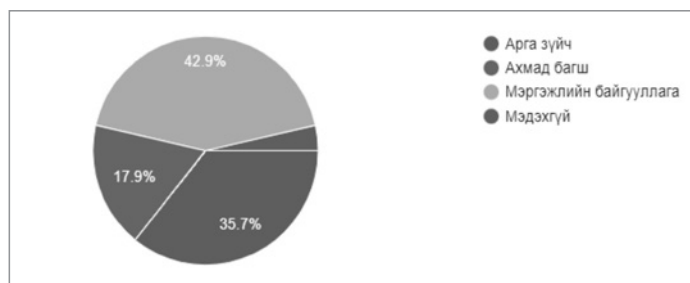
Тусгай хэрэгцээт хүүхэдтэй ажиллахад шаардлагатай сайн туршлага, арга зүйг судлах. Залуу багш нарын тусгай хэрэгцээт хүүхэдтэй ажиллахад тулгарах хэрэгцээ шаардлагыг тодорхойлох.

Судалгааны арга зүй

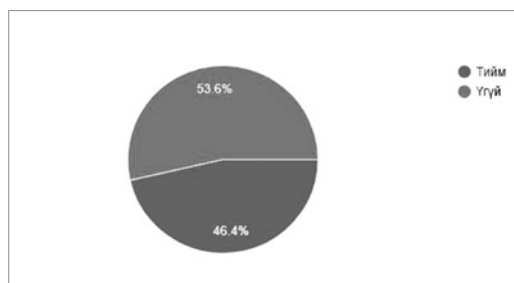
Ярилцлага, Баримтын арга, Түүврийн арга googleforms.

Судалгааны объект: 32, 62, 172, 10-р цэцэрлэгийн ахмад багш нар болон шинэ залуу багш нар.

Залуу багш нараас авсан судалгаа–1. Танай бүлэгт тусгай хэрэгцээ шаардлагатай хүүхэд ирвэл тухайн хүүхдийг хөгжүүлж төлөвшүүлэх сургалт, арга зүйн дэмжлэг хэнээс авах вэ?

Залуу багш нараас авсан судалгаа–2. Багш та тусгай хэрэгцээтэй хүүхэдтэй ажиллаж байсан уу?

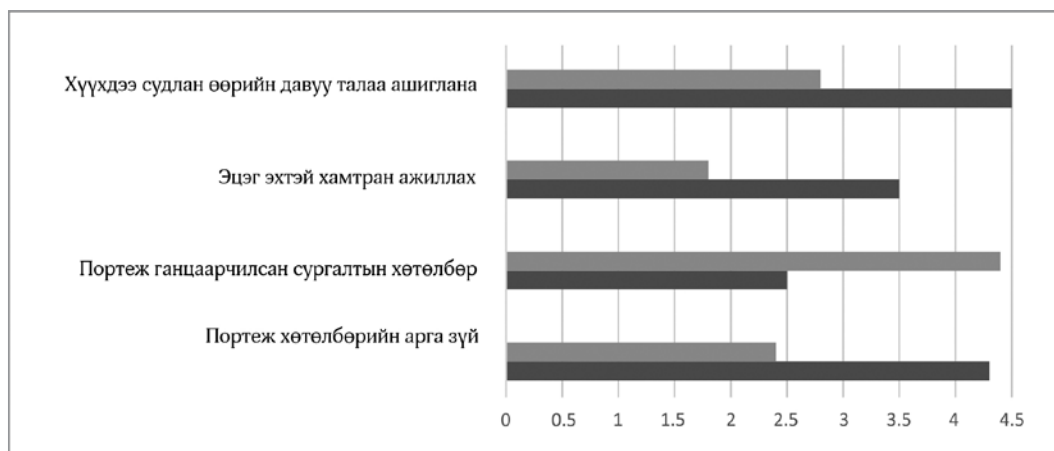

Үр дүн

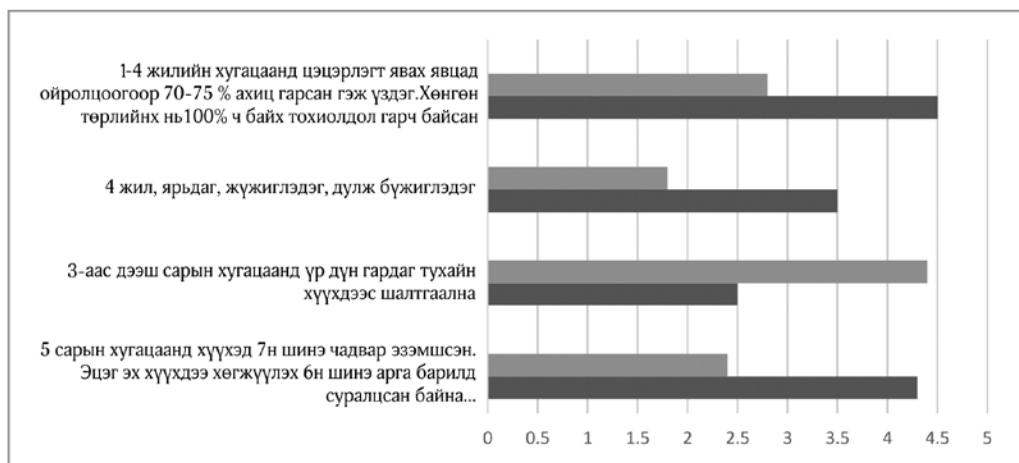
Судалгаанд хамрагдсан 28 багшийн 46.4% нь аль нэг бэрхшээлтэй хүүхэдтэй ажилласан байна. Тухайн хүүхэдтэй ажиллахдаа ахмад багш нарын сайн туршлагаас судлан хэрэгжүүлэхээс илүүтэй мэргэжлийн байгууллагаас тусламж хүсдэг. Мөн арга зүйчээс зөвлөмж авч ажилдаа хэрэгжүүлэн ажилладаг нь судалгаанаас харагдаж байна.

Ахмад туршлагатай багш нараас авсан судалгаа–1. Уг судалгаанд 4-н багш оролцсон.

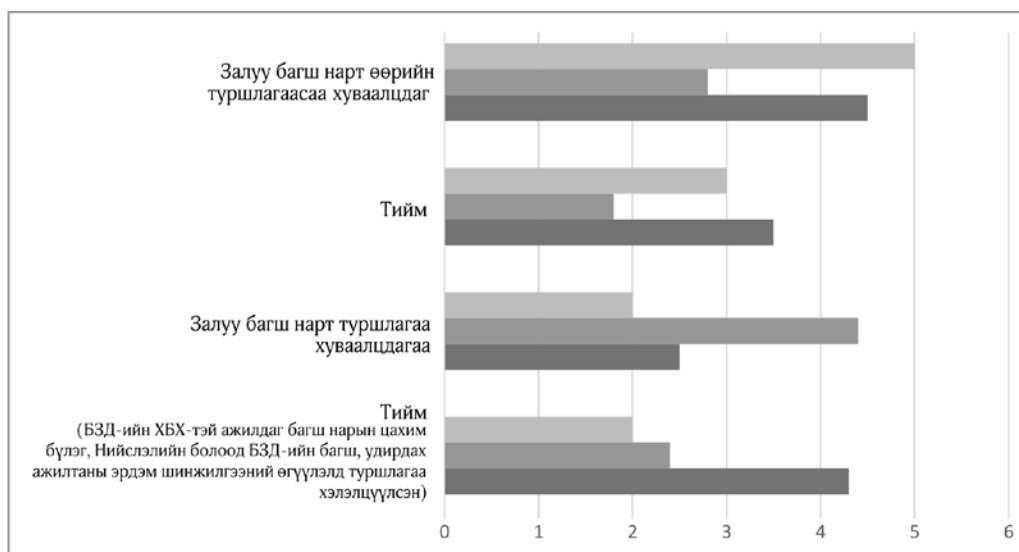
Асуулт–1. Багш та тусгай хэрэгцээт хүүхдийг ямар хөтөлбөр, арга зүйгээр хөгжүүлсэн бэ?

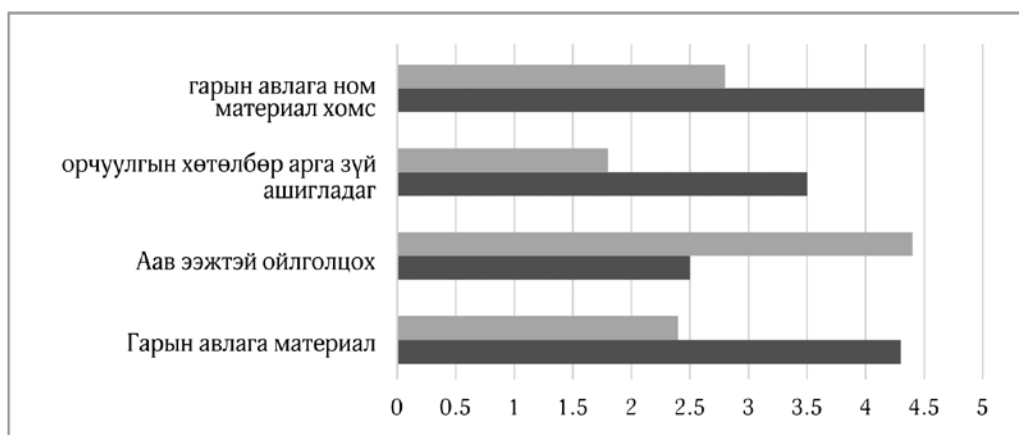
Асуулт–2. Багш таны хөгжүүлсэн тусгай хэрэгцээ суралцагч хэдий хугацаанд ямар ахиц, үр дүн гаргасан бэ?

Асуулт–3. Багш та тусгай хэрэгцээтэй хүүхэдтэй ажилласан туршлагаасаа бусдад түгээн дэлгэрүүлсэн үү?

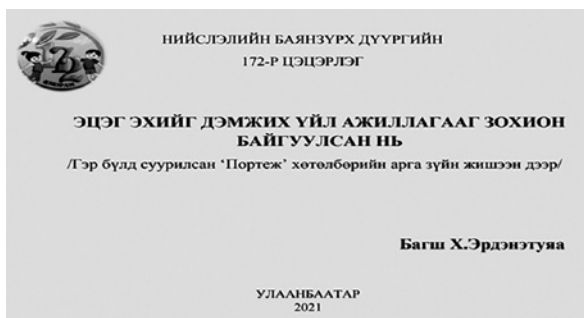
Асуулт–4. Тусгай хэрэгцээтэй хүүхэдтэй ажиллахад багш танд нэн тэргүүнд тулгамддаг асуудал юу вэ?

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэдтэй ажиллаж үр дүнд хүрсэн багш нарт гарын авлага ховор, орчуулгын хөтөлбөр, арга зүй ашигладаг, зарим тохиолдолд эцэг эхтэй ойлголцоход бэрхшээл гардаг байна. Шинэ залуу багш нартаа өөрийн туршлагаа хуваалцахад бэлэн байдаг боловч үйл ажиллагаа болгон өргөжүүлж зохион байгуулах ажил хангалттай хэмжээнд биш гэж дүгнэлээ.

Судалгаанд хамрагдсан 172-р цэцэрлэгийн багш Х.Эрдэнэтуяа туршлагаа хуваалцсан нь

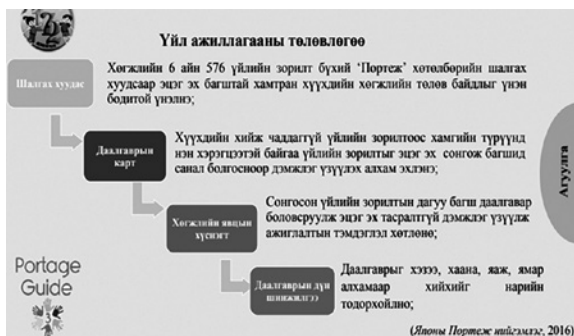
Зураг 1

Зураг 2

Зүраг 3

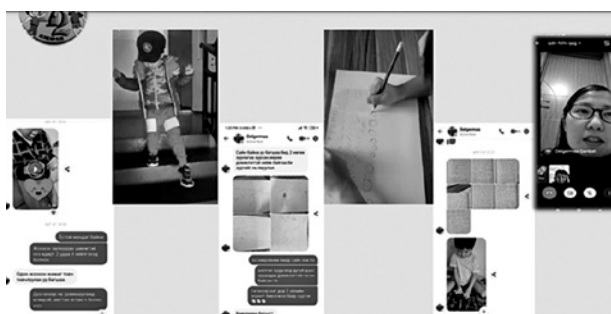
Зураг 4

Эцэг эхэд гарсан ахиц өөрчлөлт	
Багшийн боловсруулсан даалгаварт анализ хийж хүүхдийнхээ онцлогт тохируулан дэмжлэг үзүүлэх арга барил эзэмшсэн	✓ Цахим эх сурвалж ашиглан багштад тогтмол харилцаж хүүхдийн хөгжлийн төлөв байдлыг үнэн бодитой үнэлж сурсан.
Өдөр бүр тасралтгүй хүүхдэд үзүүлсэн дэмжлэгийн дагуу ажиглалтын гэмдэглэл оновчтой хөтөлж сурсан.	✓ Хүүхдэд дэмжлэг үзүүлэхэд шаардлагатай сургалтын хэрэглэгдэхүүнийг оновчтой сонгож сурсан
Эцэг эх гэр бүлийн бүх гишүүдийг тус үйл ажиллагаанд идэвхитэй хамруулж харилцана эерэг уур амьсгалыг бүрдүүлэн (тоглоомын арга, урамшууллын арга)- тогтмол хэрэглэж сурсан.	

Зураг 5

Хүүхдийн хөгжилд гарсан ахиц өөрчлөлт	
Хөдөлгөөн 56: Өнгийн болон бэлэн харандаагаар богино зураас (дэмжлэгтэй #)	2021.02.25-ны өдөр хөдөлгөөн 56 болон хөдөлгөөн 32-р үйлийн зорилт биелсэн (чадааг +)
Хөдөлгөөн 32: Дугуй дүрс зураа (дэмжлэгтэй #)	
Хэл яриа 34: Амьсгаагаа тохируулна савангийн хоос, шаар үлгэнэ гэх мэт (чадахгүй -)	2021.03.29-ны өдөр хэл яриа: 34-р үйлийн зорилт биелсэн (чадааг +)
Бие дааж хийх үйлдэл 66: Хувцасныхаа товчигч ороого тайлна (чадааг +)	2021.04.18-ны өдөр бие дааж хийх үйлдэл: 66-р үйлийн зорилт биелсэн (чадааг +)
Хөдөлгөөн 92: Юмнаас биеэ салбин шатаар бууна (чадааг +)	2021.04.20-ны хөдөлгөөн: 92-р үйлийн зорилтыг дэмжлэгтэйгээр хийгд болсон. (дэмжлэгтэй #)

Зүраг 6

Дүгнэлт

Ахмад болон залуу багш нарын эргэх холбоо маш бага байгаа нь ажиглагдлаа. Тухайн байгууллага ахмад багш нараа залуу багш нартай холбож арга зүй, туршлагыг хуваалцах үйл ажиллагаа тогтмол явуулж хэвшүүлэх хэрэгцээ шаардлага байна. Монгол улс тусгай хэрэгцээ шаардлагатай хүүхэдтэй ажиллахад хэрэгтэй хөтөлбөр, арга зүйн ном гарын авлага хангалттай бус байдаг нь судалгаанд хамрагдсан багш нарын хариултаас харагдлаа. Шинэ төгссөн багш нараа зааж сургах зөвлөх нь багш бүрд мэргэжлийн өсөлтийг бий болгох эерэг үр дүнтэй. Мөн төрөөс ч энэ тал дээр бодлого шийдвэр гаргаж дэмжиж ажиллах нь зүйтэй юм.

Түлхүүр үг: Удамшил, хүрээлэн буй орчин, нийгмийн үйлчилгээ.

Ашигласан материал:

1. “Хөгжлийн бэрхшээлийн эрт үеийн илрүүлэг, Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдэд зориулсан дэмжих хөтөлбөрийн арга зүй” Х.Алтанхундага.
2. “Хүүхэд бүрийн хөгжлийг дэмжих арга зүй” Т.Кимико.
3. Эрх зүйн мэдээллийн нэгдсэн систем.

БОЛОВСРОЛЫН ТУСГАЙ ХЭРЭГЦЭЭ ШААРДЛАГАТАЙ ХҮҮХДИЙН ХӨГЖИЛД СУРГУУЛИЙН ӨМНӨХ БОЛОВСРОЛЫН ҮЗҮҮЛЭХ НӨЛӨӨГ СУДЛАХ НЬ

Ж.Хулан¹

¹Нийслэлийн ерөнхий боловсролын 63-р сургуулийн багш

Үндэслэл

Улс орны цаашдын ирээдүй тогтвортой хөгжил нь бага насны хүүхдийн хөгжилтэй ихээхэн хамааралтай бөгөөд манай улс орны хувьд энэ талын бодлогыг хэрхэн хэрэгжүүлж, дэмждэг болохыг судалж тэр дундаа “Боловсролын тусгай хэрэгцээ шаардлагатай” хүүхэд рүү чиглэсэн бага насны хөгжлийг хэрхэн дэмжиж байгааг, яагаад дэмжих шаардлагатай, ямар асуудал бэрхшээл гарч байгааг, энэ талын хэрэгжилт ямар эерэг талтай болохыг судлах хэрэгтэй хэмээн үзсэний хүрээнд энэхүү судалгааны ажлыг хийсэн болно.

Зорилго

Боловсролын тусгай хэрэгцээ шаардлагатай хүүхдийн сургуулийн өмнөх боловсролын үйлчилгээнд хамрагдсан байдал, түүний үр нөлөөг судалж, нэгтгэн дүгнэхэд оршино.

Судалгааны арга зүй

Боловсролын тусгай хэрэгцээ шаардлагатай хүүхэдтэй ажиллаж буй 1–5 дугаар ангийн багш нараас урьдчилан боловсруулсан асуумжийн дагуу мэдээлэл цуглуулж, баримт бичигт дүн шинжилгээ, нээлтэй асуулга оруулсан болно. Судалгааны мэдээлэлд дүн шинжилгээ хийхдээ SPSS 22 программыг ашигласан.

Үр дүн

Судалгаанаас хүүхдийн хөгжилд сургуулийн өмнөх насны боловсрол ихээхэн нөлөөлдөг бөгөөд багшийн зүгээс хүүхэдтэй ажиллах арга барилын хувьд ч томоохон дэмжлэг болдог байна. Харин хүүхэд цэцэрлэгт хамрагдаагүй үүднээс багш нарын зүгээс харилцааны асуудал маш их үүсдэг хэмээн нийт судалгаанд хамрагдсан багш нарын 44.7% нь үзэж байгаа юм. Цаашлаад хүүхдийн хөгжил тодорхой хэмжээгээр хоцрогдсон байгаа нь судалгаагаар батлагдсан болно.

Дүгнэлт

Иймд сургуулийн өмнөх боловсрол ямар чухал болох, бага насны хүүхэд өөртөө үйлчлэх, бусадтай харилцах, асуудлыг шийдэх туршлага хуримтлуулж улмаар олон талаар өөрийгөө таньж, нээдэг. Хүүхдийн бага насны туршлага, хөгжлийн шинж байдал нь түүний ирээдүйн амжилттай суралцах, чанартай амьдрах эх үндэс, бага нас хүний хөгжлийн хамгийн чухал үе гэдгийг олон судалгааны үр дүн байна. Тиймд хүүхэд бүрд сургуулийн өмнөх боловсрол зайлшгүй хэрэгцээтэй гэж үзэж байна.

Түлхүүр үгс: Боловсролын тусгай хэрэгцээ шаардлагатай хүүхэд, бага насны хөгжил.

Ашигласан материал:

1. Цогзолмаа.Г, Батцэнгэл.Г, Намжилдагва.Р, Байгалмаа.Ч, Золзаяа.Б (2018). “Тусгай хэрэгцээт боловсролын багш, онол практикийн асуудлууд” эрдэм шинжилгээний хурлын эмхэтгэл. Улаанбаатар.
2. Мягмар.О, Цогзолмаа.Г (2018). “Хүний хөгжлийн сэтгэл судлал”. Улаанбаатар.
3. Болдсүрэн.Б, Болормаа.Н, Мөнхжаргал.Л, Төртогтох.Б, Цэндсүрэн.Т (2020). Бага насны хүүхдийн цогц хөгжил. Улаанбаатар .

ХӨГЖЛИЙН БЭРХШЭЭЛТЭЙ ХҮҮХДИЙН ТЭГШ ХАМРУУЛАХ БОЛОВСРОЛ

Л.Нямсүрэн¹

¹Нийслэлийн ерөнхий боловсролын 63-р сургуулийн багш

Үндэслэл

Монгол улсын үндсэн хуульд хүүхэд бүр сурч боловсрох, асран хамгаалуулах, эрүүл аюулгүй орчинд өсөж торних эрхтэй гэсэн хуулийг үндэс болгоё. Монгол улсын тогтвортой хөгжлийн зорилгод ядуурлыг бууруулж өрх бүрийн хөгжлийг тогтвортой байлгах үүднээс маш олон бодлого хөтөлбөр хэрэгжүүлж байгаа билээ. Уг бодлого хөтөлбөрүүдийн хүрээнд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн боловсролыг дэмжиж тэдгээрийн тэгш хамрагдах байдалд ач холбогдол өгч байгаа. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн сурах таатай орчин нөхцөл бүрдвэл тэд ч бусад хүүхдүүд шиг суралцах сайжрах боломж бүрэн бий үйл явц удаан, төвөгтэй байх хэдий ч тэднийг дэмжсэнээр цаашлаад гэр бүлийн гишүүдийн үүрсэн ачааг бага ч гэсэн хөнгөлөх боломж бий болно. Хүн болгон тэгш эрхтэй байх ёстой. Тэгш байдал гэсэн үг хуулийн өмнө бүх хүмүүст адил тэгш хандах, хэнийг ч ялгаварлан гадуурхах, давуу эрх олгохгүйгээр. Өөрөөр хэлбэл, хүйс, арьсны өнгө, нийгэм, эдийн засгийн байдал эсвэл бусад ялгарах шинж чанар гэх мэт ялгаатай байдлаас үл хамааран хүн бүрд ижил тэгш байдлаар хандахыг хэлнэ. Монгол улсын үндсэн хуульд хүүхэд бүр сурч боловсрох, асран хамгаалуулах, эрүүл аюулгүй орчинд өсөж торних эрхтэй гэсэн хуулийг үндэс болгоё. Улаанбаатар хотод хөгжлийн бэрхшээлтэй 2–5 настай хүүхдүүд сургуулийн өмнөх боловсрол хамрагдсан байдал нь хувиар 61% хамрагдаагүй 39% байна. Харин 6–17 настай хүүхдүүдийн сургуульд хамрагдсан байдал 96.1% сургууль завсардсан 3.9% байгаа. Эдгээр хүүхдүүдийг бүрэн хамруулж тэдний сурч боловсрох орчин нөхцөлийг бүрдүүлж тэгш хамруулснаар хүүхэд бүр хөгжих боломж бүрдэнэ. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн суралцах боломжид нь эцэг эх нь хүүхдээ сурч боловсроход нь дэмжлэг үзүүлдэггүй бөгөөд тэднийг сургууль явуулах сонирхолгүй, багш нарт сургууль завсардсан хүүхдүүдтэй ажиллахад нь дэмжлэг үзүүлэх механизм байхгүй, бүртгэл хаягжуулалттай холбоотой үйл ажиллагаа сул бөгөөд тогтвортой бус, үе тэнгийнхний сөрөг хандлага, хүүхдүүд сургуульд суралцах сонирхол багатай эсвэл сонирхолгүй, хууль тогтоомжид нийцсэн дүрэм журам байхгүй, сургуулийн удирдлага, багш нар болон бусад ажилтнууд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийг сургууль хамруулахаас татгалздаг мөн багш ажилтнуудын сөрөг хандлага гэх мэт олон зүйлсээс болж хүүхэд бүхэн тэгш хамрагдах боломжгүй байна.

Зорилго

Иймд энэ асуудлыг шийдвэрлэхийн тулд сургалтын байгууллагаас тэднийг дэмжсэн үйл ажиллагаа явуулах, эдгээр хүүхдийн сурах орчин нөхцөлийг сайжруулах, журам, хөтөлбөрийг бий болгож хүүхэд бүрийг тэгш хамруулж тэднийг нийгэмд бусдын адил тэгшээр оролцох арга замыг эрэлхийлж “Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн тэгш хамруулах боловсрол” сэдвийг сонголоо.

Судалгааны арга зүй

Судалгаанд нийт 40 сурагч, эцэг эхийг хамруулж нээлттэй санал асуулгын хэлбэрээр, түүврийн аргаар судалгаа явуулсан.

Үр дүн

Тэгш хамруулах боловсролын талаарх хууль, бодлогын хүрээ Монгол Улсад

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүдийг боловсролд тэгш хамруулахад чиглэсэн Монгол Улсын хууль эрх зүйн зохицуулалтын хүрээ нь олон асуудлыг хамарсан цогц шинжтэй ба сүүлийн таван жилд батлагдсан хэд хэдэн гол хууль болон 2018 оноос эхлэн БСШУСЯ-аас баталсан зарим бодлого, журмаас бүрдэж байна. Гэвч хурдацтай хөгжлийн улмаас

бодлого болон бодит амьдрал дээрх хэрэгжилт хоёрын хооронд ихээхэн зөрүү байна. Боловсролын тухай хууль (2006 он). Хуулийн 5.1.4-т Монгол Улсын иргэнийг сурч боловсроход үндэс угсаа, хэл, арьсны өнгө, хүйс, хөгжлийн онцлог, эрүүл мэнд, нийгмийн гарал, байдал, хөрөнгө чинээ, эрхэлсэн ажил, албан тушаал, шашин шүтлэг, үзэл бодлоор нь ялгаварлан гадуурхахгүй байх, эх хэлээрээ сурч боловсрох тэгш боломж, нөхцөлөөр хангана гэж заажээ. Судалгаанд хамрагдсан сургуулийн насны хүүхэдтэй эцэг эхчүүдийн 3%, цэцэрлэгийн насны хүүхэдтэй эцэг эхчүүдийн 9% нь хүүхдүүдийг нь анх сургууль эсвэл цэцэрлэгт орох үед бодлогын орчин нь тэдний хувьд ээлтэй биш байсан гэсэн бол эцэг эхчүүдийн 12.6% нь хүүхдүүд нь сургуулийн дүрэм журмыг дагаж мөрдөхөд бэрхшээлтэй тулгарч байсан. Төрөөс боловсролын талаар баримтлах бодлого (2014–2024 он)-д албан болон албан бус боловсролын нийт байгууллагыг бүх насны иргэдийн боловсролын хэрэгцээнд Монгол Улсад тэгш хамруулах боловсролыг дэмжих нь 17 нийцсэн үйлчилгээ үзүүлэх чадамжтай байх ёстой хэмээн тусгасан. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрх, оролцоо, хөгжлийн тухай үндэсний хөтөлбөр, 2018–2022 он. Зорилт 2 нь хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнийг бүх шатны боловсролд тэгш хамруулахыг онцолсон бол Зорилт 3-ын хүрээнд үндэсний хэмжээнд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүдийн нөхцөл байдлын талаарх судалгаа хийх тухай, Зорилт 4-ийн хүрээнд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүнд ээлтэй нийгмийн хамгааллын үйлчилгээг сайжруулах болон эрүүл мэнд, боловсрол, нийгмийн хамгааллын комисс нь хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүдийг тодорхойлох тухай заасан.

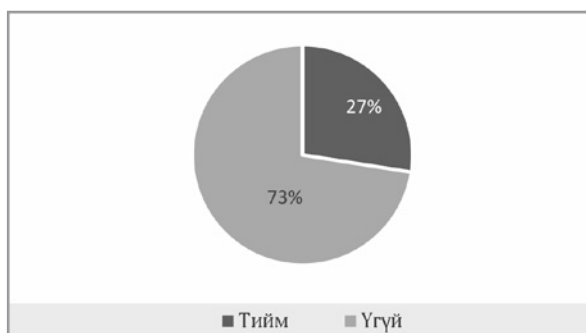
Тэгш хамруулах боловсрол гэж юу вэ?

Тэгш хамруулах боловсролын зорилт нь боловсролын салбарт ялгаварлан гадуурхахын эсрэг байх ба боловсролд тэгш хамран сургахын гол тулгуур нь боловсролын салбарт үл ялгаварлал, тэгш хандлага, тэгш боломж гэсэн зарчмуудыг эрхэмлэдэг бөгөөд бүх шатны сургуулиуд хүүхдийн бие бялдар, оюун ухаан, нийгмийн гарал, сэтгэлийн хөдөлгөөн, хэл яриа болон бусад нөхцөл байдлыг үл харгалзан хүүхэд бүрийг авч сургах үүрэгтэй. Тиймээс хөгжлийн бэрхшээлтэй ба алслагдсан нүүдэлчин өрхийн, хэл, соёл, үндэстний цөөнхийн хүүхдүүд мөн бусад ялгаварлан гадуурхагдсан бүлгийн хүүхдүүд бүгд сургуульд хамрагдах ёстой гэсэн үндсэн суурь зарчимтай байдаг.

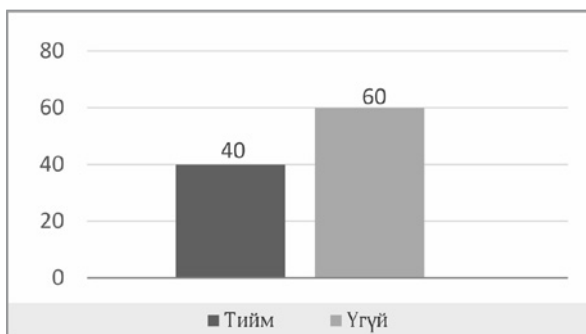
Судалгаанаас үзэхэд оролцогчдын дийлэнх хувь нь 18–23 насны хүмүүс байна.

Энэхүү асуултад дийлэнх хувь нь үгүй гэж хариулсан байна. Хүүхэд бүрийг эрх тэгш суралцуулж, тэднийг өсөж хөгжих боломжоор нь хангах нь бидний ирээдүйдээ оруулж буй хөрөнгө оруулалтын нэг билээ. Улаанбаатар хотын хувьд бусад аймаг сумдыг бодоход илүү их ерөнхий боловсролын сургуулиудтай Хэдий ч сургууль болгон нь хөгжлийн бэрхшээлтэй сурагч суралцах боломж төдийлөн байдаггүй. Хөгжлийн бэрхшээлтэй сурагчдын нийгэмд оролцох цаашдын үйл хэрэгт нь тусалж тэднийг дэмжих хэрэгтэй. Сургуулийн дотоод орчин болон сургуулийн удирдлагууд уян хатан бодлого хөтөлбөр, дүрэм журам зэргийг бий болгон тогтоосноор тэдний эрхийг хамгаалахад хувь нэмэр оруулж байгаа юм. Мөн

Зураг 1. Таны ойр орчимд найз нөхөд дунд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн байгаа эсэх?

Зураг 2. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүд бүрэн сурч боловсрох боломжтой талаар мэдээлэл авч байсан уу?

сургуулийн байгууллага нь улс төрийн бодлого шийдвэрийн дагуу үйл ажиллагаа эрхэлдэг тул эдийн засгийн, хуулийн гэх мэт мөн хүндрэлүүдээс болж хангалттай сонгон дугуйлан явуулах боломжгүй, таатай бүрэн цогц үйлчилгээ үзүүлдэг орчин нөхцөлийг бүрдүүлж чадахгүй байгаа нь хүүхэд бүрийг боловсролд тэгш хамруулж чадахгүй байна. Үүнийг шийдэхийн тулд өөр гарц гаргалгаа, уян хатан арга барилыг ашиглах нь боломжтой. Үүнд:

- Хүүхдийн хүсэл сонирхолд нийцсэн сургалтыг бий болгох өнгөрсөн үеийн улиг болсон арга барил ашиглах нь хүүхдийг хичээл тараад дахин урт цаг сууж ядрааж залхаан цээрлүүлэх болно. Тэд хичээл тараад дуртай сууж задгай сэтгэж, чөлөөтэй хөгжих, томоогүйтэх боломжийг нь боловсролтой уялдуулах хэрэгтэй.
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийг боловсролд тэгш хамруулахын тулд одоо үүсэж байгаа сургуулийн дотоод болон гадаад орчныг сайжруулах, тэдэнд дэмжлэг үзүүлэхүйц хөтөлбөр, дүрэм журмыг баримтлах, багш нарын заах арга барилд тус төрлийн ур чадварыг бий болгох хэрэгтэй.
- Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн эрүүл аюулгүй байх бүхий л боломж бололцоог удирдлагын зүгээс тусгах, хэрэгжүүлэх. Сургуулийн орчинд багш, ажилчид болон сурагчдын хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүдэд хандах хандлагыг сайжруулах нь зүйтэй.

Монгол улсын хэмжээнд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнд хамгийн ээлгүй хоёр мэргэжлийн хүмүүст багш болон эмч орсон байгаа тул хандлагыг өөрчилье.

Дүгнэлт

Сургалтын байгууллага хүүхэд бүрийн оролцоог хангаж хяналт тавин ажиллах нь чухал. Дээр дурдсан шиг хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийг боловсролд тэгш хамруулснаар зөвхөн нэг хүүхэд биш тэдний гэр бүлийн гишүүдэд үүрэгдсэн хүнд ачааг бага ч гэсэн хөнгөлөх болно. Сургуулийн орчныг тухайн төрлийн стандарт шаардлагад нийцсэнээр засаж янзлах нь тэдний эрүүл аюулгүй сурч боловсроход томоохон ач холбогдолтой. Сургуулийн багш ажилчид болон сурагчдын хандлагыг өөрчилж аль болох таатай байхаар зорилттой тавих нь чухал. Хүн өөрөө өвдье гэж өвддөггүй, эцэг эх, үр хүүхдээ сонгож төрдөггүй учир нэг нэгэндээ ээлтэй байх соёлыг түгээх. Дэлхийн улс орнууд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнийг онцгойлон авч үзэж тэднийг бүхий л боломж бололцоогоор нь хангаж өгснөөр ажиллах хүч болон нийгэм эдийн засагт маш сайнаар нөлөөлж байгаа ажиллах хүчний хомсдолоос сэргийлэх гэх мэт олон давуу талтай. Тэгш хамруулах боловсролыг дэмжин түүнийг хэрэгжүүлснээр ирээдүйн боловсон хүчийг багаас нь ур чадвартай, зохион байгуулалтай зөв хүн болон төлөвшихөд маш том хувь нэмэр оруулах болно. Мөн нийгэмд өнөөгийн үүсэж буй асуудлыг хэд дахин бууруулах, нийгмийн гарал угсаа, ялгаварлан гадуурхал, ажилгүйдэл, гэмт хэрэг гэх мэт маш олон аюул занал эрсдэлээс урьдчилан сэргийлэх боломжтой.

МБСБ-Д СУРАЛЦДАГ ХӨГЖЛИЙН БЭРХШЭЭЛТЭЙ СУРАЛЦАГЧДЫН ҮЙЛДВЭРЛЭЛИЙН ДАДЛАГА БОЛОН ХӨДӨЛМӨР ЭРХЛЭЛТЭД ТУЛГАМДАЖ БУЙ АСУУДАЛ, ТЭДГЭЭРИЙГ ШИЙДВЭРЛЭХ АРГА ЗАМУУД

М.Ууганцэцэг¹, Б.Лхамсүрэн²

¹Нийгмийн түншлэл, үйлдвэрлэл сургалт хариуцсан арга зүйч

²Төв аймаг дахь Политехник коллеж, Сургалтын албаны менежер

Telmenesuhei0717@gmail.com, Lhamsuren78@gmail.com

Үндэслэл

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд, залуусыг бусдын нэгэн адилаар боловсрол эзэмших, хамт олонд түшиглэн хамруулан хөгжүүлэх, тэр дундаа суралцаж буй мэргэжлээрээ онолын мэдлэгийг танхимаар хангалттай олж авдаг ч, үйлдвэрлэлийн дадлага хийх үед тэдэнд тулгардаг асуудлуудыг тодруулах, төгсөөд мэргэжлээрээ хөдөлмөр эрхлэх боломжийг нэмэгдүүлэх арга замыг ажил болгон, үр дүнд хүрэхэд нь хувь нэмэр оруулах зорилгоор энэхүү сэдвийг сонгон судлав.

Зорилго

Техникийн болон Мэргэжлийн боловсрол сургалтын байгууллагад хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд, залуус суралцаж, мэргэжил эзэмших, төгсөөд мэргэжлээрээ ажиллаж, хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн хөдөлмөр эрхлэлтийг нэмэгдүүлэх явцад тулгамдаж буй асуудлыг шийдвэрлэх арга замыг тодорхойлоход оршино.

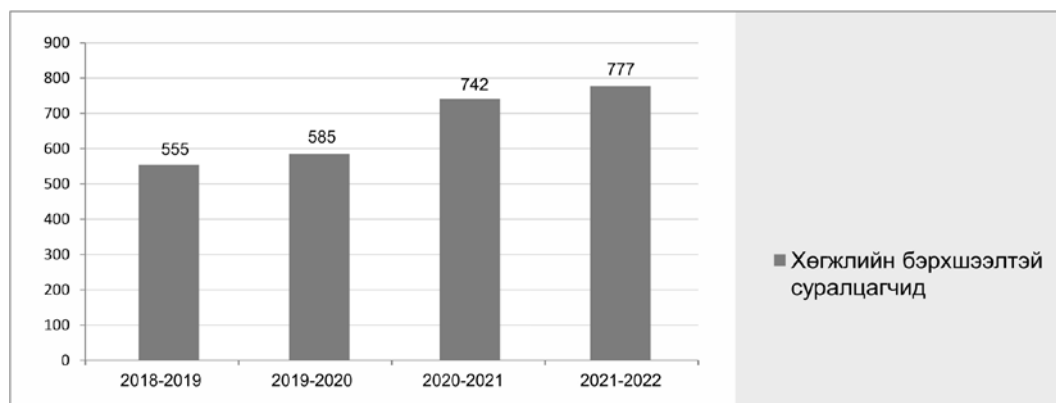
Судалгааны арга зүй

Техникийн болон мэргэжлийн боловсролын сургалтын байгууллагын суралцагчдын хүрээнд хийгдсэн нөхцөл байдлын судалгаануудын тайлан, сайтууд (ERIC, Researchgate, EBCOhost, Science Direct, Organizations of cross-national educational research, e.g. PISA, TIMSS), илтгэлүүд, нийгмийн сошиал медиа орчны мэдээллүүдэд агуулгын шинжилгээ хийн үр дүнг боловсруулав.

Үр дүн

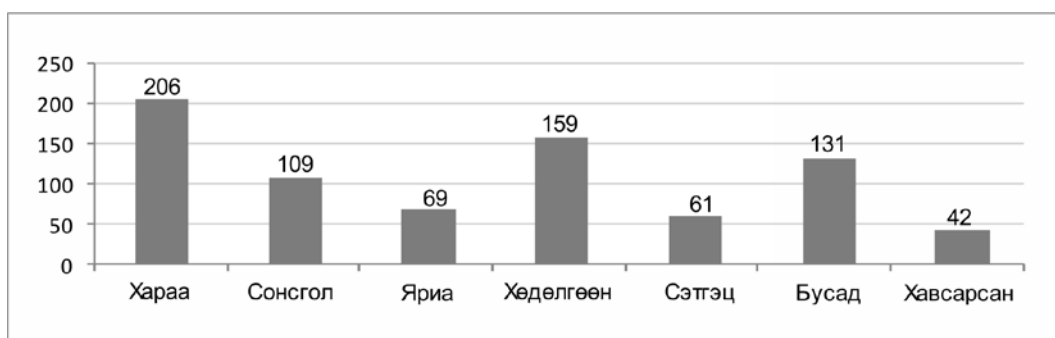
Монгол улсын хэмжээнд нийт 76 Техникийн болон мэргэжлийн боловсрол сургалтын байгууллага үйл ажиллагаа явуулж байна. Үүнээс төрийн өмчийн 43, төрийн өмчийн бус 33 байна. 2020–2021 оны эцсийн байдлаар МБСБ-д нийт 42594 суралцагч суралцаж байсны 742 буюу 1.8%-ийг хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагч байсан.

График 1. МБСБ-ийн хэмжээнд суралцдаг хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчдын тоо

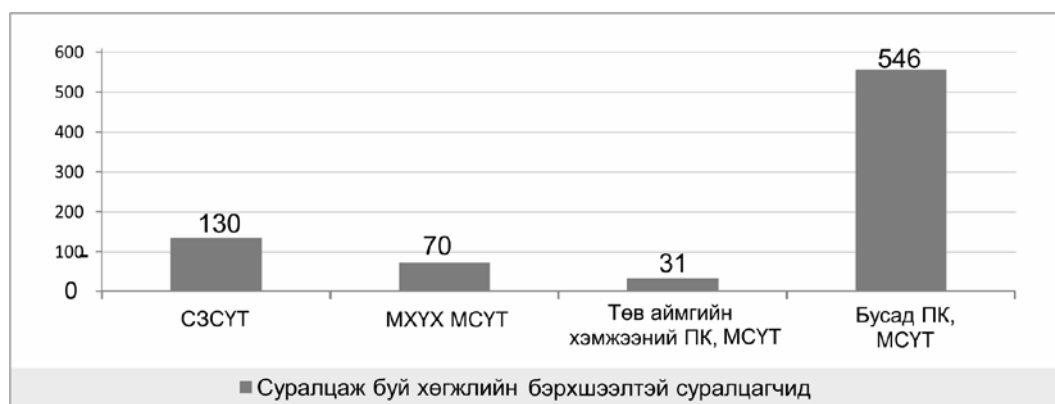
2022 онд МБСБ-д суралцаж байгаа 40165 суралцагчийн 777 хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагч байна. Үүний 358 эмэгтэй, 419 эрэгтэй суралцагч юм. Энэ нь мэргэжлийн боловсролын байгууллагад суралцаж байгаа нийт суралцагчдын 1.9%-ийг эзэлж байгаа нь өмнөх онтой харьцуулахад 0.1%-иар өссөн үзүүлэлттэй байна. Нийт суралцаж байгаа хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчдыг сонгон суралцаж байгаа мэргэжлээр нь авч үзвэл 207 буюу 28% нь Тогооч мэргэжлээр суралцдаг гэсэн статистик мэдээ байна.

График 2. МБСБ-д суралцдаг хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчдыг бэрхшээлийн төрлөөр нь ангилвал

Хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчдын 17.5% нь Сэргээн засалт, Сургалт, үйлдвэрлэлийн төвд, 9.4% нь МХҮХ-ны дэргэдэх МСҮТ-д суралцаж байна. Сэргээн засалт, Сургалт, үйлдвэрлэлийн төв нь элсэлт авахаар батлуулсан квотынхоо 80%-д хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчдыг элсүүлэн суралцуулдаг байна. 2022–2023 оны хичээлийн жилд нийт 130 суралцагч суралцаж байгаа ба тэдний 69 нь шинээр элсэн суралцаж байна. Харин сэтгэцийн бэрхшээлтэй хүүхэд залуусын хувьд энэ бэрхшээлийн төрөлд тохирсон нийгмийн тохируулга дутмаг байгаатай холбон тайлбарласан юм.

График 3. Суралцаж буй хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчид

Төв аймгийн хэмжээнд нийт сургуулийн насны хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн тоо 2022 оны 11 дүгээр сарын байдлаар 43 байна. Үүнээс Төв аймгийн хэмжээнд үйл ажиллагаа явуулдаг МБСБ-д 31 хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагч суралцаж байгаа нь улсын хэмжээнд МБСБ-д суралцаж байгаа нийт хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчийн 4,2%-ийг эзэлж байна.

График 4. Төв аймаг дахь ПК-д суралцаж байгаа хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчдын тоо (сүүлийн 6 жилээр)

2022–2023 оны хичээлийн жилд Төв аймаг дахь ПК-д 10 хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагч буюу Төв аймагт үйл ажиллагаа явуулдаг МБСБ–уудад суралцдаг хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчдын 32.2%-ийг эзэлж байна. Энэ нь энэ хичээлийн жилд суралцаж байгаа суралцагчдын тоонд харьцуулахад 3.6%-ийг эзэлж байна. Судалгаанаас харахад Төв аймаг дахь ПК-д суралцах хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчийн тоо газарзүйн байрлал, элсэлт авч буй мэргэжил сонголтоос шалтгаалаад цаашид өсөх хандлага ажиглагдаж байна. Энэхүү сэдвийг сонгон, судалгаа хийх явцад Төв аймгийн хэмжээнд үйл ажиллагаа явуулдаг ижил түвшний сургуулиудын Нийгмийн түншлэл үйлдвэрлэлийн сургалт хариуцсан арга зүйч нар, Сэргээн засалт, сургалт үйлдвэрлэлийн төвийн багш, суралцагчид, МХҮХ-ны дэргэдэх МСҮТ-ийн суралцагч, Төв аймаг дахь Политехник коллежид суралцдаг хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчдыг судалгаанд оролцуулж, асуулгыг ярилцлагын хэлбэрээр авсан. Энэхүү асуулгад нийт 5 МСҮТ, Политехникийн коллежийн Нийгмийн түншлэлийн үйлдвэрлэлийн сургалт хариуцсан арга зүйч нар, 36 хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагч оролцсон (судалгааг утсаар ярих, биечилж уулзах хэлбэрээр авсан болно).

Дүгнэлт

Судалгааг дүгнэн үзэхэд зориулалтын анги, танхим, сандал ширээ, хичээлийн хэрэглэгдэхүүн байхгүйгээс (Сэргээн засалт, сургалт, үйлдвэрлэлийн төв, МХҮХ-ны дэргэдэх МСҮТ бусад) гадна 2, 3-р ангид үйлдвэрлэлийн дадлага хийх үед тулгардаг бэрхшээлүүд нэлээдгүй байдаг нь судалгаанаас харагдаж байна. Энэ нь цаашид тэдний хөдөлмөрт бэлтгэгдэх, хөдөлмөр эрхлэх чадварт сөргөөр нөлөөлөх хандлагатай юм. Дэлхийн улс орнуудын жишгээс харахад хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд залуусыг “Хамт олонд түшиглэн хамруулан хөгжүүлэх” гэсэн зарчмыг баримтлан нийгмийн харилцаанд оролцуулдгаас гадна тэдэнд зориулсан орчны тохируулгыг маш сайн шийдсэн байдаг. Энэ нь том болоод амьдрал дээр нийгмийн харилцаанд ороход саадгүй байх гарцыг бий болгодог. Эцсийн дүнд судалгаанд оролцогчдын 90% нь хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн ажиллах, нийгмийн харилцаанд оролцоход орчны хүртээмж маш муу, дохионы хэлний хэлмэрч дутмаг, бидний хөдөлмөр эрхлэлтийг нэмэгдүүлэх зорилгоор батлагдсан хуулийн заалт хөрсөн дээр буугаагүй гэсэн байна. Тиймээс нийгмийн харилцааны боловсрол манай улсад тэр дундаа Мэргэжлийн боловсролын салбарт амин чухал асуудлын нэг болоод байна. Төв аймаг дахь ПК-ийн хувьд 2022–2023 оны хичээлийн жилд нийт 132 суралцагчийг ААНБ-тай холбон үйлдвэрлэлийн дадлагад гаргах ёстой байсан хэдий ч энэ дунд суралцдаг хөгжлийн бэрхшээлтэй 4 суралцагч бусдын адил хамрагдаж чадахгүй, тэднийг зөвхөн сургууль дээр дадлага хийлгэх гэсэн гаргалгаа л бидэнд байгаа билээ. Гэтэл энэ нь тэдний эрхийг зөрчиж байгаа хэрэг юм. Нэг үгээр хэлэхэд хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн бэрхшээл нь бие организмдаа биш нийгэмдээ байдаг гэсэн үг юм. Дээрх

судалгаанд үндэслэн хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчдыг үйлдвэрлэлийн дадлага хийхэд тулгарч буй асуудлыг дараах байдлаар шийдвэрлэх нь зүйтэй байна. Үүнд:

1. Хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчдыг “Хамт олонд түшиглэн хамруулан хөгжүүлэх” хандлагыг бий болгохын тулд сургуулиас болон шат шатны байгууллагаас зохион байгуулдаг уралдаан тэмцээн, олон нийтийг хамарсан үйл ажиллагаанд оролцуулах, үүнд ач холбогдол өгөн үр дүнг тайлагнадаг байх
2. Хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчдын үйлдвэрлэлийн дадлага хийх орчин нөхцөлийг сайжруулж, хөдөлмөр эрхлэх чадварт бэлтгэхийн тулд тэдний хөгжлийн бэрхшээлд тохирсон хичээлийн анги танхим, хичээлийн хэрэгсэл, тохируулагатай орчныг сайжруулах, шинээр бий болгох
3. Хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчдыг ААНБ дээр үйлдвэрлэлийн дадлага хийх бололцоогоор хангаж ажиллах талаар тусгайлан гэрээ боловсруулах (эсвэл нэмэлт өөрчлөлт оруулах)
4. МБСБ-ын Нийгмийн ажилтан, арга зүйч, багшийг хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчидтай ажиллах арга барилыг сайжруулах зорилгоор сургалтад тогтмол хамруулах
5. Суралцагчдын мэргэжил сонголтод зөвөөр нөлөөлж, бэрхшээлийн төрөлдөө тохирсон мэргэжил сонгон суралцах тал дээр зөвлөгөө өгөх зорилгоор АМЧБО зөвлөгөө үйлчилгээг шат дараатай өгдөг байх
6. Техникийн болон мэргэжлийн боловсролын салбарт Сэтгэл зүйч, хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчидтай ажиллах дохионы хэл болон арга зүйтэй багш ажиллуулах
7. Хөдөлмөрийн тухай хуулийн 144-р зүйл, заалтын хэрэгжилтийг ханган ажиллах талаарх мэдээлэл, сурталчилгааг нийгэмд таниулж, ААНБ-ууд энэхүү хуулийн заалтын хэрэгжилтийг ханган ажиллаж байгаа эсэхэд төрөөс хяналт тавьдаг байх эрх зүйн орчныг бүрдүүлэх
8. Мэргэжлийн боловсролын тухай хуульд хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчийг үйлдвэрлэлийн дадлага хийх нөхцөл бололцоогоор хангаж ажилласан ААНБ-уудыг урамшуулах талаар хуулийн заалт оруулах ажлыг сургуулийн удирдах зөвлөлийн хурлаар хэлэлцүүлэн, Орон нутгийн салбар зөвлөлөөр дамжуулан холбогдох байгууллагад саналыг хүргүүлэх
9. МБСБ-ын салбарын төгсөгчдийн ажил эрхлэлтийн мөшгөх судалгаанд “Хөгжлийн бэрхшээлтэй эсэх”, тийм бол ямар төрлийн бэрхшээлтэй, одоо ямар ажил эрхэлж байгаа зэрэг асуулгуудыг оруулж хөгжлийн бэрхшээлтэй төгсөгчдийн хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжин ажиллах.

Түлхүүр үг: МБСБ, хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчийн мэргэжил сонголт, үйлдвэрлэлийн дадлага, хөдөлмөр эрхлэлт.

Ашигласан материал:

1. БСШУСЯ, БХ, & UNESCO (2019). *Монгол Улсын Боловсролын суурь мэдээллийн тайлан*. Монгол Улс, Улаанбаатар хот.
2. Бүх нийт боловсрол эвсэл (2020). *Ковид–19 цар тахлын үед хүүхэд, өсвөр үе, залуучуудад тулгамдаж буй асуудал*. Монгол Улс, Улаанбаатар хот.
3. OECD (2020). *How's Life? 2020: Measuring Well-being-Highlights*. Paris.
4. Fagerlind, I., & Saha, L. J. (2016). *Educational and National Development: A Comparative perspective*. Elsevier.
5. Хөдөлмөрийн тухай хууль.
6. Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн тухай хууль.
7. НҮБ-ийн конвенц (2006 он).
8. Төв аймгийн статистик мэдээ (2021 он).

АСУУДАЛ БҮХИЙ ЗАН ҮЙЛИЙГ ИЛРҮҮЛЭХ “ХҮҮХДИЙН ЗАН ҮЙЛИЙН ЭРЭМБИЙН ИНДЕКС” АРГАЧЛАЛЫГ ТУРШСАН НЬ (Сургуулийн бага насны хүүхдийн жишээн дээр)

Н.Уянга¹

*¹Сэргээн засалт, сургалт, үйлдвэрлэлийн үндэсний төвийн
Мэргэжлийн боловсрол ур чадвар олгох сургуулийн багш*

Үндэслэл

Сүүлийн үед ерөнхий боловсролын Сургуулийн бага насны сурагчдад түгээмэл ажиглагдаж буй асуудал нь хичээл сургалтын үеэр, бусдыг ярьж байхад суудлаа орхих, яриаг сонсохгүй байх, эсвэл бусдыг яриулахгүй өөрөө ярих, бусадтай харилцахгүй ганцаараа байх, тайван бус, анхаарлаа удаан төвлөрүүлж чадахгүй байх, мартамхай, өдөр бүр хийдэг зүйлийн дарааллаа ч мартаж, эмх цэгцгүй, уурлахдаа хурдан, байнга санаа зовсон байдалтай байх, гараа сэгсэрч хөдөлгөх, хичээл дундуур босож гүйх гэх мэт сөрөг зан үйлүүд гарч байгаа талаар бага ангийн багш нар ихээхэн ярих ба тэднийг хэцүү хүүхэд гэж нэрлэдэг болсон байна. Манай улсын боловсролын салбарын хүрээнд хүүхдийн асуудал бүхий зан үйлийг илрүүлж, тухайн хүүхэдтэй ажиллах практик туршлага бага байгаа бөгөөд тэдгээр хүүхдийг сахилгагүй, хүмүүжилгүй хүүхэд гэж үзэн шийтгэх, загнах зэргээр хандаж байгаа нь тухайн хүүхдүүдийн хөгжил, төлөвшилтөд улам сөрөг нөлөө үзүүлж байна. Тиймээс сургуулийн бага насны хүүхдүүдийн асуудал бүхий зан үйлийг илрүүлэх нь чухал гэж үзэж байна. Багш, эцэг эхчүүд хүүхдүүдтэй өдөр тутам ойр байдаг учраас зан үйлийн асуудлыг илрүүлэхэд ихээхэн хувь нэмэр оруулж чадахыг үндэслэн тэдний ажиглалт мэдээлэлд тулгуурлан асуудал бүхий зан үйлийг илрүүлэх аргачлалыг туршиж, тус аргачлалыг цаашид хэрэглэх боломжийг судлахаар энэхүү сэдвийг сонгон авсан болно.

Зорилго

Сургуулийн бага насны хүүхдүүдийн асуудал бүхий зан үйлийг илрүүлэх аргачлалыг туршин, цаашид хэрэглэх боломжийг судлахад оршино.

Судалгааны арга зүй

Судалгааны мэдээлэл цуглуулахад дараах арга зүйг ашигласан болно. Үүнд:

- “Хүүхдийн зан үйлийн эрэмбийн индекс” стандарт сорил (BRIC),
- Хүүхдийн зан үйлийн асуулга – сурагчийн зан үйлийн талаар багш нараас мэдээлэл авах асуулгын арга,
- Баримт бичиг судлах арга.

Үр дүн

Энэхүү судалгаанд хөдөө орон нутаг болон Улаанбаата хотын ерөнхий боловсролын 14 сургуулийн 123 суралцагч хамрагдлаа. Судалгаанд нийт 6–11 насны хүүхдүүд хамрагдсан бөгөөд тэдгээрийн 44.7% нь 6–7 насны хүүхдүүд байгаа бол хамгийн бага хувийг 10–11 насныхан эзэлж байна. Мөн судлуулагчдын 59.3% нь эрэгтэй, харин 40.7% нь эмэгтэй сурагчид хамрагдсан. Асуудал бүхий зан үйлийг илрүүлэх судалгааны дүнгээс судлуулагчдын 24.1% нь хэвийн буюу асуудал бүхий ямар нэгэн зан үйл илрээгүй, харин 31.5% нь асуудал бүхий зан үйл бага зэрэг түвшинд, 27.8%-д нь асуудал бүхий зан үйл дунд зэрэг, 13%-д нь асуудал бүхий зан үйлийн илрэл нэлээд их түвшинд байсан бол 3.7% нь маш их гэсэн түвшинд тус тус илэрсэн байна. Мөн ердийн сургуулийн сурагчдын 15 орчим хувьд нь асуудал бүхий зан үйлийн илрэл өндөр түвшинд байгаа нь энэхүү судалгааны таамаглал батлагдаж байгааг илтгэж байгаа юм. Пирсоны корреляциар хүүхдийн зан

үйлийн эрэмбийн индекс болон хүүхдийн зан үйлийн асуулгын хоорондын хамаарлыг харвал $0 < |r| < 0.5$ буюу эерэг мэдэгдэхүйц хамааралтай байна. Харин тус аргачлалын найдварт чанарыг Кронбахын алфа шинжилгээгээр шалгаж үзэхэд .798 гарсан нь энэхүү аргачлалын найдварт чанар өндөр болохыг илэрхийлсэн.

Дүгнэлт

Дээрх судалгаанаас харахад асуудал бүхий зан үйл өндөр түвшинд илэрсэн хүүхдүүдэд дараах шинж тэмдгүүд 1 жилээс дээш хугацаанд илэрсэн байна. Үүнд нь тухайн хүүхдүүд бусдын анхаарлыг татахын тулд ямар нэгэн үйлдэл хийдгээс гадна хэрүүл хийх, бусад хүүхдийг цохиж, чимхэж, хаздаг бөгөөд зарим тохиолдолд хүүхдүүдтэй зодолдож тэднийг дээрэлхэж, худал хэлж, хуурч мэхэлдэг байна. Мөн зарим тохиолдолд анхаарал нь амархан сарниж, тогтворгүй болдог бөгөөд дассан орчноос өөр нөхцөлд орохоор бухимдан, хүнээс салахгүй зуурч, харилцаанд орохгүй болох зэрэг өөртөө итгэлгүй шинжүүд ажиглагддаг болох нь харагдаж байна. Тухайн хүүхдүүдийн энэ байдал нь багшийг хичээл сургалтын үйл ажиллагаагаа хөтлөн явуулах болон бусад сурагчдыг хичээлдээ анхаарахад нь хүндрэл болдог бөгөөд өөрсдөө ч математик, унших, бичих хичээлүүддээ дундаж болон түүнээс доогуур үнэлгээтэй байдаг байна. Тиймээс анги удирдсан багш нь хүүхдүүдэд илэрч буй асуудал бүхий зан үйлийг ажиглан тодорхойлж тухайн хүүхдийн онцлог хэрэгцээнд нийцсэн, тохирсон арга зүйгээр ажиллах нь хамгийн зөв юм. Мөн сул хөгжсөн чадваруудыг нь илүү хөгжүүлэхийн тулд аль болох хүүхдийн түвшинд тохирсон дасгал, даалгаврыг өгч хичээл сургалтын үйл ажиллагаагаа сонирхолтой, шинэлэг байдлаар төлөвлөн зохион байгуулж байх хэрэгтэй. Хүүхдийн асуудал бүхий зан үйлийг өөрчлөх, эерэг зан үйл төлөвшүүлэхийн тулд эцэг эх болон багш, суралцагчийн хамтын зөв зүйтэй үйл ажиллагаагаа хамгийн чухал байна гэж дүгнэж байна.

Түлхүүр үг: *Хэцүү хүүхэд, сургуулийн бага насны хүүхэд, хүүхдийн зан үйл.*

Ашигласан материал:

1. Батхуяг С., Төртогтох Б., Цогзолмаа Н. (2017). Боловсрол судлалын судалгааны ажлын арга техник. Хоёр дахь хэвлэл. Улаанбаатар.
2. Батболд Т., Ариунаа Д., Баярмаа Б., Батцэцэг С., Зол–Эрдэнэ Д. (2017). Судалгааны арга зүй гарын авлага. Монгол Улс, Улаанбаатар хот.
3. Мягмар О. (2019). Сэтгэц заслын зөвлөгөөний онол арга зүй. Монгол Улс, Улаанбаатар хот.
4. Мягмар О. (2016). Хүний хөгжлийн сэтгэл зүйн лекцүүд /Дөрөв дэх удаагийн хэвлэл/. Монгол Улс, Улаанбаатар хот.
5. Туяа Б. (2017). Клиник практикт хэрэглэх аргачлалууд. Монгол Улс, Улаанбаатар хот.

ИХ ДЭЭД СУРГУУЛЬД СУРАЛЦДАГ ТУСГАЙ ХЭРЭГЦЭЭТ ОЮУТНУУДЫН СЭТГЭЛ ХАНАМЖИЙН СУДАЛГАА

С.Цэвээнжаргал¹, Н.Хонгорзул, Б.Анужин²

¹ Мандах Их Сургууль, Бүртгэл шинжилгээний тэнхимийн багш

² Мандах Их Сургууль, НББ–Татвар 3 ангийн оюутан

Үндэслэл

Дэлхий даяар нийт хүн амын 15% нь хөгжлийн бэрхшээлтэй ба 2–4% нь өөрөө бие даан амьдрах чадваргүй байдаг байна (World bank 2020). Дэлхий дахинд 2018–2019 онд 3–21 насны 7.9 сая хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд боловсролын үйлчилгээнд хамрагдсан нь нийт суралцагчдын 14%-ийг эзэлж байна (National Center for Education Statistic, 2020). Манай улсад 2021 оны дүнгээр 106,169 хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэд байгаа нь нийт хүн амын 3.1%–г эзэлж байна. 2021 оны байдлаар ерөнхий боловсролын сургуульд сурдаг хөгжлийн бэрхшээлтэй 5606 сурагч, сургуулийн өмнөх боловсрол эзэмшиж буй 1065 хүүхэд байна. Мөн 2018–2019 онд тусгай хэрэгцээт ЕБС-г 312 сурагч төгсөж 80 нь их сургуульд суралцаж байгаа нь төгсөгчдийн 25.6% нь их сургуульд элсэн суралцсаныг харуулж байна (БСШУЯ, 2020). Тиймээс бид өөрийн улсын хөгжлийн бэрхшээлтэй зарим оюутнуудаас өөрсдийн сурч буй их дээд сургуулиудад хэр сэтгэл ханамжтай байгааг тодорхойлох зорилгоор судалгаа авсан.

Зорилго

Уг судалгаагаар монгол улсын зарим их дээд сургуулиудад суралцдаг тусгай хэрэгцээт оюутнууд сургуулийн үйлчилгээндээ ямар сэтгэл ханамжтай байдаг талаар тодорхойлохыг зорьсон.

Судалгааны арга зүй

Судалгаагаа Google forms ашиглан дотоодын 4 их сургуулийн оюутнуудаас түүвэрлэн авсан. Тус судалгаанд МУИС, ШУТИС, МУБИС, Мандах ИС-н тус бүр 7 нийт 28 оюутан хамрагдсан болно.

Үр дүн

Мандах их сургуулийн хувьд 7 тусгай хэрэгцээт оюутантай ба тэдгээр оюутнуудыг нийтэд нь судалгаандаа хамруулсан. Үлдсэн 21 оюутан нь судалгаа авсан бусад сургуулийн оюутнууд байгаа ба нийт судалгаанд хамрагдсан оюутнуудын 57% нь эмэгтэй, 43% нь эрэгтэй оюутнууд байна. Нийт судалгаанд оролцогчдын 35.7% нь сургуульд сурахад бэрхшээлтэй байдаг гэж үзсэн бол 46.4% нь огт үгүй гэсэн хариу өгсөн байна. Нийт судалгаанд оролцогчдын 57.1% нь сургуульд нь тусгай хэрэгцээт оюутнуудад зориулсан сургалтын систем байхгүй гэсэн бол 25% нь үгүй гэж хариулжээ. Тиймээс их сургуулиуд тусгай хэрэгцээт оюутнуудад зориулсан сургалтын системийг сайжруулах хэрэгтэй. Мөн оролцогчдын 28.6% нь бусадтай харилцахдаа таатай байдаг гэсэн бол 42.9% нь санал нийлэхгүй байна.

Дүгнэлт

Өнөө үед улс орнуудын анхаарах хэрэгтэй гол асуудлуудын нэг бол хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийн дээд боловсрол эзэмшихэд нөлөөлж буй асуудлууд юм. Иймээс бид энэхүү судалгаандаа их сургуульд суралцдаг тусгай хэрэгцээт оюутнуудын сэтгэл ханамжийн талаар судалсан. Судалгаанд нийт бүрэн итгэмжлэгдсэн 4 их сургуулийн тусгай хэрэгцээт 28 оюутан хамрагдсан. Судалгааны үр дүнд нийт судалгаанд оролцогчдын 3.7% нь сургуулийнхаа эрүүл мэндийн үйлчилгээнд сэтгэл хангалуун байна. Харин 35.7% сэтгэл хангалуун бус байна. Нийт судалгаанд оролцогчдын сургуулиудад мэдээллийн

самбар хомс байдаг гэж үзсэн нь тус оюутнуудад зориулсан мэдээллийн самбар болон бусад хэрэгслүүдийг хөгжүүлэх шаардлагатайг харуулж байна. Мөн оролцогчдын 50% нь сургуульд нь цахилгаан шаттай гэсэн бол 32.1% нь үгүй гэсэн нь тэдэнд зориулсан цахилгаан шатны хэрэгцээ харьцангуй бага байгааг харуулж байна. Нийт судалгаанд оролцогчдын 57.1% нь сургуульд нь тусгай хэрэгцээт оюутнуудад зориулсан сургалтын систем байхгүй гэсэн нь тус оюутнуудын хувьд суралцахад бэрхшээлтэй байгааг харуулж байна. Тиймээс их сургуулиуд тусгай хэрэгцээт оюутнуудад зориулсан сургалтын системийг сайжруулах хэрэгтэй.

Түлхүүр үг: *Тусгай хэрэгцээт оюутан, боловсрол, сэтгэл ханамж.*

Ашигласан материал:

1. Aron, L. (2012). Disability and the Education System. *Research*, 3.
2. Fleming, A. R. (2017). College Students with Disabilities:.. *The Relationship Between Student Characteristics*, 8.
3. Lamichhane, K. (2013). Disability and barriers to education:.
4. Limaye, S. (2016). Factors Influencing the Accessibility of Education. 13.
5. Ч.Даариймаа, Н. (2021). Хөгжлийн Бэрхшээлтэй Оюутнуудад Цахим Сургалтаар Дамжуулан. 7.

ХӨГЖЛИЙН БЭРХШЭЭЛТЭЙ ХҮҮХЭДТЭЙ АЖИЛЛАДАГ БАГА АНГИЙН БАГШ НАРЫН НӨХЦӨЛ БАЙДЛЫН СУДАЛГААНЫ ЗАРИМ ҮР ДҮН

Р.Түвшинжаргал¹, Д.Ганчимэг, Л.Уртнасан²

¹ Боловсролын судалгааны үндэсний хүрээлэн

² Нийслэлийн Боловсролын газар

tuvshinjargal.r@mier.mn, ganchimeg@mier.mn, urtnasan@edub.edu.mn

Үндэслэл

Хүүхэд бүрийг боловсролд тэгш хамруулах, тэдний эрхийг хамгаалах, хөгжүүлэх тухай асуудлууд Монгол улсын засгийн газрын үйл ажиллагааны хөтөлбөр, Боловсролын тухай хууль, холбогдох бусад эрх зүйн баримт бичгүүдэд тусгагдсан байдаг. Сүүлийн жилүүдэд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдүүдийг нийгэмд тэгш хамруулах, нийгэмшүүлэх байр сууринаас тэднийг ердийн сургалттай ерөнхий боловсролын сургуульд (ЕБС) сургаж, бусад хүүхдүүдтэй хамт боловсрол эзэмшүүлэх бодлого баримтлах болсон. Гэсэн хэдий ч хүүхэд бүр боловсролын үйлчилгээг зохих түвшинд авч чадахгүй, сургуульд хамрагдаагүй хүүхдүүд байсаар байна. Монгол Улсын хэмжээнд 2021–2022 оны хичээлийн жилд бага ангийн нийт **371480** хүүхэд ЕБС-д суралцаж байгаа хөгжлийн бэрхшээлтэй **2316** сурагчид байна. Үүнээс харааны бэрхшээлтэй 222, сонсголын бэрхшээлтэй 155, хэл ярианы бэрхшээлтэй 210, оюун ухааны 471, хөдөлгөөний бэрхшээлтэй 374, хавсарсан хэлбэрийн 884 бэрхшээлтэй хүүхэд суралцаж байгаа нь тулгамдаж буй асуудал юм. Тэгш хамруулан сургах боловсролын тогтолцоог бүрдүүлж, хөгжүүлэхэд ЕБС-ийн багш нарын оролцоо, мэргэжлийн ур чадвар чухал үүрэгтэй юм. Бага дунд боловсролын тухай хуулийн 13.12-т “Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэдтэй ажиллаж байгаа багш, нийгмийн ажилтан нь хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчийн онцлогт тохирсон заах арга эзэмшсэн байна” хэмээн тусгаж өгсөн байдаг.

Зорилго

Ерөнхий боловсролын сургуульд суралцаж байгаа хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэдтэй ажилладаг бага ангийн багш нарт тулгарч буй зарим нэг саад бэрхшээл, арга зүй асуудал, сургууль удирдлагын зүгээс үзүүлдэг дэмжлэг болон бусад нөхцөл байдлыг илрүүлэх зорилгоор энэхүү судалгааг хийлээ.

Судалгааны арга зүй

Энэхүү судалгааны ажлыг түүврийн аргаар Улаанбаатар хотын 9 дүүргийн ЕБС-ийн бага ангийн багш нараас авсан ба судалгаанд нийт 389 багш хамрагдсанаас эрэгтэй 3.4%, эмэгтэй 96.6%-ийг эзэлж байлаа. Судалгааг асуулгын аргаар “Google Forms” программ ашиглаж 3 бүлэг болгон авч үзсэн. Эхний асуулгын хэсэгт “Нэг. Багш нарын талаарх үндсэн мэдээлэл, Хоёр. Хүүхдийн талаарх товч мэдээлэл, Гурав. Багшийн талаарх санал асуулга, Дөрөв. Багшид тулгамдаж буй асуудал, хэрэгцээ шаардлага, дэмжлэгийн талаар” багшид тулгамдаж буй асуудал, хэрэгцээ шаардлага, дэмжлэгийн талаарх судалгааг тус тус авч боловсруулсан.

Үр дүн

Судалгаанд нэг ангид 1–4 хүүхэд сурч байгаад гадна нийт 285 сурагчаас 6–11 насны тархины саажилттай, дауны хам шинжтэй, аутизмын хүрээний эмгэгтэй, холимог хавсарсан бэрхшээлтэй, сул хараатай, сонсголын бэрхшээлтэй, тулгуур эрхтний хөгжлийн дутмагшилтай, оюун ухааны хөнгөн хэлбэрийн бэрхшээлтэй, тархины наалдац, тархины усжилттай, уналт таталт гэх мэт эмчийн тавьсан оноштой хүүхдүүд ЕБС-д суралцаж байгааг ангийн багш нар тодорхойлсон байна.

Судалгаанд оролцсон бага ангийн багш нарын 58% нь тэгш хамруулах, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэдтэй ажиллах арга зүйн болон ганцаарчилсан сургалтын хөтөлбөрийн сургалт, Жайка, Японы хүүхдийн ивээх сан, Дэлхийн зөн ОУБ-ын төслийн сургалтууд, СЭМҮТ-ийн эмчийн, аутизмын холбооны, сургуулийнхаа ХБХ-г дэмжих багийн гэх мэт сургалтуудад хамрагдсан хэдий ч 42.7% нь ямар ч сургалтад хамрагдаж байгаагүй гэж хариулсан байна.

Ихэнх багш нар хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэдтэй ажиллахад цаг маш их шаарддаг учир бусад сурагч орхигдох талтай, тулж ажиллаж амждаггүй, туршлага, сургалтын орчин, хэрэглэгдэхүүн, арга зүй дутмаг, асаргаа сувилгаа их шаарддаг, ойлголцох, харилцах, бие засуулах болон хооллоход хүндрэлтэй байдаг, бусад сурагчид хүлээдэг, хоцрогдол их гардаг, эцэг эх хүлээн зөвшөөрдөггүй гэх мэт хариулсан байна.

Дүгнэлт

Судалгаанд хамрагдсан бага ангийн багш нар хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэдтэй ажиллах туршлага байхгүй гэж хариулсан 66.3%, арга зүйн сургалтад хамрагдаагүй 42.7%, ном гарын авлага, зөвлөмж ашигладаггүй 52.7%, тодорхой хэмжээний сургалтад суудаг ч огт сууж байгаагүй багш нар байгаа нь судалгаанаас харагдаж байна. Тиймээс багш нар өөрийн заах арга зүйгээ сайжруулах, өөрийгөө хөгжүүлэх тал дээр анхаарах шаардлагатай. Цаашид хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэдтэй ажилладаг бага ангийн багш нарт эцэг эхийн оролцоо, дэмжлэгийг нэмэгдүүлэх, ном сурах бичиг сургалтын дасгал ажлын дэвтэр, тухайн сурагчдад тохирсон хичээлийн агуулга, хэрэглэгдэхүүн, тоног төхөөрөмж зэрэг зайлшгүй хэрэгцээ шаардлага байна. Иймээс үндэсний болон орон нутгийн түвшинд бодлогоор хангах, сургуулийн түвшинд арга зүйн зөвлөгөө өгөх, сургалтад хамруулах, зориулалтын өрөө, кабинетад хоцорсон хичээлийн агуулга нөхөх хэрэгцээ шаардлага шийдэж өгөх, багшид нэмэлт цаг гаргаж өгөх, суралцах бэрхшээлтэй хүүхэд сурч ангийн сурагчдын тоог цөөлөх зэргээр багш нарт дэмжлэг үзүүлэх, шаардлагатай байгаа судалгааны үр дүнгээс харагдлаа.

Түлхүүр үг: *Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд, бага боловсрол, тэгш хамруулах боловсрол.*

Ашигласан материал:

1. Б.Гэрэлтуяа, Г.Амаржаргал, С.Пүрэвсайхан, Ч.Ганцэцэг (2022). “Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийг боловсролд тэгш хамруулахад чиглэсэн эрх зүйн баримт бичгийн эмхэтгэл”. Улаанбаатар хот.х.70.
2. Д.Одгэрэл, Д.Ганболд, О.Мөнхцэцэг, Ч.Нямдорж (2021).”Тэгш хамруулах боловсрол ЕБС-ийн дунд ангийн багш нарт зориулсан мэргэжил дээшлүүлэх сургалтын модуль”. Улаанбаатар хот. х.5–6.
3. Б.Норовдоо, Ц.Баясгалан (2021). “Тэгш хамруулах боловсрол хүүхдийн сурах үйл явцад эцэг эхийн оролцоог нэмэгдүүлэх арга зүй”. Улаанбаатар хот.х.13–14.
4. Б.Норовдоо (2020).”Тэгш хамруулах боловсрол Эцэг эх, олон нийт, сургуулийн ажилтнуудын мэдлэг ойлголтыг сайжруулах, оролцоог нэмэгдүүлэх арга зүй”. Улаанбаатар хот. х.49.
5. Candace Kaye, Marilyn Kaff бусад (2018). ”Тусгай хэрэгцээт боловсролын үндэс”. Улаанбаатар хот. х.29.
6. Candace Kaye, Marilyn Kaff бусад (2018). “Тусгай хэрэгцээт боловсролын үндэс”. Улаанбаатар хот. х.23–23,71.

ХҮҮХЭД БҮРИЙГ ТЭГШ ХАМРУУЛАН СУРГАХ АРГА ЗАМ, ШИЙДЭЛ

Ц.Пагма¹, Б.Ууганзаяа²

¹Увс аймгийн Улаангом сумын 5 дугаар цэцэрлэгийн эрхлэгч

²Увс аймгийн Улаангом сумын 5 дугаар цэцэрлэгийн арга зүйч
pagma0502@gmail.com, uuganaa5805@gmail.com

Үндэслэл

1. Улаангом суманд байгаа хөгжлийн бэрхшээлтэй 2–5 насны хүүхдийн судалгаа гаргаж үзэхэд 87% нь сургуулийн өмнөх боловсролын үйлчилгээнд хамрагдаж чадахгүй байгаа нь анхаарал татсан.
2. Эрх зүйн орчин хангалттай бүрдсэн байхад багш, удирдлага өөрөө ялгаатай байдлыг ялгавартай үзлээр эндүүрч бодож байгаа юм биш биз?
3. Цоожтой хаалганы цаана ХЭН байна вэ? Магадгүй хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд байгаа юм биш биз гэсэн эргэлзээ таамаглал нь энэ эрдэм шинжилгээний өгүүллэг бичих үндэслэл боллоо.

Зорилго

Сургуулийн өмнөх боловсролын үйлчилгээнд бүх хүүхдийг тэгш хамруулах.

Судалгааны арга зүй

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн гэрээр очиж нэг бүрчлэн уулзаж, тулгамдсан асуудал, цэцэрлэгийн үйлчилгээний аль хэлбэрт хамруулж болохыг газар дээр нь танилцсан.

Мөн эдгээр хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийг сургуулийн өмнөх боловсролын үйлчилгээнд хамруулснаар яамнаас дэвшүүлж байгаа болон аймгийн Засаг даргын мөрийн хөтөлбөрийн биелэлт хангуулах, бага наснаас нь үеийнхэн дунд нь дасгах, туслах, хайрлах үзлийг төлөвшүүлэх үүднээс бид энэ үйлчилгээний чанарыг шинэ түвшинд гаргахаар зорьсон.

ХБХ-ийн гэрээр явж, нөхцөл байдалтай танилцсан

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийг тэгш хамруулан сургах арга зүйг хэрэгжүүлэхэд үзүүлэх үйлчилгээний чиглэл

1. Улаангом суманд байгаа ХБХ-ийн судалгааг овог нэр, насаар гаргасан.
2. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдэд нэмэлт ямар үйлчилгээг явуулахаа тодорхой болгосон
3. Аймгийнхаа Засаг дарга, мэргэжлийн байгууллагад албан тоотоор хандаж, үйлчилгээний чиглэл дээрээ мэргэжлийн баг ажиллуулж дүгнэлт гаргуулсан. Халамж үйлчилгээний газар, Нэгдсэн эмнэлэг, Боловсрол шинжлэх ухааны газар, Улаангом сумын Засаг даргын тамгын газрын хамтарсан мэргэжлийн багийн дүгнэлт гаргуулсан.
4. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийг хүлээн авахын тулд “эцэг эхийн өрөө, усан эмчилгээний болон бариа засал хийх өрөө, хөдөлгөөн эрүүл мэндийг дэмжих өрөө болон чийрэгжүүлэлтийн төв тохижуулан хүүхдэд үзүүлэх үйлчилгээг чанартай, бэлтгэгдсэн орчинд хийж байна.

Сувилалын үйлчилгээний талаар мэргэжлийн баг хамт олон ажиллаж дүгнэлт гаргав.

Хүүхэд бүрийг тэгш хамруулан сургах арга зүйг хэрэгжүүлсэн байдал

2022–2023 оны хичээлийн жилд тус цэцэрлэг 2–5 хүртэл насны 285 суралцагч элсэн суралцсан ба эдгээрийн дотор хөгжлийн бэрхшээлтэй 21 хүүхэд авч сургуулийн өмнөх боловсролын үйлчилгээнд хамруулсан нь Улаангом сумын 2–5 хүртэл насны Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн 67%-ийг хамруулан сургаж чадсан юм. Цэцэрлэгийн 9 бүлэгт батлагдсан оноотой 21 хүүхэд, уруул тагнай цоорхой–1, анхаарал дутмагшиг–4 нийт 26 хүүхэдтэй ганцаарчилсан сургалтын хөтөлбөр боловсруулан ажиллаж байна.

Хүүхэд бүрийг тэгш хамруулан сургахад хэд хэдэн зохицуулалтын шийдэл хийсэн. Үүнд:

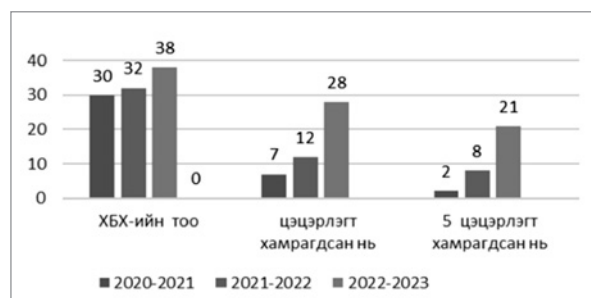
1. Бүлэг зохион байгуулалтын зохицуулалтыг хийсэн. Ингэснээр хүүхэд нас, насны онцлогт тохирсон хөтөлбөрт хамрагдах, багшийн ачаалал тэнцвэржүүлсэн

2. Цагийн зохицуулалт хийж өгсөн. Цагийн зохицуулалт: эцэг эх асран хамгаалагч эдгээр цагуудаас сонголт хийнэ. Судалгаанд 17 хүүхдийн эцэг эх нийт хүүхдийн 85% хамрагдсан. 12 хүүхэд өдрийн 7 цагийн үйлчилгээнд, 4 хүүхэд 2 цагийн үйлчилгээнд 1 хүүхэд зайны сургалтад хамрагдах боломжтой гэсэн санал өгсөн. Цэцэрлэгт ирж байгаа хүүхдийн цагтай аль болох давхцуулахгүй өглөөд 30 минутын дараа, оройд тарах үед бусад хүүхдээс 30 минутын өмнө авч

ХҮҮХЭД БҮРИЙГ ТЭГШ ХАМРУУЛАН СУРГАХ БЭЛТГЭЛ АЖИЛ

График 1. Улаангом сумын хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн судалгаа

- 3 **Багш, ажилчдын сэтгэл зүйг бэлдсэн.** Багш, туслах багш, эмч, арга зүйч нарын ажилд нэмэлт ажил гардаг, эдгээр хүүхэдтэй ажиллах нь яагаад чухал болохыг ойлгуулах, цалин хөлс тохирох, нийгмийн хариуцлагаа ухамсарлах, төрийн бодлого хэрэгжүүлэх, бусдаас ондооших, сайн үйл хийж байгааг ойлгуулах нь чухал, туслах багш нараа бэлдсэн.
4. **Эцэг эхийн сэтгэл зүйг бэлдэх:** хэвийн хөгжилтэй хүүхдийн эцэг эхийн сургалт хийж, хүүхэд бүр төрийн үйлчилгээг жигд хүртээмжтэй авах эрхтэйг ойлгуулах, эдгээр хүүхдээс эмзэглэх бус харин ч ойлгож дэмжих нь чухлыг ойлгуулах нөлөөллийн ажил их хийсэн.
5. **ХБХ-ийн эцэг эхийн сэтгэл зүйг бэлдэх:** сэтгэл санаагаар унахгүй байх, хамтарч ажиллах, хэн хүүхэдтэй илүү цаг гаргаж ажиллаж байна үр дүн нь илүү байгааг ойлгуулах, сонгосон цагийн үйлчилгээгээ чанартай хийх, энгийн хүүхдээ 30 минутаар орой, тарах үед 30 минутын өмнө авч байхыг хэвшүүлсэн.
6. **2–5 хүртэл насны хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн эцэг эхийн зөвлөгөөнийг аймагтаа анх удаа санаачлан зохион байгуулсан.** Уг зөвлөгөөнийг аймгийн ЗДТГ-ын Нийгмийн бодлогын хэлтэс, Боловсрол шинжлэх ухааны газар, аймгийн Хөдөлмөр халамж үйлчилгээний газар, Улаангом сумын Засаг даргын тамгын газартай хамтран удирдамж гарган зохион байгуулсан.

Зөвлөгөөний үеэр Улаангом суманд үйл ажиллагаа эрхэлдэг эмийн санч нартай уулзалт ярилцлага хийж нийгмийн хариуцлагын хүрээнд 30 хүүхэд бүрд 40.000₮ нийт 1.200.000₮-ийн витаминжуулах ажлыг хийсэн. Бүх үсчин гоо сайханчидтай хамтран сард 1 удаа үнэ төлбөргүй үс засах, үс угаалгах эрхийн бичгийг хүүхэд бүрд олгосон. Мөн эдгээр хүүхдүүдийн нүдний нарийн мэргэжлийн үзлэг оношилгоог Аймгийн хурлын төлөөлөгч “ОНОШ” эмнэлгийн эрхлэгч С.Пүрэвсүрэн эмчтэй хамтран үнэ төлбөргүй үзүүлэх, зөвлөгөө авах ажлыг хийж эхлүүлсэн, мөн “Талст” дэлгүүрийн эзэн батаа 25 хүүхдэд 250.000₮ үнэ бүхий сургалтын хэрэглэгдэхүүн өгсөн бол манай багш нар хүүхэд бүрд “явуулын багц”-аар тоглоом сургалтын хэрэглэгдэхүүн өгсөн нь хүүхдийн сурч мэдэх хүсэл тэмүүлэл өрнүүлсэн, эцэг эхэд итгэл хайрласан арга хэмжээ боллоо.

7. Аймгийн халамж үйлчилгээний газартай санамж бичигт гарын үсэг зурж, цэцэрлэгийн үйлчилгээнд хамрагдаж байгаа 21 хүүхдэд боловсролын үйлчилгээнд хамруулсныг гэрчилж, 4.200.000 ₮-ийн тэтгэлэгт хамруулсан. Мөн ахмадын зөвлөх үйлчилгээгээр сувилагч, цэцэрлэгээс тэтгэвэрт гарсан ахмадуудыг ажиллуулж зөвлөх үйлчилгээ авсан.

Улаангом сумын хүсэлт хүргүүлэн ОНХС-ийн 5 сая төгрөгөөр тоглоом, сургалтын хэрэглэгдэхүүн авч сургалтын орчин бүрдүүлсэн.

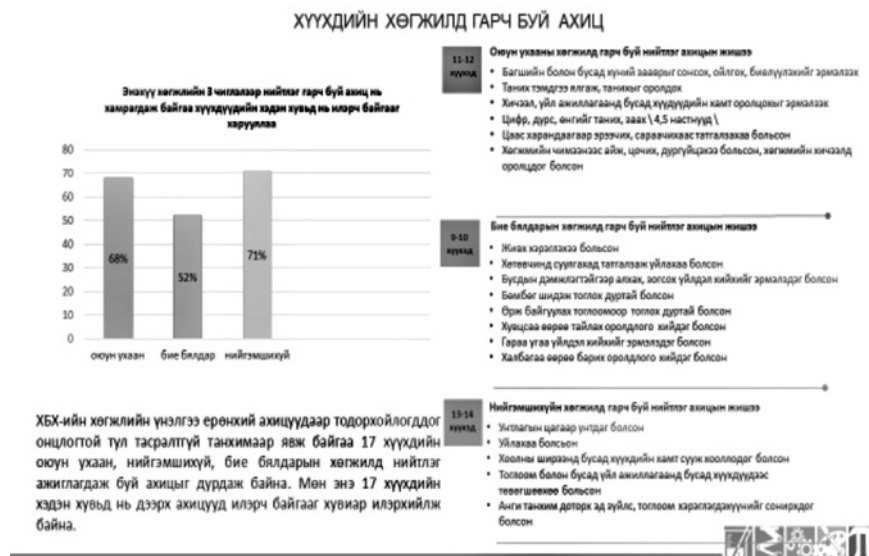
Суралцагчийн үйлд гарсан ахиц өөрчлөлт

1. Сэтгэл судлаач Жан Пиаже, Бенджами Спок нарын хэлсэн “Хүүхэд хэдий чинээ их сонсож, үзэж харж, үйл явдалд оролцож байна төдий чинээ их чагнан сонсох, олж харах, хийж оролдох дуртай болно.
2. Хөгжлийн бэрхшээлтэй болон хоцрогдолтой **бага насны хүүхдийн засан сайжрах боломж эрт байх тусмаа өндөр байдаг.** (Л.С.Выготский. Ойрын бүсийн хөгжлийн онол, сурган хүмүүжүүлэх онол) үзэл санааг тулгуурлан хүүхэд бүртэй ганцаарчилсан сургалтын хөтөлбөр боловсруулан дараах үр дүнд хүрлээ.

Дүгнэлт

Энэхүү үйлчилгээгээрээ хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийг цэцэрлэгийн ердийн ангид хамтад нь сургаж болно гэдгийг баталж байна. Мөн хүүхэд хүүхдээсээ суралцах, бага наснаас нь нэг нэгнээ хайрлах үзэл төлөвшүүлэх, улмаар сургуульд ороод шоолохгүй, гайхахгүй, харин ч үе тэнгийнхэн дотроо суралцах боломж гэж харж байна.

График 2.

Түлхүүр үг: Тэгш хамран сургах, зохицуулалт, хамтад сургах.

Ашигласан материал:

1. Х.Алтанхундага: Хөгжлийн бэрхшээлтэй эрт үеийн илрүүлэг, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдэд зориулсан дэмжих хөтөлбөрийн арга зүй. УБ–2021.
2. БШУ-ны сайдын 2022 оны 06-р сарын 10-ны А\206 “Ганцаарчилсан сургалтын хөтөлбөр”.
3. М.Нарантуяа: Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн сэтгэл зүй: онол ба хэрэглээ. УБ–2013.
4. Багшийн мэргэжил дээшлүүлэх институт: Тэгш хамруулан сургахад багшид туслах арга зүй. УБ–2020.
5. БСШУЯ, JICA, Хөдөлмөр Нийгмийн хамгааллын яам: Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн хөгжлийн түвшинг тодорхойлох, багшлах арга зүйн гарын авлага. УБ–2019.

ҮНЭЛГЭЭНИЙ НЭГДМЭЛ ДААЛГАВАР БОЛОВСРУУЛЖ ТУРШСАН ҮР ДҮН (Оюуны хөгжлийн ялгаатай сурагчдын жишээн дээр)

Ч.Нямдорж¹, Б.Алтанцэцэг, Б.Азбилэг²

¹Боловсролын ерөнхий газар

²Нийслэлийн ерөнхий боловсролын 63 дугаар сургууль

Үндэслэл

Оюуны хөгжлийн ялгаатай сурагчид нь танин мэдэхүйн мэдлэг, чадварыг нэг биш олон удаагийн давталт, дадлага, урт хугацааны сургалтын үйл ажиллагааны үр дүнд эзэмшдэг. Хичээл хоорондын зарим агуулгыг нэгдмэл болгох нь “нэг агуулга”-ыг олон талаас сурагчдад цогц байдлаар өгөх боломжийг бүрдүүлнэ. Өөрөөр хэлбэл тухайн агуулгыг оюуны хөгжлийн ялгаатай сурагчид хоёр ба түүнээс дээш хичээлийн хүрээнд судалж эзэмших нь танин мэдэхүйн цогц мэдлэг ойлголттой болох нөхцөл болно. Иймд хичээл хоорондын агуулга, үнэлгээний даалгаврыг нэгдмэл болгох шаардлагатай байна.

Зорилго

Оюуны хөгжлийн ялгаатай сурагчдын танин мэдэхүйн эзэмшсэн мэдлэг, чадварыг үнэлэх, үнэлгээний даалгаврын жишиг загвар боловсруулж үр дүнг тодорхойлоход оршино.

Судалгааны арга зүй

- Хичээлүүдийн агуулгын уялдаа холбоог судалсан
- Үнэлгээний нэгдмэл даалгаврын “жишиг загвар” боловсруулсан.

Үнэлгээний нэгдмэл даалгаврыг газарзүй, дизайн технологи, монгол хэлний хичээлийн хүрээнд оюуны хөгжлийн ялгаатай сурагчдын танин мэдэхүйн түвшин, онцлогт тохируулан боловсруулсан.

Үр дүн

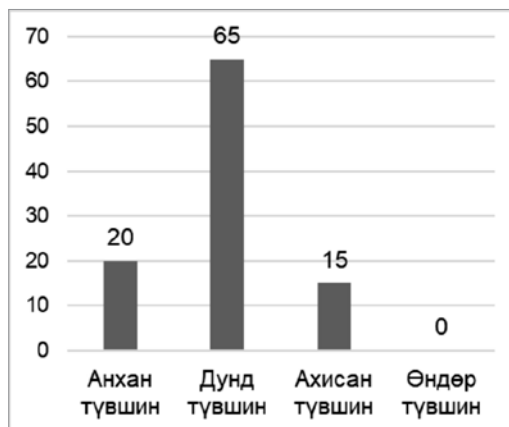
Судалгаа 1. Багш нараас авсан судалгаа

Залуу багш нар ахмад нараас үнэлгээний даалгавар боловсруулах арга зүй, туршлага судалж хамтран ажилладаг байдлыг судлахад судалгаанд хамрагдсан залуу багш нарын 32% нь хичээлд суух, 21% нь үнэлгээний даалгаврын сантай танилцаж арга зүйн мэдлэг чадвараа нэмэгдүүлдэг болох нь ажиглагдлаа (Диаграмм 1).

Диаграмм 1. Үнэлгээний даалгавар боловсруулах арга зүйн судалгаа

Диаграмм 2. Үнэлгээний даалгавар боловсруулах мэдлэгийн түвшин

Оюуны хөгжлийн ялгаатай хүүхдэд зориулсан үнэлгээний даалгавар боловсруулах арга зүйг та ямар түвшинд эзэмшсэн бэ? гэсэн асуултад судалгаанд оролцсон багш нар өөрсдийн мэдлэг, чадвараа дараах байдлаар үнэлсэн байна (Диаграмм 2).

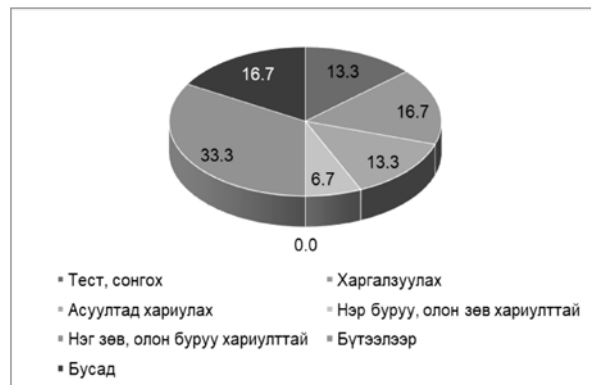
Үнэлгээний даалгавар боловсруулахдаа хамгийн түгээмэл ашигладаг арга, хэлбэрээ нэрлэнэ үү гэсэн асуултад багш нар дараах хариултуудыг өгсөн (Диаграмм 3).

Тухайн судлагдахуунаар эзэмшсэн мэдлэг, чадварыг бодитой үнэлэх “таны туршлага” юу вэ? хувалцана уу гэсэн асуултад багш нар дараах 3 хариултыг өгсөн. Үүнд:

- Гарааны үнэлгээ хийж, агуулгыг эзэмшсэний дараа харьцуулж, ахицаар үнэлдэг.
- Бүтээлээр нь үнэлдэг.
- Бодит байдлаар үнэлдэг.

Эндээс үзвэл 63 дугаар сургуулийн залуу багш нар оюуны хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийг үнэлэхдээ стандарт бус үнэлгээг сургалтын практикт түгээмэл ашиглаж байна.

Диаграмм 3. Үнэлгээний даалгавар боловсруулах түгээмэл арга, хэлбэр

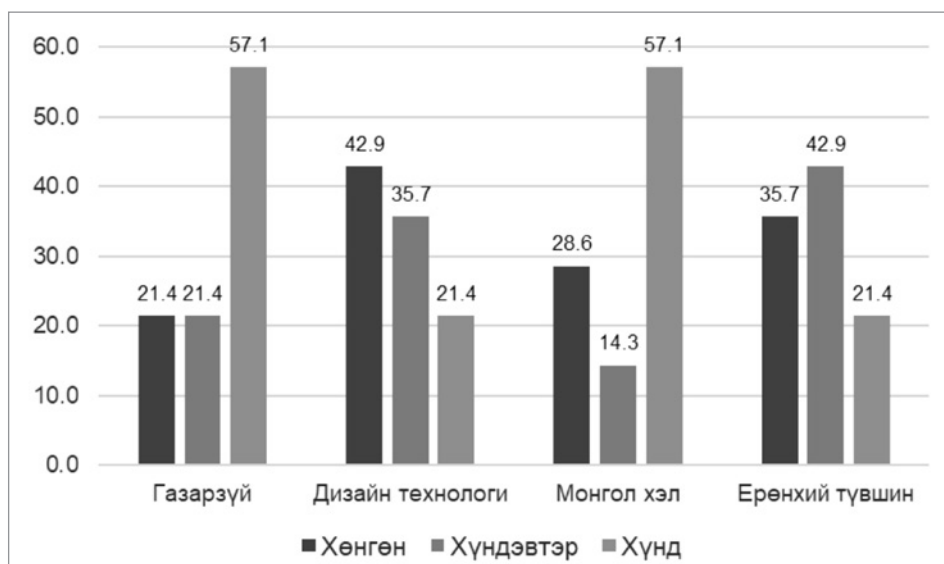

Судалгаа 2. Үнэлгээний нэгдмэл даалгавар боловсруулж туршсан үр дүн

Үнэлгээний нэгдмэл даалгавар загвар боловсруулахдаа Блумын таксономийн танин мэдэхүйн түвшинг баримжаалж, оюуны хөгжлийн ялгаатай хүүхдийн үндсэн 3 түвшин бүрд “түвшинчилж”, харгалзах “оноожуулалт” хийж, багшийн чиглүүлгийг багтаан, тухайн даалгаврыг гүйцэтгэхэд хүүхдийн хөгжлийн онцлогийг хэрхэн харгалзах талаар тусгаж өгсөн.

Монгол улсын ястан, угсаатны онцлог сэдвийн хүрээнд интеграцчилсан хичээл төлөвлөж судлагдахуун тус бүрээр хичээл зааж, үнэлгээний даалгавраар үнэлэхэд сурагчдын танин мэдэхүйн түвшин харилцан адилгүй байдлаар илэрч байна (Диаграмм 5).

Диаграмм 4. Үнэлгээний даалгаврын танин мэдэхүйн түвшний харьцуулалт

Диаграмм 5. Сурагчдын танин мэдэхүйн түвшин (Газарзүй, Дизайн технологи, Монгол хэл)

Судлагдахуун тус бүрийн үнэлгээний даалгаврыг гүйцэтгэсэн түвшинг сурагчдын танин мэдэхүйн ерөнхий түвшинтэй харьцуулахад дизайн технологийн хичээлийн агуулгыг 42.9% нь хөнгөн түвшинд, газар зүйн хичээлийн агуулгыг 21.4%, монгол хэлний хичээлийн агуулгыг 28.6% нь хөнгөн түвшинд гүйцэтгэжээ. Мөн дизайн технологийн хичээлийн агуулгыг 21.4% нь хүнд түвшинд, газар зүйн хичээлийн агуулгыг 57.1%, монгол хэлний хичээлийн агуулгыг 57.1% нь хүнд түвшинд гүйцэтгэжээ. Үүнээс үзвэл сурагчид танин мэдэхүйн хийсвэрлэх түвшний ойлголт, ухагдахууныг эзэмших чадвар сул, харин бодит практик, даган дуурайх үйлээр суралцдаг дизайн технологийн хичээлд илүү оролцоотой байдаг байна (Хүснэгт 2).

Хүснэгт 1. Үнэлгээний даалгаврын тоо

Танин мэдэхүйн түвшин	Тоо
Сэргээн санах	2
Ойлгох	2
Хэрэглэх	3
Задлан шинжлэх	1
Үнэлэх	1
Бүтээх	1

Хүснэгт 2. Үнэлгээний даалгаврыг гүйцэтгэсэн түвшин

Сурагчийн нэрс	Ерөнхий түвшин	Газарзүй	Дизайн технологи	Монгол хэл
Сурагч 1	I	I	I	I
Сурагч 2	I	II	II	II
Сурагч 3	III	III	I	III
Сурагч 4	II	III	III	III

Үнэлгээний нэгдмэл даалгавар боловсруулснаар хичээлийн нэгдмэл агуулгыг судлагдахуун тус бүрээр өөр өөр хугацаанд заах, сурагчдад мэдлэгээ сэргээн санаж, өөр орчинд хувирган хэрэглэх боломжийг олгож байна. Мөн танин мэдэхүйн түвшин бүрд асуулт даалгавар боловсруулсан нь сурагчдын тухайн хичээлээр эзэмшсэн мэдлэг, чадварын түвшинг илрүүлэхэд “хөтөч” болж, цаашид агуулга, асуулт даалгаврын хүндрэлийн түвшинг томъёолоход дэмжлэг болж байна.

Дүгнэлт

Үнэлгээний нэгдмэл даалгавар боловсруулж туршсан үр дүнгээс дараах дүгнэлтийг гаргаж байна. Үүнд:

Үнэлгээний нэгдмэл даалгавар боловсруулснаар:

- Хичээл хоорондын уялдаа холбоо сайжирч, агуулга, арга зүй, үнэлгээ нь олон судлагдахууны уулзвар дээр цогц, нэгдмэл болж, агуулга давхцахгүй байх нөхцөл бүрдэж байна.
- Сурагчид нэг агуулгын талаар цогц мэдлэг, ойлголттой болж, асуудалд олон ургалч үзлээр хандах чадварт суралцаж байна.
- Сурагчийн танин мэдэхүйн болон оюуны хөгжлийн түвшин бүрд тохирсон үнэлгээний даалгавар боловсруулагдаж, хичээлийн үнэлгээ бодит болж байна.
- Хичээлийн хэрэглэгдэхүүн илүү олон хувилбартай, баялаг болж байна.
- Судлагдахуун тус бүрийн үнэлгээний даалгаврыг гүйцэтгэсэн түвшинг сурагчдын танин мэдэхүйн ерөнхий түвшинтэй харьцуулахад дизайн технологийн хичээлийн агуулгыг (хөнгөн 42.9%, хүнд 21.4%), газар зүйн хичээлийн агуулгыг (хөнгөн 21.4%, хүнд 57.1%), монгол хэлний хичээлийн агуулгыг (хөнгөн 28.6%, хүнд 57.1%) эзэмшсэн байгаа нь сурагчдын танин мэдэхүйн ерөнхий түвшин нь хичээл бүрд жигд бус, харилцан адилгүй өөр өөр түвшинд байгааг илтгэж байна.

Түлхүүр үг: *Интеграци, асуулт даалгавар, танин мэдэхүйн түвшин, хөгжлийн онцлог.*

Ашигласан материал:

1. Одгэрэл, Д., Намираа, Б. (2018). Тусгай боловсрол. Улаанбаатар:Сод пресс.
2. Одгэрэл, Д., Нямдорж, Ч. (2022). Тэгш хамруулан сургах боловсролын үндэс. Улаанбаатар:Сэлэнгэ пресс.
3. Хаяаши Кензо., Торигое Такаши., Исава Шинзо., Ишикура Кенжи., Такано Миюки. (2018). Тусгай хэрэгцээт боловсрол. Улаанбаатар:Соёмбо принтинг. х.12–13
4. Эрдэнэцэцэг, С., Хонгорзул, Б. (2017). Суралцахуй: Үзэл баримтлал ба хандлага. Улаанбаатар:Сод пресс. х.47
5. Luckasson, R., Borthwick–Duffy, S., Buntinx, W.H.E., Coulter,D.L., Craig,E. M., Reeve, A.I, et al. (2002). Mental retardation: Definition, clarification, and system of supports. Washington, DC: American Association on Mental Retardation.
6. Schalock, R., Luckasson, R., Shorgen, K., Bradley, V., Borthwick–Duffy, S., Buntix, W., et al. (2007). The renaming of mental retardation: Understanding the change to the term intellectual disability. Intellectual and Developmental Disabilities , 45.

ХӨГЖЛИЙН БЭРХШЭЭЛ БА ТЭГШ ХҮРТЭЭМЖ ЕРӨНХИЙ БОЛОВСРОЛД

Я.Цэнджав, Г.Энхцэцэг, Г.Дэлгэрмаа¹

¹Нийслэлийн Ерөнхий Боловсролын 104-р сургуулийн багш нар

Үндэслэл

Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүн нийгмийн нэг гишүүн байж, бусдын адил сурч, боловсрох, хөдөлмөр эрхлэх, эрүүл амьдрах бүрэн эрхтэйг нийгэмд ойлгуулж, тэдний нийгэмд эзлэх байр суурийг бүхий л давхаргад бий болгох, хөгжлийн бэрхшээлийн тухай ойлголтыг нэмэгдүүлэх, иргэдэд хүрч байгаа бодлого үйл ажиллагаа үйлчилгээг тэгш хүртээмжтэй судалгаа шинжилгээнд тулгуурлан үзүүлэх шаардлагатай байгааг олж харан бүхий л салбарт хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний судалгаа явуулж буй төрийн болон төрийн бус байгууллага, аж ахуйн нэгж эрдэм шинжилгээний байгууллага, их дээд сургуулийн оюутан, эрдэмтэн багш судлаач шинжээчдийн оролцоо, хамтран ажиллах боломжийг нэмэгдүүлэх, туршлага солилцох судалгаа шинжилгээний ажил, хөгжлийн бэрхшээл судлал салбар шинжлэх ухааныг хөгжүүлэх зорилгоор “Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний хөгжлийн ерөнхий газрын зохион байгуулж буй “Эрдэм шинжилгээний өгүүлэл бичих удирдамжийн хүрээнд Хөгжлийн бэрхшээл ба тэгш хүртээмж Ерөнхий Боловсролд ямар арга замаар хэрхэн хэрэгжиж байгаа болон цаашид ямар үр дүнтэй байж болохыг ажиглаж судлан тайлбарлах явдал юм. Хүүхэд өөрт зайлшгүй хэрэгцээтэй мэдлэг чадварыг тусгай сургуульд хамрагдахгүйгээр өөрийн харьяаллын ерөнхий боловсролын сургуулиар дамжуулан олж авахад ганцаарчилсан сургалтын төлөвлөгөө болон дэмжлэг багийн үйл ажиллагаа чухал юм.

Зорилго

Сурагч бүрийн хөгжлийн онцлог, хэрэгцээ, төлөв байдлыг үнэлэн тогтоох, бодит болон нөхцөл байдлыг судлан, ажиллах арга зүй, орчин бүрдүүлнэ.

Судалгааны арга зүй

Практик үйл ажиллагаанд суурилсан сургалт маш үр дүнтэй.

Бодитоор үзэж мэдэрсэн зүйлсээ сайн сурч, өдөр тутмын амьдралдаа харсан сонссон зүйлс нь ой санамжид нь тод үлддэг. Танин мэдэхүйн хөгжилд энгийн зүй тогтолтой зүйлийг хялбархан тогтоодог. Тодорхой үе шатуудыг дамжиж хөгждөгөөрөө хэвийн хөгжилтэй хүүхэдтэй хөгжлийн адил замналыг туулна. Бусдыг дуурайх чадвар сайн хөгжсөн. Оюун ухаандаа ойлгохгүй байсан ч хүмүүсийн байр байдлыг хараад дуурайн хийж чадна.

Засан сайжруулах ажил

Засан сайжруулах ажил нь оюун ухааны бэрхшээлтэй хүүхдийн анхдагч согогийн улмаас цаашид хоёрдогч согог илрэн гарахаас урьдчилан сэргийлэх ажил гэж ойлговол зохино. Жишээлбэл, оюун ухааны бэрхшээлтэй хүүхдийн хэл заслын засан сайжруулах ажил нь хэл ярианы сул хөгжлийн улмаас бусадтай харилцах, өөрийгөө ойлгуулж чадахгүйгээсээ болоод ичих, ганцаардах, бухимдах зэрэг зан төлөвийн өөрчлөлт гарахаас урьдчилан сэргийлэх юм.

Оюуны ухааны бэрхшээлтэй хүүхэдтэй явуулах сургалт, засан сайжруулах ажил

Оюун ухааны бэрхшээлтэй хүүхэдтэй явуулах сургалтын агуулга тухайн хүүхдийн согогийн хүндрэлийн зэргээс хамаарч тодорхойлогддог. Оюуны хомсдолын зэрэг ямар ч байсан оюуны ухааны бэрхшээлтэй хүүхэдтэй явуулах сургалтын үйл ажиллагааг дараах үе шатуудад хуваан авч дараа ажлыг хийж байна.

- Хүүхдийнхээ чадвар боломж, сонирхол, хэрэгцээг судалж оношилсон

- Оношилсныхоо үндсэн дээр сургалт явуулах хөтөлбөрөө багш бүр боловсруулсан.
- Хөтөлбөрөө хэрэгжүүлэх ажлыг зохион байгуулж сар бүр ажлын тайланг гаргасан.
- Хөтөлбөрийн хэрэгжилтэд үнэлэлт дүгнэлт хийж хүүхдийг ахицаар үнэлж цаашид ажиллах ажлынхаа чиглэлийг дахин тодорхойлж байна.

Эдгээр хүүхдүүдтэй ажиллаж байгаа багш бид хүүхэд бүр дээр ажиглалтын дэвтэр хөтлөх нь зүйтэй гэж үздэг. Ажиглалтын дэвтэртээ хүүхдийн зан төлөв, сэтгэл хөдлөл, үйлдлийн талаар илрэн гарч буй өвөрмөц онцлогийг сар өдөр, багшийн зүгээс авсан арга хэмжээ, ямар үр дүн гарсан зэргийг тэмдэглэн бичиж, оюун ухааны бэрхшээлтэй хүүхэдтэй ажиллах сурган хүмүүжүүлэх туршлага хуримтлуулж байна.

Хөгжлийн болон суралцах онцлогт тохирсон заах арга зүй

Хүүхэд бол бидний хамгийн нандин “Эрдэнэ” Өөрийнхөө төлөө тэмцээд зүтгээд байж чадахгүй. Эрх зүйн утгаараа насанд хүрсэн хүмүүсээс давуу эрх эдлэх боловч зарим эрхийг өөрөө бие даан хэрэгжүүлэх боломжгүй байдаг Ялангуяа хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдэд бүр илүү онцгой хамааралтай байна Иймд хөгжлийн бэрхшээл, түүний учир шалтгаан үр дагаварыг мэдэх нь чухал.

Үр дүн

Хөгжлийн бэрхшээл гэж юу вэ?

- **Нийгмийн дасан зохицох чадварын хоцрогдол**

Тухайн хүүхдийн өөрийн соёл иргэншлийн ёс зүйн зохих ур чадварыг, биологийн насандаа ердийн хөгжилтэй байгаа хүүхдийн чадвартай харьцуулахад мэдэгдэхүйц олон, үйлдлийн зөрчил үүссэн байхыг хэлнэ.

- **Оюун ухааны бэрхшээлтэй хүүхдийн онцлог**

- ♦ Хүсэл сонирхлоо илэрхийлэхдээ удаан
- ♦ Сурах болон аливаа үйлдэл хийхдээ удаан, хурд багатай
- ♦ Хүнтэй харилцах арга барилаа олдоггүй
- ♦ Хүнтэй харилцахдаа өөрийн санаачилгаар бус хүн хэлэхээс нааш харилцаж чаддаггүй
- ♦ Төсөөллийн ойлголтгүй
- ♦ Нэг төрлийн үйлдэл хийгээд байх нь элбэг. Мөн үүнээс гадна, урлаг соёлын арга хэмжээнд сэтгэлийн хөдлөлөөр хандаж, түүгээр ч зогсохгүй дуулах бүжиглэх чадвар эзэмшсэн байх тохиолдол ажиглагдана.

- **Хэл ярианы хоцрогдолтой:** Зааж хэлж буй зүйлийг ойлгох чадвар сул, өөрийн бодож буй зүйлээ үгээр илэрхийлэхдээ тааруу.
- **Ой тогтоолт муу:** Нэг зүйлийг хийхдээ дахин дахин алдана. Нэг дор олон зүйл сонсвол бүгдийг нь тогтоож чадахгүй.
- **Хийсвэр зүйлийг ойлгохгүй:** Бодит юмсын нэрийг ойлгох боловч, жишээлбэл, “үзэсгэлэнтэй”, “дотно”, “амттай”, “ичмээр”, “хичээх” зэрэг үгсийн утгыг ойлгохгүй. Тоо гэх хийсвэр ойлголтыг бараг мэдэхгүй (жишээлбэл, олон тооны дүрмийн болон цэг таслалын алдаа, утга санааг тодорхой бус илэрхийлэх).
- **Тоолох чадвар эзэмшихэд хүндрэлтэй байх** (жишээлбэл, тоонуудын харьцаа болон хэмжээ, хамаарлын ойлголт, ахлах ангийн хүүхдүүдийн хувьд энгийн тооцоолол хийхэд хүндрэлтэй байх).
- **Математик үндэслэл гаргахад төвөгтэй байх** (жишээлбэл, асуудлыг шийдвэрлэхийн тулд математикийн ойлголтуудыг ашиглах).
- **Ярих явцад үүсэх бэрхшээл**
 - ♦ Мэддэг үгийн тоо цөөн
 - ♦ Өөрийн бодол санаагаа нэгтгэхдээ тааруу

- ♦ Бүтэн өгүүлбэрээр ярьж дадаагүй
- ♦ Сонирхлын хүрээ нь хязгаарлагдмал
- ♦ Ярьж байгаа сэдвээсээ хазайж хэлэх гэж байсан гол санаагаа мартдаг.
- **Дасан зохицох чадвар сул:** “бага зэрэг өөрчилбөл зүгээр” гэсэн зөвлөгөөг хүлээж авахгүйн улмаас “зөрүүд” гэгдэнэ. Аливаа зүйлсийн талаарх үзэл бодол төлөвших, хийх арга барилыг нэг удаа эзэмшсэн бол ихэнх тохиолдолд өөрчилж чадахгүй. Тиймээс “этгээд”, “хачин” гэж хэлүүлнэ.
- **Нөхцөл байдлын өөрчлөлтийг хүлээж авах дургүй**
Олон хүчин зүйлсийг нэгтгэн дүгнэлт гаргахдаа муу: Олон зүйлсийг нэгтгэн, өөр хооронд нь уялдуулж бодохдоо тааруу. Жишээлбэл, $A > B$, $B > C$ бол $A > C$ гэдгийг ойлгох нь тэдэнд хэцүү.
- **Гаргалгаа хийхдээ тааруухан:** Ялангуяа хэмжих нэгжийг тооцох зэрэгт бэрхшээлтэй. “1м=100см учраас 1.5м=150см” гэдгийг ойлгохгүй (Ийм бэрхшээл байх боловч зарим зүйлд гоц сайн байх онцлог тал бий). Тууштай суралцах чанар бий: Нэг зүйлийг сурвал тасралтгүйгээр үргэлжлүүлэн хийх гэнэ. Хийсвэр зүйлийг ойлгохдоо тааруухан боловч, хэрэв бодит сэжиг өгвөл заримдаа маш сайн үр дүнд хүрдэг. Хэл ярианаас бусад илэрхийлэх аргуудыг сайн эзэмшдэг. Хөгжим болон бүжиг зэрэгт дуртай. Ялангуяа маш сайн бүжиглэдэг. Түүнчлэн бусдаас хол тасарсан авьяастай хүүхэд ч байдаг. Үүнийг Савантын хам шинжтэй хүүхэд гэнэ.
 - ♦ Нэгтгэн дүгнэх, ерөнхийлөх үйлдэл сул
 - ♦ Сэтгэхүйн удирдан чиглүүлэх үүрэг сул
 - ♦ Сэтгэхүйн шүүмжлэлт чанар сул
 - ♦ Сэрэл хүртэхүйн сул байдлаас болж оюуны хомсдолтой хүүхдийн орчны төсөөлөл туйлын хязгаарлагдмал байдаг. Оюуны хомсдолтой хүүхдэд оюун ухааны дутуу хөгжлөөс гадна сэтгэлийн хөдөлгөөн, хүртэхүй, анхаарлын дутуу хөгжил ажиглагддаг.

Сургуулийн үйл ажиллагаагаар дамжуулан хүүхдийг сургах нь

Хичээлийн агуулгыг давтан заах, хялбар үгээр тайлбарлах Оюун ухааны бэрхшээлтэй хүүхдийн хувьд сургууль дээр байх цаг хугацаа нь тэр чигээрээ суралцах үйл буюу хичээл байдаг. Хичээлийн цагаас гадна сургуульдаа ирж очих, хувцас солих, хоол идэх, ариун цэврийн өрөөнд орох, гараа угаах, тоглох зэрэг нь бүгд хичээл болдог. Ариун цэврийн өрөө ашиглах, хувцас солих талаар өдөрт хэд хэдэн удаа зааж өгөх хэрэгтэй. Энэ нь хүүхдэд цаашид зуршил болж тогтоох ач холбогдолтой.

Төлөвлөлтөд суралцах нь

Төлөвлөлтөд суралцах гэдэг нь үйлдлийн дараалал, эд юмсын учир шалтгаан, хоорондын уялдаа холбоог ухаарахыг хэлнэ. Сургууль, гэрт амьдралын дэглэм эмх замбараагүй байвал оюун ухааны бэрхшээлтэй хүүхэд “төлөвлөж” чадахгүй тул юу хийхээ мэдэхгүй эмх замбараагүй байдалд орно. “Дараа нь юу хийх вэ?” гэдгээ мэдэж байвал хүүхэд бусдаар хэлүүлэлгүй өөрөө үйлдэл хийнэ. Хийх зүйлээ мэдэж байвал сэтгэл санааны хувьд ч тайван байна. “Хийж дуусахаараа амраарай”, “Энэ хичээл дууссаны дараа өдрийн хоол иднэ” гэх зэргээр оюуны хөгжлийн түвшинд нь тааруулж зааварчилгаагаа тухай бүрд нь өөрчилж байх шаардлагатай. Эсвэл оюун ухааны түвшинг харгалзалгүй сургууль дээр нэг өдрийн туршид юу юу хийхийг зургаар үзүүлсэн тайлбарыг ханын самбарт өлгөх нь үр дүнтэй арга юм. Хийх үйлдлээ мартсан тохиолдолд ханын самбараас харахыг зуршил болгох хэрэгтэй. “Одоо юу хийх цаг билээ” гэдгийг ой ухаанд нь хоногшуулах шаардлагатай.

Үүрэг хариуцлага оногдуулах нь

Оюун ухааны бэрхшээлтэй хүүхдүүд гэр орон, тухайн орон нутагтаа ад шоо үзэгдэн, өөрийгөө бусдад хэрэгтэй гэж мэдрэх мэдрэмжээ алдсан байдаг. Тиймээс анги хамт

олондоо хэрэгтэй, сургуульдаа тус болж байгаа гэдгийг нь мэдрүүлэх хэрэгтэй. Үүний тулд өдрийн хоолонд ороход дэг журмыг сахиулах, ангийн цэвэрлэгээний жижүүр хийлгэх зэрэг аргыг хэрэглэж болно. Үүрэг хариуцлага оногдуулснаар хариуцлагатай байх, хүсэл эрмэлзэлтэй байх зан чанарыг хүүхдэд төлөвшүүлэх боломжтой. Ийм туршлага нь тэднийг нийгэмд үүрэг хариуцлага хүлээж чадах хүн болоход тусалдаг

Нийгмийн дүрэм журмыг баримтлуулах нь

Хүүхэд бүр нийгмийн дүрэм журамтай зөрчилдөх боловч түүнд суралцсанаар насанд хүрдэг. Үүнийг “нийгэмших” гэнэ. Оюун ухааны бэрхшээлтэй хүүхэд ч бусад хүүхэдтэй адил. Дүрэм журмыг ойлголгүй нийгмийн эрх ашигт харшлах үйлдэл хийж магадгүй. Тийм үед нь тайлбарлаж ойлгуулах хэрэгтэй. Энэ нь нийгмийн нэгэн гишүүнийг сурган хүмүүжүүлж, төлөвшүүлж буй хэрэг юм. Гэхдээ хэзээ ч бие махбодын шийтгэл үзүүлж болохгүй. Хүүхэд ойлгохгүй байгаа зүйлийнхээ төлөө шийтгэл амсвал дургүйцэл, айдастай хоцорно. Дүрэм журмыг ойлгуулж, баримтлуулах нь хамгийн зөв арга байдаг. “Хатуу хүмүүжүүлэх”, “бие махбодын шийтгэл” бол хоёр өөр ойлголт юм.

Хүүхэд болон эд зүйлд хандах чадварыг хөгжүүлэх нь

Хүүхэд бүрийг хүлээн авагчийн байр сууринаас зааварчилгааг сонсож сурах чадварыг нь хөгжүүлэхийн зэрэгцээ өөрөө бусадтай харилцах, хүсэл сонирхлоо илэрхийлэх, бусадтай хөгжилдөх чадварыг нь мөн хөгжүүлэх шаардлагатай.

Хүүхэд бүрд ганцаарчлан хандах сургалтын чиг хандлага

- БСШУС-ын сайдын 2018 оны 03 сарын 29 ний өдрийн А/155 тоот “Үлгэрчилсэн загвар, аргачлал батлах тухай” гэсэн тушаалын нэгдүгээр хавсралтаар ГСТ-ний үлгэрчилсэн загвар, хоёрдугаар хавсралтаар ГСТ боловсруулах аргачлал тус тус батлагдсан. ГСТ нь хүүхэд бүрийн хөгжлийн онцлог, хэрэгцээнд нийцсэн арга зүй, дэмжлэгийг үзүүлэх хэрэглэгдэхүүн бөгөөд тухайн хүүхдэд чанартай боловсрол олгох нөхцөл боломжийг бүрдүүлэх арга зам.
- ГСТ нь (Individual Educational Program—IEP) сурагч бүрийн хөгжлийн онцлог, хэрэгцээ, төлөв байдлыг үнэлэн тогтоож урт, богино хугацааны зорилго, зорилтууд, сургалтын агуулга, багшийн дэмжлэг, арга зүй зэргийн төлөвлөлт, хэрэгжилт, явцын болон эцсийн үнэлгээ хийх үйл ажиллагаануудыг нэгтгэн хөтлөх баримт бичиг юм.
- БТХШХ-ийн бодит байдлыг судлан ажиллах
- БТХШХ-ийн хэрэгцээ, сонирхолд нийцсэн үйлчилгээг үзүүлэх
- Хүүхдэд гарч буй ахиц дэвшлийг үнэлэх
- Багаар хамтран ажиллах (эцэг, эх, асран хамгаалагч)

Богино хугацааны зорилт

- Хэдэн долоо хоног сарын хугацаанд хүрч болох зорилтууд
- Хүүхдийн бодит байдлын төвшин болон урт хугацааны зорилтын хоорондох завсрын үе шат

Урт хугацааны зорилт

- Хүүхдийн бодит байдлын төвшин болон урт хугацааны зорилтын хоорондох завсрын үе шат
- Танхимын хичээлээр зогсохгүй, сургалтын бүхий л хэлбэрт энэ чиг хандлага чухал.

Тэгш хамран сургах ажлын хүрээнд эцэг эхчүүдэд өгөх зөвлөмжийг боловсруулан хүргэж байх нь маш чухал ажлын нэг юм.

Орчин үед хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн асуудлын нэг чиглэл гэр бүл хамт олонд тулгуурлаж, эцэг эхчүүдийн хүүхэдтэйгээ ажиллах чадавхыг дээшлүүлэхэд оршиж байна. Эцэг эх хүүхдийнхээ хөгжлийн бэрхшээлийн талаар зөв ойлголт мэдээлэлтэй байх, улмаар

хүүхдээ хүлээн зөвшөөрөх нь маш чухал. Эцэг эх хүүхдийнхээ хөгжлийн бэрхшээлийг хүлээн зөвшөөрөх хүртлээ дараах үе шатыг туулдаг.

- ♦ Сэтгэл хөдлөлийн тавгүйтэл
- ♦ Тайван бус байдал
- ♦ Бусдад хариуцлага тохоох
- ♦ Сэтгэлийн тэнхээгүй байх
- ♦ Хүүхдээ хүлээн зөвшөөрөх

Хүлээн зөвшөөрөгдсөн хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхэд баяр хөөрөөр дүүрэн амьдардаг тул хүүхдэд, мөн ах дүү нарт нь эерэг сэтгэл зүйн нөлөө үзүүлж цаашлаад нийгэмд эерэг уур амьсгал бүрдэхэд нөлөөлнө. Хүүхдийн онцлог байдлыг ажиглах, тэдэнтэй харилцах, үе тэнгийн эрүүл хүүхдүүд болон ах эгчийнх нь өсөлт хөгжил, суралцах үеийнх нь сурлага хүмүүжлийн байдалтай харьцуулж үзэх, эсвэл мэргэжлийн хүний явуулсан тусгай сорилын дүгнэлттэй танилцаж, хүүхдийн хөгжлийн хоцрогдлын талаар мэдэж болно. Тэдний онцлог байдлыг мэдсэний үндсэн дээр харилцах арга барилаа сонгох нь зүйтэй. Хэрэв энэ талаар ойлголт мэдлэггүй бол мэргэжлийн хүмүүст хандан тусалцаа, зөвлөгөө авах нь зүйтэй гэдгийг эцэг эхэд уулзалт ярилцлагын үед зөвлөн сануулдаг.

Ганцаарчилсан сургалтын хөтөлбөр хэрэгжүүлснээр

- ♦ БТХШХ-ийн бодит байдлыг судлан ажиллах
- ♦ БТХШХ-ийн хэрэгцээ, сонирхолд нийцсэн үйлчилгээг үзүүлэх
- ♦ Хүүхдэд гарч буй ахиц дэвшлийг үнэлэх
- ♦ Багаар хамтран ажиллах (эцэг, эх, асран хамгаалагч) чадварт суралцсан.

Дүгнэлт

Тэгш хамран сургах сургууль, анги бүлгийн менежмент хийх, орчин бүрдүүлэх ажлын хөтөлбөр хэрэгжүүлж сургууль анги танхимын дотоод орчин, тохирох хэрэглэгдэхүүний сантай болж, хүүхдийн бодит байдлыг судлан, дэмжлэгийн баг байгуулах, багш ажилтнуудад зориулсан сургалт эцэг эхчүүдтэй хамтран ажиллах ажлын төлөвлөгөөг мөрдөн, ганцаарчилсан сургалтын төлөвлөгөө боловсруулж, 6 бүлэгт 8 суралцагч ганцаарчилсан сургалтын төлөвлөгөөгөөр 2 дахь жилдээ хичээллэж байна.

Түлхүүр үг: Дэмжлэгийн баг, хүүхдийн хөгжлийг дэмжих орчин, ганцаарчилсан сургалтын хөтөлбөр.

Ашигласан материал:

1. Г. Батцэнгэл. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүүхдийн сургалтын сэтгэл зүйн үндэс, УБ 2020.
2. Под редакцией Н. М. Назаровой. “Специальная педагогика”, Москва, 2018.
3. <https://med-otzyv.ru/bolezni/391-d/4456-disleksiya>
4. <https://dyslexiaida.org/>
5. Stephen Brian Sulkes, MD, Golisano Children’s Hospital at Strong, University of Rochester School of Medicine -and Dentistry, Overview of Learning Disord
6. Под редакцией Н. М. Назаровой Специальная педагогика, Москва 2018.

THE MONGOLIAN SCHOOL SYSTEM (Theoretical study)

Sansarmaa Khurelbaatar¹

¹*Doctoral student of The Mongolian State University of Education*

Introduction

Since 1990s Mongolia has faced transition period, which brought reformation in its political, economic and education systems, conveying serious impacts on disadvantaged students. According to Law on Social Welfare, Mongolia (2012), data indicator issued by the Ministry of Education, Culture and Science, the disadvantaged students are children, dropped out or not attended to school aged between 6-16 years old, disabled children and herders' children, who are attending to school, and school children, who live in school dormitories, and double or half orphans. In relevance to the social changes, the school children related to disadvantaged group has to survive and adopt to the changes of the system in order to meet the requirements of the market society and world education standard. This situation leads us to determine the resilient students focusing on their academic achievements more than the advantaged students. In this reason, I aimed to conduct my research on problems such as school drop-out, achievement performance and measures for developing equity, faced to the disadvantaged students within the current social, political, and economic situation, policy changes in Mongolian educational system

Political, economic and social background

Mongolia is one of the least densely populated countries in the world with a population of 3 million to an area of 1.565 square kilometers. More than half, 57 percent of the population lives in Ulaanbaatar, the capital city, as recorded by National Statistic Office of Mongolia in 2015. Mongolia had strong communist regime before its transformation into a democratic society based on a market economy and adopting new Constitution in 1992. However, the transition was followed by poverty, unemployment and other negative social problems. Hence, the Government took along several nationwide projects and new systems such as National Poverty Alleviation Program (NPAP) in 1994, a system of social security for health, elders, and unemployment in 1995, a system of social assistance for poor families and disadvantaged groups (such as female headed households, large families, or the handicapped) in 1996, a Medium-Term Development Strategy (1999-2002) in 1999, and the Mongolia Development Concepts in 1996. Furthermore, a number of efficient programs were run to bring competitiveness in the public sector, and to adopt multi-party system. Since 2000-2005, Mongolian Government has focused on human and private sector development with provision of employment and maintaining a higher standard of living (Asian Development Bank, 2003, 2004, 2005, 2008; Hari, 1999; Suprunova, 2007; Weidman & Yoder, 2010; Richard, 1999; Nyam-Ocor, 2004).

Researchers (such as Tony, 2008; Batdulam, 2014; Weidman, 2002; Weidman & Yoder, 2010; Pastore, 2008; Hari, 1999, Gita & Gerelmaa, 2007; 2009; Gita & Stolpe, 2004, 2006; Richard, 2000; Asian Development Bank, 2004; Arnstein & Gereltuya, 2002; Michael, 1992; Weidman & Yoder, 2010, Rosario, Battsetseg, Bayartsetseg, Bolormaa, Dorjnamjil, Tumendelger, Tsetsenbileg, & Enkhbold, 2005; UNESCO-IBA, 2007; Nixon & Walters, 1999) argued that the transitional reform of the political and economic sector had mixed outcomes, as poverty increased, raised problems of unemployment, street-children, homelessness, crime, alcohol and abused family or divorce, with single parents, and internal migration (from rural and urban areas). In its turn the above-mentioned issues became the main factors for current problems faced in the education of the disadvantaged students.

Review on Education system of Mongolia

Basic education (primary and lower secondary education) is compulsory and is funded by the state (Law on Education, 2002). It has the following main arrangement: primary, lower secondary and upper secondary education. In 1992, it had (3+5+2) structure. Later it was adhered to extended structure of 1–10 (4 years primary + 4 years lower secondary + 2 years upper secondary) grades until 2004. Secondary school graduates after grades 8 or 10 (now from grades 9 or 12) could join technical and vocational training schools. Some colleges at the tertiary level offer vocational training courses leading to the Higher Education Diploma (two to four years of study). Besides the structural changes, the extension of schooling was increased by school entrance age lowering in the 2005/06 academic year (Tony, 2008). In this way, the education cycle had several changes until 2008, which is given in Table 1.

1. Table. Changes in Mongolian Educational system 2005-2016

In Academic Year	Before 2005/2006	From 2005- 2008	Since 2008/2009
Time of general education school	10	11	12
Grade level:			
Primary	4	5	5
Lower secondary	4	4	4
Upper secondary	2	2	3
Start age	8	7	6

Note. Batdulam (2008.191.) in 2005/2009

Programs for undergraduate degree usually lasted four to five years (six years in the case of medicine), for graduate degree - one to two years, while for postgraduate degree - three to four years to complete (see The United Nations Educational, Scientific and Culture Organization International Bureau of Education [UNESCO-IBE], 2007.6; Weidman, 2001.101.).

Figure 1. Current structure of Mongolian formal educational system (since 2008)
According to the International Standard Classification of Education (ISCED, 2011)

	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24
General Secondary education																									
																			5	5	5	5			
																			B	B	B	B			
	0	0	0	0	1	1	1	1	1	1	2	2	2	3	3	3	5	5	5	5	5	5	6	6	
											A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A			
														3	3	3	4	4							
														B	B	B									
0-	Kindergarten																								
1-	Primary education																								
2A-	Lower secondary education																								
3A-	Upper secondary education																								
3B-	Upper secondary education with vocational track																								
4-	Vocational school																								
5B-	Colleges with 4 year-bachelor degree programs																								
5A-	University Degree Programs: Bachelor's/Master's Degree																								
6-	Doctorate 3 years																								

- 0- Kindergarten
- 1- Primary education
- 2A- Lower secondary education
- 3A- Upper secondary education
- 3B- Upper secondary education with vocational track
- 4- Vocational school
- 5B- Colleges with 4 year-bachelor degree programs
- 5A- University Degree Programs: Bachelor's/Master's Degree
- 6- Doctorate 3 years

Source: UNESCO- Institute for Statistics (UNESCO-UIS, 2012.66.)

A normal school week for children in grade 1 consists of 20-22 hours (35-minute lessons). The number of hours taught in a week for students in Grade 8 is 26-28 (40-minute lessons), for grade 9 - 30-32 hours (40-minute lessons). The school week is 5 days (Tony, 2008.68.). Figure 1 illustrates structure of Mongolian formal educational system formed in 2008.

Funding, organization, evaluation, and quality aspects are vital for improving education system, particularly for rural, nomadic, and migrant target groups in Mongolia. “The Master plan 2006-2015, adopted by the Ministry of the Education, Culture and Science [MECS], aims to meet the international education standard by 2021 developing new approaches for schooling system” (MECS, 2006.6.).

Why this new system was chosen?

Clarification of reasons for the educational reforms in Mongolia can raise questions as Gita and Stolpe (2006.40) suggested “Who drives the import of educational reforms? How does policy transfer to Mongolia from elsewhere occur? Why do certain global reforms resonate in Mongolia? Why not others?”, which demand apposite explanations. First, introduction of world standard, high efficient education system can allow elimination of compulsory, professional and vocational education barriers for Mongolian youth in the global stage. In this reason, Mongolia needs in international neoliberal model of education, which can be dispersed and thoroughly adapted into its education system to serve efficiently in reforms (Gita & Stolpe, 2006).

Second, it might be interpreted according to Weidman and Yoder (2010.66.) “The change of the educational policy is similar to the international policy on education and borrowing money from a particular organization has effect on the education system within each country”. Such system with its international and local consultants for Government and ministries of education, donor agencies and country stakeholders is illustrated in the following Figure 2 (Weidman, 2002.102. and Weidman & Yoder, 2010.66). According to Weidman and Yoder (2010.67.) “Both international and local consultants are chosen on the bases of the fit between their expertise and the qualifications required for a particular reform” and “Local consultants are generally citizens of the host country, selected for their specific expertise as it relates to reform requirements and knowledge of national educational system”.

Figure 2. A framework for sector- wide approaches to educational assessment

Source. Weidman, (2002.102) and Weidman & Yoder, (2010.66).

The borrowing process has its certain stages of “...Impulses and externalizing decision, implementation, and internalization or indigenization” as Phillips and Ochs (2003.452.) stated. In other words it includes government economic and political transformation policy, realization of possibilities, changing in teaching models and monitoring structures. For instance, Germany’s success in vocational education has attracted the attention of policy makers in Britain. Furthermore, Phillips and Ochs (2003) suggest implementation as preconditions to major education reform. Then, internalization and indigenization examine the objectives and

motives of the policy of education, culture, national character. This also includes using external references to foreign features. They describe the process through which educational policy and practice become part of the overall strategy. Finally, evaluation to best discerns the realistic, expectations of borrowing (Phillips and Ochs, 2003).

Comparative case study of Mongolia was run by Gita and Stolpe (2006) in order to reveal its distinction of cultural conceptions of “good education” or “effective schools”, and convergence of international model of education. In Table 2, the distinctions are made in comparing case study analyses between systems and outcomes.

2. Table. Comparative Case Study Analyses and the Study of Globalization

	Same Outcomes	Different Outcomes
Most Similar Systems	I Weak case for studying convergence	II Strong case for studying divergence
Most Different Systems	IV Strong case for studying convergence	III Weak case for studying divergence

Source. Gita & Stolpe, (2006.3.)

Section I in Table 2 shows that the educational systems that are similar to their political, economic and social context move in the same direction of educational reform, for instance, educational reform in the United States and the United Kingdom. Section II: Educational systems that are economically, politically, and socially inclined generate different outcomes. Studies of Third International Mathematics and Science study (TIMSS) and the Programs for International Students Assessment (PISA) can be served as examples for this section. Section III: The most different systems that manifest different outcomes-is at the same time the most common and the least informative type of comparison, for example, comparison of educational systems of the United States of America and the Union of Soviet Socialist Republics (USSR) in 1960. Section IV displays cases with different” system with “similar outcomes”. Gita and Stolpe (2006) took Mongolia as an example for the case because the policy borrowing in Mongolia might be used as strong evidence for an emerging international reform model in education.

How the changes were made?

Reforms introduced into Mongolian educational system in 1997-2005 included the following main directions and measures:

- Developing appropriate standards and contents at all levels of the educational system;
- Increasing participation of stakeholders in educational administration and strengthening education institution autonomy;
- Introduction of modern methods and techniques of educational system;
- Training young professionals in developed countries;
- Establishing credit and loan funds to increase assistance students and employees in the educational sector;
- Restructuring of MECS to improve effectiveness in policy development, planning, evaluation, monitoring, public administration, and public service generally (Asian Development Bank, 2004).

As the next step measures, Mongolia launched 12-year school system in 2008, brought piloting and amendment of new curriculum in 2009 year, and introduced school launch for primary school pupils in 2010 year.

The Education Law (2002) states the goal of education to provide equality in education of every citizen regardless of race, ethnicity, nationality, sex, religion, social status, and economic

condition. The law also defines the authorities of Ministry of Education, Culture and Science (MECS) and other key stakeholders. Also, Master Plan to Develop Education of Mongolia in 2006-2015 states the long-term goals for educational reform, which covers education policy, finance, primary, secondary and pre-school education, non-formal and adult education, technical, vocational and higher education (Government of Mongolia, 2006). The mission of the Plan was to provide accessible, quality, efficient and sustainable services aimed at developing each citizen of Mongolia to mobilize themselves to live wealthy lives in humanitarian, civic and democratic society, to obtain knowledge, capacity, technology and cultural values needed for resolving issues and working creatively, creating and constantly improving favorable environment and conditions to make equal choices (Government of Mongolia, 2006). The plan presents policy and strategic solutions for the following issues: “Making impact on alleviation of poverty and unemployment and reduction of social inequality and disparities through undertaking strategic actions to make educational services accessible and inclusive at all territorial levels aimed to terminate and eliminate disparities occurring in conditions and possibilities to obtain education among some rural people and social groups and to expand further opportunities of rural people and social vulnerable groups to obtain education” (Government of Mongolia, 2006.9.).

Equity in Mongolia

General education enrolment level

Enrolment at general secondary level between 1969 and 1990 increased from 64% to 98.7%. However, during the transition period of 1995-1999 the number of children enrolled in secondary school decreased up to 16%. This situation caused making reforms in education system, which brought some increase of school enrolment between 2001-2007, but again it fell down to 87% between 2008-2012. Since 2013 the number has slight increase (93.5%) (see).

3. Table. School enrolled rate in general education school from 1969-2014 year (%)

Academic year	-	1969	1989/1990	1990/1991	1995/1996	1996/1997	1997/1998	1998/1999	1999/2000	2000/2001	2001/2002	2002/2003
Number of students	-	-	-	440,986	403,847	418,293	435,061	447,121	470,038	494,544	510,291	527,931
Gross enrollment Rate	-	64	84	98.7	84.3	82.4	82.3	87.6	90.6	88.6	92.6	96.4
Academic year	2003/2004	2004/2005	2005/2006	2006/2007	2007/2008	2008/2009	2009/2010	2010/2011	2011/2012	2012/2013	2013/2014	2014/2015
Number of students	537,398	557,300	556,900	542,505	537,546	532,058	522,066	512,213	505,409	496,123	497,022	505,816
Gross enrollment Rate	98.0	97.6	92.3	93.7	95.1	87.4	89.8	89.8	90.1	89.9	93.5	-

Data source: (Asian Development Bank, 2008.51) and (Statistic information of Ministry of Education, Culture and Science. 2004/2015)

Enrolment of vulnerable children

Most important problem affecting the educational system is low enrolment of vulnerable children: half and full orphans, children with no guardians, herders' children, and the disabled. Ministry of Education, Culture and Science data indicates that 8.53% of all students enrolled in

general education in academic year 2005/06 were students with disabilities, 41% of them (aged 8-11) enrolled in primary school (Gita & Gerelmaa, 2007.30; 2009.411.). On the other hand, this statistics is extremely high in comparison to other low-income countries where typically only 1-2% of all enrolled students are students with disabilities (Mittler, 1995). Table 4 shows that school enrollment rate of students with disabilities was 9.4% in academic year 2004-2005, but decreased to 2.1% in academic year 2014-2015 (see).

4. Table. Number of students with disabilities in general education school between 2004-2015 (%)

Item	2004/2005	2005/2006	2006/2007	2007/2008	2008/2009	2009/2010	2010/2011	2011/2012	2012/2013	2013/2014	2014/2015
Number of total students	557,346	558,878	542,505	537,546	532,058	522,066	512,213	505,409	496,123	497,022	505,816
Number of disabled students	52,742	46,673	38,509	35,899	23,909	22,900	18,298	18,012	10,373	10,197	11,072
Percent of all total (%)	9.4%	8.53%	7.01%	6.6%	4.4%	4.3%	3.6%	3.5%	2.1%	2.0%	2.1%

Data source: Statistic indicator of Ministry of Education, Culture and Science, 2003-2015

Dropout rate

The annual statistic information by the Government indicates dropouts as the children (aged 6-16) not attending school, and the children who quit school, in accordance with the International Standard Classification of Education by UNESCO (Mendsaihan, Gerelt-Od, Erdenesuren, Ganbat, & Bajikhoo, 2012.315.). Table 5. illustrates the related data collected from different authors and authorities.

5. Table. Secondary education dropout rate in (1988-2015) (%)

Academic year	1988/1989	1991/92	1992/93	1993/94	1994/95	1995/96	1996/97	1997/98	1998/99
	4.4	8.1	8.8	6.2	4.3	3.5	3.8	3.4	3.4
Academic year	1999/2000	2000/01	2001/02	2002/03	2003/04	2004/05	2005/06	2006/07	2007/08
	2.9	2.8	2.7	2.2	2.2	1.9	1.6	2.2	1.6
Academic year	2008/09	2009/10	2010/11	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15		
	0.9	0.6	0.8	0.6	0.5	0.4	0.2		

Data source: Data collected from Asian Development Bank (2008.51.) between 1995/2007, Gita & Gerelmaa (2007.25.) in 1988/1989, Rosario et al., (2005.29.) between 1991-2005, and Ministry of Education, Culture and Science between 2008-2015.

Dropout was rapidly increased in 1991-1992 reaching 8.1-8.8%, having slight decline in 1993, after it has gradual decrease with some fluctuations until the present. The high dropout rate occurred in early 2000s raised central issue for Mongolian education system, which reasons were revealed by researches. Official statistics were criticized by international and non-governmental organizations such as Asian Development Bank, which results are given in Table 6. For example, even the MECS and National Statistic Office recorded that 11,953 (2.2%) drop outs were in 2003-2004, National Human Rights Commission of Mongolia revealed that 68,115 (13.5%) children were dropped-out. Then the national census gave 17,671 dropouts, while UNICEF and Non Formal Education drop out survey showed that 40,000 children dropped out (Rosario et al., 2005, Asian Development Bank, 2008.22.).

6. Table. Comparative Figures on Drop Out Rate in academic year 2003-2004 (%)

Agency	Drop Out Statistics	Difference from Highest Figure
Human Rights Commission	68,115 (13.5%)	
UNISEF/NFE	40,000 (7.9%)	28,115
Census	17,671(3.5%)	50,444
MECS/NSO	11,953 (2.2%)	56,162

Note. Rosario et al. (2005.44.)

Such great differences between the statistics cause hesitation. For example, Rosario et al. (2005) noted that it can be referred to various definitions of drop out and the lack of standard procedures and methods of counting. Also, it can be related to the education assessment indicators such as learning outcomes (education achievement) (Asian Development Bank, 2008.22.). Moreover, as Gita and Gerelmaa (2007.6.) noted the government statistics might subtract school-aged dropouts, who were enrolled in short-term non-formal education programs, from the total number of dropouts or never enrolled school children and youth.

Students' achievement

Education Evaluation Center of Mongolia (EEC, 2009) provided the National Assessment of Primary Education was aimed at identifying levels of mathematics and reading and factors that influence these skills by test and questionnaire. Sample consists of 4,750 students from 166 schools were chosen from among 46,067 5th graders nationwide during the school year 2007-2008, also 1944 parents, 166 lead teachers. Accordingly, 36 Kazakhs language schools in Bayan-Ulgii, Khovd provinces. According to the results presented shows that the average score for math was 45.4% and the average score for reading was 41.2%, with an average of 42.8%. The average score for urban students were 13.6% higher in math, and 10.1% higher in reading compared to rural students. Rural schools students' performance was 23.6% lower in math, and 18.7%, quality of education can be correlated to location. These indicators that student's knowledge is below international standard requirements. Students who share a desk with on other student scored higher than those sharing with 2 or more students in both rural and urban areas. Students studying in Kazakhs language have lower academic performance than students studying Mongolian language schools. Also students who live in dormitory or with foster families scored lower than students living at home. And when students have difficulties understanding the lesson or subject matter they suffer from psychological pressure which leads them feel discouraged to learn and consider dropping out school. In 2005, National Assessment of Students Achievement was measured by the UNISEF to evaluate the student performance in Math and Civics in Grade 8 which clearly demonstrated significant differences in student achievements in the tests between Ulaanbaatar and Aimag (province) schools and on the other hand, rural schools are perceived by parents to be under-funded, lacking in good teachers, offering an inadequate learning environment with deteriorated buildings in poor maintenance condition, with insufficient equipment (particularly computers, libraries, sports halls and laboratories). "Limited dormitory space with poor conditions for young children, inadequate heating in winter and lacking in clubs and other co-curricular activities" (Tony, 2008.55.).

Problem in education system of Mongolia

Currently launched 12-year secondary education system poses a number of problems to the educational system such as providing with more classrooms, lunch-rooms, dormitory facilities, building new school buildings, mending old school buildings, and maintaining with proper size school decks and chairs. In addition, many of rural, peripheral and sub-district schools have inadequate learning spaces, unhealthy environment (cold), outside toilets, no running water, proper sewage treatment of gray water, insufficient equipment (particularly

computers, libraries, sports halls and laboratories), lack of school clubs activities, and inadequate and unqualified teachers (slow implementation of teachers' incentives). Also, rural students' performance is usually lower than the students studying in urban schools, which was recently confirmed by the UNISEF Basic Education Learning Achievement Study. In this reason, Ministry of Education runs trainings for in-service and pre-service teachers of secondary schools, curriculum improvement, and providing schools with additional facilities (e.g. books, teaching materials) under the teacher development program (see Tony, 2008; Rosario et al., 2005; Government of Mongolia, 2013).

Recommendations and suggestions of international and non-governmental organizations in the field of education in Mongolia

International and non-governmental organizations take serious attentions to contribute in elimination and declining dropout in Mongolia in support of Mongolian government. Their initiatives can be illustrated in the following example:

- Accuracy and reliability of official statistics (Asian Development Bank, 2014);
- Equal access to education for vulnerable group, particularly rural youth. Technical and vocational education and training (TVET) should enroll disadvantaged youth, and meet labor market demands (ILO, 2013);
- The Rapid Sector Assessment identifies the following key issues and challenges facing the education sector: (i) rehabilitating education infrastructure, (ii) improving the quality of education, (iii) reforming technical and vocational education, (iv) enhancing aid coordination, (v) developing higher education standards, (vi) providing rural education services, and (vii) addressing the exclusion of undocumented children. (Asian Development Bank, 2008);
- Immediate review and reforms should be carried out to address and solve the system problems, especially, to identify 'drop out' and to avoid the current confusion on who a drop out is. It needs national policy enactment that would provide for the overseeing of the drop out incidence with appropriate penalty provisions and sanctions against those who cause or, are instrumental, in the dropping out of a child from school in order to avert the dropouts rate (Rosario et al., 2005);
- “The number of dormitories in sub-province should be enlarged to increase school enrolment for herder's children. In order to improve the study environment, the number of seats at primary school should be increased and school dormitories should be constructed and upgraded with modern facilities and supplies. A special program should be developed to deal with dropout children, particularly poor and homeless” (Government of Mongolia, 2013.67.).

Measures for developing equity

Mongolian government implements a series of programs, projects and measures to develop, progress and modernize its education system. For example: Since 1996 civil society and non-government organizations have been founded in Mongolia. In 1998, approval of Law on Press Freedom launched establishment of free and public newspapers, magazines, local radio stations, and television channels. In turn they have become the root for the non-formal and life-long education structure, civil participation and social care services. One of flagship social assistance programs run by the Government is the Child Money, which provides every child with monthly particular financial support (see Asian Development Bank, 2004; Careleo, Rosario, & Gianneli, 2010.23; Anne- Claire, Khurelmaa, Kang, Tuya, & Uranchimeg, 2007).

Another vital financial issue is referred to the annual expenditure from state budget for education system. The percentage of the expended state budget was 26,2% in 1992, however, it was decreased to 16,2% in 1994, in a relatively short term (see Norman & Brain, 2004.8; Tony, 2008.25; Asian Development Bank, 2004.67; 2008.52; UNESCO-IBE, 2007.7; Weidman,

2002.100; Weidman & Yoder, 2010.64.). The declining was kept in 1997-2011 (12.8% to 12.2%) (ESCAP, 2015), even the Education Law states that the state budget for education maintenance must be at the level of 20% (Education Law, 2002). Government uses foreign and domestic sources. According to some sources many international and non-governmental organizations such as Asian Development Bank, AusAID, Danida, Japan International Cooperation Agency (JICA), Korea International Cooperation Agency (KOICA), UNDP, UNESCO, UNICEF, the United Kingdom's Save the Children Fund, World Bank, and World Vision brought their contribution in educational projects in Mongolia (see Gita & Stolpe, 2006; Gita & Gerelmaa, 2006; 2007). As Iveta (2007) noted Mongolia has traveling reforms. Weidman (2007) mentioned that "Mongolians are very welcoming people", so they get "support from both the East (Japan, Korea, Australia) and the West (Europe, the US and Canada) for a variety of education projects", because "local administrations do not have the necessary funds to develop their system of education." For this reason, "a substantial portion of financial spending in this sphere has been taken on by donors of the Mongolian economy" (see Suprunova, 2007.83; Weidman, 2002.102.).

The government provides learning opportunities for those who have no access to education. One means of the program is Non-formal Education Development (NFED) structure in 1997-2004 (UNESCO-IBE, 2007). The NFED is composed of two programs: The National program of Non-Formal Education Development" (launched in 1997), and "National Program for Distance Education (DE) (in 2002) (Rosario et al., 2005). The non-formal education sector caters for two groups. The first group is school-aged children and youth that are out-of school as well as adults that never enrolled or dropped out of schools. The other group includes literate adolescents and adults that take courses in life skills courses (e.g., on health, market economy, legal education, ecology, small-business skills), vocational skills, creative skills, or in other areas (e.g., parenting, how to generate additional income) (Gita & Gerelmaa, 2007).

The program content with its open and flexible principle of learning is comprised of formal education standards (up to 75%), and based on meeting the specific needs of its target group. The equivalency of the program is consisted of 5 packages: humanitarian, natural and social sciences, mathematics, computer science and technology, each has three levels (primary, lower secondary and upper secondary education). The learners have opportunity to be transmitted to formal schooling, if they pass the exam (Yembuu, 2008).

Since 2012, the program has changed to lifelong education program, which is managed by the National Centre for Lifelong Education [NCLE], a government agency under the Ministry of Education, Culture and Science of Mongolia. The NCLE program is implemented in all 21 provinces, and 9 districts of Ulaanbaatar city, specializing in distance education on health, life skills, literacy, non-formal education, out of school education, and sustainable development. It is consisted of 5 guidelines: family planning, civic education, moral maturity, aesthetics, and basic of life skills (UNESCO, 2015a). 10,019 students enrolled in non-formal education in 2013-2014, 3585 of them in primary, 4194 in lower secondary, and 2240 in upper secondary education. 193 of them were transferred to formal school, and 1165 students obtained basic education, and 919 gained secondary education. In 2014, The National Centre for Lifelong Education [NCLE] introduced curriculum development in lifelong education (NCLE, 2014), which included new methods such as face-to-face teaching and distance learning (providing learners with learning materials such as books, video-CDs, DVDs, radio etc.) (UNESCO, 2015b; Clinton, Robinson., & Chultem, 2003).

The other specific program is a project the Provision of Comprehensive Mobile Education and Cultural Services for Herders in Mongolia implemented by UNESCO between 2004-2009. The project covered establishment of GER-kindergartens and provided them with necessary equipment, teacher and parent training and parents' and children's books. This program was dedicated to nomadic children in rural kindergartens, and organized training courses for provincial educators, principals, and teachers (Diana et al., 2011).

Conclusion

The most important problem of educational system in Mongolia is vulnerable students' dropping out of school, especially, children of herder's family, children with disabilities, children in rural and distance area, and children of minority groups. Moreover, the statistic data of education has discrepancy due to their sources, especially in school enrollment and dropping out. Also, the students' learning achievement has been recorded below international standard requirements with its average score for math - 45.4% and for reading - 42.8% according to statistics of 2007-2008. Furthermore, it needs to develop and advance its curriculum, classroom, and school construction (lack of dormitories, old school building, laboratory class, special study's technology) and etc. On the other hand, the reasons related to the students' backgrounds can become serious cause for their disadvantages (because they are the children of herders, minority, live in the school dormitory, and they are disabled, also, their living area, especially in the remote places).

As conclusion, the situation faced to the students' disadvantage has roots in the social, political, and economic situation, policy changes, which are aimed to meet the requirements of the market society and world education standard. This situation leads us to determine the resilient students focusing on their academic achievements more than the advantaged students.

References

1. Asian Development Bank. (2008). *Mongolia: Education Sector*. ADB Asian Development Bank. www.oecd.org/countries/mongolia/42227981.pdf
2. Arnstein, A., & Gereltuya, A. (2002). Changing Patterns of Mongolian Fertility at a Time of Social and Economic Transition. *Studies in Family Planning*, 33(2), 165–172.
3. Anne-Claire, D., Khurelmaa, D., Kang, Yu. J., Tuya, M., & Uranchimeg, B. (2007). *Child benefits and poverty reduction: Evidence from Mongolia's Child Money Programmer*. UNISF: Maastricht University Graduate School of Governance.
4. Batdulam, S. (2014). Study on parental involvement preparation at the preserves Institution in Mongolia. *School Community Journal*, 24(2), 189–218.
5. Boldi, S., Devine, B., Devit, D. M., & Morgan, M. (1998.79.). *Educational disadvantage and early school- level*. Ireland: Combat Poverty Agency working against poverty and inequality in Ireland.
6. Caroleo, F. E., Posario, F., & Gianneli, G. C. (2010). Vulnerability and Discrimination among Women, Children and Ethnic Minorities, *International Journal of Manpower*, 31(2), 101–108. doi: 10.1108/01437721011042223
7. Clinton D. W Robinson., & Chultem, O. (2003). *Surch Amidarya: Learning for Life Non-formal Basic Distance Education in Mongolia: Project 510/Mon/1: An evaluation of its impact*. UNESCO & Internal Oversight Service Evaluation Section.
8. Diana, E. G., Purev-Ochir, Ch., Amarbayasgalan, N., Batjargal, B., Gereltuya, D., Edenechimeg, E., Mongolkhatan, G., Burmaa, J., Ariuntuya, M., Bolor, T., Erdenesuren, Ts., & Tuul, Ts. (2011). *Situation analysis of early childhood education: JFPR 9138 mon early childhood education for rural, nomadic, and migrant children*. Ulaanbaatar, Mongolia: MECS, ADB, JFPR & ECCD.
9. EEC. (2008). *Rural education and development project: Mongolian national assessment of primary education mathematics and reading*. Ulaanbaatar, Mongolia: EEC Education Evaluation Center of Mongolia, MECS and World Bank.
10. ESCAP. (2015). *Economic and social survey of Asia and The pacific 2015: Making growth more inclusive for sustainable development*. ESCAP Economic and Social Commission for Asia and the Pacific.

